JAN MYRDAL

KARRIÄR

JAN MYRDAL

KARRIÄR

P. A. Norstedt & Söners Förlag

Stockholm

Jan Myrdal

Folkets hus 1953 (1970)
Hemkomst 1954
Jubelvår 1955 (Två folkhemsromaner 1968)
Att bli och vara 1956 (1973)
Badrumskranen 1957 (Två folkhemsromaner 1968)
Kulturers korsväg 1960 (Resa i Afghanistan 1971)
Rescontra 1962 (Samtida 1967)
Bortom berg och öknar 1962
Rapport från kinesisk by 1963 (1967)
Samtida bekännelser av en europeisk intellektuell 1964 (Samtida 1967)
Söndagsmorgon 1965 (Samtida 1967)
Turkmenistan 1966 (1971)
Kinesisk resa 1966
Moraliteter 1967 (1970)
Fallet Myglaren 1967
Skriftställning 1968
Confessions of a disloyal European 1968
Ansikte av sten. Staden Angkor 1968
Garderingar 1969 (1970)
Skriftställning 2 1969
Kina. Revolutionen går vidare 1970
Albansk utmaning 1970
Tal om hjälp 1971
Gates to Asia; a diary from a long journey 1971
Skriftställning 3 1971
B. Olsen löper livet ut 1972
Ett femtiotal 1972
Skriftställning 4 1973
Den onödiga samtiden (med Lars Gustafsson) 1974
Lag utan ordning 1975
Skriftställning 5 1975

ISBN 91-1-751432-0

Stockholm 1975

Norstedts Tryckeri 757198

Romanen är inte en form som tjänar till att fylla x eller y sidor. Den är en form som gör verkligheten tydligare genom att vrida upp den i fiktion.

I

— Ja, här tycks det vara. Ställ bara portföljen på hyllan. Nej, jag behöver den nog inte på resan. Jag tänker koppla av. Jag behöver ju vila mig också. Det var snällt av dig att köra mig till tåget. Men det var väl inte alltför stor omväg att göra den här avstickaren? Annars hade jag väl aldrig hunnit. Nu skall du se till att du inte blir kvar här. Då skulle du få följa med till Alingsås åtminstone. Du skall tänka på vad jag sagt. Sammanhållning; det behövs sammanhållning i dessa tider. Du skall vara försiktig med Sivertsson. Honom känner jag ju sedan gammalt. Se nu till att du kommer av. Det duger inte att komma för sent. Det kan alltid begagnas mot dig. Hälsa Ester och barnen. Jag har bett dem komma upp till påsk. Det är bäst du skyndar dig.

— Ursäkta mig, men jag tror visst att det här är min plats. Numret stämmer i alla fall. Eller hur? Ingen orsak. Det är så lätt gjort. Jag blir riktigt yr i huvudet av att åka baklänges numera. Annars betyder det ingenting. Det var exakt på minuten. Det var allt i grevens tid han kom av!

— Det är ju ett alldeles fruktansvärt väder. Det var helt omöjligt att få tag i en bil. Det var som om det inte fanns en droska i hela staden. Vi kom inte ens fram till växeln. Till slut fick min svärson köra mig. Han skulle ju ner till stan i alla fall. Men jag trodde aldrig vi skulle hinna. Nere vid Järntorget hade en långtradare fått sladd. Det var ju halt och den hade inte kunnat stanna. Den hade kört rakt på spårvagnen. Där var ambulanser och allting var avspärrat och det blev ordentliga köer. Men poliserna var mycket skickliga. De ordnade upp allting. De skötte sig utmärkt. Ni skulle inte kunna ha vänligheten att dra till dörren? Det blir ett så elakt pysande drag när dörren står öppen så här. Tusen tack! Det var mycket vänligt.

— Förlåt mig! Var det er tidning? Är ni redan färdig med den? Men det var ju verkligt vänligt. Jag hann ju inte köpa några tidningar på stationen. Det var ju ett sådant väder så det var knappt att jag hann med tåget. Egentligen brukar jag ju inte köpa kvällstidningarna heller. Det står inte mycket i dem. Det är bara sensationer. Fast det står bara om nöd och elände i alla tidningar numera. Det är ingen riktig stil på dem. Det är som om tidningarna måste frossa i olyckor. Men det är väl konkurrensen som gör det. Folk tycker om att läsa om olyckor. Det är därför det skrivs så litet om det positiva i livet i vår press. Så är det nog, ja. Det är ingen riktig stil på tidningarna mer.

— Platsbiljetten? Jag hade den alldeles nyss. Jag höll den i handen. Ett ögonblick bara. Jag hade den nyss. Här är den! Jag hade stoppat den i bröstfickan. Det var för att jag skulle kunna få fram den med en gång. Jag var riktigt rädd att jag tappat den. När kommer vi till Hallsberg? Skulle det inte gå att få lite mer värme? Jovisst, men det är faktiskt riktigt kyligt. Se! Det ligger snö här vid fönstret. Tack! Det är verkligen älskvärt.

— Skall vi byta tidningar? Har ni verkligen läst ut Aftonbladet också? Nej, det står inte mycket i den. Fast de trycker den i Göteborg numera. Det är som med Arbetets Västsvenska upplaga. På det sättet slipper de ha en egen tidning där. Det blir ju alltid bråk med Göteborg. De har varit väldigt försiktiga med Göteborg ända sedan bråket med oppositionen där för fyrtio år sedan. Fast de fick ju övertaget ganska snart igen. Men de glömmer inte. De är bra på sådant. Det var egentligen därför Geijer vred nacken av Ny Tid. Och så tålde han ju inte Björk förstås. Men det var inte många som gjorde. Till ambassadör duger han ju. Det borde han fått bli från början. Ni skulle inte kunna dra lite i gardinen därborta. Lampan lyser rakt i ögonen på mig. Det var mycket vänligt.

— Varför stannar vi här? Kan ni se något? Jag ser ingenting. Det är bara svart. Vi står mitt ute på linjen. Vi har passerat Vårgårda. Det såg jag alldeles nyss. Men vi är inte framme vid Herrljunga. Nu blir vi försenade. Men tåget håller i Hallsberg. Där skall jag byta. Det är ju nästan alltid förseningar numera.

— Förlåt att jag frågar men är det inte Georg. Jag har suttit och tänkt på det ända sedan vi lämnade Göteborg, till slut måste jag fråga. Är det inte Georg? Det var verkligen länge sedan. Det måste

ha varit hösten 1944. Jo, ja minns det. Georg skulle just till att ta studenten. Pojken Torstensson var med också. Det var en riktigt trevlig kväll och Georg talade om europeiska återuppbyggnadsproblem. Det minns jag. Georgs far såg riktigt stolt ut. Jag kände ju Georgs far rätt väl. Vi var mycket tillsammans när han satt ting i Örebro. Vi åt faktiskt middag tillsammans nästan var dag till dess jag gifte mig. Georgs far var en mycket fin man. En av de mest lysande begåvningar jag känt. Georg är i politiken nu har jag sett. Ja, det kan man sannerligen inte undgå att lägga märke till. Georgs far brukade alltid säga att Georg var en sådan idealist. Han hade stor förståelse för ungdomen Georgs far. Men då var ju Georg på andra kanten, så att säga. Ja, det hör ungdomen till att vara lite hetlevrad. Jag minns nog vad Georg sade den kvällen. Men så illa beställt var det nog inte med gamla Sverige. Fast det var ju svåra tider under kriget. Ja, jag har ju följt Georg sedan genom åren. Jag trodde faktiskt att Georg tänkte ägna sig åt folkpartiet. Var inte Georg något slags ungdomens kandidat för dem till stadsfullmäktige i Uppsala alldeles i början? Jo, jag minns det tydligt. Georgs far var mycket stolt när han visade mig Georgs uppsats om socialliberal människosyn och rättsstatens tradition. Var det inte så den hette? Det gjorde mig riktigt glad att Georg inte var så extrem längre. Sådant går ju alltid över. Därför förvånade det mig när Georg sedan visade sig vara socialdemokrat. Tag nu inte illa upp, jag säger som jag tänker jag. Jag menar det inte som Georg kanske tror. Många av mina bästa vänner genom åren har varit socialdemokrater. Det var ju egentligen med vår generation det började ändra sig. Förr hade det ju varit otänkbart. Jag minns första gången jag såg en studentmössa i ett förstamajtåg. Jag blev helt perplex. Jag gick ju i skolan då och det var som om jag fått ett slag i ansiktet. Jag visste ju att det fanns studenter bland dem och jag hade ju hört talas om sådant som Bengt Lidforss men att se två studenter mitt bland arbetarna det var faktiskt riktigt chockerande för en gymnasist på den tiden. Men sedan blev det ju ganska vanligt.

— Nej, jag säger ingenting mot Georg. Jag förstår Georg bra. Det gäller ju att uträtta något här i livet. Det räcker ju inte att vilja. Även om det finns sådana som tror det. Georg får förlåta mig. Georg sade helt riktigt i sin uppsats att manchesterliberalismens kalla människosyn aldrig varit den svenska rättsstatens. Georg hör att jag

har mitt minne i behåll. Det fanns mycket klokt i den uppsatsen. Det betyder kanske inte så mycket med de olika etiketterna så länge själva kärnan är där. Vi har alltid haft en organisk syn på samhället skrev Georg då och det tycker jag nog är riktigt.

— Georg har ju varit mer för det internationella. Det hör nu också tiden till. Har Georg tänkt på att utlänningar var ovanliga förr i tiden? Man kunde resa genom stora delar av Sverige utan att träffa utlänningar. Det var på många sätt en fördel och gjorde ju att vi hade ett ovanligt homogent folk och kunde hålla oss till enkla och klara rättsregler och beteendenormer men det var naturligtvis samtidigt inte utan sina problem och gjorde oss kanske lite inskränkta och insulära inför världsproblemen. Ja det var ju vad Georg och hans vänner då menade under kriget men det kanske inte alltid var så enkelt allting.

— Vi måste visa i handling att demokratin är mer än vackra ord, sade Georg. Ja, tiden går. Tänk om Georgs far fått leva!

— Nej, jag har inte bott i Göteborg på många år nu. Vi flyttade därifrån 1952. Men jag har varit nere för att hälsa på min dotter. Georg kanske minns henne? Hon var ju några år äldre än Georg. Hon är gift med pojken Donald nu. Det är tjugo år sedan de gifte sig. Han är duktig. Han sköter sig riktigt bra nu. Han har eget kontor. Har fått ordentliga uppdrag. Men han genomgick en riktig kris för några år sedan. Han blev så hetsig ett tag. Han gick omkring med FNL-märke och han började försvara FNL-ungdomar. Vi fick faktiskt lov att tala allvar med honom hans mor och jag. Man kan ju bli utesluten ur advokatsamfundet för mindre. Men det hör ju ungdomen till att vara hetsig. Det kanske var något i privatlivet också. Radikal är han ju fortfarande. Det var hans far också så länge han levde. Den familjen har alltid varit radikal. Det satt alltid någon från familjen i Handelstidningens styrelse. Ja, nu har ju tidningen gått omkull förstås; men så länge den fanns satt alltid en Donald i styrelsen. Ända från Hedlunds tid. Det var liksom tradition. Fadern var en riktig göteborgsliberal. Och han böjde sig aldrig. Även när det tycktes som om Hitler skulle segra över hela linjen gick han var dag hemifrån över Götaplatsen och nerför Avenyn ända till rätten med kubben på huvudet och paraplyet under armen. Det var stil på honom. Han visade öppet vad han tänkte innerst inne.

— Men det är lite ansträngande att bo hos dem alltför länge. Poj-

karna deras är ju ena riktiga vildbasare. Jag brukar inte stanna mer än någon månad eller så åt gången. Mina dottersöner går på Experimentgymnasiet. Det kan nog vara bra på sitt sätt. Även om de inte lär sig så mycket i skolan gör det inte så mycket. De kommer ju från ett bildat hem. Och det är ju i alla fall huvudsaken. De kan få utlopp för sina intressen i den skolan. Och de lär sig debattera. Den yngste är så musikalisk. Han har övertagit hela sin fars samling jazz på originaletiketter. Ja, min svärson samlade ju grammofonskivor som ung. Han hade nästan lika fin samling som Tore Browaldh. Sedan köpte han Sten Ljungs stora samling också. Ja, jag förstår att Georg kände Sten och Dagny från Uppsala. Det var en mycket fin samling. Själv förstod jag inte mycket av jazz. Jag hade faktiskt tyckt det vara mest niggermusik — som vi brukade säga på min tid. Men min svärson lärde mig faktiskt att urskilja de rent musikaliska elementen. Det är en riktigt intressant musik att studera. Min dotterson har faktiskt blivit något av en specialist. Den äldre är mer politisk. Han är väldigt radikal. Riktigt revolutionär. Han är så revolutionär så han röker inte ens pipa. Han bara snusar. Han påminner mig om min farfar. Farfar rökte pipa. Men han var inte kommunist. Det är min dotterson. Hade min farfar varit min dotterson skulle han också snusat. Vet Georg vem som skrev det? Jo, det var Hjalmar Söderberg. Det gjorde han till Bokens fest år 1932. Han skrev en riktigt rolig annons för Tobaksmonopolet. Det är inte många som vet det längre. Jag har brukat titta efter Festens bok till bokens fest i auktionskatalogerna för att se vad den kommer upp i. Riktigt rar är den kanske inte men nog är den en av de ovanligare utgåvorna. Men ingen Hjalmar Söderbergsamling kan bli komplett utan den. Det var många andra som skrev i den också. Marika Stiernstedt och andra. Själv fick jag den hos Eckersteins. Vi hade ju vårt konto där. Jag fick den av bokhandlaren själv i pergamentband med guldtryck. Vi tycks bli ordentligt försenade. Klockan är fem över sju och vi har inte hunnit till Skövde ännu. Men jag antar att tåget väntar på oss i Hallsberg. Det har de skyldighet till.

— Min svärson är riktigt duglig. Ja, det förstår jag att Georg vet. Ni är ju partivänner. Han går den juridiska vägen. Men jag tror att han är en duglig administratör också. Det ligger i blodet hans. Jag vet inte om Georg tar illa upp men jag kan faktiskt avslöja att i Göteborg är det många som har talat med honom om ju-

stitiedepartementet. Jaså, Georg känner till det. Ja, det borde jag insett. Jag tror inte han skulle sköta det så illa. Men nu efter valet har man inte talat om det. Det gick ju inte så bra den här gången. Men om det blir samlingsregering eller så kan nog min svärson komma väl till pass. Han är radikal och han har inte gjort bort sig. Det där med FNL-märket kan ju bli en tillgång vad det lider. Det kan behövas någon sådan minister nu när handelsförbindelserna blir bättre. Och han skulle vara en prydnad för vilken regering som helst. Jag skämtade faktiskt med honom om det. Han har ju skägg nu. Ett sådant där tvärklippt skägg. Ett riktigt prydligt skägg. Du har samma skägg som din farfarsfar justitierådet Donald, sade jag, se nu till att du blir justitieminister också. Men riktigt lyckat kanske det skämtet inte var. Det var justitierådet Donald som hade inspirerat Oscar II till sin diktamen i arbetarfrågan till statsrådsprotokollet hösten 1888 och inte förr hade justitierådet Donald blivit justitieminister och börjat förbereda den nya lagstiftningen förrän han gick och dog. Han var ju inte mer än 74 år och det var då justitierådet Östergren blev chef för justitiedepartementet. Min far brukade alltid säga att Donalds död var en stor olycka för nationen.

— Men hans mor, jag menar min svärsons mor, är svår. Det har hon alltid varit. Det minns kanske Georg? Men nu har hon blivit värre. Hela familjen måste äta både lördagsmiddag och söndagsmiddag hos henne. Och då duger det inte att komma med några ursäkter. Och då skall vi alla be bordsbön. Revolutionärer och alla får knäppa händerna. Inte för att hon är särskilt religiös men det hör liksom till att kvinnorna skall ha hand om det kyrkliga i den familjen. Så har det alltid varit. Men min dotter sysslar ju med kvinnobefrielse i stället. Hon brukar åka på konferenser och tala om kvinnoroll och kvinnokamp. Det finns sådana som säger att hon passar bättre för politiken än sin man.

— Om nu sanningen skall fram så har min dotter det lite svårt med sin svärmor. Georgs far brukade ju alltid skämta och säga att Donald hade blivit en sådan friluftsmänniska och fått så rosiga kinder därför att han tog en promenad var gång hans hustru var på elakt humör. Men så dog han ju knall och fall mitt i rätten. Det minns nog inte Georg riktigt. Det var efter det att Georg flyttat. Men det var en mycket fin begravning. En av de sista verkligt stilfulla begravningar jag varit på. Donald var ju ytterligt respekterad. Men

det kan ju inte hjälpas att generationerna är olika. Min dotter är så ruschig. Visst är hon ordentlig; det har hon hemifrån. Vi var alltid mycket noga. Det minns nog Georg. Min hustru ville liksom alltid undervisa. Jag kommer ihåg när Georg var hemma hos oss en gång. Det var just som vi flyttat ut mot Långedrag och villan var helt ny. Georg kan inte ha varit så gammal. Efter maten gick Georg fram för att tacka. Tack så mycket för maten tant, sade Georg. Men min hustru sade: hos oss brukar vi inte ta i hand när vi tackar för maten! Hon var liksom sådär undervisande hela tiden. Hon menade inget ont med det. Men det är kanske därför som min dotter blivit så ruschig i stället. Det brukar ju gå sådär i sicksack. Så är det väl lite svårare på många sätt numera också. Det är inte lätt att hålla ordning på ett så stort hus. De har ju också bara en enda hemhjälp som kommer till och från. De har inte haft något hembiträde sedan barnen var helt små. Jag känner faktiskt inte någon bland oss som haft råd att hålla sig med ett riktigt hembiträde sedan femtiotalet. Så nog får min dotter slita allt. Och hennes man är en riktig slarver. Han vandrar rakt in i huset med galoscherna på så det blir stora, våta spår efter honom. Och han släpper ytterkläder och allt precis var det faller sig. Han är ju uppfostrad i ett stort hus med många pigor och Donalds var ju också alltid lite bohemiska av sig. Du släpper då allt precis som skiten ur stjärten, brukar min dotter säga. Hon har ett så frankt sätt. Men det tycker inte hans mor om. Hon har aldrig tålt att någon annan sagt ett ont ord till honom. Hon har ju egen nyckel till huset och brukar komma mest som varje dag. Det är ju hon som gett dem huset också. Hon är så förtjust i sina barnbarn också. När den äldsta fyllde femton år gjorde hon en donation. Hon fonderade femtiotusen åt honom. Handelsbankens notariatavdelning sköter pengarna och han får röra kapitalet först när han fyller tjugofem. Men avkastningen får han förstås. Sålänge han bor hemma är det hans far som tar hand om den. Hon gjorde likadant för den yngre sedan när han fyllde femton. Min dotter tyckte inte om det där. Men gumman sade att hon gjorde vad hon ville med sina pengar och att min dotter inte skulle klaga så länge pengarna stannade inom familjen. Hon sitter i orubbat bo och frisk är hon. Hon och Donald hade inbördes testamente och min svärson har inte fått ut laglotten efter sin far ännu. Men hon gav dem huset när han slutade med det där FNL-andet. Så nu kommer hon varje dag. Hon

brukar gå kring och känna med fingrarna ovanpå dörrkarmarna och tavellisterna för att kunna se efter om där är något damm. Det tycker min dotter inte om. Det kan bli alldeles förfärliga uppträden då. I går eftermiddag ropade min dotter till henne när hon kom att hon inte skulle gå så nära kaffebrickan. Gå inte så nära kaffebrickan, tant lilla, sade hon. Det är den enda grädde vi har i huset och jag vill inte att den skall skära sig. Men då tog jag min svärson under armen och gick in med honom i hans arbetsrum. Jag brukar be min dotter att visa större fördragsamhet. Vi blir ju alla gamla. Så gammal som den tanten blir jag aldrig, svarade hon då. I går var det faktiskt så besvärligt så jag beslöt mig för att resa hem. Det duger ju inte att ligga de unga till last heller. Fast de har ett rum stående för mig.

— Jag undrar varför det skall vara så stora förseningar nuförtiden. Det är nästan som under kriget. Det var väldigt ofta förseningar då också. Jag minns en gång 1940 då vi fick stå mitt på linjen vid Getå i fyra timmar. Kan Georg se var vi är nu? Jag förstår inte vad det kan vara. Vi har faktiskt stått här tjugo minuter nu. Det kanske är oljekrisen.

— Det är ju inte rimligt att hela västvärlden på detta sätt skall vara beroende av några oljeshejker nere i Mellersta Östern. FN borde kunna statuera ett exempel. Annars blir det bara laglöshet. Men FN är alldeles för svagt. Men jag kan inte hjälpa att jag tycker regeringens uppträdande vara väl yrvaket. När jag lyssnar på Feldt är det som om jag lyssnade på flickan som vittnade inför rätta och berättade: Först våldtog han mig och sedan drack vi kaffe och så våldtog han mig igen. Vi hade ju frågan uppe redan under kriget. Själv tog jag upp frågan med Möller alldeles efter freden när man höll på att genomföra elektrifieringen. Med tolv laddningar på tolv ställen kan hela Sverige lamslås, sade jag. Möller var överens. Han hade också påpekat detta. Men vad kan man göra mot teknikerna? hade han sagt. Nu har det gått ändå längre. Nu behövs det inte ens tolv laddningar. Och jag undrar hur många ånglok vi har kvar. Och finns det vattenanläggningar åt dem? Och folk som kan sköta dem? Nej, vår beredskap är sämre nu än vad den var under Per Albins tid före det förra kriget. Då fick vi igång produktionen av gengasaggregat på några veckor; nu kan hela landet stängas av om några shejker så vill. FN borde ingripa! Vi måste hålla samman.

— Det var förresten ett alldeles lysande anförande Georg höll. Jag hörde det på radio i förrgår och sedan läste jag referatet i Svenska Dagbladet. Det är viktigt att det sägs med eftertryck att själva grundvalen för vår demokrati är respekten för varandras åsikter. Det är ju ett oerhört tråkigt gnäll som förekommer på sina håll. Nu gäller det ju faktiskt att hålla samman och visa respekt för grundvärdena. Georg skall veta att Georg vann stor respekt på många håll genom detta anförande. Det finns ju många bland oss som tyckt att vi inte precis varit bortskämda med en sådan klarhet från er sida. Nej, jag säger bara vad jag säger jag. Jag tänkte faktiskt på Georgs far när jag lyssnade på Georg. Det var ju en ohygglig historia men Georg skall veta att Georg skall vara stolt över sin far trots allt. Georgs far var en riktig hjärtats demokrat. Jag minns att han brukade berätta för mig att hans far, Georgs farfar alltså, alltid inpräntat hos sina barn att alla yrken och stånd var lika hedervärda och att var och en skulle respekteras efter den duglighet han ådagalade i sitt värv. Sålänge barnen var barn fick de alltid ta av sig mössan och bocka för de vuxna om det så bara gällde gårdskarlen. Georgs farfar umgicks ju själv i de högsta kretsar; bruket hade ju stora skogar i Bergslagen och när gamle kungen var kronprins brukade han fara dit om höstarna för att jaga älg med Georgs farfar och sedan brukade alltid kungen sända honom en hälsning till jul. Men Georgs far brukade säga att Georgs farfar inte satte någon högre än sin kusk. Det var en hederns man den kusken, nitisk och plikttrogen. Georgs farfar satte själv patriotiska sällskapets medalj på hans bröst. När han dog var det Georgs farfar som bar kistan samman med den dödes barn. Visste Georg det? Han gjorde inte skillnad på person. Det är en sådan respekt för människan som är så viktig och värdefull i vårt svenska arv. Det var också så Georgs farfar fostrat alla sina barn och Georgs far förblev innerst inne alltid en hjärtats demokrat. Det är också därför jag blev så glad över att höra Georgs anförande. Det behöver sägas ifrån ordentligt när man nu söker upplösa själva kittet i vårt samhällsbygge, som Georg sade.

— Jag kan ju tala uppriktigt med Georg, vi är ju gamla bekanta. Jag minns faktiskt Georg långt innan Georg var född. Jag vill att Georg skall veta att Georgs far var en hederns man. Det som skedde då år 1951 var ju fruktansvärt. Jag kan inte neka till att också jag bar min del av ansvaret. Vi borde ha visat större ståndaktighet. Jag

hade faktiskt ett riktigt långt samtal om Georgs far med Tage Erlander för några veckor sedan. Han håller ju på att skriva sina memoarer och han ville tala med mig om krigsåren. Vi träffades ju då ibland. Jag hade ju en hel del med honom att göra i tjänsten. Han var ju den som bar ansvaret för den här verksamheten. Men han sade till mig att det var några saker han verkligen ångrade. En var att han tillåtit angreppen mot Quensel. Vi vet ju hur hårt Nils tog dem. Han var ju en särling och en mycket känslig natur. Han hade en konstnärs själ. Det var ju ohyggligt att han på det sättet hängdes ut till allmän beskådan. Det skadade också hela ämbetsmannakårens anseende. Det andra var att han inte ingripit mot förföljelserna av Georgs far. Det skall Georg veta att så menar vi alla.

— Det är ju något ohyggligt detta att en liten grupp journalister och publicister kan få ta heder och ära av människor. De utgör sannerligen, som Georg så riktigt sade, en främmande och elitär kropp i vår demokrati. Georgs far blev ett offer för dem. Jag undrar inte på att han till slut inte orkade mer. Han blev ju faktiskt rentvådd. Jag satt själv med i två av de utredningar som fritog honom från alla allvarligare beskyllningar. Den första gjorde jag ensam år 1939 och den andra kom ju år 1950. I den var jag sekreterare. Det enda man kan säga om honom var att han kanske varit aningen oförsiktig i sina affärer. Det hade varit bättre om han låtit Georgs mor stå för de ekonomiska arrangemangen. Man vet ju hur gärna folk utanför karriären skvallrar och pratar strunt om ämbetsmän i hans ställning. Men jag kände ju honom ända från ungdomen och vi stod på våra första papper tillsammans redan innan någon av oss var myndig ens och han var inte bara hedern personifierad utan han var också en sällsynt juridisk begåvning. Ett otroligt gott minne för detaljer och en fullkomligt kristallklart genomskinlig logik. Det var en hjärna av hög karat och en verklig arbetspuritan. Jag tror att Georg nu kan förstå hur det kändes för oss alla att dag efter dag möta hans namn i slaskspalterna. Det var som Tage Erlander sade till mig: Jag skäms faktiskt över att jag tillät detta. Jag borde ha ingripit med kraft. Det var ju ett otillständigt undergrävande av den enkla respekt för människan som utgör en hörnsten i vårt demokratiska samhällsbygge.

— Men Georg förstår, det var ju svårt att värja sig. De här angreppen var ju så främmande för oss. De var oresonliga. Om det verk-

ligen varit något hade det hela ju varit preskriberat vid den tidpunkten. Det var som en slamvulkan. Plötsligt bara bubblade och pöste och vällde det upp under oss. Det är svårt att värja sig mot pöbelmentaliteten.

— Fast vi möter ständigt samma tendenser. Det gäller att se upp. Det kan ju inte vara riktigt att en liten självutnämnd elit på detta sätt kan undergräva samhället och skada sina medmänniskor. Ty jag såg hur Georgs far bröts ned dag för dag. Det var en illvillig och elak förtalskampanj. Man bara grävde och grävde. Kampanjen riktade sig mot hans ämbetsgärning likaväl som mot hans privatliv. Det var svagt av oss att vi inte reagerade kraftigare. Vi borde näpst journalisterna ordentligt den gången. Jag minns när man berättade för mig vad Georgs far gjort den påsken. Vi var på väg till Åre med min dotter. Hon hade glatt sig så mycket åt resan. Nere på centralstationen kom Sivertsson springande. Han var helt andfådd. Han sade: nu kan vi ingenting göra längre. Han föll framför en spårvagn. Han blev överkörd. Georg förstår vad vi alla ansåg. Men Georg skall också veta att hur det än gick till var det en modig gärning. Georgs far såg väl ingen annan möjlighet den gången. Han ville skydda de sina. Ty hade kampanjen fått fortgå mot honom vet ingen vad som kunnat hända. Nu säkrade han sin familj också ekonomiskt. Ingen kunde ju bevisa att det inte var en olycka. Bolaget försökte inte ens. Vi talade med dem om det också och de visade stor förståelse. Själv kan jag inte se det annat än som en handling av stort mod och stort mänskligt ansvarstagande. Tidningarna fick ju också blåsa av hela kampanjen inför döden. Georgs far offrade sig men det var inget meningslöst offer. Dock är det sant som Tage Erlander sade till mig att vi bär alla skuld i vad som skedde. Därför får det inte ske igen. Jag är glad över att myndigheterna denna gång visar större fasthet. Det gäller ju även respekten för den enskilda människans rätt.

— Kan Georg se var vi är någonstans? Det är ju mitt på linjen igen. Nu är vi mer än en timme försenade. Detta är ju helt omöjligt. Inget samhälle kan fungera på detta sätt. Nu kan väl inte förbindelserna klaffa längre. Allt kommer i oordning. Georg får faktiskt förlåta mig men jag måste säga det helt öppet; jag förstår inte varför myndigheterna inte förberett sig bättre på detta. Det kan ju inte ha kommit som någon överraskning. Vi måste se sanningen i ögonen. Världens resurser räcker inte. Vi i våra länder har visat allt-

för stor flathet.

— Det är möjligt att de här veckorna blir en riktig signal för folket. I så fall har den här oljekrisen i alla fall haft något gott med sig. Allt har sin tid men flathetens tid måste vara förbi. Det går ju inte att blunda för verkligheten. Vi kan inte låtsas som om vi levde på en isolerad ö. Det finns för mycket folk och för få resurser i denna vår värld. Befolkningen stämmer inte med tillgångarna. Då måste världen rätta mun efter matsäcken. Och nu ser ju var och en att våra liv ligger i händerna på några oljeshejker nere vid Persiska Golfen. Så kan det ju inte få fortsätta. Nu måste folk lära sig visa sammanhållning.

— Det kanske inte är opportunt att säga det rent ut, men jag tror att Georg förstår mig. Vi kan inte fortsätta på detta sätt. Vi har ju ansvar för våra barn och barnbarn och deras efterkommande. Vi har ju ansvar för hela vår kulturkrets. Vi har inte rätt att handskas hur som helst med denna framtid.

— Georg skall veta att det skulle finnas en verklig opinion bakom Georg om Georg på allvar bestämde sig för att ta bladet från munnen. Man får ju inte låta tillfälliga och opportuna hänsyn överskugga de verkliga frågorna i en allvarstid. Vi står ju inför en ödesgiven situation. Och egentligen är deras liv ju bara en fruktansvärd olycka. Jag brukar se på bilder från sváltens Afrika i TV och undra hur de kan uppleva sina liv annat än som lidande och olycka. Egentligen har vi ju en rent mänsklig plikt.

— Det finns situationer, det vet Georg och det vet jag, då det kan synas humanitärt att uppskjuta verkställigheten av en obehaglig åtgärd. Men det är bara en skenbar medmänsklighet ty i verkligheten gör ett sådant uppskov blott det onda värre. Det är ju detsamma också i privatlivet. Jag minns min gamla mamma. Hon blev väldigt trött de sista åren. Ja, Georg förstår, hon fick sådan smak för sötsaker. Hon brukade gå kring i huset om nätterna och stjäla sockerbitar. Hon gömde dem under madrassen i sin säng. Gång efter annan kom vi på henne med det. Det blev faktiskt bättre för henne när vi satte henne på ett hem. Hon fick riktig vård. Man får inte vara självisk i sådana situationer. Men nu gäller det ju inte bara familjen eller privatlivet; nu gäller det själva mänskligheten.

— Var det Hallsberg nästa? Har nu tåget väntat på oss?

— Jag tycker faktiskt att tågpersonalen kunde vara hövligare vid

ett sådant här tillfälle. Tycker inte Georg det? Det måste ju vara många som oroar sig nu.

— Nej, det gäller inte bara privatlivet. Jag har faktiskt tänkt mycket på detta under senare år. Det är så ohyggligt med de många som svälter i Afrika och i Bangla Desh och i Sydamerika och överallt. I tidningarna står det ju hela tiden om att folk kommer in till Dacca och lägger sig att dö rakt utanför hotellen. De bara lägger sig ned och dör. Vi får nog lov att erkänna att vi på vår tid tog alltför lättvindigt på de stora frågorna. Vi var lite insulära. Vi sköt ifrån oss vårt ansvar. Ja, jag tillhörde ju dem som menade att det borde vara möjligt att nå en-procentmålet i u-hjälpen och att u-hjälpen skulle vara multi-lateral. Vi måste övervinna den nationella trångsynen i de stora frågorna. Men det var ju bara de sista åren och uppriktigt talat kan jag nog inte säga att jag drev frågorna med riktig energi. Sådant straffar sig. Vi bär faktiskt skuld.

— Nu blir det Georgs generation som får ta vid. Jag vet att det är ett tungt ansvar. Själv har jag ofta under mitt liv fått ta allvarliga beslut, verkligt svåra beslut som påverkat nationens liv. Sådant kan vara tungt att bära. Det är inte alltid lätt att bortse från de kortsiktiga intressena och deras värderingar. Det vet jag. Ibland får man göra sig hård och se till de stora och långsiktiga perspektiven även om det frestar på.

— Jag hade ett långt samtal med Georgs far om detta. Det var för trettio år sedan; ganska exakt för trettio år sedan. Det var ett par tyskar. Kommunister var de väl förresten. Vi fick lov att lämna ut dem. Berlin insisterade. Det var ett svårt val. Georgs far var mycket plågad. Vi visste ju vad som skulle ske med dem. De var inte några särskilt framstående figurer. De var ju inte som Wehner. Honom hade jag mycket att göra med sedan. Det är en hederlig karl. Det här var bara några överlöpare som kommit och vi hade inte tagit emot dem riktigt än. Den ena hade sockersjuka för övrigt. Han hade haft något med fackföreningarna att göra i Lübeck. Men det gällde ju nationens framtid. Georgs far var blek av sömnlöshet till slut. Han tog alltid mycket allvarligt på sitt arbete. Den här gången satt han ännu långt in på natten med akterna framför sig. Men han tog sitt ansvar. Det är inte lätt att övervinna det korta perspektivets värderingar. Men det var hösten 1943. Vi visste ju att Hitler tidigare på året resonerat om ett angrepp mot vårt land. Hur skulle nu detta vägas in?

Ännu var det ju inte avgjort allting. Georgs far tillhörde dem som slog vakt om nationens intressen i en svår tid. Sådana beslut som han fick lov att ta på sig utgör en tung börda. De skapar en stor ensamhet i hjärtat skall Georg veta. Men man får ta denna ensamhet på sig. Det som är nödvändigt måste göras. Någon måste också ta beslutet på sig. Det är ett offer vi bringar gemenskapen. Georgs far tog sin uppgift på stort och verkligt allvar. Han var nästan som en kväkare i sin ödmjukhet inför ämbetet. Han lyssnade till den inre rösten. Sedan följde han pliktens bud.

— Det är en svår tid. Det är som Lorenz säger. Det är som med råttorna. Världsburen har blivit alltför trång. Det är därför det blir så mycket aggressivitet. Överbefolkningen hotar själva mänskligheten. Lidandet bara ökar. Det händer faktiskt att jag stänger av tv-apparaten om kvällarna för att slippa se eländet.

— Men Georg skall veta att Georg har vårt stöd om det behövs. Det gäller ju i alla fall de stora ödesfrågorna. Det gäller vår existens. Det gäller kulturens möjligheter att överleva.

— Det borde kunna göras på något enkelt sätt. Jag har ofta tänkt på något slags spray. Det kunde föras i luften med passadvindarna eller det kunde blandas i vattnet eller så. Då skulle det liksom gå av sig självt.

— Ja, jag ser. Men då är vi faktiskt en timma och tolv minuter sena. Undrar om tåget hållit. Det skulle just vara min vanliga otur om jag fick sitta här på stationen i kväll. Men Georg skall ha tack för sällskapet. Det var riktigt roligt att tala med Georg. Ja, jag skyndar mig. Det är portföljen däruppe i hörnet som är min ja. Tack då! Och Georg skall hälsa sin familj. Tack än en gång för sällskapet.

A

Snabbprotokoll från riksdagsdebatterna 1974
Nr
Reservation görs för eventuella missförstånd eller tryckfel. I sitt slutliga skick kommer anförandena att införas i riksdagens protokoll.

Torsdagen den
kl. 14.00

. . .

Herr talman!

Herr Nilsson i Eskilstuna har frågat om jag vill redogöra för befintliga beredskapsplaner för att under vissa exceptionella förhållanden använda militär personal för ordningens upprätthållande.

Jag är tacksam för att jag genom interpellationen har fått tillfälle att rätta de missuppfattningar om rättsläget som från visst håll spritts.

Några sådana beredskapsplaner föreligger icke då förutsättningarna härför saknas.

När regeringen år 1968 tog initiativ till att då alltjämt formellt gällande bestämmelserna om militär handräckning vid stillande av upplopp skulle upphävas, var det grundläggande motivet att det sedan länge varit en vedertagen uppfattning att militär personal icke på grund av polisbrist skulle behöva insättas. Denna uppfattning vann också allmän anslutning vid frågans behandling i riksdagen påföljande år.

Vad gäller den rent rättsliga situationen efter 1969 års lagändring bör i detta sammanhang slutligen erinras om att Kungl. Maj:t såsom ytterst ansvarig för ordningens upprätthållande i landet ensam har att besluta om att under vissa exceptionella förhållanden anlita militär för ordningens upprätthållande men att ledstjärnan för Kungl. Maj:ts handlande städse varit och städse måste förbli åstundan att följa gällande regeringsform. Innebörden av den nya grundlag som nu träder i kraft torde stå klar för envar. De grundläggande

medborgerliga rättigheterna och det skydd som i övrigt tillförsäkras medborgarna t. ex. demonstrationsrätt, rörelsefrihet och skydd mot påtvingat kroppsligt ingrepp av myndighet får enligt uttryckligt förbud inte begränsas på olagligt eller utomlagligt sätt.

En enhällig riksdag har på lagrådets och lagutskottets begäran beslutat om att Kungl. Maj:t ensam har att besluta om att under vissa exceptionella förhållanden anlita militär för ordningens upprätthållande. Någon starkare rättslig garanti än grundlagens skydd kan jag för min del inte tänka mig.

Må det tillsist herr Talman tillåtas mig att göra den kommentaren att det i detta land liksom i andra länder finns krafter som strävar efter att utså misstro mot rikets myndigheter och det svenska folkets valda representanter. I enlighet med vår rättsuppfattning ges ett stort spelrum åt sådana meningsyttringar men vaksamheten är mer än en dygd, den är en nödvändighet och det krävs att vi med kraft hävdar vår rättsstats principer. Land skall med lag byggas!

Anförande nr 67

Herr NILSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för interpellationssvaret som jag finner helt och fullständigt tillfedsställande. Lika litet som herr statsrådet kan jag tänka mig en situation då inte polisen med kraft och förmåga i fredstida situationer skulle kunna ha läget i sin hand och upprätthålla lag och ordning på ett betryggande sätt. Det är till polisen som för ändamålet erforderliga resurser får ges. Det vore olyckligt om polisens resurser skulle begränsas genom att föreställningen spred sig att den kunde sätta sin lit till försvarets resurser. Därför kan man möjligen säga att det av utskott och riksdagen biträdda lagrådsyttrandet av år 1969, som innebar att regeringen i kraft av sitt allmänna ansvar för ordningen i samhället hade möjligheter att besluta om militär handräckning i krissituationer om polisens resurser vore otillräckliga var ett något olyckligt formulerat uttalande.

Vår uppgift måste vara att polisens resurser skall hållas på en sådan nivå att en sådan situation som den till vilken lagrådets uttalande hänsyftade icke kan tänkas komma uppstå.

Jag tackar för det bestyrkande häri som herr statsrådet efter mitt förmenande givit.

B

(Brev till Hans Torstensson)

Fredag morgon.
Eller torsdag natt om det låter bättre. Livet efter konjaken!

Kära Hasse!

Det var bra att vi fick tillfälle att träffas och resonera igenom frågorna ordentligt när du nu ändå var i Skandinavien. Jag har lagt fram dina synpunkter för pojkarna och jag tror att de tände på dem.

I varje fall tycktes det mig så. Det var frågestund i går. Nilsson i försvarsutskottet som kommer från de djupa leden var uppe och sysslade med taktisk flankbetäckning. Jag satt och tittade på honom när han talade. Så ser vårt folk ut! Och det är med sådana vi skall bygga! Jag har sagt dig det förr men jag säger det igen; det är fel av dig att inte komma hem och ta itu med bråten. Vi har inte råd att ha dig i FN-skrapan. Du behövs här hemma.

För sådana som Nilsson är det sittandet som är politikens a och o. Han sitter sig fram genom livet och rätt som det är öppnar han sin stora mun och klapprar med lösgommarna och säger Rörelsen! Fy fan.

Om vi kommer att gå under så beror det inte på våra motståndare. Helén är precis lika dum som han var när han sprang omkring och velade som radioreporter. Minns du när han intervjuade oss i Karlstad på hösten 1944. Ungdom som vill skapa det nya Europa, kallade han det. En fjant har han förblivit. Hans parti kommer att fjanta sig under procentgränsen. Frid över deras minne. Jag har funderat på att hålla ett tal om Staaf och sociala frågor och liberalismens öde och socialdemokratins frisinne och sådant. Helén blir alldeles fuktig mellan ögonvrårna när man talar så. Det finns ju ett par hyggliga krafter att ta rätt på hos dem. Fälldin är ju bara en bluff. Han är tillverkad så som högern på sin tid tillverkade sin ledare (av rätt ruttet virke för övrigt). Hermansson är snäll och svag och Bohman är bra att skrämma kapitalet med. Om du inte är snäll och samarbetsvillig så blir Bohman statsminister brukar jag säga till Tore. Då ger han med sig med en gång. Bohman som statsminis-

ter och han Burenstam-Linder som finansminister. Det vill de inte. Men så detta tröga sittfolk i bänkarna. Jag tror inte Nilsson öppnat en bok på de sista tjugo åren. Efteråt gick han fram till mig och riktigt tafsade.

Du har naturligtvis rätt i att situationen på nämnden inte alls är bra. Den får gärna en framtoning som verkar lite nattstånden. Men det är ju svårt att flytta på Olle. Just därför att han håller sig i Nilssons hängslen för övrigt. Han har ätit in sig ordentligt nu och är nästan omöjlig att tala tillrätta. Han skulle inte ge sig för mindre än en ambassadörspost i Israel. Där skulle han ju hyllas! Och har vi haft Siegbahn där på avkylning kunde vi väl ha Olle där. Om läget inte var så känsligt som nu. Jag är rädd för att han kommer att göra en ordentlig extratur i debatten. Han har gått omkring och sett så *tänkande* ut. Fyller sin spalt med förnumstigheter också.

När jag ser på honom tänker jag med saknad på att det fanns en tid då statsräsonen hade lettres de cachet till sitt förfogande. Nu har vi knappt en disponibilitetskassa ens för de värsta exemplaren.

På vägen upp från Göteborg hade jag sällskap med gamle Backman. Eller för att säga som det var så hade han sällskap med mig. Han har faktiskt blivit ganska gammal. Nu ville han tala med mig om Far (med versalt f). Och en geschwätz gör ingen satt som arme BB (med dikterna och inte med brösten) sade på sin tid. I varje fall försökte han få mig att förstå att Donald är en lysande begåvning som borde in i regeringen fortast möjligt. Vilket han ju kan vara även om jag tror han passar bättre i Göteborg. Där stör han mindre. Där finns mindre att störa kunde man kanske säga.

Donald är så djupt *illojal.* Carl var just uppe med dagens GP. Där hade Segerstedt Wiberg en artikel om tryckfrihetsrättsliga aspekter på IB-affären. Hon refererade samtal med olika jurister och det var *helt tydligt* att hon talat med Donald och att han svävat på målet. Segerstedt Wiberg skrev som om hon trodde hon fortfarande satt i KU och betydde något. Men Hjörne är ju bra.

Donald visar på faran med den intellektuella anpassningen. Just nu blåser opinionsbildarna upp kinderna och pustar allt vad de orkar och det blir krusningar på ytan och genast tror sådana som Donald att de måste ut och säga något och se till att de befinner sig på rätt sida. Men han tänker inte på den verkliga skada han kan ställa till med.

Du kan tänka dig vad som kunnat bli följden om det inte varit i Göteborg och i GP utan i Stockholm och i DN? Där har de inte riktigt lyckats få tag på någon verklig jurist som uttalat sig. De har bara fått professorer och sådant och det smäller ju inte högt i korridorerna! Fast visst är det lite besvärligt och visst har det varit ett onödigt extraarbete och vi är ju alla lite slitna och trötta.

Malmborg som arbetade fram själva ordningsföljden orkade inte mer i går. Plötsligt stod han i kafferummet hos flickorna i bara skorna och var alldeles vit i ansiktet och sade: "Här kommer nakna sanningen!" Han var som deg i ansiktet och bara log. Men Märta som är ett rekorderligt fruntimmer sprang in på sitt rum och hämtade filten hon brukar ha hunden på och den svepte hon om honom och sade: "Nu skall Malmborg sitta ned". Och så satte hon honom på en stol under det man hämtade mig. När jag kom satt han alldeles stilla och huttrade lite. Jag fick tag i läkare och Malmborg fick en spruta och kördes hem. Vi har en syster hos honom nu. Han orkade inte och, det kan man inte undra över.

Han klarade hela historien åt oss. Men så hade han ju varit den som skrivit lagen också så han kunde ju varje kommatecken och varje tänkbar syftning. Hade det blivit tryckfrihetsprocess hade ju fan sluppit lös. Men det går ju inte att ha honom naken i korridoren. Han har ju lätt för att bli överretad och spänd. Men det är ju inte bra att hämta folk med ambulans direkt från Kanslihuset till Beckomberga. Det är inte alls bra. Särskilt inte just nu. Man borde kunna ge honom tjänstledigt och skicka honom till Frankrike. Han har en syster som är gift där Det finns ju fina privatkliniker där man kunde ta hand om honom tills vidare och ge honom hjälp och låta honom vila upp sig ordentligt. Han är ju trots allt den bästa vi har på sådant och man måste vara rädd om människor. Det duger ju inte att bara köra dem på porten när de visar en svaghet.

Fast bäst hade varit om han åtminstone inte klätt av sig naken. Du vet hur det skvallras i den här staden. Och det är inte bra när det skvallras på det här sättet.

Här är annars bara jul och julfirande. Girlander över Storgatan och skinkannonser i Dagens Nyheter och julgran på Freden. Tittade in där på hemväg i kväll och tog en sängfösare. Den enda jag talade med var Birger som såg ganska maläten ut. Han satt under julgranen och jag vågade inte fråga hur Greta hade det eller hur han hade det

med Greta. Han hade beställt in en whiskygrogg just som jag kom och fröken Karin tog mig åt sidan och sade att det var hans sjätte och att hon var orolig för honom men jag menade att det var inte mycket man kunde göra för han var ju lugn och stilla. Han höll fast mig i kavajen och fick mig att sitta ned och hela tiden satt han och berättade om sitt enda verkliga stordåd, hur han varit tredjeopponent åt Nisse vid disputationen och hur han då låtsats fabulera om Nisses tid som kommunist och om hur de stal motorbåtar tillsammans och om hur det gick till när Nisse fick hyra bil för att köra till Köpenhamn och hämta fenedrin åt de danska tvillinggrevarna som hölls på Nalen och hur hela publiken vrålade av skratt och det bara var Nisse som förstod och hur Nisse blev vitare och vitare i ansiktet för det var bara han och Nisse som förstod det hela och visste att allt han sade var sant. Men jag mindes ju det hela. Men inte mindes jag att vi skrattat inte. Själv hade jag bara tyckt att det var tråkigt att Birger skulle supa ner sig så fort han upplevde att det ställdes några krav på honom och att man inte ens kunde ha honom som tredjeopponent och Nisse hade ju hjälpt honom i säng sedan. Men nu satt han och var hjälte tjugo år senare på Freden och det hela var bara en snaskig liten anekdot han berättade för att han inte längre fick ha en spalt på ledarsidan att skriva i utan fick hållas inne bland det andra slasket och det var precis den anekdot han hade velat smaska med som lustig tredjeledare nu när Nisse blivit ansvarig för närförläggningsutredningen. Det är synd om Birger men det är inte mycket man kan göra. Fast än tycks han kunna sköta sitt arbete någorlunda. Det är så med gamla alkisar. När jag följde rättegången mot Quisling visade man mig på en fin gammal norsk rättegångsreferent, en prydlig liten karl med mustasch i sextioårsåldern. Han var så illa gången att han inte kunde lyfta glaset på morgonen. Han måste göra en mitella först som han hade högerarmen i och sedan fick han pendla fram armen mot glaset för att fatta det och stjälpa det i sig. Han fyllde det var kväll. Så mycket darrade han om morgnarna. Men sedan var han helt lugn. Alldeles klar och lugn och prydlig och man kunde knappt se det på honom. Han gick bara undan ibland på toaletten och tog sig en tår. Men utan sprit var han förlorad. Han var mycket duglig i sitt arbete och skrev helt lysande om rättegången. Helt logiskt.

Eva var inne nu. Hon är lite orolig igen och nu undrade hon om

jag inte skulle gå till sängs snart. Hon undrade om du inte kunde vara hygglig nog att se till att skaffa henne sådana där amerikanska underlakan som är formsydda till madrassen. De finns inte här hemma. (Jag har faktiskt själv frågat på NK). De korvar sig inte som våra och så går det ner fler av dem i tvättmaskinen också. Men köp inte några blommiga! Grabben har börjat komma i den åldern då han tycker det är tjejigt med blommiga lakan säger Eva. Könsrollerna håller alltså på att resa sitt fula huvud även i vårt trevna hem!

Julhälsningar och säsongens gratulationer och allt sådant!

Gugge

PS. Madrassbredd 90 cm.

II

— Nej, någon verklig fara är det inte. Men det börjar faktiskt bli lite tunt häruppe i virveln. Hårbotten skymtar igenom. Men flikarna har inte rört på sig på länge vad jag kan se. Det är ju så individuellt det där med flikarna. Det hänger ofta ihop med stress också. Fast om jag skall säga min uppriktiga mening så tror jag inte att det finns något att göra åt det. Man får allt lov att välja sina föräldrar. Man ärver sitt hår. Jag har aldrig träffat på något medel eller någon behandling som kan åstadkomma någonting. Ja, det är min erfarenhet. Kan ni vrida lite på huvudet? Så! det är alldeles utmärkt.

— Egentligen passar inte de moderna frisyrerna för oss som tillhör den nordiska rasen om jag får säga så. Det skriver man inte om i tidningarna men det vet ju varje yrkesman. Fransmän har ofta naturligt fall men folk som är som vi har ju virvlar. En riktig svensk kan aldrig få ett verkligt svallande hår. Det blir alltid lite tunt med gles hårbotten och många virvlar. En svensk har aldrig kunnat bli en filmstjärna. Det måste lite latinskt eller östligt till för att passa för filmen. Det kan man se på Max von Sydow. Han har inte något verkligt skådespelarhår och därför passar han bara till vissa roller. Han skulle aldrig kunnat komma fram under filmens stora tid. För hur det är så kan det inte hjälpas med peruker. Det sitter i håret som man kan säga med bibeln tror jag.

— Men japanerna har också många virvlar. Fast de har ett kraftigare hår än vi. De vill också ha det mycket kort. Jag har ju några japanska kunder från ambassaden här. De går till mig nästan varje vecka. Det kan vara rätt ansträngande att få deras hår precis som de vill ha det. Fast det är ju skönt att höra att någon kund vill ha håret kortare.

— Det är ju ett mjukt hår och med stress och nattarbete och all-

ting kan man inte begära annat. Ni har ju sannerligen mycket att stå i. Det kan inte vara lätt alla gånger. Inte hjälper det mycket att gå barhuvad heller. En av mina kunder försökte få bättre hår genom att gå barhuvad hela förra vintern. Han hade just skilt sig. Men han fick bara sinusit. Håret förblev lika tunt. Men om man har en sådan här virvel som börjar bli riktigt tunn så är det faktiskt många herrar som klipper ner sig. Ja, det finns sådana som kammar över förstås. Men det finner jag ju med förlov sagt ganska knoddigt. Man har sitt utseende och det utseende man har det har man. Men plötsligt ser de sig i en dubbelspegel eller får syn på något kort som är taget bakifrån och så ser de att de har börjat få en kal fläck och så försöker de dölja den. Men den går inte att dölja. Om man nu inte vill ha tupé förstås. Men det råder jag inte till trots allt. Tänka sig, plötsligt står flickan där med hans tupé i handen! Det låter ju riktigt oanständigt.

— Skall vi inte ta lite mer här vid öronen?

— Men många börjar faktiskt klippa sig riktigt kort igen. Det är inte modernt men just därför kan det bli individuellt. Det är som med byxbredden. Jag har lagt märke till att flera herrar börjat med smala byxben igen. Det sticker av. Men nu när alla går i breda byxben och det hela har blivit överdrivet så blir det ganska smakfullt med måttligt smala byxben igen. Många av mina kunder har faktiskt begärt att få bli klippta ungefär som de klippte sig under Koreakriget. Det ser faktiskt väldigt vårdat ut.

— Men jag tycker nog inte vi skall klippa oss så där amerikanskt. Under kriget arbetade jag i Huskvarna. Där låg de amerikanska flygarna. De skulle ständigt hålla sig välklippta. Crew-cut. Men så långt vill jag nog inte föreslå att vi går här. Det räcker med att vi börjar klippa ned det en bit. Det gäller ju också att inte förändra frisyr alltför snabbt. Det lägger folk märke till och man börjar undra. Det tror jag inte är riktigt nyttigt för så välkända personer. Jag minns när statsministern rätade upp tänderna. Folk talade om det i flera månader. Det gick väldiga rykten om det. Men min hustru hade ju en bekant som kände den tandläkaren så jag visste ju hur det låg till. Och så har vi ju det nästan alla med tänderna. Det hjälper inte om man borstar och borstar utan tandköttet börjar liksom krypa uppåt av sig självt. Men man bör inte ändra utseende så folk märker det. I politik och sådana yrken är ju utseendet liksom ett

varumärke. Det betydde inte så mycket innan televisionen för då kunde folk inte se så mycket. Men nu sitter de hemma och tittar på ansikten och då lägger de märke till sådant som om frisyren ändrats eller någon rätat upp tänderna eller om någon fått mera hår helt plötsligt eller så. Och det talar man sedan om. Det blir liksom det intressanta med känt folk när man ser dem länge i rutan och de står och talar från riksdagen eller så.

— Hårbotten lyser igenom lite. Men det tillhör vår ras. Bland flygarna fanns det alla möjliga slags människor. Italienare och mexikanare och allt. Det fanns faktiskt en indian också. Och det blev så lustigt att klippa honom för håret förändrade inte färg. Han hade ju samma färg i hårbotten som i håret så hur man än klippte ned honom behöll håret samma färg. Det ser egentligen inte lika prydligt ut med så kort hår på en av oss.

— Fast om man har tjockt hår och det börjar gråna då är nog carréklippning att tillråda. Det är Hjalmar Brantings och Bismarcks frisyr. Det är inte så många som kan klara av den längre. De yngre i yrket får ingen riktig träning på den. Där skall man bränna håret rakt egentligen. Fast då får inte finnas många virvlar. Då skall man ha ett hår som en fransman eller en sydtysk. Varken Bismarck eller Hjalmar Branting var ju några riktigt nordiska typer. Här skulle det inte alls gå. Här är det för mjukt och tunt och virvlarna uppe vid flikarna gör att det faktiskt inte går att kamma upp det så strikt som behövs för en verklig carréklippning. Men vi tar det nog lite kortare här i alla fall. Annars kan det bli en sådan där riktig tuppkam. Och det är heller inte riktigt bra. Det skall man ha från början om det skall passa. Då blir det något som folk lägger märke till och känner igen en på. Annars skall man vara lite försiktig.

— Jo, jag har faktiskt en kund som blir riktigt upprörd om han blir klippt i öronen. Vissa människor är sådana. Det är därför jag frågar först. Han föredrar att ha tofsar. Men så har han buskiga ögonbryn också. Han säger att det tillhör de grå tinningarnas charm. Men själv tycker jag att det ser prydligare ut att hålla rent. Det blir så ovårdat annars. Och det här är ju ingen riktig tofs heller ännu.

— Det är bara söderöver som folk får riktiga tofsar. Jag var nere i Österrike och åkte skidor förra vintern. Nåja, egentligen åkte jag väl inte så mycket. Jag är ju inte lika spänstig som förr. Men jag åkte i alla fall. Och där hittade jag en alldeles speciell liten sax för

att klippa örontofsar och näsborrar med. Den finns inte i Sverige. Men det beror på att här växer inte de håren på samma sätt. Därnere måste män i en viss ålder börja klippa sig regelbundet i näsborrarna och öronen för att inte se alldeles vilda ut. De blir som fauner annars. Vi har ju ett mjukare hår och en mildare hårväxt. Men nu när det kommer så många invandrare tror jag faktiskt att det kommer att löna sig att ta in den där saxen. Så fort modet ändrar sig och håret skall bli kortare och skägget skall bort så måste de börja klippa sig ordentligt i öron och näsa för att inte se alltför annorlunda ut.

— Skall det verkligen inte vara något i håret? Lite sprit bara? Nej, jag använder egentligen ingenting jag heller. Men man bör ju fråga. Det där med hårmedel är ju bara smet. Det borde jag kanske inte säga när jag säljer dem men det är så. Värre var det förstås under fyrtiotalet. Då kunde man alltid se på kudden om flickan man gick till höll på sig eller inte. Var kudden flottig så hade hon andra. Nu kan man inte se det på det sättet längre. Nu är det på annat sätt.

— Egentligen tycker jag inte riktigt om att klippa ungdomar. Ibland är det så att jag går ut och tvättar av händerna i desivon efteråt. De tvättar sig inte. Flickorna är ju vana vid långt hår. Nej, det här är ingenting. Det blåser bort med vinden kan man säga! Men pojkarna har ju aldrig förstått att hålla sig rena. Särskilt tyska ungdomar är svåra. De är faktiskt betydligt långhårigare än de svenska. De har också ett annat hår. Det passar på ett sätt bättre för att vara långt men just det gör att de inte tror att de behöver sköta sig. De svenska pojkarna har ofta så svårt med sitt långa hår att de tvingas sköta det och kamma det och borsta det och också tvätta det ibland. Fast inte alltför ofta om jag får säga min mening. Det är faktiskt inte vidare trevligt att bli tvungen att arbeta med händerna i långa, kladdiga testar. Och så luktar de också. Jag har faktiskt avvisat en pojke en gång för att det bara krälade löss i huvudet på honom. Svensk var han också. Blond.

— Ja, man får sannerligen se en hel del. Det blev sexton kronor.

— Tackar, tusen tack!

— Välkommen åter! Och — lycka till. Vi är många som tycker så!

C: 1

(Brev till Hans Torstensson)

Kära Hasse!

Bifogar mitt paper till Bryssel. Men inte utan en viss tvekan. Du brukar inte vara road av sådant. Jag upplever det dock som en nödvändighet att reda ut mina egna begrepp. Eller åtminstone reda ut dem någotsånär. Det kan behövas ty nu upplever jag en grå leda vid det hela.

Som jag sagt dig så har hela denna historia ju inneburit en ganska allvarlig självprövning för mig och kanske också för många andra. Den har ju heller inte kunnat komma i ett mer olämpligt ögonblick. Vi hade ju fått orsak att tro att det vore möjligt att få bukt med de värsta krigarna. Du vet ju hurudana de är (och ständigt förblir vad de var). Nu kommer allting att bli längre och segare och framförallt mycket mer onödigt publikt och kommer att tvinga oss att stå upp för att försvara sådant som det hade varit bättre att vi alla glömt bort.

Egentligen har ju hela historien varit väldigt obehaglig. Den har varit personligen obehaglig. En sak är att vissa bland dem medvetet strävar efter konfrontation. Delvis på samma sätt som vissa radikala intellektuella gjort i Västtyskland och Frankrike. Det är en allmän strömning i tiden och när man inte har stora saker att gå tillrätta med tar man upp våra småstatsproblem och tror sig vara en Ellsberg och tycker sig vara ett med en hel puritansk världsrörelse fast man bara rör sig på mammas gata och busar med Anderssonskans Kalle och andra hemmagjorda böss. Det finns dock också personliga och nästan patologiska skäl. Jag har väldigt upplysande personrapporter på de direkt inblandade. Du kan läsa dem vid tillfälle. De är ju ingenting man kan låta vanliga murvlar och kriminalreportrar ta del av men jag har faktiskt tagit upp det här med olika bra pressmänniskor. De har fått ta del av dem och detta har lett till en påtag-

lig dämpning av den mer obehärskade kritiken.

Om man förstår den olyckliga personliga konflikten bakom människors handlande kan man också på ett bättre sätt värdera de rent objektiva omständigheterna kring detta handlande.

Man menar nog nu också allmänt i pressen att vi kanske gjort fel och att vi framförallt inte varit beredda att handla på ett tidigt stadium men man söker heller inte skapa hjältar och martyrer av de tre som nu på egen förskyllan sitter i fängelse.

Det hade kanske varit bättre om vi ingripit redan i våras men det fanns ju mycket som talade mot ett ingripande också. Vi visste heller inte förrän senare på sommaren vad som skulle komma och så var ju Böll här också och även om vi visste att det var planerat från deras sida och kanske just därför så ville vi inte göra dem till viljes och genomföra ingripandet just som han höll sin nobelföreläsning. Men jag försäkrade honom på UD:s mottagning att det hela inte var något att bry sig om. Pojkstreck bara, sade jag till honom och jag tror han förstod mig. Och det hade ju varit bäst om vi kunnat hålla det på det planet.

Det är ju i varje fall inte vi som har fängslat dem och även om de skrikigaste ute på vänsterkanten låtsas som om de tror det så är det ju inte så i Sverige att vi låter fängsla meningsmotståndare för åsiktsbrott. Det finns ju lag och domstol. Däremot har vi skyldighet att hålla fast vid rättsstatens normer även när det gäller publicister.

Jag hade ett långt och öppenhjärtigt samtal med några av pojkarna på DN:s ledarsida och jag tror att de förstår det tragiskt konfliktladdade i min situation. Det har ju varit en olycklig kollision mellan olika paragrafer som väl ingen av oss kunnat förutse, menade jag. Det är ju heller inte så att jag eller mina kolleger är besatta av någon privat hämndlystnad. De visade stor förståelse för detta och har blivit betydligt bättre i sina kommentarer efter samtalet. Det vore ju olyckligt om denna incident skulle leda till att vår gemensamma strävan efter en humanisering av fångvården och ett förmänskligande av relationerna inom samhället skulle skadas, sade jag.

De mer ansvariga bland författarna har också gått ut med ett upprop. Det har undertecknats av några bland de mer tungviktiga namnen även om ett par olycksfåglar kommit med som gör det möjligt att angripa uppropet. Men det är inte så farligt och sådant kan ju inte undvikas. Det är inte möjligt att låtsas som om P. O. Sundman

eller Eyvind Johnson eller Lars Gyllensten skulle vara vare sig regeringsdrängar eller repressionsförespråkare. Men de har tagit klar ställning mot de barnsliga provokationerna och de allmänna överorden och vad de tar ställning för är statens självklara rätt till självförsvar mot grupper som hotar dess själva existens. Detta kommer säkert att rensa luften.

Donald som hade varit i Paris på något krigsförbrytarjippo och träffat Torsten sade att Torsten såg trött ut och att han var på väg till New York. Donald gör sig ärende hit upp så ofta han kan. Men har som sagt inget för det. När du träffar Torsten skall du tacka för den kopia han fick tag på åt mig i UNESCO av rapporten från juni 1953. Den har gjort en hel del nytta här. Du kan också be dina vänner på State Department gräva fram den igen och läsa den lite uppmärksamt. Det är ju inte så att vi i Sverige söker bryta ingångna avtal och uppträda i strid mot de förpliktelser vi iklätt oss och det är heller inte så att vi är någon särskilt soft state men varje stat är sårbar mot patologiska angrepp. Det vet ju de likaväl som du och jag och de har själva drabbats av det och mot det finns ingenting man kan göra i förebyggande syfte mer än att ha ögonen öppna.

Träffade dem för övrigt som hastigast när de var hemma — utan att ta upp frågan om UNESCO:dokumentet för övrigt, det vore ju inte riktigt fas — men de talade om frågan i alla fall och sade att detta var deras stora sorg i livet. Men de hade ju talat om detta i många år och de såg det närmast — vilket de ju sagt flera gånger förr — som ett utslag av hans moral insanity. Och det är ju inte certifiable.

Men hela denna historia reser ju en rad principiella frågor och jag tog tillfället i akt inför mötet i Bryssel att söka reda ut dem inför mig själv. Mycket är ju oklart i den egna synen på vad man själv gör. Vi kan ju inte neka till att vår verklighet på ett kanske avgörande sätt förändrats under dessa senaste decennier och att många av de modeller som tidigare stod oss till buds inte längre är relevanta.

Skriver detta i hast. Sammanträdet skall snart börja och jag väntar på kollegerna. Det är grått och slaskigt i hela staden och när jag nu tittar igenom mitt paper är det inte utan en viss (behärskad men dock) bävan jag skickar det till dig. Jag känner mig plötsligt som om jag gjort något rätt onödigt och klivit fram ur ledet i onödan.

Men det är gjort och redan ivägsänt till sekretariatet därnere och om jag inte slängt iväg det dit ned först hade jag väl aldrig vågat göra det. Då hade jag väntat på ditt betyg först och den domen blir fruktar jag — nu som förr — kanske inte så mild. Nå, detta är som du förstår en brasklapp. Egentligen hoppas jag ju du tycker det är bra. Eva hälsar nog. Hör av dig.

OBS! Lakanen!!

Gugge

C:2

740108/B-9/58

ESEC BRUXELLES SEMINAR ON POST-INDUSTRIAL SOCIETY
Section B: Working group on law and societal normation
Session 3: *The changing aspects of consensus*
Draft! Not for publication

...

översättning

...

Vi har nått tillväxtens gränsmarker. Den yttre ramen kring våra mänskliga möjligheter är redan tydligt skönjbar. På längre sikt blir det omöjligt att lösa energiproblemet och bibehålla tillväxttakten då de möjliga nya energikällorna skulle leda till jordatmosfärens överhettning. Avfallsproblemet är egentligen inte ett avfallsproblem utan samma problem som tänkande jästbakterier i ett vinkar skulle stå inför; fortsatt förökning innebär släktets gemensamma död. Vi är människor och inte jästbakterier. Vi vet att råvarukällorna sinar och överbefolkningen hotar. Det som nyss var framsteg hotar nu att spränga de ekologiska sammanhangen. Vi har nått gränsen för tillväxtens möjligheter.

I en viss mening innebär detta att vi nått frihetens gränser. Under de senaste trehundra åren har vår kultur alltmer präglats av den okontrollerat fria forskningen; människornas stegrande produktionsvilja och ett system av fri konkurrens som endast till en del reglerats av samhällsmekanismerna. Ja, vi har i detta sett själva friheten och har uttryckt denna frihet i våra politiska och juridiska system. Nu når vi denna epoks yttre gräns.

...

Den representativa demokratien som förutsätter medborgare uppdelade i ideologiska grupperingar i fri tävlan börjar därmed alltmer efterträdas av en participatorisk demokrati där envar direkt ingår i beslutsfattningsprocessen. Oavsett de yttre formerna och oavsett den grad av medveten politisk handling med vilken processen styrs bildar varje samhälle i vår kultur nu inom sig olika former av samrådsgrupper och kommunikativa gemenskaper som integrerar med-

borgarna och alltmer förvandlar de konfrontatoriska beslutsfattningsmekanismerna till participatoriska processer.

Det är dock tveksamt om denna spontana omvandling förmår behärska den situation som uppstår vid tillväxtens mur. De senaste tre seklens alltmer accelererade framstegstakt har skapat en mycket stor förväntningsmassa som nu med enorm, levande kraft rusar fram mot — tillväxtens absoluta gräns. Risken för stora och världsomspännande katastrofer blir därmed överhängande och det synes tveksamt huruvida de spontant framväxande nya strukturerna skall kunna visa sådan seghet att de förmår fånga upp den levande kraften i denna förväntningsmassa och bringa den i stillhet utan en våldsam kollision mellan de orealistiska förhoppningarna och de verkliga möjligheterna.

...

Erfarenheten visar dock att ekonomiska förlopp som i ett tidigare skede skulle kraftigt påverkat den samhälleliga strukturen nu kan integreras inom ett överordnat system. Detta ekonomiska system måste därför uppfattas som ett system i kybernetisk mening. Det är ett självreglerande system vars stabilitet bestäms av stabiliteten i delsystemen. Men inte heller detta ekonomiska system som med mindre variationer präglar såväl öst som väst utgör ett resultat av någon medveten politisk vilja. På samma sätt som när det gäller de samhälleliga formerna rör det sig inte om ett gestaltat utan om ett framvuxet system.

Det finns inget skäl att här gå in på konvergensteoriens problematik, men det förtjänar framhållas att det är den vetenskapliga tekniska utvecklingen som med tvingande nödvändighet formerar detta system kring oss och genom oss. Samma fenomen som på ett plan uppträder som tillväxtens yttersta gräns uppträder på ett annat som själva den struktur som kommer att förhindra en alltför smärtsam konfrontation.

Det finns inget skäl till i verklig mening pessimism.

...

På det subjektiva planet upplevs processen som skrämmande av många människor. En relevant jämförelse är den förvirring och den samhälleliga desorientation som stora hantverkarskikt och före detta jordbrukare visade under den industriella revolutionens första fas. Det är därför heller inte förvånansvärt att de senaste årens utveck-

ling i våra länder visat en hel provkarta på olika socialt inadekvata reaktioner.

Att vi ser och kan värdera dessa reaktioner som inadekvata hindrar inte att de för stora medborgargrupper tyckts vara väsentliga. Man kan göra jämförelsen med de olika millenaristiska rörelserna under den industriella revolutionens första fas. I denna den tekniskt vetenskapliga omställningen inför de nya uppgifter tillväxtens gränser ställer oss uppstår personliga krisförhållanden med stark känslofärg.

Det mest framträdande kännetecknet på den nya tekniskt vetenskapliga omställning som utgör det enda möjliga svaret på hotet mot vår existens blir en systemets egenrörelse som innebär att det i en ständigt levande process skalar av sig allt det som hindrar eller fördröjer dess utveckling och förändring. I takt därmed förändrar sig det nya postindustriella tekniskt vetenskapliga systemet till ett alltmer stabilt självreglerande system som inte bara tillsynes utan även i verkligheten förhåller sig autonomt inför de befolkningselement som utgör dess material.

Med djup inre ångest har många reagerat på vad de upplevat som att de berövats sitt värde. Även under industrialiseringens första fas var det dock så att människan var produktionsprocessens huvudaktör. Ja, skeendet legitimerades med människans behov och hennes friheter. Det är inget orimligt antagande att de flesta européer även under stora krisperioder som under världsdepressionen i början av trettiotalet eller mitt i världskriget på fyrtiotalet dock upplevde sig själva som historiens subjekt inbegripna i något stort och kollektivt handlande. Inom arbetarrörelsen har sådana föreställningar om den egna rollen en rent programmatisk karaktär. Men också inom ideologier så olikartade som den traditionella fascismen och den borgerliga humanismen uppfattades den subjektiva handlingen och de subjektiva föreställningarna som något betydelsefullt och något bestämmande och även i vissa former något värdefullt och värdeskapande.

Rollförändringen från historiens subjekt till dess materia enbart har inneburit att stora grupper bland befolkningen ju lever ut sin inre ångest i oförnuftiga men symbolmättade massrörelser. Man kan hänvisa till sådant som aktionen för vita cyklar i Amsterdam eller de stora folkuppbåden kring de gamla almarna i Stockholms centrum eller den folkliga kulten kring graven för den student som brände sig

till döds i Prag eller upploppen i Polen där folkmassan i laddade symbolhandlingar begick rituella auktoritetsuppror mot partiets fadersgestalter innan de återgick till arbetet. Vi kan också i fortsättningen räkna med sådana symbolladdade och förnuftslösa skeenden i våra länder såväl i öst som väst.

. . .

Ställd inför tvingande nödvändigheter som kräver beslut av helt ny karaktär uppstår för den samhällstjänande politiska beslutsfattargruppen i våra samhällen helt nya problem. Insikten om vad som måste krävas ställer oss inför en stor ensamhet.

Det finns religiösa och metafysiska svar som jag inte närmare vill beröra då de måste verka skiljande men det är förenat med ett djupt inre ansvar att ställas i den situationen att tvingas spela den nödvändiga rollen.

Det som då gör beslutsfattandet möjligt och det som gör uppgiften utförbar är en vår medvetna rollidentifikation. Den nya och snabba utvecklingen har inneburit att många av de grundläggande föreställningarna hos sexton- och sjuttonhundratalets stora tänkare nu visat sig inte längre bevara sin relevans. Men vad som inte förändrats är den stora tradition som bjuder oss att handla enligt pliktens bud och i alla fall försöka säkra liv, frihet och strävan efter lycka åt ett så stort antal som möjligt.

. . .

III

Seattle
Måndag morgon (0415)

Kära Gugge!

Har ett par morgontimmar till godo. Jag ger dem till dig! Får ju med åren allt svårare att programmera om min organism och vaknade klart och tydligt för en stund sedan i vanlig tid och fann att kring mig var natt och annan tid. Nåja!

Ditt paper var inte bra. Det vet du ju. Hade du inte vetat det hade du inte behövt urskulda dig.

Flög ut hit i går kväll för att ta kontakt med W. F. Douglas. Du minns honom nog från Charlottesville. En rödhårig jude som passed och blivit irländare. Den långa gängliga som brukade säga att han var en frontiersman of the inner world och som varit kommunist och vittnat om det och hade en hel klippbok full om sig själv och som var så stolt över att han kunde franska och hade läst Chateaubriand. Det var han som sedan gifte sig med den lilla blonda som Torsten sökte intressera sig för. Han var uppe hos mig som hastigast i höstas och pratade lite. Han har med tiden blivit tämligen fet och tappat håret och går klädd i tweed och pipa och är väldigt mycket professor vid universitetet of Washington fast han är ju numera alltmer archetypisk och alltmindre trovärdig som irländare. Men det är inte min sak. Han är sound på humangenetik och populationskontroll i alla fall och Fesbach menade att han var den bästa vi kunde få.

Skulle egentligen ha velat knyta honom till oss mer fast men det går inte för arabernas skull. Han bör dock kunna sitta med och delta i arbetet. Det blir så mycket snömos annars. Snart får man inte ens säga birth-control längre och knappt antyda att det kanske finns verkliga konflikter mellan befolkningsgrupper (för att säga det eufemistiskt). Då misstänks man vara vit rasist och hålla på Sydafrika. Det har gått fort. Jag minns när Richard Wright kommit tillbaka

från Bandung och Torsten tog ut mig med honom på Chope Danton. Den är borta nu hörde jag förresten sist jag var hos Torsten. Så var det en verkligt fransk krog också. Inget jockigt utan en riktig cusine soignée. Jag minns att vi tog rognon de veau à la moutarde och fick ett verkligt honorabelt vin. Men så går det med de gamla sköna. Säg mig var snön från i fjol håller hus? Alltnog Richard Wright talade hela kvällen om Bandung och menade att nu kom en tid av krig för ras och religion. Och det trodde jag och det tror jag. Ty vad annat är kriget i Vietnam om man tar bort alla de fina orden? Gul mot vit! Lord Buddha eller någon av hans uppenbarelser mot Kristus. Att varken Giap eller Nixon begriper det gör det inte bättre!

Men om Richard Wright återvände från de döda och uppenbarade sig i våra korridorer skulle han bli stenad. Det är så mycket cant vid East River att jag ibland vill ställa mig rakt upp och ned i korridoren och bara skrika. Ropa fula ord som kultur och civilisation och mognad. Men tyst min mun så får du socker!

I går kom sudanesen fram till mig och sade på fullt allvar att han inte tyckte om uttrycket developing countries ty det innebar ju att de vore underlägsna. Han ville att vi hädanefter skulle skriva raw-material countries och kalla oss själva deprived areas. Jag undrar vilka raw materials han sitter på! I Sudan! Men jag var vänlig som alltid och sa att det var en intressant tankegång och att han skulle arbeta vidare på projektet och komma in med ett paper.

Lakanen är på väg. Men min sekreterare menar att de inte skall köpas på Macy's. Hon har ett bättre ställe. Jag lämnade dem helt i hennes sköte. Vi får lita på henne. Det gör jag alltid. Det blir ju lättare att leva då. Andersson på konsulatet skulle flyga hem över jul så jag bad henne ge dem till honom. Han har lovat ta dem. På det sättet slipper ni krångla med posttull och sådant. Han skulle slå en signal till Eva när han kom.

Ditt paper! Läste det på flyget hit. Det är inte ett bra arbete. Om du hade talat med mig i tid så hade jag avstyrt det hela. Det som är rätt i det du säger hade kunnat sägas enklare och mindre pretentiöst och det andra är inte riktigt rätt.

Du vet ju att jag brukat tala med dig om din (olyckliga) fallenhet för frasen. Faktiskt ligger du ju åt det konstnärliga och det är kanske inte alltid så lätt för dig. Men du saknar ju nu liksom förr möjlighet att strukturera dina ord. Det blir en olycklig blandning

av det teoretiskt (frasigt alltså) administrativa och det trevande oförlösta. Just i detta paper stöter detta mig mycket starkt.

Den tankegång du tar upp mot slutet är heller varken ny eller original. Jag läste just Anders Österlings lysande tolkning av Tommaso Campanellas sonett i ämnet.

"På världsteatern själarna maskeras . . ."

Campanella sade det alltså bättre och riktigare och allvarligare och utan hela ditt uppbåd falska analogier och han sade det redan för mer än dina trehundra år sedan.

Bli inte ledsen över detta Gugge! Du vet att jag menar väl med dig. Du har ju många goda kvaliteter och jag tycker mycket om dig. Men du bör icke skriva sådant som detta ditt paper och om du nödvändigtvis måste skriva det så skall du skicka det till mig och inte till någon internationell body i Bryssel!

Övertygad om nyttan och nödvändigheten av dessa sammankomster har jag heller aldrig varit. Till det har jag varit nödd och tvungen att organisera alltför många. Det är möjligt att det är bra för landet att du visar upp dig på en sådan. Det kan till och med vara möjligt att det inte skadar utan gör nytta att du också är som en av dem och håller konstiga tal och presenterar tillgjorda papers. Men det är jag inte säker på. Du är ju inte en av dem. Vem övertygas då? Du av dem eller de av dig?

Du bör bli striktare. Du bör också ställa dig frågan varför du egentligen vill uppträda. Gör en inre examination! Du vet ju att de som skriver sådana papers sällan eller aldrig har möjlighet att själva handla. De är som grannens katt. Du känner väl historien om grannens katt?

I den stora stadens vackra förort låg villorna. Där bodde folk som sov gott om nätterna. Man var djurvänner och hade såväl akvarium som katt. Men så kom våren och grannens katt var ute och friade. Han tjöt och skrek och allt gott folk vaknade. Till slut klagade hela communityn hos grannen. Han måste göra något åt sin katt. Han lovade och svor. Så kom nästa vår och än en gång hördes grannens katt tjuta och skrika. Man frågade grannen varför han ingenting gjort. Men han lovade och svor att han låtit kastrera sin katt. Men nu.

— Har han blivit technical adviser.

En Kissinger alltså!

Men inte ens en Kissinger kommer att resa runt på konferensrun-

dan och föreläsa och presentera papers när han drar sig tillbaka.

Det är det som är hela felet med ditt paper. Det är något mitt emellan. Det är varken hackat eller malet. Det blir alltför mycket ord.

Med orden bör du vara försiktig. Jag kan inte se någon glädje av att du sprider dina funderingar. Jag är ju heller inte riktigt övertygad om att det är dina funderingar och då blir det etter värre. I Sovjetunionen måste alltid den som kommer sig upp framstå som om han också är teoretiker. Och där formulerar sig därför också en Chrusjtjov med hand å penna i märkliga funderingar och en Bresjnev lämnar sina älskade bilar och rynkar alla ögonbrynen och svettas med tankarna. Men ingen människa har begärt av svenska politiker att de också skall vara något slags politologer.

Det är också så att din professionella oförmåga i branschen märks. Även en bubblare som vännen Rostow försöker vara striktare och Bell låter ofta helt sound. Du är ju inte med i den akademiska trampkvarnen och skulle inte behöva delta i dessa möten. Det skulle göra bättre intryck om du talade som en handlingens man. Sköt direkt från höften så att säga. Då skulle du få professorerna med dig. De skulle titta på dig som en från det stora utomhus och känna lukten från runkstubben och bli till sig. Nu fruktar jag att de börjar plocka hål på dig för att du kommit in på deras marker.

Men det hela beror ju lite på hur gruppen ser ut. Jag har inte följt ert lag så nära. Det är ju mest en europeisk historia vad jag förstår och de har varken sökt kontakt med oss eller velat ha dit folk från staterna. Om det bara var den vanliga gruppen som prins Bernhard plockat ihop så förstår jag dig. Där gäller ju att redan från början visa färgen. Särskilt om konferensen är på engelska. Centraleuropeiska politiker och affärsmän snubblar alltid omkring på sin egen tunga när de kommer in på engelska. Att då vara lugn och överläggsen och tala polysyllabisk engelska som en indier kan vara nyttigt. Särskilt om det inte är några engelsmän med. Men jag skulle råda dig att inte låta trycka det.

Du skall inte tro att jag inte är överens med dig. Men det du säger kan uttryckas betydligt enklare. Folkligare. Begripligare. Eller mer korrekt. Men — detta är bara mina egna funderingar. Jag har ju inte satt mig in i frågan. Som du minns sade jag dock redan när du talade om konferensen med mig att jag tyckte det kunde vara mindre nödvändigt. Vi borde kanske resonerat ordentligt om frågan.

Att nu komma med kritik när jag inte brydde mig om att fråga ut dig på allvar kan ju mest bli att slänga in jästen efter degen i ugnen. Bullen är ju bakad!

Det pratas återigen om att vi kanske skall flytta. Jag vet inte om det ligger så mycket i det. Amerikanarna vill inte betala vad det kostar att ha oss i New York men vill inte förlora ansiktet genom att vi ger oss iväg och ryssarna skulle inte vilja ha oss i Moskva men kan inte gå med på att vi flyttar till Europa eller — än mindre ut i tredje världen. Det innebär såvitt jag förstår att vi blir kvar här. Och det tycker jag själv nog är rätt skönt. Staden är ju egentligen den enda mediterranea staden som finns kvar. Runt själva Medelhavet har de ju alla blivit så turistförstörda men här kan man fortfarande hitta nya och trevliga syltor och det hela är just så gammalvärldsligt trivsamt som ett par gamla ingångna tofflor. Det blir ju mer mänskligt här under oljekrisen också. Egentligen håller nu i Förenta Staterna på att ske vad som inträffade med England för något decennium sedan. The Decline blir till en greening. Arbetslösheten och krisen är trots allt övergående fenomen och the decline är inte mer decline än att detta fortfarande är det mäktigaste landet även om alltfler tvivlar på att det är Guds eget land. Nej, vi blir nog kvar.

Men det hindrar inte att det är stora påtryckningar på oss nu. Och ur viss synpunkt kunde det naturligtvis vara klokt att lägga huvudkontoret i Europa. Paris vore inte dumt. Men där är UNESCO och fransmännen vore måttligt roade. Holland och Danmark är helt ur räkningen. Det skulle araberna aldrig gå med på. Genève är trist och alldeles fullstoppat. Om vi kom dit också skulle staden få lov att växa in helt i Frankrike. Och det skulle den inte få lov till! Hyrorna är omöjliga redan nu. Personalfolket bara klagar som det är.

Det sista jag hörde var att gamle Pötschke som varit med sedan freden var odelbar i NF och som nu går rakt mot pensionen menade att Wien vore bra. Man säger att han är familjevän till Waldheim också. Och Kreisky är ju en slug jude. Så det blir kanske där vi hamnar. Den som lever får se! Själv har jag retat ryssarna med att säga att jag tror att Berlin skulle vara bra. Fast jag vet inte hur retade de blir. Deras kärlek till sina tyska bröder är måttlig. Och satt vi i Berlin skulle hela den frågan kunna lösas. Fristaten Berlin med oss i centrum. På det sättet skulle berlinarna garanteras att inte bli

uppslukade och ryssarna skulle ha kontroll runt oss. Själv skulle jag få betalt i DM och det vore ju förnuftigt nu när dollarn är ute och åker kana. Men — det är bara sidorepliker. Vi blir kvar i New York. Det är den enda politiskt verkligt möjliga lösningen.

Jag hoppas du förstod mig rätt när jag talade om nämnden. Jag vet mycket väl att det inte är lätt för mig att följa alla turer därhemma och se hur trådarna löper. Jag ser det hela ju mer utifrån numera. Men det gäller ju inte bara de svenska interna frågorna.

Det är helt enkelt inte bra för vårt image att Olle sitter där. Han är en snäll (nåja — jag minns honom när han var partigruppens sekreterare) frimicklare som klättrar mycket ihärdigt. Men frimicklare är han och det lever han på. Han har Örebro i ryggen och Jönköping i märgen och håller sig tätt tätt intill försvarsutskottet och ger sig inte en tum. Hans motto är att hellre viker jag mig en aln än jag brister en tum bara jag kravlar upp. Om han tror sig vinna stöd på det så kan han ställa sig upp i riksdagen och säga att som demokratisk socialist och svensk kristen vet han att Herren Gud gett det folket ett löfte och se löftet håller och nu blommar Israel i öknen. Men sådant får inte sägas av en som sitter i nämnden. Jag tror inte pojkarna fullt ut begriper detta. De har ofta en alltför snäv svensk församlingssyn på skeendet. Typiskt är hur Nilsson uppträder. Det gäller att ni rättar till det utan att de märker det! Men ha inga illusioner att Olle begriper argument. Med maktspråk kan du däremot få honom dit du vill. Ambassadör i Israel bör han *inte* få bli. Kan ni inte göra Halland ledigt åt honom?

Jag var ju hos sudaneserna och Michael Bradbury ville tala med mig. Ni svenskar är väldigt oförsiktiga, sade han. Han hade fått en rapport om vad försvarsutskottet låtit Nilsson säga. Ni uppträder som om det inte funnes ens telegraf. Ni vet det som är nyttigt för hemmaförbrukning är kanske inte alltid bra att det sägs när ett land inte är hermetiskt slutet och Sverige är ju öppet. Jag håller med honom. Det är inte nödvändigt att sticka ut huvudet sådär. Det finns en värld utanför Örebro! När du nu inte har ett lettre de cachet — försök med Halland. Ty Olle måste bort. Om Olle tycker vi inte, som Marianne brukade säga.

Donald skall du inte underskatta. Han har alltid varit monumentalt klumpig. Jag minns när Jan skulle förföra Birgit helt vetenskapligt och hade letat fram ett riktigt fint vin trodde han (som ju

egentligen bara var det hemska söta Fragal) och skaffat turkisk halva och köpt räkor och gjort helt i ordning, då kom Donald instormande. Han bröt en bit av halvan och han tog räkor och slängde skalen omkring sig och så satte han sig mitt i stolen där Jan lagt Victoria Spiveys Christmas morning blues på Okeh så att det bara sade krasch. Sedan sade han bara: Förlåt, det var inte meningen. Jag trodde Jan skulle slå ihjäl honom. Men vad jag visste som Jan inte visste var ju att han just hade varit ute med Birgit och sett på Albertus Pictor i Härkeberga och lovat henne Litslena och ville förstöra det för Jan som ju inte hade bil och aldrig kunde få körkort och bara hade Blues och vin och halva och själ att komma med. Donald är en slemmig fy fan egentligen. Du vet inte vad han säger till utlänningar! Han har förklarat nödvändigheten av att behålla makten för folkets skull! Och sagt det så troskyldigt så det rapporterats att SAP nästan förberedde ett militärt styre om valet gick illa. Det låter inte klokt men jag fruktar att det är klokt och att han har något i kikaren.

Sänd honom till Vietnam, gör honom till representant hos PRR eller vad som helst (gärna i skottlinjen så vi får en äkta svensk martyr) men släpp honom inte inpå livet!

Du borde ta dig ordentlig tid att komma hit ut igen. Det är så mycket som är värt att uppleva och återuppleva. Vår ungdom ligger långt borta bakom flera geologiska åldrar av erfarenhetsavlagringar. Sådant är märkligt att uppleva. Jag tänkte på det i går kväll när jag kom hit till Seattle. Allting är så mycket mer *nött* och sjaskigt än det var då. Men jag undrar om detta finns i verkligheten eller blott i själva synen. Ibland kommer jag på mig att gå som en gammal Dodgson och smygtitta på småflickor och säga mig att i det här störtloppet genom tiden kommer jag rakt ut i antipatierna. Det är som om geisten är borta.

Men det är inte bara vår egen ålder, det är hela omgivningen. Jag tror inte att staterna någonsin kommer att riktigt hämta sig efter nederlaget i Indokina. Det är ett nederlag mot de gula. Och den som var verkligt yellow det var ju — själv! Det är sannerligen en sanningens timme!

På universiteten är det lugnt. Lugnare än i vår ungdom. Nu är det ett lugn utan självsäkerhet. Flykt och nostalgi. Nu demonstreras inte längre och nu är man bara intresserad av tioväxlade cyklar som

jag läste i Expressen. Och det är ju sant. Tioväxlade cyklar och inre tillfredsställelse. Det tyder ju inte ens på en vilja att leda världen. Det är något *portugisiskt* över Förenta Staterna nu. Ett välde där solen börjat doppa ner under horisonten med allt tätare mellanrum.

Torsten kommer för övrigt. Han skrev mig att han skulle vara i New York ett par veckor och sedan passera Sverige på väg hem till Paris. Han ville att jag skulle sticka inom något som hette North End Hobby Center på Roosevelt Way och köpa ett modellok åt honom. Det skulle finnas där till avhämtning, skrev han. Han är lika tokig som alltid.

Eva har skrivit ganska mycket till mig igen för övrigt. Jag vill inte lägga mig i dina privata affärer men jag tror att du bör tänka på att hon är mycket spänd. Hon skrev att hon fortfarande arbetade på sin uppsats om de etiska problemen vid dödshjälp och det var ju lite spöklikt då jag minns att hon höll på med den för tjugo år sedan också. Hon verkade inte lycklig och brevet var mycket disassocierat och bittert. Jag är ingen Friderike Zweig skrev hon och sade att hon hittat din roliga artikel i UNT från den gången. Och att hon tyckte att allting var dött omkring henne. En stel överläpp kan man väl hålla sig med, skrev hon, men jag vill inte att man skall skratta åt mig på gatan och tala om mig hos frissan. Du borde tänka lite på Eva och hur hon har det.

Handslag och hälsningar och allt sådant.

Hans

D

(Brev till Hans Torstensson)

Hans !

Tack för ditt långa brev. Jag är glad över att du tog dig tid att skriva det. Jag uppskattar din kritik nu som alltid och jag vet vad du menar även om du lindade in din kritik i skämtets form.

Nu är det väl inte så illa som du tror. Någon Rostow har jag inte tänkt bli och jag har alltförmycket att göra här i vår dagliga verklighet för att kunna bli en av de allmännare konferensresenärerna.

Nu var denna konferens faktiskt av riktigt stort intresse. Jag har hållit på att arbeta ut mina minnesanteckningar och skall sända dig ett exemplar såfort jag får dem klara. De kanske kan ge dig en bättre och mer rättvis bild av vart jag syftade och vad jag trodde mig nå i Bryssel. En sak vill jag dock säga redan nu och det är att jag fann tiden där mycket stimulerande. Det finns ju en hel serie problem som får sin rätta belysning först när man kan upptäcka att de egentligen är generella och att det specifika som vidlåder dem här och nu bara är ett yttre hölje. Jag hoppas att det skall framgå av mitt långa brev till dig och några andra vänner.

Jag vill än en gång understryka att det inte bara är jag själv som skulle önska att du kunde komma tillbaka och ta vid härhemma utan att det är ett allmänt önskemål. Vi befinner oss ju i en svår brytningstid och det är ont, mycket ont, om människor som förenar fantasi och vidsyn.

Vad Olle beträffar ser det kanske ut som det skulle lösa sig. Han har själv antytt att han finner arbetet i nämnden betungande. Han har ju varit i blåsväder en hel del. Han antydde det på ett sådant sätt att det klart framgick att han var beredd att flytta på sig men blott ett mot ett annat! Vi får hitta på något åt honom. Fast Israel var ju ett skämt och Halland går ju inte. Dessutom tycker jag inte riktigt att han gjort sig förtjänt av det. Han är ju rätt ung också. Rätt som det är blir det en öppning och det finns ett hål att stoppa

honom i. Huvudsaken är att han själv nu inser att han måste lugna ner sig lite.

Donald känner jag ju lika bra som du. Om han håller på i Göteborg ett tag till kommer allting att lösa sig helt utan några åtgärder. Jag vet mycket väl vad han säger till utlänningar och andra. Han säger det till Metalls gubbar också och de blir helt perplexa. Om inte alla tecken slår fel kommer han att uppföra sig som vanligt rätt som det är igen och sedan blir det inga fler påtryckningar om honom.

I går var jag uppe hos Myrdals på Västerlånggatan igen och drack glögg. De höll på att elda papper i öppna spisen. De ger ju allt till arkiven nu. En hög till KB och en hög till Arbetarrörelsens Arkiv. Men de vill ju städa sitt eftermäle innan de lämnar in det. Och det är ju rimligt. Det fanns en hel del intressanta papper om trettiotalet och bostadssociala utredningen och diskussionerna kring kollektivhus och sådant.

Jag har pratat med folket på arkivet och man skall sätta en man på att gå igenom det. Det är ju aktuella frågor numera och det kan inte hjälpas att nostalgin rycker fram mot trettiotalet. Vi borde kunna göra en utställning eller så om det. Hon är ju representativ ännu också och vi kan nog få några åttor och annat intresserade. Vi behöver verkligen denna anknytning. Ty vad du säger om stämningen i Förenta Staterna har ju sin motsvarighet här. Vi måste därför skapa något slags kollektiva symboler för rörelsen som kan bidra till att hålla entusiasmen uppe under de säkerligen ganska gråtrista år som nu ligger framför oss alla.

Gunnar hälsade till dig förresten. Han menade att det var fel av dig att inte återvända. Men du vet vad han anser om dina forna kolleger!

Bifogar en intervju som Birger gjorde med mig. Jag trodde inte den skulle bli såpass skaplig. Han satt med whiskyflaskan inom greppen hela tiden. Han *oroar* mig. Han kommer aldrig i balans och hans drickande har för länge sedan gått över gränsen för det socialt acceptabla. Förr eller senare måste någon ta ansvaret för honom och få honom under behandling. Men du vet hur han reagerar när man för det på tal. Kunde inte Torsten ta itu med frågan när han kommer? De var ju mycket nära varandra. Kan du tala med honom om det?

Hälsningar ur vinterslasket

Gugge

IV

(Odaterat klipp med textförlust. Tydligen Aftonbladet.)

...

Du kom in i politiken direkt från universitetet. Hade du tänkt dig att bli politiker från början?

Nej inte från början. Min generation stod ju länge rätt främmande för politiken. Demokratins seger tycktes oss så självklar. Vi steg ut i livet när demokratin segrat. Det blev väl kampen just för demokratin mot det kommunistiska hotet som på den tiden ju var mycket påtagligt som blev en väckarklocka för mig.

Du menar Pragkuppen?

Ja, jag var ju på den tiden aktiv i kårpolitiken som vi inte riktigt uppfattade som politik utan mer som en fråga om studentintresse. Jag vill inte göra några ursäkter för det utan bara säga som det var. Men sedan var jag ju i den internationella studentpolitiken och där stod frågan väldigt klar och skarp mellan demokrati och diktatur då.

Och du valde demokratin?

Ja, det kan man säga. Det var 1948. Så kom jag med i politiken. Amerika blev ju en stor upplevelse för mig också. Det fanns ju så mycket genuint folkligt demokratiskt i dess levande tradition trots allt.

Vad skulle du blivit annars? Du var jurist.

Jag kan inte minnas att jag hade några preciserade yrkesplaner. Juridiken hade jag ju så att säga i blodet och frågan var väl närmast om jag skulle gå en domarbana eller om jag skulle ägna mig åt administrationen. Att bli advokat hade jag inte en tanke på lika lite som att bli lärare. Men jag tänkte en hel del på att ägna mig åt internationell rätt. Jag hade ju ett grundläggande intresse för de internationella organisationerna och deras

politik. På så sätt kunde man säga att jag hade ett grundläggande intresse för politik. Men rent yrkesmässigt slant jag in i politiken av en ren tillfällighet.

Det var Erlander som kom på att du var sosse och kunde bli sekreterare?

Ja och nej. Erlander kände jag mycket litet och jag vet inte riktigt hur mycket han betydde. Men det var väl närmast Sven som ville ha in mig i arbetet och helt klart blev detta i samband med Wennerströmaffären då man väl ville ha pålitliga jurister i regeringen.

Men det var väl inte när du gick med i regeringen som du blev sosse?

Frågan om själva medlemskapet minns jag inte på rak arm. Jag hade ju redan under tiden i det internationella studentarbetet kommit att arbeta mycket nära den socialdemokratiska ungdomsinternationalen och på rak arm kan jag ju inte besvara de precisa frågorna. Då måste jag se efter. Men det var Erlander som hjälpte mig att komma in i det internationella arbetet.

Socialdemokratin upplevs av många människor som en överhet. Hur ser du på den frågan?

Vi är ju en samhällsomdanande och samhällskritisk rörelse som nu burit regeringsansvaret i mer än en mannaålder för att vara högtidlig. Det finns inte många medborgare i aktiv ålder som upplevat ett Sverige utan socialdemokratisk statsminister. Det är naturligtvis ett problem ty balansen mellan makt och kritik är ju numera vår eviga fråga. Vi kan ju inte döma ut det som vi varit med om att skapa men vi vill samtidigt driva samhällskritik och dock får vi inte tala och uppträda så att vi stöter bort de stora befolkningsgrupper som stöder oss och utan vilka vi knappast skulle kunna föra en samhällsomdanande politik.

Det finns konservativa maktcentra som ni inte rått på som förvrider bilden av socialdemokratin?

Både ja och nej. Det finns konservativa maktcentra inom det privata näringslivet till exempel som fungerar väldigt anarkistiskt och som förvrider många reformer. De uppträder på ett sätt som byalag inför storskiftet. Fast nu är det närmast den

kommande vågrörelsen de motsätter sig. Det är ju så att stora delar av det privata näringslivet fungerar dåligt och planlöst och inte utnyttjar ens en bråkdel av den väldiga produktionsapparat de har till sitt förfogande.

Men menar du att det är deras fel att reformer handlagts på sådant sätt att du inte kan ta ansvar för deras handläggning?

Nej inte direkt. Men det finns konservativa grupper som står näringslivet mycket nära och som förvrider de tankar som var ämnade att vara nya och djärva. De gör det väl inte av illvilja. De svenska ämbetsmännen har alltid varit lojala. Men de har en bristande fantasi och ofta mycket konservativa värderingar och så händer det att man återfinner en lysande reform som ett knastrande cirkulär från en kommunal myndighet i Klasamåla och det gör en ledsen.

Är detta en allmän svårighet med radikal reformpolitik?

Ja, socialdemokratin har ännu inte de utbildade och kunniga ledande kadrer som verkligen skulle behövas. Men samtidigt är det en styrka att i Sverige är människorna väldigt lojala och försöker göra sitt bästa även om de inte är överens. När ett beslut klubbats då följer man det utan att mer än knota. Man gör inte som i Frankrike där man direkt saboterar beslut man inte är överens om. Vi har ett medvetet och disciplinerat folk som gör sitt bästa för att demokratin skall fungera.

Är den nuvarande krisen tillfällig eller är den som vissa säger ett permanent inslag i kapitalismen?

Det är nog varken det ena eller det andra. Delvis har de rätt som säger att den är ett permanent inslag men med ett par betydelsefulla modifikationer. Dels rör det sig om en energikris och dels om en råvarukris som hänger samman med en förändring i världsläget. Men det är ju inte bara den nuvarande krisen i energikrisens spår utan mer djupgående problem i industriländerna som hänger samman med själva styrsystemets uppbyggnad. Den drabbar ju och det måste vi hålla i minnet även de kommunistiska staterna och på sikt drabbar den med samma styrka. Också där har ju bruttonationalproduktens tillväxt använts som enda giltiga mätare.

Men riktigt är att den kortsiktigt drabbar de kapitalistiska länderna hårdare ty marknadshushållningen och råvaruslöseriet

och oförmågan att komma tillrätta med den ensidigt kommersiella moralen och missnöjet hos människorna är där påtagligare på grund av de anarkiska förhållandena inom samhällsliv och ekonomi.

På sikt däremot är problemen desamma och det behövs alltså en fundamental omvärdering i de västerländska industristaterna såväl i väst som i öst.

Kan du antyda hur du ser på denna nödvändiga omvärdering?

Det är frågor som rör den mänskliga resursanvändningen. Ännu lider vi under en djupgående brist på demokrati. Många begåvningar stäcks och stora delar av det nationella begåvningskapitalet ligger i träda. Detta i sin tur har med en rad institutionella faktorer att göra varav äganderätten till industrier och råvaror bara är en. Detta måste vi lösa. Vi måste också sträva efter en demokratisering av hela samhällslivet som gör att såväl arbete som fritid åter blir till meningsfulla sysselsättningar. Vi måste öka den rent mänskliga medbestämmanderätten och självkänslan. Då kan vi också nå en vetenskapligt-teknisk revolution som skapar nya värden och som leder samhället framåt på ett sådant sätt att det är till glädje för människorna. Men för att nå dit behöver vi långsiktig förnyelse av samhället och själva sättet att leda samhället.

. . .

E: 1

MINNESANTECKNINGAR FRÅN DISKUSSIONER OCH SAMTAL UNDER ESEC-MÖTET I BRYSSEL JANUARI 1974

privat och förtroligt

(korrigerad bandutskrift)

1. Europeiska perspektiv

Jag finner det viktigt att göra en sammanfattning av vissa synpunkter och diskussioner som kom fram under ESEC-mötet. Jag vill också referera några längre samtal. Dessa speglar mer än tillfälliga och privata förtroenden och jag har i referaten sökt göra den talande rättvisa. Min avsikt har varit att återge den argumentation som förts fram och därvid såvitt möjligt göra det i form av direkt referat. Till hjälp för dessa minnesanteckningar har jag dels de stödpunkter jag tog ned på papper under samtalens gång och dels de sammanfattningar jag talade in på band var kväll.

Jag vill dock än en gång understryka att detta är ett privat och förtroligt återgivande av samtal som förts utan vare sig mandat eller åhörare. Min egen roll inskränker sig till den lyssnandes. Men jag kan inte bortse från att jag i refererandet oundvikligen måste komma att lägga in mig själv som ett filter. Jag har sökt undvika detta; men jag är medveten om denna svaghet. Det enda jag kan trösta mig med är att jag delar denna svaghet med varje tänkbart instrument för att väga, mäta eller utforska skeendet. Jag håller det dock för positivt att jag är medveten om denna inbyggda svaghet.

Jag vill i denna första avdelning återge vissa mer allmänna diskussioner och resonemang. Jag har medvetet valt att skilja ut ett mycket långt samtal jag hade med min gamle vän och trätobroder Karl Zweiling från DDR. Jag ser nämligen hans debatt som kvalitativt annorlunda än de övriga samtalen under mötet och dess olika eftersitsar.

Det torde vara på sin plats att först framhålla att vad de stora frågorna och de konkreta resultaten beträffar från årets ESEC-möte finns all anledning att minnas vad von Sydow en gång skrev om Japans ekonomiska och politiska situation år 1923:

”Optimisterna äro optimistiska och se med förtröstan framtiden an under det att pessimisterna äro mer missmodiga. Sanningen torde dock befinna sig däremellan.”

Ty mötet präglades av mer intensivt personliga kontakter än vad som varit brukligt. Till en del kunde detta kanske skrivas på energikrisens konto. Den innebar ju för ett stort antal bland de närvarande ett sanningens ögonblick då halten av deras politiska visdom skulle uppenbaras.

Men det var även alldeles uppenbart att deltagarna var väl medvetna om det specifika i vår situation. I rampljuset framträder den europeiska splittringen och den europeiska misären mycket tydligt i denna oljekris. Men just därför att denna splittring var så verklig kunde vi också på ett djupare plan nå fram till våra verkliga och gemensamma värderingar. Detta skedde inte utan en del vånda och verklig självavridning på sina håll. Dock fanns här en gemensamhet som jag personligen inte kunnat uppleva på mycket länge.

Detta innebar också att många frågor ställdes på nytt. Vi var inte längre bundna av de skäligen enkla svar vi hållit oss till under de senaste decennierna. Detta skapade ett nytt utgångsläge för vår samvaro. Ett utgångsläge som åtminstone jag fann vara fruktbart.

Åsikter och meningar fick födas fram och komma ut i ljuset och stämningen var fri och öppen som om vi befunnit oss vid pool-side i någon amerikansk think-tank och inte vid stabila och lite kälkborgerliga europeiska konferensbord. Men det var lätt att märka att detta inte längre var den tid då man uppförde något slags balett kring det gröna bordet.

Den europeiska skutan är gammal, men än seglar den och upplevelsen av att vi alla sitter i samma båt var speciellt stark nu under det som tycktes vara en kris för själva det europeiska livsmönstret. Man kunde säga att vi alla visste att den gamla skutan läckte och därför kalfatrade vi henne efter bästa förmåga. Det var faktiskt något av samma stämning som i de tidiga WAY-mötena och studentrådsmötena vid åren direkt efter kriget då allting tycktes möjligt trots att kontinenten såg så eländig ut och världen ännu brottades med efterväarkarna från världskrigets stora kris.

Framtiden får utvisa i vad mån de rent konkreta diskussionerna kunde bli fruktbärande. Men det var i alla fall ett viktigt steg framåt som togs i Bryssel och just det förhållandet att vi kunde mö-

tas på en nivå som inte omedelbart var toppmöte och glamourpolitik och därför utsattes för massmediabevakning gav oss möjligheten till en öppenhet och en friskhet i umgänget som var ett verkligt värde.

Vi befann oss på politikens operativa nivå och visade att vi trots alla olikheter i övrigt dock förmådde tala ett gemensamt språk. Den bristande massmediabevakningen möjliggjorde en större frihet. De olika deltagarna var inte så låsta i konventioner och färdiggjutna fraser som finge tjäna som åsikter. Vi kunde pröva oss fram. Det var en tid av nya kontakter för oss. Just i denna intensiva nya kontaktskapande atmosfär som Brysselmötet gav visade sig att vi kunde svara mot den utmaning som energikrisen och de växande råvaruproblemen och de ännu blott antydda verkliga arbetskraftsfrågor som gästarbetskraftens redundans ställer oss inför. Ibland kändes det nästan som om vi återfunnit ett språk. Den utmaning utvecklingen ställer oss inför är så väldig för den som rätt ser den att den stimulerar. Vi drivs samman med gisselslag och drivs framåt om vi inte i längden väljer att gå under.

Det kommande decenniet kommer med nödvändighet att kräva beslut av verkligt historisk kvalitet. Hackelberg, österrikaren, uppehöll sig rätt omsorgsfullt vid detta. Han sökte visa att vi stod inför the end of the beginning av en stor kontinental omvälvning som inletts med det habsburgska världsväldets fall och universalmonarkins upplösning och där den franska revolutionen och bildandet av olika nationalstater blott varit led i en process.

Ambassadör Hackelberg menade att denna centrifugala process nu stod inför sin avslutning. Nu vidtog av nödtvång en centripetal rörelse, en europeisering av Europa till sin egen identitet. Man kunde, menade ambassadör Hackelberg, på så sätt se såväl Atlantpakt som Warszawa-pakt och såväl EG som det östliga RÖEB som omedvetet genomförda utvecklingsled i denna nya process som visserligen markerade the end of the beginning, men som sannerligen inte skulle innebära the beginning of the end, annat än om vi själva så beslöt.

Det vore, hävdade han, lättare för en representant från en neutral småstat i centrala Europa att se detta än för de större och mer partiska stater som uppträdde som kombattanter i dammet och röken kring den framvandrande jättens fötter. Han ursäktade sig för sitt

bildspråk och påpekade att han inte blott kom från en småstat utan också från den organism som dock obrutet burit traditionerna från det sista heliga romerska imperiet och därmed behöll kontinuiteten och trots all utveckling dock utgjorde själva kärnan i den legitimitet som Europa ärvt från Rom.

Det var honom också själv av familjeskäl lätt att se denna utveckling. Som representant för en socialt verksam katolsk familj hade han haft vissa svårigheter efter Anschluss. Som officer hade han fått delta i kriget på olika fronter i Europa och hade kunnat se hur den hitlerska politiken misslyckats just genom sin historielösa och antihumana och i egentlig mening lilltyskt-bismarckska målsättning. Det Europa som växer fram måste på ett helt annat och betydligt högre plan anknyta till den stora europeiska traditionen och inte bara till en mer lokaliserad nordtysk och nordeuropeisk.

Som krigsfånge hade han också tillbringat tre avgörande år i Ryssland. De blev avgörande för att de återknöt till familjens gamla intresse för den slaviska verkligheten. Man kan inte tänka sig ett Europa utan Ryssland, menade ambassadör Hackelberg, men man måste förstå att detta blott kan åstadkommas genom en europeisering av Ryssland och inte genom en russificering av Europa. Han hade haft många vänner bland de ryska officerare som ledde lägret och också många långa samtal med dem om dessa frågor och för den som hade ett historiskt medvetande framstod det som självklart att just dessa slaviska folk med sina oändliga snövidder långt in i själen och sin djupa känsla för gemenskap och samhörighet utgjorde en outskiljbar del av det europeiska arvet.

Ambassadör Hackelberg menade att det var nödvändigt att se långsiktigt på utvecklingen. Han kunde inte hjälpa, sade han skrattande, att han fann de övriga tysktalande bröderna lite kortsynta. De talade som om det alltid skulle stå främmande trupper som vakt vid Rhen. Men han kunde påpeka att det var först år 1853 som Förenta Staterna på ett aktivt och militärt sätt började intervenera i Europas affärer. Hans egen farfarsfar hade varit konsul i Smyrna men blivit mördad. Han hade slagit vakt om Europas enhet mot olika intriger från extremisthåll. Men mördaren försågs omedelbart med ett pass från Förenta Staternas konsul i Smyrna som skyddade honom mot efterräkningar för mordet och samtidigt kryssade delar av Förenta Staternas flotta i östra Medelhavet.

Ambassadör Hackelberg var övertygad om att det inte skulle dröja till hans egen sonsonsons tid innan denna amerikanska parentes i Europas historia var avslutad och det inte längre stod några GI's på vakt vid Rhen. I varje fall måste en långsiktig politik ta hänsyn till historiens vågrörelser och inte blott — som de tysktalande bröderna i norr så ofta och så lätt gör — låsa sig vid stundens behov.

Ambassadör Hackelberg menade att det inte så mycket rörde sig om att finna en politisk formel för Europas existens. En sådan hade under flera tillfällen försökts under denna europeiska upplösnings tid. Han kunde hänvisa till de olika tolkningar som gjorts av Richelieu eller Katarina den Stora eller Napoleon eller Metternich eller Clemenceau eller Willy Brandt eller Bresjnev. De var dock alla begränsade till blott det givna ögonblicket och bar därför alltid fröet till nya förhärjande europeiska inbördeskrig inom sig. Nej, det gällde framförallt en europeisk ny social kodifiering.

Han tog upp mitt inlägg. Han ville visserligen sätta några frågetecken i kanten för det spekulativa och enligt hans mening historielösa, men inte desto mindre ansåg han att de erfarenheter som de nordeuropeiska och då i synnerhet svenska socialdemokratierna vunnit under sin relativt långa och stabila regeringsperiod nu måste tas tillvara på ett högre plan. Han hälsade därför med tillfredsställelse att jag tagit fasta på de problem som rörde den sociala stabiliteten. Ett verkligt Europa måste byggas på fast grund. Nu när upptäckternas tid var förbi och det inte längre fanns obegränsade horisonter måste Europa lita till sina egna krafter. Det fanns inte längre rum för de sjudande sociala förvandlingar som präglat den senaste epoken.

En medborgarnas produktiva samhällsintegration stod därför på dagordningen och det var nödvändigt med nya och djärva beslut som kunde lägga en fast och oföränderlig grund under framtiden.

Från såväl franskt som italienskt håll gjordes inlägg av motsvarande karaktär. Dock med den olikheten att de diplomatiskt undvek gliringar mot något av de två nordliga tyskländerna. Dessa är ju båda mycket känsliga för kritik i internationella sammanhang efter kriget och återbetalningsundret och Wirtschaftswundret. Vilket ju inte är så konstigt. Om vi ser till vår egen roll i Norden vet vi ju att det vi tillåter Norge eller Finland att säga inom Nordiska Rådets ram skulle vi varken tillåta dem eller — än mindre — andra att säga

i större internationella sammanhang. Vissa saker kan blott sägas inom familjen.

Men den gamle franske sociologen, hedersprofessorn Le Roux vid Sorbonne, underströk Hackelbergs varning och påpekade att de amerikanska trupperna vid Rhen endast befann sig där i enlighet med ett tyst paktum turpe mellan Kreml och Pentagon. Ockupanterna legimiterar varandra, framhöll han. Det var starka ord och om offentligheten varit närvarande hade förbundstyskarna med säkerhet tvungits reagera. Nu kunde dock varje sådan konfrontation undvikas.

Upplevelsen av gemenskap under detta möte blev inte mindre därför att den officiella och yttre splittringen under trycket av oljekris och allmän oro var så påtaglig. Kontrasten mellan de lugna och sakliga överläggningarna hos oss och de brutala konfrontationerna och stora politiska sammanbrotten inför offentligheten var slående.

Det stora politiska skeendet flyttas också bort från strålkastarljuset till det enkla vardagliga arbetet framhöll professor Le Roux. Och där där presidenter och ministerpresidenter misslyckades kunde vi som drev gouvernementsmaskinerierna i olika länder dock nå fram till verkliga samförstånd. Generalen — Le Roux menade de Gaulle — hade ofta och öppet visat sitt förakt för den typ av europeiskt politiskt arbete som visade sig i att ministerpresidenter satt för att diskutera hur många ton lagrad dansk ost som fick importeras eller huruvida tyskt fläsk finge konsumeras till rimligt pris. Det hade ofta missuppfattats. Men generalen hade med rätta menat att detta var frågor för subalterner. Samtidigt hade de politiskt ledande presidenterna och ministerpresidenterna och partisekreterarna mer och mer tvungits över till tomma och representativa funktioner. Det verkliga samarbetet måste så utföras av de personer som bar det egentliga ansvaret inom de olika ländernas administrativa, intellektuella och kommersiella sfärer. Likaväl som frågorna om antalet ton lagrad dansk ost som finge införas kunde överlämnas till administrativa subalterner så kunde de tomma representativa funktionerna överföras till de officiella presidenterna och partisekreterarna och valmaskinerierna under det de verkliga konflikterna och de långsiktiga politiska och ideologiska problemen analyserades och angreps på en verklig beslutsfattarnivå.

Vår upplevelse av anspänd men dock fri debatt och stora konfron-

tationer mellan vitt skilda europeiska intellektuella traditioner blev en källa till styrka för oss alla. På något sätt kände jag det själv som om just dessa dagar förnyat de andliga batterierna. Jag hade — för att säga det lite sentimentalt — åter fått kontakt med huvudströmmen och inte sedan bullsessionerna nere i Charlottesville har jag upplevt en sådan friskhet i sinnet efteråt.

Det var skönt och befriande att kunna umgås fritt och öppet utan hänsyn till media. Den allmänna opinionen är ju också något mycket tveksamt. Inte minst under en period av nödvändiga och allvarliga beslut. Ty även om det inte är nödvändigt att gå tillbaka till reformationen och religionskrigen och det spanska världsväldets fall eller armadans undergång som Hackelberg — och även Le Roux för övrigt — hade lätt för att göra så är det dock helt klart att om vi i Europa skall kunna överleva med den livsform som trots allt blivit vår under en lång historia då krävs det beslut av helt ny och helt radikal typ. Vi har heller inte alltför lång tid på oss att omvandla politikens realiteter och påverka de allmänna opinionerna i denna riktning.

Ännu torde medvetenheten om frågornas allvar vara begränsad till en relativt liten krets av medvetna och handlande politiskt ansvariga administratörer och näringslivsrepresentanter med verkligt världsomfattande vyer och klarsynta och djärva vetenskapsmän. Stimulansen blev därför desto kraftigare när vi nu kunde mötas tvärs över de politiska och ideologiska gränserna. De olika laddningarna kompletterade varandra och rätt som det var sprakade det till och stod fullkomliga ljusbågar i luften och riktigt luktade ozon.

Flera gånger närmade vi oss debatter som länge varit tabubelagda. Det finns dock sådana frågor som måste diskuteras och diskuteras med stort vetenskapligt allvar trots att de rör vid själva märgen i våra föreställningar och våra övertygelser. Dessa diskussioner kunde genomföras med stringens och allvar. En sådan öppenhet driver oss samman i en upplevelse motsvarande den som en gång var våra fjärran förfäders och som de gestaltade i den sköna myten om Adam och Eva i Paradiset som efter att ha ätit av Kunskapens träd blev varse sin nakenhet. Det oskuldens Paradis i vilket vi trots allt levat alla våra krig och allt elände till trots ligger bakom oss när vi ätit av Kunskapens träd och sannerligen blivit som en av dem. Vi får inte bara gräva i vårt anletes svett och föda barn med smärta utan även

ta det stora och i sann mening mänskliga ansvaret på oss att säkra släktets existens på en liten planet i en stor och ödsligt kall rymd utan nåd.

Plötsligt blev det oss som om det kiplingska uttrycket "den vite mannens börda" förlorat sin tillfälliga brittiskt imperiella och rasistiska överton. Vi bär ju i sanning i de utvecklade länderna ett verkligt ansvar för hela världen. Vi kan inte vara strikt partikularistiska. Vi måste se i stort. Denna plikt kan vi inte undkomma. Och det blir en tung börda. Vi får ta den på oss. Inte minst för det verkliga intresset hos de stammar som inte hava lagen. Världen, liksom freden, är ju dock ytterst en och odelbar. Denna insikt växer!

Tecknen till en omställning i öst var också tydligare denna gång. Visserligen var vi redan beredda på ett visst gensvar efter det att Pajetska och Sekomski fått tillstånd att ställa upp i Pecceis Romjippo, men det var dock överraskande att nu för första gången kunna hälsa riktiga representanter för östländerna välkomna.

Såväl Ungern som DDR hade sänt deltagare. De kom som observatörer och var angelägna om att framhålla att de inte hade mandat att delta i själva förhandlingarna. Deras uppgift var att lyssna, hävdade de inför sessionen. Men om de förhöll sig avvaktande under de officiella sammanträdena var de dock desto mer öppenhjärtiga i de informella kvällssittningarna och i de personliga samspråken.

Vårt bestämda intryck blev redan från början att vi i framtiden kunde räkna med ett helt officiellt deltagande. Detta intryck förstärktes kraftigt under mötets gång och blev till förvissning. Även om det av naturliga skäl måste bli så att förändringen kommer att genomföras stegvis och utan större åthävor torde det stå klart att den principiella omsvängningen redan genomförts. Den svarar ju också i eminent mening till de reala behoven.

Det bör också noteras att den sovjetiska reaktionen på vårt möte denna gång var påfallande behärskad. Förra gången hade ju såväl Pravda som Novoje Vremja haft mycket rabiata angrepp. Men denna gång förekom bara en poängterat färglös notis i Pravda och om vi inte själva skulle ha lagt märke till denna omsvängning så gjorde TASS-representanten Borissov det klart för oss att det var mer än en redigeringsteknisk tillfällighet.

Borissov hade för övrigt en hel del att säga om resonemangen och diskussionerna i Moskva rörande Nordens roll och freden i Europa.

Men de resonemangen fördes utanför detta mötes ram och jag har redan tidigare gjort en speciell rapport om dessa samtal som jag lät Brysselambassaden skicka hem med kuriren. Nog sagt att mycket tyder på en förändring i den tidigare rätt låsta inställningen till våra problem. Det finns också där fler stridande viljor. Men nödvändigheten drar också där segrande fram för att citera vad Hackelberg sade om den europeiska historiska gemenskapen.

Ungraren visade sig vara en stor Sverigevän. Han talade en utmärkt svenska och på kvällen efter avslutningen satt han i hotellets bar och sjöng "... bort längtande vekhet..." till ackompanjemang av en lokal zigenarorkester. Det var mycket stämningsfullt. Hackelberg skämtade med mig och sade att han först nu insett vilken betydelse det svenska nederlaget i kampen om Tyskland haft. Om kejsardömet trots allt inte kunnat bestå provet hade Europa utsatts för en ohygglig kombination av svensk sentimentalitet, zigensk musik och turkisk brutalitet. Men skämtet blev nästan i kraftigaste laget och det blev en lång stund tyst vid bordet till dess jag kunde byta samtalsämne genom att beställa nya drinkar.

Att dr Jószef Arany sjöng Dan Andersson var dock inte så märkligt. Han var egentligen mycket svensk i sättet och hade också många kontakter och släktingar i Sverige. Hans mormors syster hade gift sig med den dåvarande svenske militärattachén vid beskickningen i Wien tio år före första världskriget och som ung student hade dr Arany brukat tillbringa somrarna före det andra kriget hos Barcks på Marieborg utanför Linköping. Hans grand'tante hade dött på hösten 1942 och det var en av dr Aranys stora besvikelser att han inte kunnat komma till begravningen men han var då kommenderad till fronten.

Det var en dam av den gamla sorten, sade han, hon var änka under de sista tjugo åren av sitt liv och hon gick var dag klädd i sorg. Det var med henne som med de gamla Fordbilarna; alla färger så länge de var svarta! Men dessa somrar i Sverige hade också gett honom inblick i svenskt liv och svenska seder och han hade lärt sig svenska språket. Detta hade varit honom till stor nytta när han sedan efter kriget kom till Stockholm.

Där hade han arbetat vid den ungerska beskickningen åren 1946 till 1948 och även visatats två år som flykting i Sverige efter de tragiska händelserna år 1956. Nu arbetade han på justitiedepartemen-

tet som expert på personaladministrativa frågor. Det var en varm människa med mycket öppet sätt och han visade oss stort förtroende.

Han menade att det särskilt för Ungern var mycket värdefullt med dessa kontakter. Problemen i allmänhet var ju desamma såväl i den ena delen av Europa som i den andra. De alltmer stigande råvarupriserna slog igenom här som där. Det kunde ju heller inte förtänkas ryssarna att de tog ut de marknadsmässiga priserna. I vart fall fanns det inte mycket att göra åt det. Fast det var ju tråkigt med bauxiten. Men också där gällde det att sitta still i båten. Ungern befann sig — menade dr Jószef Arany — i en situation som något motsvarade Danmarks. Men — sade han med ett småleende — med den skillnaden att det inte längre seglar någon lord Nelson utanför Danmarks kust. Detta gav vid handen att ett verkligt förtroendefullt och nära samarbete måste till för att övervinna svårigheterna.

Betydelsefullt var ju också att den ekonomiska uppbyggnaden efter kriget hade kommit att bli så förvriden. För Ungerns del hade Stalinperioden inneburit att Rakosi fått fria händer att driva igenom sina halsstarriga industrialiseringsplaner. Dessa hade inte tagit hänsyn till Ungerns verkliga möjligheter. Industrin i det dåvarande Sztalinavaros hade så kommit att bli beroende av sovjetiska råvaruleveranser. Då dessa numera sker marknadsmässigt — och annat hade ju heller inte bort vara att vänta om inte ryssarna själva skulle trampa vidare i ekonomiskt kaos — blev nu påkänningarna på Ungern särskilt stora.

Till dessa så att säga konstitutiva förhållanden kom vissa specifika. Dit hörde den låga produktiviteten. Den var ett problem som myndigheterna ännu inte förmått bemästra. Den berodde i och för sig varken på sämre teknisk utrustning eller en allmänt mindre effektiv industriell planering. Efter de stora ekonomiska reformerna var nu planeringen effektiv och verklighetsanpassad.

Särskilt under de senaste åren hade myndigheterna gjort sitt yttersta för att höja arbetarnas produktivitet till en världsnivå. Det tungrodda byråkratiska maskineri som ärvts från Stalintiden hade till stora delar kunnat avskaffas och ersättas av självreglerande mekanismer inom näringslivet. Nu var det den mänskliga faktorn som brast.

Vi är — sade dr Jószef Arany — ju ett pustans fria folk och det går nästan inte att göra en riktig ungrare till industriarbetare.

Mongolfläcken sitter i och verkligt anpassad till disciplin och rutin tycks ungraren inte kunna bli.

Trots detta hade ju Ungern redan länge haft en industri av format. Redan på Donaumonarkins tid hade Aranys farfar varit med om att bygga upp en avancerad maskinindustri i Pest och den tekniskt administrativa intelligentian i Ungern hade inte stått någon efter i den tidens Centraleuropa. Men industriarbetarkåren som fostrats i dessa industrier hade samtidigt som den fostrats till industriarbetare också ärvt en självsvåldig disciplinlöshet från det fria ryttarlivet ute på pustan.

I och för sig blev detta egenskaper som bidragit till att göra den ungerska arbetarklassen stridsduglig. Men det tillhörde vår tids tragedier, menade han, att just de egenskaper som i en viss given situation kunnat vara nyttiga och tjänliga för samhällsframsteget senare blev de egenskaper som gjorde ett rationellt samhällsuppbygge svårt för att inte rentav säga omöjligt.

Den ungerska fackföreningsrörelsen hade heller inte skolats i den anda av lojalitet och enhet som kännetecknade den tyska och de danska och svenska fackliga rörelserna. Den hade varit mer sydländsk till sitt temperament och kvar av dess gamla traditioner fanns nu ute på verkstadsgolvet en platt och misstänksam jämlikhetsiver, en bristande samarbetsvilja och en massiv ovilja till nyheter och förbättringar och förnyade arbetsrutiner.

Sverige var ju också bättre lottat genom den långa fredstiden. Det fanns ju därtill i Ungern vissa politiska realiteter som man inte behövde diskutera närmare för att inse vilken roll de spelade. Detta bidrog inte till att förbättra andan.

I Ungern satt de dåliga traditionerna dock djupt. De bidrog till att hålla produktiviteten erbarmligt låg. I och för sig berodde detta ju inte på människomaterialet. Det visade sig att de ungerska flyktingar som i Västtyskland haft en god och hög produktivitet inom en modern industriell organisation omedelbart sjunkit tillbaka ned till det låga ungerska genomsnittet när de återvände hem och började arbeta i ungerska fabriker igen. Detta trots att själva maskinparken och den tekniska utrustningen kunde vara densamma.

Detta var desto mer tragiskt som många — och däribland dr Jószef Arany själv — hade hoppats att något gott dock skulle kommit av emigrationen och att arbetskraften lärt sig till en högre produktivi-

tet i Västtyskland och att olyckan därför i alla fall kunnat ha det goda med sig att Ungern snabbare kunde nå de ekonomiska framstegen. Men förhoppningarna hade grusats.

Den mänskliga tragedin i detta fick inte glömmas bort. Det var inte bara i allmänhet så att just de egenskaper hos arbetskraften som gjort den heroisk under kampen mot reaktionen sedan blev de egenskaper som förhindrade det nationella ekonomiska uppbygget. Just de arbetare som varit aktivister på verkstadsgolvet under den förra tiden och varit bland de ivrigaste förkämparna för en ny och mer rättvis samhällsordning hade sedan visat sig bli dess verkliga hinder.

Man kunde säga — sade dr Jószef Arany — att revolutionen liksom Kronos måste äta sina barn på det att den måtte kunna överleva. Det är en erfarenhet som var generation kanske måste göra.

Många gamla kommunister och även socialdemokrater satt nu sedan länge på ansvariga poster och gjorde ett uppriktigt arbete och tillströmningen av nya kadrer var inte dålig. Särskilt den tekniskt administrativa sidan var väl företrädd men många av dem som tidigare gjort sig bemärkta och ställt sig i främsta ledet hade nu blivit utvecklingen en black om foten. Dr József Arany hade själv haft den smärtsamma plikten att ur partiet skilja bort såväl många framträdande medlemmar vilka tidigare tillhört de relativt ledande som många äldre medlemmar från mellankrigstiden som visat sig oförmögna att uppfylla tidens krav.

Ett parti, sade dr Jószef Arany, är som en levande organism; den är cellkärnan i staten. Man kunde säga att partiet är statens genetiska nyckel. Den organiserade vilja som måste till för att staten skall kunna förverkliga sina samhälleliga uppgifter. Själv hade han gått med i partiet redan vid årsskiftet 1944—1945. Han var en av de första dagarnas aktivister. Partiet gav — hade han då menat — den möjlighet till aktivt arbete för nationens återuppbyggnad som han då upplevde som viktig. Det hade naturligtvis förekommit vissa problem. Men i Väst förstod man inte alltid det politiska livets villkor i länder som Ungern.

Vi — tillade han — kanske inte alltid själva förstod dem. Detta visade sig med särskild skärpa just det olyckliga året 1956.

Nu var han åter ansvarig medlem och man hade diskuterat igenom allt det tragiska som år 1956 innebar och man var fast besluten

att inte låta det upprepas. För denna synpunkt fanns också nu stor förståelse i alla delar av Europa. Man insåg såväl möjligheternas gränser som det stora spelrum och de specifika faror den ungerska situationen gav.

Det hade under sextiotalet förekommit en viss översköljning från de mer upphetsade debatterna och aktiviteterna i Väst. På många arbetsplatser hade såväl vissa åldrande partimedlemmar som vissa yngre studenter drivna av politiska rancuner sökt förgifta stämningen. Det hade till och med förekommit försök till sabotage av produktionen och brott mot gällande avtal genom agitation för regelvidriga och desorganiserade arbetsnedläggelser. Till hans arbetsuppgifter inom justitiedepartementet hade bland annat hört att lösa just sådana fall.

Detta hade ofta tolkats på felaktigt sätt i utlandet, menade han. Det rörde sig ju oftast om samma extremister där som här och de var också där som här helt fördömda av den samlade ansvariga arbetarrörelsen såväl dess kommunistiska som dess socialdemokratiska gren i såväl Öst som Väst. Det tycktes dock som om vissa medier i Väst lyssnade på dessa extremister när de sade sig tala för arbetarna i Öst under det att de inte gjorde det när samma extremister sade sig tala för arbetarna i Väst. Dr Jószef Arany menade att han inte hade någon orsak att i allmänhet berömma pressen i Ungern som oftast var nog så undermålig. Han hade kunnat berätta alldeles förfärliga saker om dess trubbighet och den oansvarighet med vilken den sköttes och den okänslighet med vilken den drev sina kampanjer. Dock kunde han inte underlåta att peka på att den ungerska pressen aldrig gav dessa extremister i Väst det stöd som de stora medierna i Väst ibland gav de extremister som verkade i hans eget land. Det måste erkännas att detta förhållande gjorde arbetet i Ungern svårare. Det gällde ju att ta hänsyn till landets image. Därför blev också paradoxalt nog det lilla fåtalet extremister som störde förhållandena i Ungern egentligen behandlade med silkesvantar trots att de allvarligt störde landets ekonomi och närmast hade behov av en kort, hård, skarp chock för att åter anpassas till samhällslivets realiteter.

De åtgärder som vidtogs rörde sig ju varken om någonting i stil med Stalintidens deportationer eller om ett verkligt användande av det statliga våldet. Åtgärderna rörde sig närmast inom rena arbetsmarknadsfrågor.

Men man borde inte underskatta svårigheterna. Den låga produktiviteten i Ungern berodde också på en utbredd och ofta medvetet saboterande agitation mot en modern och rationell arbetsdisciplin. Denna hade fått god jordmån bland arbetskraften på grund av de nationella och politiska traditionerna och därför var också uppgiften för de politiskt och samhälleligt ansvariga myndigheterna desto större.

I Ungern riktade sig agitationen mot de vetenskapliga normerna och försökte slå en kil i sammanhållningen genom att utnyttja de anställdas ofta romantiskt präglade byalivsföreställningar om enkel jämlikhet. På detta sätt försvårades inte bara ledningens arbete utan själva produktionen blev lidande och Ungern fick svårt att fylla sina åtaganden som medlem i den socialistiska statliga gemenskapen och nationernas stora familj.

Också här var det viktigt att man i länder som Sverige visade en verklig förståelse för den ungerska situationen. Ty jämlikhetens problematik var avhängig också av produktivitetsnivån och den allmänna standardhöjningen. I Sverige — det visste ju dr Jószef Arany — ställdes nu problemen på ett annat sätt. Där hade produktiviteten redan hunnit stegras så att det bleve möjligt med en i den teknologiska utvecklingen förankrad ökad jämlikhet och en verklig demokrati på arbetsplatserna.

I Ungern däremot stod frågorna på många sätt just så som han själv mindes dem från mitten av femtiotalet i Sverige. Det gällde att skapa den stegrade produktivitet på individuell bas som var förutsättningen för ett sant kollektivt ansvarstagande i jämlikhetens tecken.

Partiet och fackföreningarna hade här den allt överskuggande förstarangspositionen. De statliga åtgärderna kom först i tredje hand. Endast om det var absolut nödvändigt ingrep den statliga administrationen. Den besatt ju de arbetsmarknadsmässiga verktyg och de allmänna befogenheter som gjorde det möjligt att i ett allvarligt läge lösa upp knutarna på arbetsplatsen och genomföra de personella förändringar som krävdes för att produktivitetsutvecklingen skulle löpa planenligt. Men i första hand ankom det på de politiska och fackliga rörelserna att ändra situationen bland sina medlemmar. Den politiska och inte den administrativa lösningen var ju ur alla synpunkter den rimligaste och mest demokratiska.

Det gällde ju egentligen att införa den socialistiska principen att var och en skulle få betalt efter arbete och bekämpa den småborgerligt hantverksmässiga och feodalt präglade föreställningen om det direkta jämlikeriet. Arbetet för socialismen och framsteget var vars och ens personliga ansvar. Det gick inte att undkomma detta.

I en viss mening kunde man — sade dr Jószef Arany — hävda att partiets uppgift var desto svårare som kätteriet tidigt krossats i Ungern och den stora reformationens idéer om det personliga ansvaret inte hunnit slå rot.

Partiet lade ned stort arbete på att bekämpa jämlikeriet. Det var, sade man, klassfiendens nya mask. Det gällde ju att säkra socialismen genom att på ett vetenskapligt sätt genomföra en arbetsvärdering som objektivt delade upp, mätte och värdesatte varje moment i arbetet. Därigenom blev det möjligt att garantera en rättvis fördelning och nå en verklig jämlikhet där den ene inte kunde åka snålskjuts på den andres arbete.

Den rättvisa fördelningen var en hörnsten i uppbygget av den nya socialistiska ekonomin. Det var ju helt självklart att det inte gick att fördela mer än vad som var givet. Kakan som producerats måste delas bland producenterna och det gällde därför att nå fram till en norm för denna fördelning som inte skapade orättvisor genom att ta någons arbete från honom och lägga det till en som i verkligheten arbetat mindre.

Men arbetet på att ge arbetarna det verkliga socialistiska medvetandet stötte hela tiden på svårigheter och motstånd. Men genom ett ihärdigt och realistiskt upplysningsarbete vann nu parti och fackföreningsrörelse allt fler och fler för den enkla och självklara sanningen att kakan som producerats måste delas bland producenterna enligt en vetenskapligt fastställd, objektiv och saklig metod som gav en riktig och realistisk och rättvis värdering av vars och ens individuella arbetsinsats. Åt var och en efter arbete. Sådan var socialismen.

Detta innebar att var och en enskilt fick materiellt intresse av en ökad produktion och så kunde hela samhället utvecklas framåt. Framstegen låg i varje enskild arbetande människas eget intresse. Men svårigheterna var fortfarande stora. Motståndet ute bland arbetskraften som präglats av föreställningar från byalivets gemenskapsupplevelser och säsongrytm och som tillägnat sig en viss rollupple-

velse under trettiotalets och fyrtiotalets sociala konflikter innebar en tung börda för de personer vilka bar ansvaret för den tekniska och industriella utvecklingen i landet.

En inte mindre svårighet utgjordes av frågan om konsumtionsvarusektorns utseende. De materiella drivkrafterna måste ju ha mål att driva fram mot och det var viktigt och nödvändigt att ge konsumtionsvaruhandel och dagligvaruhandel ett sådant profilutbud att det tillhandahållna sortimentet kunde innebära en reell stimulans till högre produktivitet. Men här uppstod en saxeffekt. Ty då den ungerska produktiviteten var låg och lönerna därför ännu relativt måttliga och de åtråvärda konsumtionsartiklarna dyra förslappades produktionsviljan. Särskilt märkbart var detta när det rörde sig om importerade konsumtionsartiklar av kapitalvarutyp som i och för sig hade ett högt attraktionsvärde men som arbetskraften ansåg praktiskt oöverkomliga. Frågan om prisutvecklingen för dessa artiklar var därför föremål för speciella studier. Det gällde att hitta det lämpliga medianpriset som på en gång upplevdes som realistiskt av arbetskraften och kunde rymmas inom den allmänna importkalkylen.

Det gällde också att se upp med den ungdomliga asocialiteten. Ty om priset på de åtråvärda varorna sattes så högt att de kom att utgöra en verklig sporre för arbetskraften och förde till allmänt ökande individuella produktionsinsatser då ökade också det asociala beteendet. För att övervinna denna svårighet krävdes en långsiktig samhällsinsats. Varje framsteg hade i och för sig ett pris. Automobiltransporternas påtagliga fördelar kunde blott köpas till priset av ett visst antal olyckor. En rationell samhällsekonomi fick väga fördelar mot nackdelar. Men relationerna var inte stabila. Det fanns inget fixt pris. Man kunde inte säga att Y tonkilometer motsvarade X dödsfall och Z vårdmånader.

För att övervinna svårigheten att förena ökande individuella produktionsinsatser med allmän samhällslojalitet gällde det att dosera uppmuntran och förbud i lämpliga doser. Man fick arbeta med såväl käppen som moroten på det att ungdomen skulle lära sig inse nyttan med arbete. Visst finge ett pris ständigt betalas. Den mogna socialismen var inte utopisk liksom den segrande kyrkan inte var millenaristisk. Man kunde säga att parti och regering dragit nytta av kyrkans erfarenheter. Ingen kunde anklaga Vatikanen för att moraliskt uppskatta stöld och prostitution eller att underlåta att be-

kämpa dessa företeelser. Inom sitt eget system ansåg kyrkan dessa brotts utövare som syndare. Dock hade kyrkan sedan snart två årtusenden — eller åtminstone sedan Konstantins tid — visat sig stor nog att kunna rymma även dödssynd och last inom sig. Man finge inse att stöld och prostitution hörde livet och den mänskliga naturen till och de ungerska flickorna var nu en gång sådana som de var. Det hörde också det till charmen. Utan att ge avkall på principerna finge man därför erkänna att en viss grad av det som kyrkan kallade dödssynd och som partiet kallade asocialitet vore en nödvändig olja i samhällsmaskineriet. Budapest var ju en världsstad och hur skulle den kunna fylla sin roll som världsstad om det inte vore möjligt att både förenkla livet genom en viss form av materiella erkänslor för vissa tjänster och en smidig tjänstemannastab?

Det krävdes dock såväl en viss erfarenhet som en viss nivå av praktisk samhällsinsikt för att se dessa perspektiv. Ett samhälle är ju alltid ett fungerande system och frågan om framstegets pris kunde varken formuleras eller än mindre diskuteras på begripligt sätt under en viss beslutsfattarnivå. I den allmänna teorien existerade inte problemet i denna form. Dr Jószef Arany ville än en gång ta kyrkans erfarenheter som exempel. Han hade ju själv vuxit upp i strikt katolsk miljö och kunde väl förstå de svåra avgöranden som kyrkans prinsar ibland kunde ställas inför. Det innebar inte att han var överens med kyrkan som sådan. Dess makt måste brytas av varje nation som önskade framsteg. En Johan III vore lika otänkbar i Ungern som han varit politiskt omöjlig i Sverige. Det blir aldrig någon Sigismund i Budapest. Men dr Arany förstod väl kyrkans problem.

I den allmänna teologiska teorien var äktenskapen oupplösliga. Att rubba på detta vore att undergräva kyrkans bestånd. Men en av hans nära släktingar, en magnat på faderns sida, hade dock gift sig sex gånger med kyrkans välsignelse. Det kunde tyckas som en motsättning mellan allmän teori och specifik praktik. Men på ett högre plan hade denna motsättning kunnat upphävas och de två förenats.

Ty det hade varit viktigt för kyrkan att denne kusin till Aranys far troget höll fast vid kyrkan. Han hade också fått betala dyrt för att få sina fem första äktenskap annullerade och i kyrkans ögon var han den sjätte gången för första gången vigd. I de övriga fem fallen hade man kunnat finna principiella och formella fel som ledde till att äktenskapen kunde förklaras ogiltiga.

Det hade krävt stort uppbåd av teologisk och juridisk expertis men det hade kunnat genomföras och genomföras på ett sådant sätt att den allmänna principen om äktenskapens oupplöslighet kunde förenas med de speciella kraven. Men inte vilken lantpräst som helst hade kunnat ta ställning till frågan. Redan en diskussion hade inneburit risk för dödssynd från denne lantprästs sida som till uppgift hade att stärka sin hjord i tron. Sådan var ju situationen för oss alla menade dr Jószef Arany.

I skolorna och bland ungdomen sökte man därför också pränta in en fast och orubblig arbetsmoral. Samtidigt höll myndigheterna ett öga på de asociala elementen och genom stora kampanjer sökte man binda samman den ökande arbetsproduktiviteten med den stigande moralen utan att därför glömma att framhålla att livet var skönt och kunde njutas till fullo blott av den som arbetade. Men det fanns allvarliga arbetskraftsproblem och i Ungern som i Sverige och alla andra länder funnes det grupper som sökte provocera och på ett cyniskt sätt utnyttja de tillfälliga svårigheterna.

Avgörande för Ungerns framtid var dock den nya managergenerationen som inte skadats av upplevelserna under kriget och det kaotiska första efterkrigsdecenniet då så mycket gått fel. I Ungerns nuvarande situation var allt egentligen beroende på de utbildade kadrerna. Därför var det viktigt för landet att hänga med i utvecklingen. Man hade haft ett visst samarbete med Västtyskland för utbildningen av managers. Men erfarenheterna hade inte varit odelat goda. I förtroende kunde dr Jószef Arany meddela att det förekommit rätt otrevliga incidenter under sensitivitetsträningen på dessa västtyska företagarskolor. Det hade varit ett psykologiskt felgrepp av departementet att ta kontakt just med Västtyskland. Han hade icke varit informerad och kunnat avstyra projektet. Ty det funnes ju en väsensolikhet mellan den nordtyskt protestantiska traditionen och den livfulla och eldiga ungerska traditionen. Himmelstoss var ingen ungrare och heller ingen österrikare.

Sensitivitetsträningen hade faktiskt kommit att påverka en rad av de ungerska deltagarna på sådant sätt att de blivit oförmögna att umgås på tyska språket eller ha kontakter med tyskar. Detta berodde inte bara på de fördomar som präglade många av de ledande kadrerna när det gällde det tyska utan främst på att det fanns en viss bestämd tysk mentalitet som omvärlden hade svårt för att acceptera.

Denna hade gjort sig särskilt märkbar under sensitivitetsträningen och i ett fall hade faktiskt departementet i samråd med de förbundstyska myndigheterna fått lov att tysta ner en mycket obehaglig historia. Den var särskilt känslig då den rörde sig om sonen till en högt uppsatt medlem av centralkommittén. Dock hade också föräldrarna insett den politiska nödvändigheten och man hade kommit överens om att det rörde sig om en hjärtinfarkt och kunnat avveckla det hela i stillhet. Men även om det var ett extremt fall och inte kunde betecknas som typiskt för förbindelserna hade kontakterna av naturliga skäl därefter något fått trappas ned.

Utbyte förekom ju med många länder. Inte bara inom öst där det nu redan sedan länge förekommit ett organiserat samarbete på kaderområdet och där särskilt Warszawa hunnit långt ifråga om moderna företagsledarutbildningsmetoder. Också hade man från ungersk sida direkt samarbete med olika institutioner i Förenta Staterna och andra länder i väst. Men det fanns ju politiska realiteter som gjorde detta samarbete mindre intensivt än vad som ur produktionsutvecklingens synpunkt varit eftersträvansvärt. Den geopolitiska situationen var nu en gång sådan att ett alltför intimt samarbete med universitet och skolor i Förenta Staterna inte var riktigt allmänpolitiskt lämpligt. Därför, menade dr Jószef Arany, vore det bättre med ökade förbindelser mellan Ungern och Sverige. Han hoppades på vår förståelse för de specifika synpunkter han måste lägga på ett sådant samarbete men framhöll också att Sverige dock vore ett gammalt europeiskt land vilket i likhet med Ungern hade en lång erfarenhet av att balansera på randen mellan mäktiga intressen även om Sverige i olikhet mot Ungern hade haft förmånen av en lycklig geopolitisk position. Han menade att de uppgifter våra länder nu stod inför dock icke vore alltför olika och han framhöll att man var beredd att ha stor förståelse för våra synpunkter.

E:2

MINNESANTECKNINGAR FRÅN DISKUSSIONER OCH SAMTAL UNDER ESEC-MÖTET I BRYSSEL, JANUARI 1974

privat och förtroligt

(korrigerad bandutskrift)

2. *En europeisk marxism för vår tid*

I ungdomen brukade vännen Hans Torstensson roa sig med en alldeles speciell form av intellektuell debatt. Han kunde lägga handen tvärs över mitt räknehäfte när jag satt med matematikläxan och säga:

— Antag duodecimalsystemet och skriv om det hela!

Hade vi varit en generation yngre och gått i skola nu skulle han med säkerhet krävt att vi skrivit om allt i ett binärt system.

Lite högre upp i klasserna blev hans intellektuella utmaning mer kvalificerad. Antag Mäster Eckhart och skildra de två senaste åren! kunde han säga 1943. Antag Joakims lära om de tre världsåldrarna och tolka tiden enligt det eviga evangeliet! krävde han en kväll. Jag var inte alltid den som förmådde detta. Det var mig ofta svårt att tillämpa ett annat system än det gängse på verkligheten och sedan röra mig med dess hjälp.

Något av samma svårighet står jag nu inför när jag skall redogöra för det långa samtalet med min gamle bekant Karl Zweiling. Det var en annan värld. Det var också en beskrivning av ett skeende inom denna värld. Relevant i sina termer. Vårt samtal blev till en vandring fram mot ett annat slags marxism. En marxism som Karl Zweiling menade vara en som förklarade vår tid och vår världsdel utifrån hans egna erfarenheter. Att just Karl Zweiling skickats hit från DDR åstadkom en del höjda ögonbryn. Han hade ju fått lämna sin centrala post i CK år 1971 och man hade väl förmodat att hans bana vore slut. I sitt långa samtal tog han tjuren vid hornen med samma nästan brutala uppriktighet som i ungdomen. Det är med mig som med fosterlandet, sade han, jag har återuppstått ur ruinerna; dock varken hel eller odelad.

Hans svårigheter hade börjat under krisvintern 1969/1970. Då hade planeringsfolket räknat fel och energiförbrukningen översteg den utbyggda kapaciteten och så tvangs industrin till arbetstidsförkortningar. Det var ju inte hans fel egentligen och han hade ju inte mycket med energipolitiken att göra men när krisen fördjupades nästa vinter hade han fått sin första infarkt och låg på vilohem i Oberhof och ekonomerna måste rädda skinnet och då plötsligt fick han läsa en artikel i Neues Deutschland där han anklagades för felaktiga teoretiska formuleringar som fört landet ut i svårigheter och sedan kom den ena artikeln efter den andra.

Honecker som haft ett horn i sidan till honom ända sedan konflikterna 1947 hade i dunkla ord talat om hans nationalism. Det var ju Ulbricht som skulle bort men det blev Karl Zweiling som blev syndabock. I Einheit hade Kurt Diehl beskyllt honom för att genom sitt hävdande av den revolutionära återföreningen ha undervärderat Sovjetunionens ledande roll i den socialistiska statsgemenskapen och på ett felaktigt sätt tolkat de tyska ländernas historia och därtill gjort sig skyldig till en långtgående revision av övergångsfasens karaktär och sökt framställa socialismen som en självständig socialekonomisk formation.

Han menade att det kanske lät lite krångligt men att det strängt taget inte var krångligare än någon annan politik. Ulbrichts politik hade varit någorlunda framgångsrik; muren hade räddat landet och nu hade framgångarna blivit så stora att nya svårigheter visade sig och då måste politiken förändras och det kunde inte göras utan personbyte och utan att ändra på teorier och paroller men det hade gällt att hitta någon som kunde bli syndabock och han blev det och Ulbricht fick dra sig tillbaka. Det han anklagades för var ju bara att ha upprepat Ulbricht nästan ord för ord.

Nu hade han suttit i Karl Marx-Stadt några år som föreläsare i världspolitiska dagsfrågor men när det skulle till att öppnas diplomatiska förbindelser med hela världen och det behövdes kunnigt folk hade han och många andra plockats fram ur malpåsarna. Han hade placerats på utrikesdepartementet och skulle ut som beskickningschef. Såvitt han visste skulle det bli till Afrika. Det var inte tillräckligt ont om folk, menade han, för att han skulle placeras i Sverige.

Han ville påminna om våra sammanstötningar i IUS inför bryt-

ningen. Det hade ju gått en generation sedan dess och de unga studenter som nu debatterade och intrigerade och slogs i internationella sammanhang var väl inte ens avlade på den tiden. Inte om de verkligen var studenter. Det vore möjligt att se lite passionsfritt på vad som varit och dra slutsatser. Sanningen hade väl inte legat på någon sida, menade han, men realiteterna var nu en gång vad de var. Europa hade fått bevara sin fred en hel generation och den kunde kanske räcka länge än. Han menade att vi kunde tala helt uppriktigt som gamla motståndare vilka sett vad som skett.

Stalintiden var förbi, men också Dulles var död. Vi går inte längre i blåa skjortor och sjunger om världsfreden. Det får ungdomen göra. De behöver ideal att hålla sig i, sade han. Vi får hålla oss till realiteter. Realiteterna var tjurskalliga. Det hjälpte inte stort att hoppas. Man fick förstå.

Nu efteråt var det helt tydligt att varken Förenta Staterna eller Sovjetunionen önskat en tysk återförening. Det borde vara möjligt att vara överens om detta. Som tysk hade han själv faktiskt i det längsta velat ha en återförening. Men inte en erövring från väster. Och han visste att han kunde tala för alla de europeiska regeringarna; ingen i Europa hade velat att det västtyska kapitalet skulle få stärkas med hela DDR. Det var realiteterna. Det demokratiska och fredsälskande Tyskland som skulle vara neutralt och ha goda förbindelser med alla grannfolk trodde ingen i hela Europa på. De polska kamraterna hade på sin tid talat mycket uppriktigt med den franska regeringen om detta. Det hade hans regering varit lika informerad om som vi andra. Och allt tal om vapenbröder-klassbröder till trots visste man ju i Berlin likaväl som i Warszawa eller Paris att det bara var de sovjetiska truppernas närvaro i Polen som hindrade regeringen i Warszawa att återställa sin gamla allians med Paris och bryta vapenbrödraskapet med Berlin.

Som de ser det kan Oder-Neisse-gränsen vara en fredsgräns blott så länge Tyskland förblir odelat. Från vår sida, sade Karl Zweiling, vet vi mycket väl att stabiliteten för vår östgräns verkligen garanteras blott av att sovjetarmén har sina trupper på polsk mark och tvingar detta land av galna adelsmän till en klok politik. Det kan låta cyniskt, sade han, men realiteterna är nu en gång sådana. Europa är som ett mödosamt uppbyggt korthus. Rubba ett kort och allt faller samman. Det är därför den europeiska säkerheten kräver gränsernas

absoluta orubblighet. Gränser får lika lite ifrågasättas som jungfru Marie mödomshinna får ifrågasättas av troende katoliker.

Detta hade varken han eller andra kunnat inse för tjugo år sedan. Det var en insikt född av bittra lärdomar. På den tiden var de uppriktiga när de talade och skrev om återförening. De hade faktiskt trott på den. Eller åtminstone ansett den lämplig och eftersträvansvärd. Man skulle inte tro att han själv varit ohederlig eller att poeter som Johannes R. Becher bara kommit med munväder när de talade om Tyskland. Nu finge man förstås korrigera Becher lite för att det skulle stämma. Det var ju lite lustigt att behöva ändra sin nationalsång men såvitt han visste hade man i Sverige gjort detsamma när man gjort den friska norden till den fria norden.

Men om inte återföreningen varit omöjlig redan från början hade den i alla fall blivit det med den västtyska valutareformen. Det var då man i den dåvarande sovjetiska ockupationszonen borde ha tänkt om. Men man var väl inte stark nog och inte klok nog att redan då bygga muren och dra de logiska slutsatserna av den europeiska situationen.

I den västliga pressen såg han ofta att Tysklandsfrågan skylldes på Stalin. Det trodde han inte. I och för sig hade han ju en gammal klockarkärlek till Stalin. Man kunde inte som ung tysk antifascist och kommunist ha genomlevat kriget på sovjetisk sida i Sovjetunionen utan att för alltid stämplas av en nästan religiös känsla av respekt för Stalin. Han förstod att vi inte kunde inse detta. Men även under den mörkaste tiden hade han mitt i allt elände och mitt i all hunger och i den värsta köld då han kunde höra fascisternas artilleri vid fronten helt nära huvudstaden dock känt en oerhörd styrka vid att veta att i Kreml satt Stalin vid sitt arbetsbord. Vad Chrusjtjev hade sagt om Stalins svagheter på tjugonde partikongressen hade han faktiskt aldrig trott på. Själv hade han bara en gång talat med Stalin. Det var på nittonde partikongressen och Stalin hade passerat honom i korridoren och sagt: ”Så? Den unge tyske kamraten talar ryska. Det är bra! Fortsätt med det!” men det var ju bara sådant där löst prat som politiker måste komma med.

Men Stalins styrka hade varit att han inte ryggade för att se verkligheten. Han mindes när Walter Ulbricht kom tillbaka efter att ha kallats till Kreml mitt i natten. Det var under Stalingradvintern. Han hade hämtats klockan tre på morgonen. När han kom in till

Stalin satt denne vid arbetsbordet. Stalin hade sagt: ”Nå kamrat Ulbricht, ni har sagt att den tyska arbetarklassen inte tror på Hitler. Nu sitter en ganska stor del av den tyska arbetarklassen i fällan vid Volga. Militärt sett har de ingen chans. Ni skall resa dit och tala om för dem att de skall komma över. Det är er plikt som kommunist och tysk patriot. Ni kommer att få all hjälp ni behöver.”

Men det gick ju inte för dem. Det kom inte över några. Jag mötte gruppen när den kommit tillbaka. Sedan såg jag på Ulbricht. Han är ju en stenstjärt men den gången tror jag nästan han inte kunde hålla tårarna tillbaka annat än med våld. Det som gick under vid Stalingrad var den tyska nationen och den tyska revolutionen. Det visste vi alla fast ingen kunde förmå sig att säga det högt. Den tyske landsknekten skulle förbli gehorsam ända in i det sista. Hitler skulle få sin Götterdämmerung.

För Stalin blev detta avgörande, menade Karl Zweiling. Han räknade bara med realiteter. Den tyska lydnaden var för honom en sådan realitet. Hitler var bara en tillfällighet. Men tyskarna var lydiga också mot en frisörmodell. Stalin hade ett djupt historiskt förakt för Hitler och detta förakt färgade ibland hans inställning till det tyska folket. Så blev hans politik en rysk politik som tog vid där Katarina den Stora verkat.

Men man skall inte underskatta Stalin, menade Karl Zweiling. Det var för honom en tillfällig politik även det. Han var övertygad om att den tyska frågan måste lösas för Europas skull. Och även om han tvangs spela med i det spel där Katarina och Richelieu spelat och även om han visste att Förenta Staterna icke skulle kunna gå med på en tysk återförening och hade varit beredd att åter gå med Moskva mot ett återförenat Tyskland om de Bonntyska revanschisterna lyckats i sitt spel vid skiftet mellan fyrtiotal och femtiotal så var han väl medveten om att Oder-Neisse-gränsen bara var en taktisk skyddsgräns och inte en långsiktig fredsgräns. Men när revolutionen uteblivit under några decennier finge man vara realpolitiker.

Det var först långt senare som allt detta blivit tydligt, menade Karl Zweiling. Ännu under de första efterkrigsåren hade han själv trott på återföreningens möjlighet och den tyska nationens återfödande och på möjligheten och nödvändigheten av att låta 1848 gå mot en verklig seger.

Men vad kunde göras? Han hade själv arbetat som organisatör i FDJ i Leipzig. Det hade inte varit lätt. Plötsligt fick alla begrepp vändas. Visst tog man över HJ:s arbetsmetoder. Men det var inte mycket att beskärma sig över. HJ hade ju stulit dem från den tyska arbetarrörelsen; vad värre var, Karl Zweiling hade tvungits uppleva att de ungdomar som var beredda att arbeta och ta ansvar mitt i den svåra tiden var just de ungdomar som varit ansvariga i HJ. Det hade inte med världsåskådning att göra. Det hade med organisatoriskt uppträdande och målinriktat handlande att göra. De som verkligen svek, de verkligt odugliga var den lilla grupp som lyckats hålla sig utanför fascismens organisationsformer. På dem kunde ingenting byggas.

Visst hade det funnits hjältar i det antifascistiska motståndet. Själv hade Karl Zweiling flera skolkamrater som tagit sig in i det fascistiska Tyskland för att utföra illegalt antifascistiskt arbete under kriget. De hade alla uppspårats och avrättats. Om kriget hade fortsatt ännu ett år hade han själv sänts till Tyskland. Våren 1944 hade man talat med honom om det. Han hade då fått komma per fallskärm till Leipzig i stället för med sovjetisk arméjeep av amerikanskt fabrikat. Men då hade jag nog inte suttit här i baren nu, sade han. Det är därför jag aldrig kan komma över min avsky inför Wehner. Förstår du det, sade han mig, han var inte bara en tvivelaktig person som er Georg Branting vägrade ta i hand, han var också en Drückeberger; en som såg till att han själv klarade sig i ett krig där hans vänner och kamrater stupade för att han skulle få en fet framtid. Fast detta sade han bara privat. Nu var det inte längre politiskt acceptabelt att ta upp denna historia.

Men hjältarna hade varit få. Och då den första fredsvintern i Leipzig när det inte fanns bröd och alla runt honom bara klagade och ändå hade det så otroligt bra och lyxigt i jämförelse med vad han själv och hans kamrater och hela det ryska folket haft i Moskva vintern 1942 då tvangs han uppleva att de enda han kunde bygga på var de unga som nyss varit någorlunda troende fascister.

Deras värld hade störtat samman och deras världsåskådning visat sig falsk och till skillnad från de vuxna som egentligen inte trott på Hitler så mycket utan mer varit allmänt gehorsam var de beredda att verkligen ändra uppfattning. Men de var faktiskt beredda att göra precis vad "der Reichsjugendführer" en gång sagt om sin Hitler-Ju-

gend: "über die Trümmer einer zusammenbrechender Zeit marschiert die Jugend Adolf Hitlers, zum Einsatz und zum Opfer bereit, in die Zukunft des ewigen Deutschlands."

Denna upplevelse under den första grå fredsvintern i Leipzig hade varit den andra stora krisen i hans liv. Det finns, sade han, många författare som talar och skriver som om kärleken och de personliga medgångarna och motgångarna i livet vore det avgörande. Men det är en sen och tillfällig moderiktning inom litteraturen kännetecknande för den borgerliga litteraturens förfallsperiod. De verkliga kriserna och de verkliga svårigheterna rör människans personliga förhållande till historien. Ideologiskt kunde detta naturligtvis tolkas om till religion eller till mystik av olika slag men den rationella kärnan förblev människans upplevelse av personligt ansvar inför historien. I den klassiska tyska litteraturen hade detta också alltid spelat en väsentlig roll. Faust bör inte läsas som pigroman om kärleksäventyr.

Den första stora krisen i hans liv hade varit upplevelsen av de egnas oförmåga inför det historiska kravet vid Stalingrad. Han hade inte gjort sig några illusioner om partiets verkliga styrka den gången men också i sitt sammanskrumpna och decimerade tillstånd; också då under emigrationen och frysande i ett utkylt Moskva där isen låg djup över floden och där det var arton grader — kallt inte varmt — i deras sovrum hade han haft den djupa övertygelsen att de dock representerade Tysklands enda verkliga historiska existens. Hitler var ju inte bara en frisörmodell, han var den sanna borgerliga politikern. Det fanns ingen historisk framtid för en sådan. Men när han mötte gruppen som kom tillbaka från Stalingrad visste han att de egna icke hade förmått få folket att se sin verklighet ens när det kringränts och stod inför döden.

Han mindes en detalj. Han hade hållit på att sortera papper som man funnit hos tyska officerare. Det var inget trevligt uppdrag. Där låg pornografiska kort bredvid amatörfotografier av hängningar och bilder från massavrättningar blandade med bilder av familjeliv och minnen från Kraft-durch-Freude-resor. Det var inte mycket bland materialet som hade verkligt militärt intresse. Men en dagbok hade verkligen gjort honom upprörd. Den hade förts av en viss Krause från Stuttgart som läst juridik och som nu var löjtnant. Hans far var latinlektor tycktes det. Denne löjtnant Krause hade suttit i Stalin-

grads helvete och skrivit anteckningar om Faust andra delen och den tyska bestämmelsen.

Det som var så upprörande med detta var att Karl Zweiling själv den vintern i Moskva hade sysslat med Goethe och just sökt sig fram i Faust. Inte för att anteckningarna på något sätt var parallella; den döde löjtnanten hade varit grumlig och spekulativ och fylld av svårmod och dunkelhet och inte ett enda ord i hans anteckningar tydde på att han insett den verklighet i vilken han befann sig och att han insett att varken öde eller tysk bestämmelse drev honom framåt. Men det upprörande var att de båda var tyskar och att de båda sökt sig till Goethe just i denna för deras folk så avgörande perioden. Utan att dock kunna mötas.

Egentligen hade det tyska folket aldrig förmått se Stalingrad, menade Karl Zweiling. Det är därför man i väst skriver om ganska betydelselösa saker som 20 juli 1944 och allt det. Det som kom att avgöra det tyska folkets framtid och det som i sanning gjorde detta folk till ett brottsligt folk var att det icke förmådde resa sig till medvetande ens i en situation där medvetenheten innebar den enda vägen till räddning för såväl individen som folket. Att de inte förmådde resa sig mot Hitler i medgången och under den stora fascistiska tiden kunde man förstå; det var historiskt normalt. Det var inte många som kunde stå emot i augusti 1914. Men att det inte ens förmådde handla förnuftigt i Stalingrad var oförståeligt. Det var det brottsligaste; det andligt perverterade och för Karl Zweiling hade det utlöst en personlig kris så djup att han varit tvungen använda all sin kraft på att hålla sig uppe. 1937 hade inte alls varit så svårt år. Då hade han ännu gått i skola i Moskva. Hans far hade hämtats och redan då hade han ansett det möjligt att fadern var oskyldig. Det gjordes ju många fel. Och det fanns också fiender. Men historiskt sett var det ju både förklarligt och nödvändigt. Hur det än var så hade den femte kolonnen utplånats. Och även om det numera inte talades så mycket om det så visste han med bestämdhet att flera av de dömda verkligen varit skyldiga. En stor del av de ansvarigaste militära befälhavarna och de mest betrodda statsmännen hade ställt in sig på ett kommande nederlag och handlat därefter. Det kunde i och för sig förklaras. Karl Zweiling undrade om jag läst Radeks slutord. Men det var också helt klart att Stalin inte kunde göra annat än vad han gjorde. Många oskyldiga fick väl lida och hans egen far

ställdes mot en vägg men folket räddades. Det vore också ett stort misstag att tro att den ryska generation som upplevt kriget hade större invändningar mot upprensningen bland de potentiella och verkliga förrädarna. De menade som Stalin själv att det varit ett nödvändigt arbete som dock kommit att gå för långt och också fört till onödiga offer. Men de var tacksamma mot Stalin för att han tre gånger räddat landet med hård hand. Han hade dock tvungit detta lusiga land av musjiker och lera att i kollektivisering och femårsplaner forma sig till en stålhård bastion som kunde stå fienden emot; han hade hållit i skaftet och låtit yxan gå när de höga herrarna blivit vankelmodiga och han hade tagit befälet under kriget och genomfört sin uppgift med total beslutsamhet. Det kunde man höra från vanliga ryssar om man nu ville tala med dem. Inte från de intellektuella i Moskva, de satt vid sina teglas och hade själsfinhet nu som för hundra år sedan.

Det var inte populärt numera att säga detta. Man skulle låtsas som om man för krig med silkesvantar. Själv hade Karl Zweiling alltid beundrat sin far. Men han hade fostrats i Stalins tid och det stod han för. Han kunde heller ingenting annat göra ty han hade gjort bort sig i CK år 1956. Det var då hans framtid tog slut. Walter Ulbricht talade om tjugonde partikongressen. Han skyllde på ungdomen. De hade varit så otroligt Stalinbeundrande. Det var ungdomens fel. Det var den som byggt upp myten om den ofelbara Stalin. Det var nödvändigt att komma tillrätta med detta ungdomens fel. Till slut hade Karl Zweiling inte kunnat hålla sig. Men kamrat Ulbricht, hade han sagt, vem lärde dem detta?

Fast också det var väl fel, menade Karl Zweiling. Det var enklare än så. För oss som växte upp i partiet och som utförde de uppgifter vi ställdes inför behövdes inte Ulbrichts ord för att vi skulle anse Stalin stor. Då i Leipzig den första fredsvintern kände han sig stå på en ödslig utpost. Hans optimism var inte stor. Inte hade det tyska folket förmått resa sig ens i det sista ögonblicket. Alla andra Europas folk hade — om än i olika hög grad — manifesterat sin vilja till nationell existens. Dock inte det tyska. Gehorsamt hade det gått in i sin uppgivelse och inte ens när Hitler lämnat över resterna av sitt rike till Dönitz hade detta fäaktiga folk förmått handla. Och här i Leipzig där han skulle bygga upp och bidra till en ny och antifascistisk ordning fann han att de enda han verkligen kunde bygga

på, de enda som var villiga att ta sitt ansvar var de unga HJ-medlemmarna och så enstaka KZ-fångar som kom tillbaka. De olika individer som lyckats hålla sig undan var bara som sand. De smulades sönder mellan fingrarna.

Det var Stalin som fick honom att överleva och att bemästra denna djupa personliga kris. Karl Zweiling undrade om jag mindes denna vinter så som den verkligen var i Europa. Jag hade ju levat i ett ombonat och skonat land. Ryssland svalt men höll god min i elakt spel trots att landet förlorat tjugo miljoner människor. Det visste vi fast vi inte visste att det just var tjugo miljoner, sade Karl Zweiling. Polen var sönderslaget och härjades av vad som i verkligheten var ett inbördeskrig. Tyskland var platt förött och de finaste Westenddamer fnaskade för några cigarretter.

Men i synnerhet hade ju Sovjetunionen drabbats. Kriget hade kostat landet en hel generation. Det som byggts upp med sådan möda under trettiotalet hade slagits sönder. Nu skulle soldaterna komma hem till sina förstörda byar och ruinstäder. Segerns frukt var bitter. Endast med järnhård bolsjevikisk disciplin och organisation kunde Stalin hålla landet uppe så att det inte sjönk ner i den gamla ryska gyttjan och lusfattigdomen igen. En hel generation hade stupat och det blev med gubbar och gummor och utslitna mödrar och undernärda barn som Stalin skulle bygga upp landet igen; nå upp till och överträffa Förenta Staterna.

Då läser jag om Stalins möte med den finländska delegationen. De hade frågat honom om inte kriget trots allt haft något gott med sig för Sovjetunionen. Och det var ju en omöjlig fråga och en otänkbar fråga och det var obegripligt hur just denna delegation från ett land som nyss deltagit i det förhärjande kriget mot Sovjetunionen kunde ställa en sådan fråga. Men Stalin blev inte upprörd, han svarade: "Kluge Frage! Richtige Frage" och så sade han att kriget faktiskt också haft positiva följder för Sovjetunionen. Det hade möjliggjort en snabbare industrialisering av Sibirien än vad som annars kunnat genomföras och därmed bidragit till en mer balanserad ekonomisk utveckling. Inte ens när det gällde Sovjetunionens inre förhållanden finge kriget enbart ses som något negativt.

Det var det som sedan höll mig uppe, sade Karl Zweiling. När motsägelserna i tillvaron tycktes växa mig upp över huvudet och jag tvivlade på att det någonsin skulle gå att skapa en verklig antifa-

scistisk och demokratisk ordning i Tyskland och jag frågade mig hur det kunde komma sig att det var just HJ-medlemmarna som gav den enda kader som kunde användas och denna fråga öppnade avgrunder runt mig, då var det som jag hörde Stalins torra röst inför de omöjliga och otänkbara frågorna: "Kluge Frage! Richtige Frage!" Nej, inte behövdes det någon Ulbricht som sade det inte för att vi partiarbetare som placerats på svåra uppdrag skulle vörda Stalin och kalla honom den Store Stalin och vår lärare. Han gav oss kraft.

På den tiden, sade Karl Zweiling, visste ju varenda kommunist i hela världen vad som skulle göras. Vi hade väl våra svagheter och våra motsättningar men vi var bolsjeviker. Men sedan kom det så kallat hemliga talet och därefter var det slut. Då nittonhundrafyrtioåtta när vi verkligen tampades med varandra i Prag då hade jag inte en tanke på att hela rörelsen kunde upplösas som om den varit av socker. Men, sade han, då var ju du liberal om jag minns rätt. Du hade väl inte tänkt att du skulle bli vad du blev du heller.

Efter konflikten med Ulbricht hade han ju placerats i utrikestjänsten och fått tillbringa några år i Mongoliet innan han blev chef för handelsmissionen i New Delhi där vi träffades 1969. Karl Zweiling menade att han haft god tid att tänka över frågorna under denna tid. Det hade ju sagts att State Department i Förenta Staterna fått det så kallat hemliga talet från CIA som fått det från en kontakt i Östeuropa. Men det kunde inte vara sant. Det fanns ingen sådan källa. Det kunde ju inte finnas för det talet hade inte överlämnats till partierna. Ulbricht hade inte fått det och om Ulbricht inte fått det hade inte de andra fått det. Karl Zweiling visste att de andra inte fått det.

Karl Zweiling visste inte om jag riktigt kunde förstå vad detta innebar. Det är ju möjligt att av taktiska skäl växla politik. Det är också möjligt att man tvingas acceptera sådant som inte borde eller kunde accepteras. Talet var i och för sig inte något bra tal. Det innehöll alltför mycket som var oklart och missvisande och därtill gav det ingen hållbar bild av Stalin. Han blev ju bara till en djävul som hoppade fram ur historiens maskineri.

Ibland kunde det vara nödvändigt att skyla över förbrytelser. Thälmann hade fått skyla över förskingringar och förfalskningar för att värna partiets enhet. Sådant var man tvungen till som politiker.

Man tvangs gå mycket längre än så. Att Slansky varit polisagent hade ju Komintern vetat sedan 1930. Man fick bygga socialismen med det folk som fanns. Man kan säga att det var fel av Stalin att ha gett Slansky en möjlighet att rehabilitera sig. Men Stalin var ju inte hämndgirig och när Slansky tycktes vilja vända ett blad och börja ett nytt liv som en verklig kommunist då strök Komintern ett streck över hans förgångna. Men visst hade Karl Zweiling vetat vem Slansky varit och det hade många gjort i rörelsen. Hela affären hade ju tystats ned av Kominterns västeuropeiska byrå, då den dåvarande s. k. "vänsteroppositionen" 1929/30 visade att Slansky var förrädare och polisagent. Men sådant kunde man se bort från om partiet menade att det var viktigt. Man kunde också acceptera att Slansky avrättades. Man kunde anse att man fått vänta länge på det. Och om partiet så krävde skulle han varit beredd att hylla Slansky som offer för en eller annan förrädare. Om partiet verkligen beslutat diskutera synen på Stalin eller presentera Stalin på nytt sätt då hade han varit överens. De döda får ju inte styra de levande. Den döde Stalin kunde bli en tung börda. Redan i augusti 1951 när Stalin ännu levde hade han tänkt på detta när en jättebild av Stalin hade hängts upp över Berlin i fyra spärrballonger och sedan belysts av strålkastare. Det hade varit smaklöst. Men det var ju inte Stalin som beordrat det. Det var de kamrater som sedan blev antistalinister.

Men det fanns ju inget sådant beslut om Stalin. Och det som sagts öppet och tydligt på tjugonde partikongressen hade varit väldigt suddigt och ganska tveksamt. Karl Zweiling hade undrat lite. Han hade lyssnat på Mikojan den gången och samtidigt hade han ju suttit i en sådan position att han fått vissa rapporter. Han visste att Mikojan då haft överläggningar med olika västeuropeiska socialdemokrater och talat om nödvändigheten att brygga över den olyckliga splittringen 1917. Och Mikojan hade talat mycket föraktligt om DDR och om kommunister i Europa. Karl Zweiling menade att jag kände till detta eftersom Mikojan bland annat valt att ta upp frågan just med svenska ledande socialdemokrater.

Det var naturligtvis möjligt att Mikojan och kretsen kring honom inte menade någonting med detta. Det kunde vara ett diplomatiskt och vänligt samspråk. Det var ju också rätt otroligt om en gammal politiker som Mikojan kunde vara så naiv att han trott att fyrtio års historia kunde strykas ur minnet. Han, Karl Zweiling,

hade i varje fall inte kunnat tro att den dåvarande svenske statsministern kunde uppleva sig som ett finger på den hand där Mikojan vore ett annat. För de yngre fanns det ingen rörelse att återförena och det borde Mikojan ha insett.

Men det var också möjligt att Mikojan avsåg något annat. I varje fall var det påtagligt att han ansåg den kommunistiska världsrörelsen utgöra ett hinder och inte en styrka.

Det kunde vara mycket att spekulera i vad som gällde den tidsvändan. Men först i Indien fick han ro att tänka igenom frågan. Där kunde han också se på skeendet med lite längre perspektiv. Han satt ju inte längre i den helt centrala ledningen med de arbetsuppgifter detta innebar. Och om det nu var så att de olika partiledningarna runtom i världen inte fått närvara vid det så kallat hemliga talet och om han med bestämdhet visste att varken den polska partiledningen eller hans egen eller någon annan i de folkdemokratiska länderna fått en kopia av denna rapport; hur hade den då kommit till Förenta Staterna?

Karl Zweiling ville att jag skulle förstå vad denna fråga inneburit för honom. Ty visst hade det funnits dåliga partiledningar och visst hade det funnits många kommunister som visat sig vara borgerliga agenter och visst kunde man tänka sig både det ena och det andra men om det nu var så att det bara funnits ett sätt för Förenta Staterna att få detta tal och det sättet hade varit att få det direkt i Moskva och om Moskva sedan aldrig dementerade och om det inte fanns spår av någon undersökning och inte en antydan till ökad kontroll av de ledande kamraterna då fanns bara en slutsats och den var att det var partiets generalsekreterare själv och hans närmaste kamrater som överlämnat dokumentet till Förenta Staterna för att få det spritt. Det fanns ingen annan förklaring.

Det fanns heller inte så många olika möjligheter att tolka denna avsikt. Om det hade gällt propaganda så hade man kunnat tala om deras ondska eller deras dumhet men en analys innebar ju att man tog hänsyn till de verkliga faktorerna. Det var inte av ondska de handlade utan det var i den förnuftiga övertygelsen att detta handlande tjänade verkliga intressen.

Visserligen hade han suttit rätt ensam i New Delhi och funderat på detta. Det fanns inte så många att diskutera det med. Den ende som varit beredd att ta upp frågan var Katz-Suchy som placerats som

ambassadör för Polen i New Delhi. Men han var försiktig han med. Han höll sig mest till sina kinesiska antikviteter och sade: "Nåja, historien är irreversibel och varje handling skapar nya förutsättningar." Han satt ju också där då han stämplats som stalinist men varit för betydelsefull för att man bara skulle kunna göra sig av med honom.

Nej, en marxist kunde inte förklara sådant som spelet kring det hemliga talet med tillvarons ondska. För Karl Zweiling och för hela hans grupp bland de ledande inom de regerande partierna i de folkdemokratiska länderna och såvitt han förstod också bland många kamrater i den kapitalistiska världen tvang dessa resonemang fram nya analyser.

Att tvingas inse att det var förste sekreteraren själv som lät överlämna sitt tal till Förenta Staterna var naturligtvis personligen obehagligt. Det var som om en katolsk biskop tvungits erkänna att påven och kardinalskollegiet faktiskt slutit ett avtal med världsfursten. Eller som om en jesuit i ledande ställning bunden av sin absoluta blinda lydnad insåg att påven och generalen i hemlighet var protestanter.

Sådant tillhörde visserligen känslovärlden men hade spelat en viss roll för både Karl Zweiling och hans vänner. Vi borde inse att också frågan om partiet och partidisciplinen ju var frågor om medvetande och inte om tro för en bolsjevik. Det var som Katz-Suchy hade brukat säga ingen lätt sak att göra en verklig analys av den egna tiden. Det fordrade det omöjliga. Dock detta omöjliga blev möjligt genom partiet.

Karl Zweiling påpekade att han läst det mesta av den viktigare litteraturen från västerländskt håll och av så kallat oppositionella eller avhoppade kommunister. I stort ansåg han den litteraturen värdelös. Deutscher var ju trots allt bara en caféhusintellektuell av vilka det gick tretton på dussinet i alla större städer från Wien österöver. Och att man i väst blåste upp den unge Roy Medvedev visade bara hur lite man förstod av de historiska processerna. Medvedevs bok var ju skriven av en ung intellektuell som gått med i partiet först efter tjugoandra partikongressen och som snabbt låtit sig bli utkastad igen. Vad kunde en sådan begripa av partiets liv? Han hade ju aldrig upplevat hur det var att arbeta som bolsjevik. I och för sig förstod väl Karl Zweiling varför man i Moskva hade sett till att

Medvedevs manuskript kom västerut liksom han kunde förstå varför man ville ha ut en så sturig gammalryss som Solsjenitsyn men det hindrade inte att de västliga intellektuella föreföll mer än lovligt naiva som tog åt sig allt detta.

Partiets linje var ju en frivillig medvetenhet. Den kunde ge den visshet som fordrades för att gå ut i omöjliga uppdrag. En bolsjevik fruktade inte döden och Karl Zweiling menade uppriktigt att detta faktiskt gällde för partiarbetare och kominternarbetare som sändes ut. Det var trots allt inte många som gav vika. De kamrater som hade åtagit sig att utföra partiets uppdrag i det Hitlerfascistiska Tyskland hade gjort så med en klar insikt i vad som krävdes av dem. Deras var inte en tro utan en medvetenhet. De handlade under historiskt ansvar inför sitt folk och dess framtid. För ett sådant var det möjligt att såväl själv acceptera sin död som att beordra andra in i döden. Det var ju en småborgerlig sentimentalitet av värsta slag att vägra erkänna att sådana var villkoren för var och en som tog sitt ansvar i ett krig. Och egentligen helt oavsett om det var ett krig i geografisk mening med fronter och tydliga kartor eller om det rörde sig om ett klassernas krig. Den enda intellektuellt acceptabla vägen ut ur detta vore ett tolstojskt avståndstagande.

Karl Zweiling hade haft god tid att tänka på detta under tiden i New Delhi. Inte för att han inte hade annat att göra. Hans arbete som chef för handelsmissionen hade varit framgångsrikt och han hade så småningom också kommit i ett nästan vänskapligt och nära förhållande till Indira Gandhi. Han visste ju vad som sagts om henne i Komintern i början av kriget men det kunde inte hindra att han så småningom fått större respekt för henne.

Frågan om partilinjen var ju frågan om partiets existensberättigande. Den var ingenting som kunde ändras av tillfälligheter. Men den kunde ändras. Dock även när kursen lades helt om måste ju denna kurs uttrycka den historiska nödvändigheten i just denna etapp. När nu förstesekreteraren i det ledande partiet samman med en handfull trogna plötsligt vred kursen och inte använde sig av partiets normala kanaler utan av State Department och litade till hjälpen från Förenta Staterna för att slå mot den egna apparaten då verkade det ju plötsligt som om själva partiets existens kommit i fråga. Den partilinje som varit ledande för de kamrater som gått i döden under arbetet i Hitler-Tyskland hade plötsligt förändrats till

ett utslag av voluntarism. Men då hade det varit Wehner och inte de antifascistiska martyrerna som gått i takt med tiden själv.

Detta var ju frågor som krävde en analys. Han, Karl Zweiling, hade aldrig upplevat partiet som något mystiskt eller övernaturligt. Han visste ju väl hur partiets linje fastlades. Föreställningarna att detta skedde mekaniskt var ju fel. Han hade ju själv som ansvarig fått lov att ta sitt ansvar och hävda sin uppfattning i många bittra strider och det var under sådana strider som den politiska kursen avgjordes. Man fick inte bortse från detta element av personligt ansvar. Att Romanovskij nu sitter som ambassadör i Norge och att han inte sitter i ledande position i Moskva och att Jacques Denis inte är partiledare i Frankrike och att han själv faktiskt kom i den positionen att han kunde sändas till Mongoliet 1957 berodde ju strängt taget på att de lidit nederlag mot Berlinguer i sekretariatet. Med det menade han inte att säga att Romanovskij och Jacques Denis och han själv och många andra kamrater blivit utmanövrerade. Striderna var verkliga strider om rörde sig om politikens innehåll. Både i väst och i öst tillskrev propagandan motståndarna blott de lägsta personliga motiv och på ena sidan beskrevs skeendet i Moskva eller i internationella organ som DUV i privata termer och på andra sidan antyddes att Förenta Staterna egentligen regerades av en kamarilla. Detta, menade Karl Zweiling, visste vi ju båda vara fel. Politikens verkligheter var inte stort olika i Sverige eller i Berlin. I båda situationerna befann sig olika individer i motsättning och strid om vad som kunde tyckas vara maktpositioner men som egentligen var olika politiska handlingslinjer. Och den gången vintern 1956—1957 när Berlinguer slog ned Jacques Denis och Romanovskij och honom själv så rörde det sig sannerligen inte om personliga frågor. Personligen hade han alltid föredragit Berlinguer som var en trevlig och lättsam kamrat under det att Jacques Denis faktiskt var en rätt orörlig person.

Nu efteråt kunde det synas som om Berlinguer haft rätt. Karl Zweiling var dock inte helt övertygad. Det var ju så att segern skapade sin egen realitet och att det därför alltid var segraren som skrev historien vare sig det rörde sig om stora militära segrar eller sekundära politiska uppgörelser. Berlinguers linje som då segrade var en internationell företeelse som segrade över nästan hela linjen. Nu präglade denna linje alla de stora partierna i den kapitalistiska

världen och Jacques Denis satt nu bara som något slags musei-kurator. Frågan om han varit en bättre partiledarmöjlighet än Marchais tycktes vara en rent spekulativ fråga. Fast man borde inte bortse från att Jacques Denis passade på att besöka Romanovskij på Sovjetambassaden i Oslo. Men det förutsatte Karl Zweiling att jag kände till. Jag borde dock hålla i minnet att ingen av dem ännu var lastgammal.

Vad som skulle ha inträffat om det blivit Berlinguer som lidit nederlag och om det inte blivit denna hans linje som segrat vore en rent spekulativ fråga eftersom världsskeendet ju formats och bestämts bland annat just av Berlinguers seger, eller — för att ta det större perspektivet — Sjukovs militära kraftuppbåd till hjälp åt Chrusjtjev efter dennes nederlag i CK:s presidium den 21 juni 1957. Fast då satt han, Karl Zweiling, redan som ambassadör i Mongoliet och var knappast att betrakta som partifiende eller Molotovs man. Det var meningslöst att än en gång i minnet kämpa sig igenom gamla slag för att komma fram till vad som kunde ha blivit. Lika meningslöst som att fråga sig vad det var som kommit i stället för Kubakrisen år 1962 om Chrusjtjev förlorat redan 1957. Men däremot var det inte meningslöst att söka reda på orsakerna till seger och nederlag och att söka reda ut de faktorer som var i verksamhet.

Man kunde fråga sig vad som utgjort de egentliga drivkrafterna till skeendet. De personliga och privata förklaringarna var ju inte annat än beskrivningar av skeendets yta. Inte ens de egna erfarenheterna kunde tillmätas någon verklig betydelse. Det var det som gjorde så stora delar av den så kallade avhopparlitteraturen i historisk mening ointressant. Vad hade den stackars förvirrade Svetlana att säga om sin far?

De senaste decennierna hade avsatt väldiga avlagringar memoarer och minnesböcker. Många av dem var ju skrivna i desinformerande syfte. De hade därför sitt största värde som källmaterial för bedömningen av vederbörande organisations lägesbedömning. Det gällde därför att iaktta en viss försiktighet. Sådana skrifter som Chrusjtjevs så kallade memoarer borde behandlas med än större vaksamhet; de var ju inte bara hans egen partsinlaga från en tid när hans andliga kapacitet blivit sämre utan också en partsinlaga som KGB sedan redigerat för att överlämna åt CIA som skrev om den. Den blev därför ett dokument som endast med stor försiktighet kunde använ-

das för att tolka skeendet. Men även om minnesböckerna varit riktiga och även om de verkligen återgett tidigare okända uppgifter och redovisat tidigare hemligt material och citerat minnesanteckningar från tidigare hemliga sammanträden så gav de inget nytt.

Världen är ju ingen konspiration. Det hade varit helt möjligt för Karl Marx att sitta i London och skriva regelbundna korrespondenser om indisk politik till New York på grundval av det offentligen tillgängliga materialet och dessa analyser var helt vidunderliga och var än i denna dag en nödvändig grund för den som sysslade med Indiens problem; det trots att det senare publicerats många ton minnen och dokument som varit okända för Karl Marx. Den vanlige tidningsläsaren i såväl öst som väst hade faktiskt — under förutsättning att han begagnade sitt förstånd — full möjlighet att bilda sig en hållbar uppfattning av världsskeendet.

Egentligen var det närmast störande att man själv på nära håll kunnat följa beslutens utformning och se politikens verkligheter. Ty det gjorde politiken ytlig. Karl Zweiling hade tänkt mycket på detta att just hans personliga erfarenheter kunde leda honom vilse. Under sin tid i New Delhi hade han läst Trotskij och just kommit fram till denna slutsats. Denne begåvade men vinglige politiker blev brottslig då han inte kunde annat än se sig i historien. Stalin hade faktiskt helt rätt när han torrt konstaterade att politiker resonerar om politik också på sin fritid. Med andra ord att det inte fanns någon utompolitisk personlig kvalitet i det politiska handlandet. Men just genom att ha upplevt Stalin själv och just genom att i en avgörande tid ha arbetat i hans närhet — om än på en betydligt lägre nivå — och just genom att själv ha deltagit i politiska uppgörelser och konflikter på avgörande nivå fanns faran att blicken kunde fastna på ytfenomenen och inte förmå tränga till de avgörande faktorerna.

Det fanns dock sådana och Karl Zweiling menade att det var nödvändigt att förhålla sig kyligt analyserande och inte moraliserande också inför de skeenden i vilka man själv medverkat. Han undrade om jag mindes en sovjetisk debatt om klassfienden strax före Stalins död. Det var i samband med den s. k. läkarkomplotten. Den rörde nödvändigheten av vaksamhet mot kontrarevolutionära sammansvärjningar. Just i en situation då socialismen segrade skärptes klasskampen och just därför att de tidigare härskande klasserna hade förlorat sin makt och krossats som klasser hade deras restgrup-

per blivit allt hänsynslösare. Då det inte fanns en klassmässig bas i det sovjetiska samhället för kontrarevolution hade kontrarevolutionen övergått till den individuella terrorns metoder baserade på små grupperingar.

Han hade varit i Prag för diskussioner med de tjeckiska kamraterna när dessa artiklar publicerades. Man hade haft rätt ingående personliga kvällsdiskussioner just omkring detta. Det förekom organiserat sabotage och det förekom objektiv kontrarevolutionär verksamhet även i Sovjet. Att det förekom i Tjeckoslovakien — för att inte tala om det vidöppna DDR — var ju självklart. Där gavs också direkt klassbas i samhället för kontrarevolutionen. Men i Sovjetunionen hade den klassmässiga basen försvunnit. Det gavs inga utsugande klasser.

De tjeckiska kamraterna menade att i takt med socialismens seger och i samma takt som klasstrukturen förändrades så förbittrades klassmotståndarnas kamp och den skaffade sig också social bas i samhälleliga grupperingar i stil med läkarkollegier och vissa akademier. Därmed försköts också kampens metoder mer och mer från de öppet eller ens medvetet politiska till den individuella terrorns och de privatiserade argumentens. Det var därför inget att förundra sig över att det nu var professorn i vit rock som menade sig kunna styra världshistorien med injektionssprutans hjälp och som sakta gav sin order till systern: "5 cc till!"

Faran med att diskutera denna fråga var att ämnet var så tabubelagt både av Sovjetunionens och Förenta Staternas ledande ideologer att det betraktades som allmän sanning att hela denna sovjetiska debatt under den tidiga våren 1953 bara varit ett utslag av en gammal mans paranoia. Men om man gick från de ytliga fenomenen till den verkliga praktiken så visade det ju sig att Pravdas bedömning att dessa små grupperingar stödde sig på anglo-amerikanernas handlingar och faktiskt överensstämde med Förenta Staternas verkliga politik. Sabotagen var verkliga. De utfördes av mycket små grupperingar. Dessa grupperingar stöddes av Förenta Staterna och hela CIA byggdes upp utifrån just den övertygelse som Pravda gett uttryck åt.

Man kunde i och för sig diskutera karaktären av detta motstånd, men det var viktigt att bortse från de officiella senare ideologiseringarna. Och vad den individuella terrorn beträffade så var det

fullkomligt lagbundet att grupperingar som saknade politisk relevans sjönk från politiskt till prepolitiskt handlande. När Bucharin förlorat striden då hade han faktiskt meddelat sina anhängare inom Komintern att nu återstod blott den individuella terrorns och konspirationens väg. Detta brukade senare propagandistiskt förnekas av de officiella ideologerna men var historiskt belagt. Det var för övrigt de resonemangen som några år senare skulle föra Bucharin i döden och som — oavsett de specifika anklagelsers riktighet eller falskhet för vilka han dömdes — också legitimerade hans avrättning.

Om man nu erkände praktikens avgörande betydelse då måste man också inse att praktiken faktiskt var CIA och diversanter och att denna framgångsrika praktik reste allvarliga teoretiska frågor. Det hoppade inga djävlar ut ur historiens maskineri och frågan om de personer som kunde användas av CIA kunde användas för att de var degenererade eller onda eller förbryterska eller skamliga var inte av intresse. Det som var av intresse var att de kunde användas.

Den teoretiska förklaring som Pravda hade givit innan Stalins död var dock inte tillräcklig. Än värre blev det senare när även denna teoretiska förklaring upphävdes och partierna tvangs att gå längre och längre i moraliserande i stället för analyserande riktning. Till slut återstod då blott den tjugonde partikongressen och det märkliga spelet från förstesekreterarens och hans närmaste umgänges sida samman med State Department och därefter de stora skoven i Polen och Ungern.

Det måste, menade Karl Zweiling, finnas möjligheter att förklara detta skeende på ett sätt som inte innebar en advokatyr eller ett metafysiskt försök att få verkligheten att stämma med teorin utan som ur praktiken formade en teori om praktiken. Han menade också att han funnit svaret och att detta svar — hur svåracceptabelt det än var — dock hade gett honom möjligheter att forma en framgångsrik ny praktik som sedan fört till en verklig politisk förändring och inte bara till en teoretisk nyformulering. Den senare var inte riktigt politiskt möjlig för närvarande. Dock dess element var offentliga och kunde öppet diskuteras. En framtid skulle med säkerhet nå den allmänna formuleringen på ett nytt sätt.

Den fråga som skulle besvaras var alltså vilken social bas denna politiska utveckling hade till grund. Det funnes nämligen blott två möjligheter; antingen acceptera tanken på att historien var en tids-

följd av anhopade tillfälligheter och att hjältar och skurkar hoppade fram ur historiens maskineri helt villkorligt eller att förutsätta att historiska och sociala skeenden var reellt betingade.

Det senare var, menade Karl Zweiling, det enda rimliga. Då blev alla dessa fenomen till en klasskamp. Men föreställningen om en klasskamp utan klasser och om en fritt i den historiska rymden svävande klasskamp var lika orimlig som föreställningen om hjältar och skurkar ur maskinen.

Frågorna kunde kanske tyckas spekulativa, men Karl Zweiling framhöll att han ju själv ur ett visst perspektiv kunde betraktas som en skurk eller en hjälte ur maskinen och att han i sin egen praktik tvangs till ett ställningstagande. Visserligen var det ur historiens perspektiv oriktigt att se det annat än som likgiltigt vad Chrusjtjev tänkte om sig själv eller om huruvida Katarina av Medici förmådde se sig själv som företrädare för den för-borgerliga revolutionen. Historiska gestalter och deras handlande bedöms ju inte utifrån vad de själva tror om sin tid.

Men dels var ett sådant historiskt perspektiv en konstruktion. Det förutsatte att man tog språnget ur sin egen tid till en annan tid. Ett sådant språng var en orimlighet även det. Dels var själva kärnan i det marxistiska handlandet att det var ett icke-ideologiskt handlande. Det var bestämt av verkligt och icke av falskt medvetande. Karl Zweiling hoppades att jag hade fördragsamhet med denna filosofiska utvikning.

Karl Zweiling hade under sin tid i Indien kommit fram till att det historiska skeendet endast kunde förklaras genom att vissa postulat i marxismen reviderades. En sådan revision — framhöll han — låg i marxismens väsen då den ju inte var ett spekulativt system utan en sig i ständig förvandling befinnande samhällelig praxis. Detta innebar också en ny periodisering av den nyaste tiden.

De stora utrensningarna i Sovjetunionen på trettiotalet var utslag av en omfattande klasskamp. Det hade visserligen förekommit olagligheter och överdrifter som Stalin framhållit och det var en klasskamp av ett slag som återspeglade specifikt ryska förhållanden. Men det var en klasskamp i ordets stränga mening och den som intresserade sig för statistiska sammanhang kunde se hur "nya män" trädde till. De ledande befattningarna inom alla områden kom att besättas av unga män ur huvudsakligen arbetarklassen. De var inte tillgivna

Stalin av privata skäl utan som klass.

Detta var en sida av trettiotalets historia som propagandister på olika håll nu sökte undanskymma. Men hur hade klasskampen fortsatt efter det att klasserna förlorat sin sociala bas och gick verkligen den sociala utvecklingen parallellt i Sovjetunionen och Europa och Amerika? Kunde man verkligen säga att likartade krafter var i rörelse?

Det fanns ett svar. Det svaret förklarade hur det kom sig att det uppstod nya oppositionella grupperingar i Sovjetunionen efter kriget — Karl Zweiling ville understryka att den ideologiska klädnad i vilken de uppträdde var mindre intressant än det förhållande att de existerade; kalvinismens betydelse bestod inte heller i dess teologi för övrigt — hur det kom sig att Chrusjtjev och hans närmaste uppträdde som de gjorde; hur det kom sig att de tyska proletärerna vägrade ta sitt förnuft till fånga och frigöra sig vid Stalingrad; hur det kom sig att kommunismen upplevdes så irrelevant i Amerika och att det bara var HJ han själv hade kunnat bygga på i den första mörka tiden i Leipzig.

Om man nämligen antog att det verkligen var produktivkrafterna som styrde historien då finge man inse att tiden kring första världskriget bildade en historisk vattenledare. Då togs språnget från adertonhundratalets av ångmaskiner och enkel mekanik präglade eoindustralism till den nya industrialismen; den i vilken software blev viktigare än hardware. Historien tog ett väldigt språng och i en serie av krig och kriser och revolutioner steg en ny klass mot makten, en klass som visserligen ännu blott var en klass i sig och endast trevande började uppträda som en klass för sig. Denna nya klass skapade åt sig också en ny samhällsekonomisk formation.

I det gamla efterblivna Ryssland blev det arbetarklassen som tog makten. Men man kunde nu i efterhand se detta som adertonhundratalets sista stora revolutionära dyning i Europa. Ty arbetarklassen var redan historiskt passerad. Värdena skapades inte längre av arbetarklassen och den arbetande människan hade förlorat sitt primat. Här gällde det inte att moralisera utan att med vetenskaplig exakthet fastslå vad som skedde i det som syntes ske. I den vetenskapligt tekniska revolutionen hade den individuella mänskliga arbetskraften upphört att producera värde på annat sätt än den högutvecklade maskinen och i dess ställe som värdeskapare och historisk klass hade

den tekniskt vetenskapliga och organisatoriska intelligentian trätt. Det var strukturen som tagit mönstrets plats.

Detta var en helt ny situation. Men för den som erkände detta kvalitativa språng blev de olika skeendena helt förklarliga. Det innebar visserligen att man måste göra sig av med ett helt gammalt bagage av illusioner och fördomar men riktigheten av analysen bekräftades av praktiken.

Karl Zweiling ville inte trötta mig genom att i detalj gå igenom de slutsatser denna analys förde till vad gällde Sovjetunionens historia eller de komplicerade klasstriderna där under efterkrigsåren men han kunde peka på att kadrernas självmedvetande förhindrades av den officiella ideologi som var deras legitimation. Han var inte själv helt övertygad om nödvändigheten att hårt formulera analysen. Vi levde i en period som i många stycken liknade femtonhundratalet och de insiktsfulla befann sig nu — liksom på den tiden humanisterna — i en besvärlig situation mellan de stridande parterna. Med den olikheten dock att dåtidens humanister inte kunde vara övertygade om att de representerade den segrande framtiden under det att de insiktsfulla nu kunde ha full förvissning om att de som historiskt fenomen om än ej som individer verkligen gick i takt med tiden själv.

Det som nu ökade arbetsproduktiviteten var arbetets organisering vilken icke kunde genomföras av arbetskraften själv utan blott med arbetskraften som medel. De språngvisa nya framstegen vanns icke av arbetskraften utan av vetenskapligt tekniska specialister i välutrustade forskningscentra. Av sentimentala skäl kunde det beklagas att arbetskraften förlorat sitt värde och att den icke längre var unik och att det nu var den vetenskapligt tekniskt-organisatoriska intelligentian som skapade värden.

Detta innebar inte att marxismen varit oriktig. Den behövde blott korrigeras i enlighet med den sig förändrande världsbilden. Sakta började denna korrigering också äga rum. Ty det var revolutionerna som dock skapat möjligheterna för en verklig vetenskapligt-teknologisk rationalitet. Kapitalismen var dömd. Förenta Staterna och Europa visade tecken till allt djupare inre konflikter och den vetenskapligt-tekniska revolutionen hindrades där av förlegade samhällsformer.

Den samhällsekonomiska formation som motsvarade den nya nöd-

vändigheten var socialismens. Denna fick dock inte tolkas i snäv mening som ett kortvarigt övergångsstadium utan finge ses som en självständig och historiskt långvarig egen samhällsformation.

Karl Zweiling ville att jag skulle förstå honom rätt. Detta var för en marxist alls inget självklart påstående och i den mer vanliga agitationen och även i det inre studiearbetet brukade det skylas över med talet om en pågående övergång till kommunismen. Ulbricht hade dock i princip haft helt rätt och visat prov på stor klarsynthet när han hävdat tesen om socialismen som en självständig och historiskt långvarig egen samhällsformation.

I grund och botten var denna tes också den som förklarade varför marxismen nu hade sådan genomslagskraft inom avgörande skikt i Europa och varför den kunde prägla den intellektuella debatten och vara ett brukbart redskap just för de nya högt utbildade skikten i länder som Frankrike och även — trots de tillfälliga konjunktursvängningarna — Sverige och den tyska förbundsrepubliken.

Den var också en grund för en ny dialog mellan den regerande socialdemokratin i Västeuropa och regeringspartiet i hans eget land. Det fanns ingen verkligt gemensam grund att söka i historien från före första världskriget så som Mikojan en gång trott utan den finge sökas i de aktuella förhållandena.

Karl Zweiling menade även att ett närmare samarbete mellan Sverige och DDR vore nödvändigt också av andra skäl. Inte bara därför att de båda länderna var Östersjöländer som delade samma geografiska rum utan också för att de kompletterade varandra och att samarbetet med Sverige vore en möjlighet för DDR att nå större statlig rörelsefrihet.

Han menade också att det fanns ekonomiska fördelar. DDR hade stora och fasta långtidskontrakt vilka skulle passa den svenska profilen och vilka strängt taget var större än vad DDR själv verkligen skulle kunna svälja.

Samtalet med Karl Zweiling var på många sätt det mest uppslagsrika under hela mötet och jag har försökt återge det så exakt som möjligt. Ambassadör Hackelberg talade med mig om Zweiling och menade att denne alls inte var på väg att placeras som ambassadör i något afrikanskt land utan höll på att överta kontrollen över DDR:s ekonomiska relationer med Sovjetunionen och de andra öststaterna. Han var — menade Hackelberg — en representant för

den managergeneration som nu höll på att ta makten i DDR.

Jag tror att Zweilings upplevelser till stora delar är betecknande för hela hans generation av ledare i öst. De har också fört honom till en högre grad av realitetsanpassning och själv tror jag att en uppriktig dialog är av nytta. Vi lever ju inte längre år 1948 eller ens i Vietnamåret 1968 och det finns behov av en konstruktiv dialog.

Han tog också upp en rad mer teoretiska frågor som väl närmast har internt marxistiskt intresse. Avgörande var att de dock ledde fram till ett klart ställningstagande för en ny period av verkligt utbyte och samarbete i Europa.

E:3

(Handbrev till Hans Torstensson)

Hans!

Det finns ytterligare något att säga som jag föredrar att skriva direkt. Hur det än är så behöver jag ju inte lägga Karl Zweilings öde i sekreterarnas händer. Man vet ju aldrig egentligen hur informationen sprids i detta vårt land men man vet att den sprids och det vore nog i detta fall rätt olyckligt. De teoretiska frågorna var ju inte bara interna. Åtminstone i Moskva skulle man nog ta illa upp över Zweilings heresier.

Men det finns också ett annat skäl till att jag vill skriva mer privat. Jag antydde det i inledningen till andra delen av utskriften. Du var inte vidare förtjust i det paper jag skrivit till konferensen. Det kan jag förstå. Ty egentligen rör det sig ju inte om tillväxtens gränser utan om existensens. Också mitt paper var ju ett rollspel men i alla fall ett försök att komma tillrätta med tillvaron. Det är ju dock så att vi når gränser. För mig, för Karl Zweiling och väl också för dig rycker skeendet bort mattan under fötterna?

Jag uttrycker mig inte klart. Jag vet vad du tänker om mig när du läser detta men det finns ju ett allvar också. Du är starkare och du vägrar erkänna problemet. Minns du när gubben gett Torsten portföljen med olika Daumier-litografier från 1830-talet och Torsten talade om Daumiers avsikt med maskerna? Han visade och han pratade och han hade en stor teori om hur Daumier objektiverade sina offer genom att först rita dem som masker och därefter ta ytterligare ett steg och modellera dem i lera för att så kunna teckna av ett *föremål* och hur denna process ledde fram till den stora bilden av den lagstiftande församlingen. Du sade ingenting. Du lät honom prata och han talade om maskens betydelse och om Daumiers avsikter och han var helt upptänd.

Dagen därpå var vi förbi hemma hos dig och du sade plötsligt:

— Apropå masker ja.

Och så gick du in i din fars bibliotek och tog fram en stor foliovolym och slog upp den.

— Du behöver inte bry dig med spekulationer, sade du till Torsten, Daumiers masker från 1831 togs härifrån. Han var en konststuderande som alla andra och plankade förlagor.

Det var d'Agincourts stora arbete du tagit fram. Där fanns bilden och det var oss alla plötsligt helt synligt hur Daumier plankat dem.

— Det var inte bara Goethe som beundrade d'Agincourt, sade du. Varenda konststuderande hängde över hans mappar. Verket hade just blivit helt publicerat några år innan Daumier tecknade sina egna masker. Det är allt.

Jag minns att luften gick helt ur Torsten då. Du kvaddade honom så han blev som en tom ballong. Det slocknar för honom. Han sade ingenting mer om Daumier. Och du sade:

— Om man frågar vad som finns under maskerna får man bara en ny bild och bakom den bilden ännu en ny bild och d'Agincourt för sin bild bort till fyrahundratalet och därbortom ligger bilderna i lager på lager. Rollerna växer fram ur varandra och bortom bilden finns bara traditionen av bilder och ur bilderna föds bara nya bilder. Vad därutöver är är tomma spekulationer. Att det finns konsthistoriker som spekulerar över Daumiers masker visar bara att de vuxit upp i sådana sociala förhållanden att de inte haft ordentliga bibliotek att ströva i som barn. De har aldrig fått bläddra. De vet därför inte att bortom bilden finns blott bilden. Det finns sådana som nu doktorerar som konsthistoriker men som aldrig ens sett genom d'Agincourt.

Du var väldigt ofta ganska hänsynslös i din överlägsenhet och jag har ibland undrat varför vi aldrig ifrågasatte den eller ens ställde oss frågan hur omfattande den egentligen var. Du hade din syn klar. Men jag tror att du slog sönder konsthistorien för Torsten den gången. Han hade ju talat om att syssla med konst.

Fast det var kanske rätt. Han hade inget riktigt spårsinne, han tyckte bara om bilder och försökte sedan spekulera dem i sammanhang.

Jag vet inte om jag helt kan acceptera detta ditt sätt att se tvärs genom skeendet. Du tyckte inte om mitt paper och visst hade du

rätt och visst var väl detta paper just ett rollspel men vi går dock mot inte bara tillväxtens gräns utan mot själva existensens och man måste vara rätt trubbig för att inte uppleva detta. Bortom allt det tillfälliga med IB-fånerier och Olles töntigheter och Donalds försök att kravla upp till makt och ära så finns dock ett mönster och det är detta mönster som är vår kultur och när det då blir så att vi når gränsen där alla föreställningar tumlas runt och kaleidoskopet visar oss ett nytt mönster då blir det svårt för oss. Det var om det jag egentligen försökte tala och den ende som kanske begrep detta var just Karl Zweiling.

Tror du Olle skulle göra det? Eller en trubbig fyfan som Nilsson i Eskilstuna? Eller ett mjäk som Helén! De är bara politikens fänad.

Zweiling var väl den enda där i Bryssel som försökte ställa frågorna inom sitt system. Och han försökte ställa dem så att han kunde spränga sig ut ur systemet på dess egna villkor.

Vet du vad jag skulle velat göra där på mötet egentligen? Jag skulle ha velat ställa frågan om katarerna som vi gjorde under kriget. Jag hänvisade ju till det egentligen i början av den andra utskriften. Om jag tänker på 1943 så minns jag ju mycket tydligare hur hösten kändes i Slottsskogen när vi gick och pratade om den radikala dualismen och bogomilerna och frågan om den onde guden än jag minns upplevelsen av att läsa om kriget. Men jag antar att det ena hängde ihop med det andra. Kriget gjorde dualismen åskådlig för oss.

Det var ju inte svårt att leva sig in i tanken att världen behärskades av den onda makten. I och för sig gick det också att känna att vi egentligen inte hörde hit och förklaringen att vi var fallna änglar inspärrade i den jordiska materian var ju inte orimlig. Det tog oss nästan en hel höst att arbeta in oss i katarernas föreställningar och inifrån dessa blev då världskriget helt rationellt och blott ännu ett utslag av alltets inneboende dualism.

Det låg väl en del pubertalt svårmod i det hela men nog var den förklaringen som religiös tro betraktad betydligt mer acceptabel och intellektuellt anständig än den kristna. Den radikala dualismen är ju trots allt den princip som också de kristna hyllar vare sig de tror så eller ej.

Själva symbolspråket med änglarnas fall och de genom återfödandet i kropp efter kropp inspärrade själarna var inte osmakligt

som korsfästelsesymboliken och jag minns ju att Birger fick hemanmärkning av Knack-Jakob på kristendomstimmen när han försökte övertyga gubben om att korset var Satans symbol och höghetstecken och symboliserade ondskans stora seger; korsfästelsen som Satans synliga triumf. Världsfursten, jordens och köttets skapare segrade över anden.

Birger tog det allvarligt och Knack-Jakob hotade med kollegium. Nu är ju en sådan historia otänkbar. Men jag undrar varför den är otänkbar. Antalet kristna är väl lika stort nu som för trettio år sedan. Också i skolorna. Men tidsandan har förändrats och jag tror inte ungdomarna om att kunna formulera de metafysiska frågorna och jag tror inte lärarna om att kunna reagera. Även om de är kristna och begår H. H. Nattvard.

Också det är ett tecken på att vi närmar oss existensens gränsmarker där ideologierna tycks mjuka och luddiga och saknar fasta konturer.

Inför Karl Zweilings berättelse kände jag något av detsamma som jag gjorde den decemberkvällen 1943 hemma hos Eva när du hade läst någon tysk religionshistoriker från adertonhundratalet och vi satt och drack te och Evas mamma bjöd på små vita maränger och du lade fram en ny tolkning av tillvaron efter det att domen gått i fullbordan.

Du sade att de radikala katarerna menade att de fallna änglarnas antal var ändligt. När dessa goda en efter en nått fram till att bli *perfecti* och förlöstes ur återfödandet och lyftes upp tillbaka till sin himmelska tillvaro då återstod blott de dömda som i evigheters evigheter kretsade runt i återfödandets helvete i denna jordiska straffkoloni utan någon förhoppning att någonsin förlösas.

Perfecti gick sjungande till kättarbålen, sade du, ty bålet var det säkraste sättet att förlösas ut ur det jordiska återfödandets helvete. Och inkvisitionen som skapades som ett kyrkans och Satans verktyg kom att tjäna det goda genom att i bålens flammor lyfta dem en efter en till himlen. Men det var nu, påpekade du, nästan sexhundra år sedan den siste katarern i vår värld uppspårats och bränts. I mer än ett halvt årtusende hade det inte funnits en enda sådan själ att förlösa. Men vi andra dömda levde kvar i återfödandet och domen rullade sedan dess vidare med oss i evigheters evighet utan något hopp.

Eva hade sett ut som om hon inte lyssnat. Hon sade bara,

— Ursäkta mig ett ögonblick.

Sedan hörde vi henne kasta upp ute på toaletten. För det du sade då det var ju helt rimligt och om det var så som vi gått kring och sagt varandra hela den hösten då var det också så som du sade. Jag minns det för att det var ett ögonblick då en föreställningsvärld växte över gränserna och sprängde sig själv.

Nu var detta under kriget och vi satt ju i ombonade hem i Göteborg och kunde ägna oss åt spekulation och jag tror inte att ungdomarna nu sysslar med sådana tankar. Själv har jag inte talat med någon om sådana saker sedan 1948 då jag satt en sommarnatt i Lilla Byröna vid Immeln med en teolog från Lund som hette Swenje och som var förordnad till Trefaldighetskyrkan i Kristianstad och vi drack silvergrogg och pratade om dualismens verklighet och det ondas seger.

Med Karl Zweiling hade jag något av samma upplevelse. Han menade att socialismens förverkligande innebar att marxismen korrigerade sig. Den var inte oriktig. Den behövde bara förändras i enlighet med den sig förändrande situationen. Dess subjekt blev objekt. Socialismen var en jämlikhet men den skylde en ojämlikhet på samma sätt som den franska revolutionens jämlikhet inför lagen skylt en ojämlikhet i verkligheten. Det var ingenting att bli moraliskt upprörd över, menade han. Man kan inte ta språnget ur sin egen tid. När Babeuf och Buonarotti bildade de jämlikas sammansvärjning för att störta direktoriet och sedan gå förbi även jakobinismen mot en verklig jämlikhet då förintades de med historisk nödvändighet och att Babeuf fick huvudet kapat år 1797 var ett berättigat straff för historisk hybris. Inga vackra ord och inga höga ideal kunde förändra den samhällsekonomiska realiteten att den jämlikhet Babeuf eftersträvade var omöjlig år 1797 och skulle förbli så en lång tid framåt.

Nu stod vi inför ett nytt skede. Privatkapitalismen var dömd. Förenta Staterna och Europa visade tecken till allt djupare inre konflikter och den vetenskapligt-tekniska revolutionen hindrades där av förlegade samhällsformer. Socialismen var den enda samhällsform som kunde befria denna vetenskapligt-tekniska revolution. Denna socialism såg väl ibland ut som klassikerna sagt men var samtidigt något annat.

Den finge uppfattas som en självständig och historiskt långvarig egen samhällsinformation. Också Ulbricht hade varit medveten om detta även om han inte helt dragit — eller åtminstone inte sagt ut — sina heretiska slutsatser.

Karl Zweiling ville att jag verkligen skulle förstå vad han menade. Vi borde kunna talas vid bortom de ytliga fraserna. Det fanns ju en politikens verklighet. Och jämlikheten låg för socialismen fjärran. Ty om franska revolutionen gett åt alla medborgare juridisk jämlikhet gav socialismen åt dem alla samma chanser i livet. Men inte mer och kunde heller inte ge mer och de europeiska maoister som menade något annat var lika dömda av de verkliga samhällsekonomiska realiteterna som någonsin Babeuf.

Många, trotskister, Djilas, maoister och andra hade talat förklenande eller upprört om vad som kallats ”den nya klassen”. Karl Zweiling ville inte gå i polemik även om det funnits en hel del att säga i de olika fallen. För honom var det som när troende katoliker eller protestanter angripit humanisterna som gudlösa. Anklagelserna var farliga och kunde föra till bålet och man fick överleva den svåra tiden genom att låta Paris vara värd en mässa. Då såväl den stora massan som alla auktoriteter menade sig veta att jorden stod stilla och fast under fötterna deras var det onödigt att högt ropa ut att hon dock rörde sig. Man finge i stället verka utifrån detta sitt vetande och med dess hjälp kunna genomföra sina målinriktade handlingar. Frihet var insikt om nödvändigheten och den som icke insåg nödvändigheten var ofri även om han hade såväl makt och auktoritet som den stora massan bakom sig.

Karl Zweiling menade sig veta att han kunde tala öppet med mig. Hans problem var ju det som var gemensamt för oss alla. De ideologiska systemen måste alla med nödvändighet sprängas upp av sina egna inre motsättningar och det som nyss varit ett stöd blev plötsligt ett hinder. Han visste att jag inte var närmare insatt i den teoretiska frågan men han bad mig enträget att verkligen anstränga mig för att förstå honom.

En svårighet var naturligtvis att det i populärlitteraturen gjordes så liten skillnad mellan socialism och kommunism och att den gränsdragning som gjordes i väst var såväl okunnig som medvetet desinformativt dragen.

Socialismen hade alltid betraktats som ett första stadium och som ett övergångsstadium. På många sätt kunde det betraktas som den borgerliga rättens förverkligande. Det var i socialismen som den franska revolutionära demokratin från 1789 och 1793 tog fast form. Socialismen gav åt alla samma möjligheter. De innebar samma möjligheter att ta sig framåt. Socialismen belönade var och en efter arbete. Olikheten mellan socialismen och det franska Bergets politik var att socialismen också gjorde egendomen till en samhällsnyttighet. Men även detta låg i 1793 års förlängning.

Det hade många gånger framhållits att det samhälleliga jordägandet var ett i egentlig mening borgerligt krav och det kapitalistiska systemets egen inre logik ledde fram till ett verkligt församhälleligande av produktionsmedlen. Sverige var, hävdade Karl Zweiling, utan tvekan den kapitalistiska stat där denna nödvändiga koncentrationsprocess drivits allra längst. Den hade drivits så långt att frågan egentligen var om Sveriges verkliga — till skillnad från dess ideologiska — produktionsförhållanden och om inte Sverige nu genomgick en till en ny realitet svarande anpassningsprocess. Den industriella och vetenskapligt-tekniska utvecklingen i Sverige var ju så hög att det verkliga församhälleliggandet där hade en större specifik tyngd än det ideologiskt betonade — men på svag materiell bas grundade och industriellt lågutvecklade — församhälleligandet i stater av mer agrar karaktär som dock utåt föregavs såsom socialistiska.

Karl Zweiling menade att han på sitt sätt ville ge de gamla reformistiska trätobröderna rätt. Systemets egenrörelse var som Marx framhöll oberoende av de individuella föreställningarna. Detta reste också stora frågor rörande det som jag kallat styrsystemets utformning och Karl Zweiling hade med glädje funnit att mina åsikter till stora delar sammanföll med hans egna rön.

Socialismen vore inte en samhällsformation som hörde idéernas värld till utan en verklig och objektivt iakttagbar samhällsekonomisk formation. Den var historiskt nödvändig och den hade — vilket Karl Zweiling vore angelägen att jag insåg — visat sig grundas på mycket specifika produktionsförhållanden.

I den populära debatten framstod det juridiska ägandet som det intressanta. Detta vore dock blott en skenbild. Den juridiska konstruktion som täckte de verkliga förhållandena vore till en viss grad

av likgiltig karaktär. I och för sig fungerade socialismen som samhällsekonomisk formation vare sig den juridiska äganderätten till produktionsmedlen förlades hos Gud eller kejsaren eller proletariatet eller till och med — Förenta Staterna kunde bli ett gott exempel — hos småspararna och aktieägarna. Karl Zweiling hade ingen större respekt för de svenska socialdemokraternas teoretiska skarpsinne. Men när man klyver sken från verklighet kunde han konstatera att den socialdemokratiska svenska propaganda som — enligt hans erfarenhet — de flesta ledande socialdemokrater själva inte trodde på dock motsvarade en verklighet. Om än icke exakt den de själva föregav.

Det som inträffat innebar dock att arbetet icke längre var värdeskapande och att för första gången i världshistorien hade den stora massan omvandlats till produktionsmedel. Arbetsprocessen är nu en vetenskapligt-teknologisk process och det är dit det värdeskapande arbetet förlagts. Detta innebär en total revolution av alla hittillsvarande föreställningar. Det innebär också att socialismen icke bara kan ses som en självständig och historiskt långvarig egen samhällsformation som motsvarade dessa nya produktionsförhållanden utan som en mycket långvarig historisk epok med helt nya perspektiv.

Klassikerna hade levat under en tid då arbetaren, vare sig han var slav eller träl eller livegen eller fri arbetare, kunde betraktas som arbetskraft och icke blott som produktionsmedel. Nu hade genom den vetenskapligt-tekniska revolutionen en omskiktning inträffat som de rimligtvis icke kunnat förutse. Därför hade klassikerna blott sett socialismen som en kort övergångsfas från förhistoria till historia. En period av proletariatets diktatur där den politiska makten kunde bidra till att krossa bourgeoisiens rester och skapa möjligheter för de materiella framsteg som kunde vara kommunismens grund.

Det nya och det märkliga kunde de inte se. Lenin kanske anade det på sitt sjukläger men det var svårt att veta vad han egentligen anade och insåg när han låg där förlamad och slagen. Brevstumparna och anteckningarna gav ju bara ett blekt återsken av hans personlighet och om han där i sin förlamning förmådde inse allt det nya som skedde runt honom och om han dock trodde att det ännu fanns en väg fram till den gamla och av ett arbetande och värdeskapande proletariat burna föreställningen om kommunism var svårt att säga. Hans sista brev och anteckningar gav ett mångtydigt och delvis för-

virrande intryck. Men det tycktes som om han låg och brottades med problemen även om han inte förmådde förmedla sina tankar till yttervärlden.

Stalin däremot var blind. Han höll benhårt fast vid vad han lärt under ungdomen och trots att hans handlingar ständigt skapade förutsättningar för en i sig stabiliserande socialism av nytt slag red han envist spärr mot utvecklingen och uppträdde som om de ideologiska föreställningarna vore verkliga. Det var mer än troligt att han icke såg frågan som en om nödvändigheter utan att han trots allt hade en voluntaristisk inställning till historien. Han sökte — för att använda hans eget uttryck — bygga dammar av is om våren. Han lät sig också hyllas av Chrusjtjev och satte sin lit till denne och hans likar.

Kommunismen vore fortfarande inte otänkbar. Den innebar att vars och ens fria utveckling gavs fulla möjligheter. Ett samhälle utan såväl stat som lag och där det inte gavs jämlikhet då det inte fanns ojämlikhet. Ett samhälle av fria människor. I den historiska perspektivförkortningen från förra århundradets höga utsiktstorn år 1848 kunde detta stadium tyckas följa tätt inpå revolutionen. Nu kunde vi se att detta kommunistiska stadium tillhörde en annan och kanske kommande historisk epok när de grundläggande problemen redan lösts. Den vore såväl otänkbar som ur mänsklighetens totalperspektiv icke önskvärd innan problem som råvarukris och befolkningsexplosion och frågan om de icke produktiva massorna redan lösts. Frågorna får inte sammanblandas.

En fråga är om hur spelet kan skötas i den stora kampen mellan de stater som bär det största ansvaret för att bevara världsfreden, Sovjetunionen och Förenta Staterna, och en annan är om hur man kan se den kommande utvecklingen i den utvecklade delen av världen. Ty det vore orimligt att dra några slutsatser om framtiden i Illinois från Thieu-regimen i Indokina och det sovjetiska stödet till Muhibur Rahman i Bangla Desh innebar inte att Dacca och Leningrad gick hand i hand i samma takt mot samma framtid. Man finge skilja mellan baser och klientstater som visserligen kunde vara av livsviktigt intresse under en viss tid men som dock i det långa loppet vore expendabla och den förutsebara utvecklingen inom själva kärnområdena.

Det är alltså fel att se ryssarnas motvilja mot Peking blott som ut-

tryck för deras nedärvda skräck för tartarerna. De försvarar en europeisk socialism. En barackkommunism, en kommunism där alla äter ur samma risskål vill ju ingen ha. En kommunism med Schlitzaugen önskar vi inte. Det gäller ju att höja sig till kommunismen, inte att drunkna i en likriktad blåklädd massa.

Att ta ett alltför tidigt språng över från socialism till kommunism vore ett brott mot historien och mänskligheten. Just i erkännandet av den vetenskapligt-tekniska revolutionens verklighet låg fröet till en rationell insikt. Som varje annan landvinning kom den i förstone att verka förvirrande och kanske stötande men icke desto mindre vann den dag för dag i styrka då den befann sig i samklang med den iakttagbara verkligheten.

Om man ser vetenskap-teknik-produktion som ett sammanhängande system så kan man iaktta att numera är det vetenskapen som är det rörliga och drivande elementet under det att det är produktionen som är det tröga, det hämmande och bromsande. Man kan också iaktta hur just vetenskapen genom att utveckla tekniken alltmer och mer övervinner detta motstånd och förmår driva utvecklingen i allt snabbare tempo framåt.

Men vetenskap och teknik och organisation uppstår inte av sig själva; de förs fram av vetenskapsbärare och teknikbärare och organisationsbärare och det som kännetecknar dessa verkliga framstegsmänniskor är deras begåvning. Den vetenskapligt-tekniska revolutionens tempo blir alltså beroende på antalet av dessa bärare och på hur snabbt de kan komma fram ur basstrukturen.

I detta visar sig socialismens oerhörda överlägsenhet. De tidigare samhällsformerna är tröga och orörliga och hämmar begåvningarna. De irrationella klasstrukturerna i de kapitalistiska länderna innebär en strypning av tillflödet av bärare till den vetenskapligt-tekniska revolutionens kärnområden och en alltmer påtaglig mattning av det samhällsekonomiska framsteget.

Socialismen innebär begåvningens befrielse. Därför segrar den också. Och därför vore en baracksocialism av kinesiskt slag där alla skall pressas ned i samma blåklädda massa ett enormt bakslag för mänskligheten. Ett bakslag ur vilket den kanske aldrig skulle hämta sig. Kampen mot Kina är inte en kamp mot en avvikande sekt eller en heresi; den är heller inte en kamp mot en farligt konkurrerande stormakt eller möjlig stormakt. Den är den nödvändiga kampen mot

en främmande grundprincip som hotar mänsklighetens hela framtid. Ty Pekings fientlighet riktar sig just mot erkännandet av allas lika möjligheter att nå fram till att bli verkliga bärare av kulturen. Men att möjligheterna är lika innebär naturligtvis inte att individerna är lika. Det är kinesernas stora fel. De söker låta massan bestämma över människan. De nivellerar där blott personlighetens fria utveckling kan hjälpa fram dem som har att vara kulturbärare och som förmår genomföra det strukturerade vetenskapliga arbete som nu driver historien framåt.

Karl Zweiling menade att jag redan berört dessa frågor i mitt paper och att erfarenheten gett mig rätt. De lika möjligheterna innebär på sikt en stratifiering. Redan nu är detta helt påtagligt om man studerar den tyska arbetarklassens kvalitet. Den i produktionen sysselsatta arbetarklassen tenderade att utgöra en restbefolkning ur vilken de driftiga, de kunniga redan avancerat upp mot ledande befattningar. Detta kunde iakttas såväl i Västtyskland som i DDR men betydligt påtagligare i DDR där inga klassmässiga spärrar längre existerade för begåvningarna. I och för sig motsvarade detta också arbetarklassens förändrade situation. Det vore otroligt att den någonsin mer skulle kunna fylla funktionen av kulturbärare så som den gjorde vid sekelskiftet då de stora organisationerna byggdes upp.

Men vetenskapen lär oss, sade Karl Zweiling, att alla eller nästan alla biokemiska reaktioner i den mänskliga organismen står under kontroll av genetiska faktorer. Särskilt tvillingforskningen har gett övertygande bevis för att det är den genotypiska kontrollen av de psykiska funktionerna och processerna hos människan som är helt bestämmande. Vi är materialister och vi drar slutsatser av faktiska förhållanden, sade Karl Zweiling. Nu säger oss våra vetenskapsmän att vi hos personer med absolut gehör kan iaktta en påtaglig utveckling av nervcellerna i bestämda zytoarchitektoniska zoner i hjärnans sömncentrum (Karl Zweiling sade: eine ausgeprägte Entwicklung der Nervenzellen besonderer zytoarchitektonischer Zonen der Schläfenregion des Hirns . . .)

Anlagsbärarna inom människan är heller inte längre okända. Några experiment på människor har visserligen inte ännu kunnat utföras men grodexperimenten har otvetydigt visat att cellkärnan innehåller den bestämmande koden för organismens utveckling. Och i

detta skiljer sig däggdjur icke från andra djur och människan inte från andra däggdjur. En av de stora forskningsuppgifterna som förestår är fullbordandet av tekniken för cellkärnetransplantation.

Redan har flera lyckade försök utförts med däggdjur och vi kan inom den närmaste framtiden räkna med en revolution inom boskapsaveln. Tekniken innebär helt enkelt att man ur det befruktade ägget tar bort cellkärnan och ersätter den med en cellkärna från den donator man bestämt sig för. Denna cellkärna kan tas från vilken del av organismen man önskar ty här gäller det verkligen att man kan ta delen för det hela då varje cellkärna är bärare av hela varelsens kod.

Den individ som nu växer fram inom moderdjuret är i genetisk mening varken avkomma till moderdjuret eller till den befruktare som en gång kommit till användning för att inleda tillväxtprocessen utan är att betraka som en enäggstvilling till den cellkärnedonator som använts. De båda besitter identiskt samma genotyp.

Överfört till mänskliga förhållanden innebär detta att det blir möjligt att logiskt planera det mänskliga samhället och på bestämda kriterier välja ut den lämpligaste sammansättningen av en population. Det finns naturligtvis en rad frågor som måste diskuteras. Så kan mänskligheten som helhet ses som bärare av en väldig genreserv vilken inte får inskränkas eller så att säga devalveras och vi vet heller inte vilka genotyper som i framtiden kan visa sig nödvändiga och användbara. Vi får inte slösa bort mänsklighetens stora genkapital. Men sådana frågor går redan nu att lösa inom vår befintliga vetenskapligt-tekniska erfarenhet. Om teknikerna skulle behövas så kunde vi formulera forskningsprogram för att finna praktiska lösningar inom rimlig tid.

Dessa vetenskapliga rön innebär vissa nödvändiga omformuleringar av teorier och föreställningar som hittills varit ledande för oss. En sådan omställning är alltid en känslig process. Vi är på många sätt nu som en kräftpopulation vilken befinner sig i skalömsning på en och samma gång. De gamla ideologierna har visat sig vara ideologier blott och blivit oss alltför trånga och de nya har ännu inte hunnit bli fasta nog att tjäna oss som skydd. Med en något mindre biologiskt inspirerad bild kunde man, sade Karl Zweiling, som jag redan sagt jämföra oss med humanisterna under religionskrigens tid.

Man brukade säga att livet var äggvitans existensform; nu kunde

man säga att endast socialismen gav möjligheter för en verklig mänsklighet. Socialismen innebar så människans självförverkligande. De socialistiska genotyperna blev de kloka, de starka och sköna. Liksom man tog språnget ur förhistorien till den vetenskapligt styrda historien tog man språnget ur förmänniskan till människan. Då kunde kommunismen förverkligas!

Det hade varit oundvikligt att Karl Zweiling insett detta då han ju levde i Indien just de år då diskussionerna med nödvändighet nådde fram till offentligheten. Han hade kunnat iaktta dessa myllrande miljoner som trängdes med varandra i Bombay och Calcutta och Dacca. Han hade kunnat se alla dessa hungerskadade som tryckte sina näsor mot bilens fönster.

Han visste ju att de var skadade av hunger. Det fanns en nästan skrämmande skillnad mellan de kultiverade och sympatiska och högt begåvade vetenskapsmän och politiker och tekniker och planerare han brukade möta hemma hos Indira Gandhi eller på enkla middagar i residenset och dessa som skrek och knuffades och trängdes på gatorna. De var skadade av hunger. De hungerskador de utsatts för som barn hade gjort dem till vad de var och de hungerskador som drabbar foster och helt små barn är ju obotliga.

När han skulle inviga DDR:s paviljong på den stora utställningen i Delhi hade de kommit välllande in genom hedersporten; de hade trängt undan vakterna och fyllt hela salen och de hade stirrat mot honom och han hade tittat på dem och sett hur de bildade liksom en tavla av Bosch eller bonde-Breughel. Sedan hade poliserna kommit med sina lathis och på helt kort tid hade salen rensats. Poliserna gick lugnt fram genom människosamlingen och drog med lathin genom den och med ens var det som om mängden upplöstes och försvann. Ledaren för polisinsatsen var en sikh som suttit som krigsfånge i Tyskland och efteråt kom han fram till Karl Zweiling och sade: Herr Botschafter! Ungebildete Leute nix verstehen! sedan hade han gjort honnör och gått med sin trupp. Det märkliga var ju att detta faktiskt var sant.

Denna massa som vällde in i utställningshallen och som pressade sig upp mot väggarna och kletade fast vid glasmontrar och stora fotografier och efterlämnade stora flottfläckar och en sötaktig doft länge efter det att de tjattrande och skrikande fösts bort av den svartskäggige sikhens polistrupp, den massan varken ville eller för-

mådde förstå vad Karl Zweiling hade att säga i sitt öppningstal om den vetenskapligt-tekniska revolutionen under socialismen.

Detta var också den stora tragedien i länder som Indien. De flesta invånare var inte ens dugliga till arbetskraft. Bangla Desh visade vad en revolutionär rörelse under indiska förhållanden innebar. Det fanns krafter i Indien som verkligen förmådde uträtta något och som hade mycket att ge till mänskligheten men de tvangs släpa på detta lass av dödkött som visserligen levde men som inte kunnat ta verkligt mänsklig gestalt.

I en mjuk stat som Indien trots allt var förmådde kulturbärarna knappt stå emot anstormningen av denna äggvitemassa för att tala rått men öppet. Det fanns sannerligen en stor risk att Peking skulle kunna uppbåda dessa massor att skölja över den utvecklade delen av världen och dränka den i uniformitet. Då skulle socialismen bli till en karikatyr på mänskligt liv. Den skulle stelna i uniformitet och blott bli ett lidande och en hunger och en fattigdom som delades lika av alla i samma eländiga baracker och alls inte till det fria och mänskliga liv som fordrades för mänsklighetens språng ur förhistoria till historia.

Även i Europa, såväl i den socialistiska statsgemenskapen som i den kapitalistiska världen förekom en farlig underström av småborgerligt jämlikeri. Man försökte göra arbetsrotationen till en kärnpunkt i den socialistiska produktionen och värva anhängare till denna ståndpunkt såväl inom socialdemokratiska som kommunistiska partier. Historiskt sett var detta inget annat än för-industriell och småborgerlig romantik. Alla högt utvecklade produktionssätt har grundat sig på specialisering. Socialismen avskaffar inte specialiseringen eller återför den till en sjuttonhundratalsnivå utan tvärtom ökar den specialiseringen och för upp den till en nivå där den slår över i ny kvalitet och innebär att det vetenskapliga elementet i systemet vetenskap-teknik-produktion tar överhand och blir ledande och värdeskapande och driver utvecklingen framåt med jättekrafter. Vi måste, menade Karl Zweiling, föra en intensiv idékamp mot dessa krafter; de hotade verkligen Europas framtid.

Frågan om språnget från socialism till kommunism kunde därför inte ses isolerat utan måste uppfattas i sitt globala sammanhang. En kommunism som verkligen skulle innebära jämlikhet och varje levande individs fria utveckling och som tagit språnget från att av

var och en efter förmåga och åt var och en efter arbete till av var och en efter förmåga till var och en efter behov förutsatte en mänsklighet av högt utvecklade genotyper där man kunde tala om en verklig jämlikhet mellan fria och skapande människor.

Men under överskådlig tid framåt och till dess de stora problemen med världsöverbefolkning och världssvält och hundratals miljoner människor som hungerskadats till ständig psykisk och fysisk invaliditet vore en kommunism av det slag som Peking nu utlovade blott detsamma som ett förskingrande av det stora historiska arvet och Europas och kulturens slutgiltiga undergång. Ty ingenting talade för att ur en sådan uniform massa på undernäringens och den regimenterade arbetsrotationens villkor där vetenskapsmän och forskare sändes ut att gräva diken och analfabetiska bönder sattes som professorer och varje individuell särart utplånats skulle kunna uppstå den gnista som lyste upp vägen för mänskligheten. Det gives irreversibla skeenden och barackkommunismen vore ett sådant.

Stalins stora misstag var att han sökte rida spärr mot en utveckling han själv företrädde. Å andra sidan kunde man inte begära att det kvalitativt nya i situationen skulle kunna uppfattas just i en tid då striden tycktes stå mot ett feodalt och kapitalistiskt förflutet. Trettiotalet var på det sättet ett teoretikernas totala nederlag. Karl Zweiling undrade om jag läst Hendrik de Man eller Bucharin eller Radeks rättegångsuttalanden? Trotskijs skrifter blev ju till en narrspegel och att ett helt folk tycktes ha tagit Rosenbergs och Hitlers germanska dunkelprosor som läsbar text visade bara vidden av det allmänna sammanbrottet. I denna situation företrädde Stalin förnuftet och det planmässiga uppbygget i en tid av kaos och de stora utrensningarna med alla sina misstag och alla sina personliga tragedier och även alla sina provokationer öppnade dock vägen för de nya talangerna. Stalintiden röjde undan det gamla Ryssland och just därför blev det möjligt att under kriget anknyta till dess tradition.

Först under det andra världskriget kunde frågan om den vetenskapligt-tekniska revolutionens organisering komma i förgrunden. Krigen hade ju varit historiens lokomotiv och under kriget 1939—45 formerade sig de nya grupperingarna i alla länder. Även i Förenta Staterna. Deras handlande hade länge bestämts av att de verkligen var en klass i sig men först sent och trevande hade de börjat kunna bilda ideologier och föreställningar som hjälpte dem till

medvetande om att de även var en klass för sig. Denna process var ännu blott i vardande. Man kunde inte beskylla Stalin för att inte ha bidragit till detta nya och nödvändiga självmedvetande när han av historiska skäl sökte bekämpa det och hålla det nere. Så kunde man se hans sista stora kamp på det ideologiska fältet liksom på det politiska som på en gång en strid mot väderkvarnar och som en strid mot själva elementen. Även hans närmaste befann sig i förvandling och stod redo att bli de nya krafternas politiska företrädare.

På många sätt kunde DDR ses som ett framtidens laboratorium. Dess situation var unik. Men detta kunde inte riktigt framträda klart synligt under skiftet mellan femtiotal och sextiotal som ju var en svår tid. DDR existerade som stat och hade en stats alla kännetecken och dock låg Berlin öppet som ett blödande sår mitt i landet och med varje hjärtslag pumpades varor och utbildat folk över i väst. Samtidigt fanns ju en djup osäkerhet om Sovjetunionens politiska avsikter. Det var fullt tänkbart att man plötsligt skulle spela ut det tyska kortet för en helt ny avspänningsgiv så som man redan spelat ut sin ockupationszon i Österrike. Inte heller kunde man räkna med alltför starkt folkligt stöd för den egna makten. Partiet räknade i sina interna beräkningar med cirka 18 % av befolkningen som pålitlig mot slutet av femtiotalet. Det var inte mycket att bygga på.

Men när Karl Zweiling fick placering i Berlin och återvände från New Delhi hade muren redan byggts och situationen höll på att bättra sig. Muren borde ju ha byggts redan när västmakterna genomförde sin egen valutareform. Muren gav trygghet. Den gjorde det också möjligt för staten att förhålla sig mer avspänt och skapade de verkliga möjligheterna för ett visst mått av accepterad protest. Karl Zweiling menade att det var nödvändigt för varje statsorganisation att hålla sig med en viss institutionaliserad protest. Wolf Biermann fyller i DDR samma funktion som i Sverige en Sara Lidman eller en Jan Myrdal. Om de går alltför långt får staten naturligtvis tillgripa skyddsåtgärder. Vi båda, sade Karl Zweiling, använder ju fängelse som korrektionsmedel när så behövs. Men utan en Wolf Biermann eller en Sara Lidman blir det icke möjligt med ett planmässigt uppbygge. Då blir situationen ohållbar som den blev ohållbar i Stalins Sovjetunion. Det måste finnas säkerhetsventiler.

Men först muren hade gjort Biermanns stora roll möjlig. Brecht

hade troligen blivit helt omöjlig. Han hade dött i tid. Han hade med säkerhet inte kunnat klara de stora övergångssvårigheterna under slutet av femtiotalet och sedan sextiotalet fram.

Karl Zweiling menade att detta var ett allmänt problem och att DDR blott upplevde det på ett mer akut sätt än många andra länder. Det rörde sig inte om en konflikt mellan frihet och förtryck eller mellan konstnärligt skapande och stel byråkrati eller någon av alla de förklaringar som av propagandister i väst använde sig av i sina kampanjer. Dessa kampanjer vore farliga. De finge lätt en back-lash effekt. Ty författarrollen motsvarade inte längre de verkliga samhälleliga behoven vare sig i öst eller väst. En viss form av protest både borde och kunde institutionaliseras och den krävde också ett visst — blott icke alltför stort — mått av repression. Men en Goethe vore en omöjlighet. Och privatindustrialister inom litteraturen som Balzac och Dickens var lika otänkbara i modern tid på ena som på andra sidan om Elbe.

Författarrollen i dess olika uppenbarelser var ju en produkt av bourgeoisiens uppstigande till makten och den reflekterade dess behov. Den var nu anakronistisk. Detta skapade stora och verkliga svårigheter. Inte bara därför att sådana som Becher och Bredel började se sig själva som goethar och handla därefter vilket förde dem i allt öppnare motsättning till den samhälleliga verkligheten och till att skriva det ena mer otryckbara efter det andra — en motsättning som blott kunde lösas när de avgick med döden och blev till frimärken och vördade klassiker utan även för att just den kritiska utveckling han själv representerade inte kunde få något stöd hos dess representanter. Författarrollen blev en konserverande och reaktionär kraft. En av de många föreställningar som spökade i bakhuvudet och band mänskligheten vid förlegade samhällsformer. Karl Zweiling påpekade att det var helt förenligt med författarrollen att skriva hyllningsvers till Stalin eller att beskriva sina mystiska och mytiska upplevelser av Indien. Det var sedan lika förenligt med författarrollen att vända positivet i negativ och skriva mörka skildringar där Stalin framträdde som djävul ur historiens maskineri eller att vända Indiens mystik och mytiska rikedom till ett träsk av eländighet och andlig torftighet. Men det som icke var förenligt med författarrollen var ett klart och rationellt seende.

Författarrollen var — helt oavsett dess bärares olikartade officiella

ideologier — som sådan ett uttryck för en privatiserad och i dålig mening ideologisk världsupplevelse och tjänade till dennas förstärkande. Författare och konstnärer fyllde under borgerlighetens uppstigande samma — eller rättare sagt motsvarande — funktion som shamanerna i ett stamsamhälle som stiger mot klassuppdelning.

Varken inom den socialistiska statsgemenskapen eller i de kapitalistiska staterna i väst fanns någon verklig medvetenhet om detta. Därför blev också de samhälleliga ingripandena mot författare så verkningslösa och så känslobetonade. Först när det verkliga samhällsförnuftet kunde nå självförverkligande, för att uttrycka sig lite unghegelianskt, bleve det möjligt med en rationell kulturpolitik som motsvarade de verkliga samhällsbehoven och som på en gång kunde överlåta åt författarna det sociala uppdraget att representera revolten och en den mänskliga längtans upprördhet och så kunna fungera som katalysatorer och ge människorna verklig möjlighet att leva ut sina spänningar i fantasien. Katharsis med andra ord. Men som samtidigt tog bort den irrationella och störande effekten av deras pretentioner på att omfatta och förklara hela skeendet. Det stora skeendet kunde blott åskådliggöras på ett mer intellektuellt plan och Karl Zweiling menade att framtidens organisatörer av den vetenskapligttekniska omdaningen själva måste formulera sina uppgifter. På deras axlar föll nu denna uppgift. Det var därför han hänvisat till shamanen. Den gången hade den magiska enheten — vilken var en social och inte en mystisk funktion — utvecklats fram till den punkt där magien sprängdes upp i religion och konst och vetenskap. Nu hade samhället nått fram till den punkt där denna enhet måste återställas under det organiserade förnuftets primat. En lång period under vilken en sig fritt utvecklande mänsklig elit formar sitt öde kommer att ha en helt specifik ideologisk struktur. Det var denna som nu höll på att formera sig och som här och där också visade sig som kulturpolitiska konflikter. Karl Zweiling trodde inte att jag var riktigt medveten om med vilken orubblig lagbundenhet detta försiggick såväl i Sverige som i DDR. Jag vore, menade han, trots allt lika omedveten som en Honecker. Däremot trodde han att jag var mer öppen för de nya och nödvändiga tankarna. En Honecker vore dömd att hamna på historiens sophög. Han var stel och oformlig och förmådde inte se nödvändigheten kring sig. Han var bara ett historiens verktyg.

Trots allt som skrevs och sades i väst och trots alla egna klumpigheter och oformligheter var DDR faktiskt ett framtidens laboratorium i Europa. Frågan om folkets förtroende för sin regering var en sidoordnad fråga. I och för sig hade muren ju inneburit större inre stabilitet och det var väl nu upp mot en 40 % som ställde sig bakom regeringen. Men frågeställningen var mytisk. Det tillhörde adertonhundratalets stora myter att folkviljan bar regeringarna. Rousseau hade segrat över hela linjen — i idéernas luftiga värld. Hitler och den ynkliga Mussolini hade sökt legitimera sig med folkviljan och hållit fram procenttal för världen. Stalin hade så småningom kommit att envisas med att söka övertyga folket om att det till nästan 100 % stödde honom. I väst utgjorde folkstödet den stora officiella legitimeringen och med omsorgsfulla ritualer genomfördes regelbundna väljarfunktioner. Dock spelade detta stöd mycket liten roll. Karl Zweiling hade aldrig träffat någon ansvarig statsman i väst eller öst som i handling uppträdde som om folkviljan varit en realitet. De politiska kraftförhållandena däremot, de var realiteter.

Befolkningen bör integreras. Det är knappast något nytt behov. När de undernärda och illa behandlade engelska arbetarna på sin tid skulle ut i krigen för att försvara sina herrars intressen så gjorde de detta med sång på läpparna. England var den första imperialistiska staten och hade tidigt integrerat sin befolkning.

Den nya samhällsformation som blint och omedvetet börjar ta sig form och medvetande i och med imperialismen tömmer också massorna på deras tidigare historiska uppgift och gör dem integrerade med sitt öde. I Tyskland visade sig en revolutionär socialdemokrati som var hela världen ett föredöme vara så välintegrerad i en kejserligt auktoritär struktur att dess medlemmar med entusiasm gick i döden för att få möjlighet att hålla sig kvar nere i skit och smuts och förtryck. Först när överlägsna teknologiska resurser krossat kejsardömets organisation rann befolkningen ut i revolution och viftade ett tag med fanorna innan den åter integrerades i en ny struktur. Karl Zweiling menade att detta lät cyniskt. Men det var bara en insikt i realiteterna. Han bad mig minnas Stalingrad, han bad mig minnas vår egen tids historia.

En helt annan sak vore att befolkningen skulle få medbestämmanderätt över sina förhållanden. Samråd och medbestämmande och — för att anknyta till Sverige — större jämlikhet. De historiska tradi-

tionerna var olika i olika länder. I Sverige infördes ”du”-reformen som vore mindre lämplig i DDR men i DDR utnyttjades i stället ungdomsvigningen med stora ceremonier och tunga ord som tilltalade det tyska psyket. På olika sätt var integrationen en gemensam målsättning. Själva de yttre formerna spelade mindre roll.

För DDR hade frågan om nationen varit viktig. Själv hade han länge förespråkat en alltysk syn. Muren hade inte utgjort något hinder. Tvärtom, den hade bidragit till statens stabilitet och medborgarnas lugn. Ingripandet mot Tjeckoslovakien hade på sin tid varit en klar politisk och militär nödvändighet. Ett Tjeckoslovakien som öppnade sig som en ruttnande mussla innebar ju att en laddad pistol sattes mot Berlins och Moskvas hjärta. Han hoppades att jag tillät honom att blanda metaforerna lite. Han gjorde så avsiktligt ty det var inte bara fråga om ett politiskt hot mot den socialistiska statsgemenskapen och ett militärt hot mot dess väpnade styrkor utan att Dubcek och hans anhang verkligen utgjorde ett löst och upplöst och slemmigt sällskap.

Dubcek var i och för sig inte värre än de andra. Inte ens värre än sina efterträdare. De var alla utan förmåga. Hela det politiska skiktet i Tjeckoslovakien hade varit lika poröst och sönderfallande. Delvis kunde detta bero på att röda armén efter kriget inte kunnat rensa upp på allvar i landet. Ty säga vad man vill om dess metoder så skapade de ordnade förhållanden. Det fanns naturligtvis också andra faktorer. En man inte borde glömma trots att det inte var rätt period att tala om den att hela statsbildningen var tillfällig och konstruerad. Själv menade Karl Zweiling att han — i likhet med klassikerna — inte var helt övertygad om att tjeckerna var ett statsfolk.

Tjeckoslovakien hade utgjort en skandal. Där var värre än i Polen. Karl Zweiling var varken pryd eller trångsynt men det tjeckoslovakiska statsbärande skiktets privatliv hade länge utgjort en fullkomlig skandal och vad de konstnärliga och estetiska kretsarna i Prag tillät sig hade inte ens sin motsvarighet i tjugotalets Berlin. Då år 1968 hade Tjeckoslovakien legat som en ruttnande kropp mitt i Europa. Ekonomin var nedkörd. Administrationen i upplösning. Från Prag steg en söt och kväljande doft av socialistiskt förfall. Han hade varit i Pilsen på stort och officiellt besök på hösten 1967. Det hade varit rätt hårda förhandlingar. På kvällen var det bankett. Den

lokale partisekreteraren hade frågat honom om han hade det bra på hotellet. Karl Zweiling hade menat att det var utmärkt. Inga vägglöss hade partisekreteraren frågat. Karl Zweiling hade ingenting förstått. Nej, det fanns inga vägglöss.

— Wir haben ja keine Wanzen mehr, wir haben nur sozialistische Wanzen! Hela bordet hade skrattat. Man hade kiknat av skratt och frustat över äppelknytena. Men skämtet var inte särskilt roligt och Karl Zweiling hade tittat på partisekreteraren som hela tiden ropade:

— Sozialistische Wanzen! Sozialistische Wanzen! Sozialistische Wanzen! under det att kyparna sjavade fram med mer krimchampagne. Det hade varit otäckt.

Det var därför inte utan en viss känsla av tillfredsställelse som han sedan nästa år fick vara med om att sopa ut dem. Hans grupp hade tillbringat rätt kort tid i Prag och det var ju i första hand inte militära frågor de sysslade med. Men det hade varit nyttigt för den nationella självkänslan i DDR att se att tyska soldater nu var accepterade i gemenskapen. Det fanns också skäl att känna en viss stolthet. Särskilt när man jämförde dem med polackerna. Det var pli på pojkarna från DDR. Han hade stått i fönstret till sitt kontor och sett på dem när de drog förbi. En av de lokala, en gammal kontorist, hade kommit upp mot honom och sagt:

— Det är snits på dem. Det är alltid snits på dem. De har det riktigt i blodet!

Sången hade böljat upp mot dem och pojkarna från DDR hade tågat förbi med kläm och snits. Kontoristen hade hetat Krumbholz förresten. Och det var intressant ty i Karl Zweilings grupp fanns såväl en Kokoschinegg från Dresden som en Schmeykal och en Kozepek från Berlin och en Chlumecky från Frankfurt an der Oder. Det var inte tu tal om att de inte var tyskar. Inte ens under Hitlertiden hade man ifrågasatt det. Men Krumbholz var tjeck. Han var inte ens sudettysk eller något sådant. Tjeckerna var inget riktigt folk, i varje fall inget statsfolk och i en rationell värld skulle kanske frågan kunna lösas så att det inte uppstod sådana röthärdar som det gjort i Prag. Sommaren 1968 hade inneburit en verklig fara för freden i Europa. Det hade inte varit med fredens intressen förenligt att tillåta upplösningen att fortskrida i Tjeckoslovakien. Karl Zweiling visste mycket väl hur vi i Sverige såg på skeendet men menade att

vi hade förvillats av vår småstatsneuros och inte såg till det stora mönstret. Det fanns ett kollektivt intresse för Europas trygghet.

Det är ju inte bara naturen som avskyr vakuum. Ingen kunde förutsäga vad som skulle komma att inträffa i Tjeckoslovakien när folk kom i rörelse. Redan på sommaren hade alla de välmenande intellektuella och alla de olika publikfriande kommunistledaraspiranterna kommit på efterkälken. Vad som helst kunde inträffa. Det hade ju visat sig i Frankrike på våren det året att också i de mest stabila stater med välorganiserad arbetarrörelse kan det inträffa plötsliga samhälleliga skov.

Men i Tjeckoslovakien fanns inte som i Frankrike ett starkt och samhällsmedvetet kommunistiskt parti som kunde hjälpa presidenten och de väpnade styrkorna att återställa ordningen och upprätthålla samhällslugnet. I Tjeckoslovakien hade partiet råkat i upplösning och de väpnade styrkorna ifrågasatte sin uppgift och folket hade börjat svärma för olika frälsningsläror. När som helst hade arbetarna kunnat lämna fabrikerna och börjat marschera. Det var ett öppet sår i Europa. Smittan kunde gripa över från land till land. Inte heller Sverige skulle då varit säkert. Warszawapakten skyddade också Sverige när den tog sitt ansvar och lät sina styrkor återställa ordningen.

Också denna gång hade Förenta Staternas representanter låtit förstå att de önskade ett snabbt ingripande från Sovjetunionens sida för att säkra freden. Nu var kontakterna mellan de stora makterna så goda att de inte behövt gå genom svensk diplomatisk mellanhand som 1956.

Själv hade Karl Zweiling den gången haft möjlighet att påverka skeendet och också tillhört dem som mest intensivt bearbetat Ulbricht för att denne på skarpen skulle ställa kravet att det av principiella skäl inte borde vara Sovjetunionen ensam som ingrep utan att det krävdes ett brett och broderligt stöd till de sunda krafter som dock fanns i Tjeckoslovakien från hela den socialistiska statsgemenskapens sida.

För DDR och för den nationella sammanhållningen i DDR var det av stor vikt att tyska styrkor på ett likaberättigat sätt kunde delta i aktionen mot kontrarevolutionen i Tjeckoslovakien. Tyskarna hade rätt att träda fram ur skuggan, menade Karl Zweiling, det fanns en berättigad indignation bland många ledande militära ka-

drer att DDR:s väpnade styrkor ännu decennier efter det att den nya statsmakten upprättats behandlades på ett styvmoderligt sätt. Med aktionen mot Tjeckoslovakien hade, menade Karl Zweiling, DDR dock på det militära området kunnat inta den plats dess ekonomiska och sociala utveckling berättigade staten till. Det kunde nu också klart visas för vissa kamrater i Östeuropa att de två folk som lidit mest under andra världskriget, det ryska och det tyska, nu stod skuldra vid skuldra som klassbröder-vapenbröder!

Dock gav denna framgång samtidigt upphov till en motreaktion i Sovjetunionen som kom att kosta även Karl Zweiling hans politiska inflytande för en tid. Ty det var inte så mycket de ekonomiska svårigheterna som den nationella frågan vilken oroade vissa kamrater. DDR:s framgångar var alldeles för påtagliga för deras smak. Och den konflikten hade funnits där från början.

Det finns ju en gammal skräck för tysken hos de ryska bönderna. Den kom vid krigsslutet att bestämma deras uppträdande. Plundringarna och våldtäkterna var ju ett folkligt uttryck för det som i form av folkförflyttningar och demonteringar blev till hög politik. Karl Zweiling hoppades att jag förstod honom rätt. Han var inte speciellt upprörd över plundringarna och våldtäkterna. Sådant hör krig till och det var ganska självklart att när de ryska bönderna äntligen nådde fram till Berlin skulle de fira segern genom att supa sig fulla och sedan gå ut på staden för att ha roligt. Så gjorde alla soldater och så hade de gjort i alla tider. Det var visserligen politiskt oklokt men strängt taget hade ju berlinarna bara sig själva att skylla. De hade ju varit med om de glada dagarna och nu fick de vara med om de onda dagarna. Det visste de ju också. Vad demonteringen av industrier beträffar så var det rent hyckleri att inte erkänna att tyskarna borde betala tillbaka något av allt det de stulit och förstört. Nej, han var inte upprörd. Och förutsättningen för att de ryska soldaterna inte skulle ha bestraffat berlinarna och för att tyskarna i öst inte skulle ha drivits iväg och för att Stalin låtit Tyskland behålla hela sin väldiga industri; den hade ju måst vara att tyskarna själva gjort sig av med Hitler och växlat politik. Det var ju också det han själv och alla hans vänner i Moskva arbetat för och han hade väl deltagit i hundra konferenser med krigsfångar och skrivit spalt efter spalt i NKFD:s ”Freies Deutschland” under de sista krigsåren.

Han menade inte att detta varit förfelat. Men han hade ju så småningom kommit till insikt om varför det var felinriktat. I praktisk handling hade han dock länge dessförinnan dragit riktiga slutsatser. Något massornas uppror var inte längre tänkbart i vår tid. Men efter kriget gavs den unika chansen att skapa ett nytt och annorlunda Tyskland. Det fanns också sunda krafter att bygga på även om de inte riktigt fanns där man först av ideologiska skäl trott att de fanns. Inför detta perspektiv förhöll sig dock även den sovjetiska partiledningen vacklande. Karl Zweiling var inte säker på hur Stalin bedömde frågan. Stalin var visserligen helt klar över att Tyskland existerade som verklighet och inte kunde förklaras blott med Hitler. Det hade han sagt från krigets första början. Men den av naturliga skäl uteblivna revolutionen i Tyskland förde med sig något som Karl Zweiling i brist på bättre ord kunde kalla vansittarism. Den sovjetiska politiken var vacklande och sökte sitt stöd i väster och sysslade i Tyskland mest med att straffa och kräva återbetalning och hoppas på goda tyskar och vänta på bättre tider när västmakterna ändrat sinnelag och under denna väntans tid bara hålla Tyskland ofarligt. De var rädda helt enkelt. Det var därför de inte förmådde genomföra någon planmässig politik. Deras politik bara blev till och de hoppades på det bästa.

Denna obeslutsamhet visade sig ju tydligt på sommaren 1948 när västmakterna genomfört valutareformen i sin del av Tyskland och började bygga upp sin stat. Den sovjetiska politiken var halvhjärtad och ängslig. Genom att inte slå till snabbt fick sedan Berlin ligga som ett öppet sår i tretton år under det att miljarderna pumpades över till väst. I det längsta försökte vissa kretsar i Kreml att förhindra uppkomsten av en tysk stat öster om Elbe.

Men staten hade byggts upp. Den fick också steg för steg sin egen karaktär. Länge hade den präglats av de olika emigranter som kommit tillbaka från Mexiko och Kalifornien och som fortsatte sin emigration mitt i Berlin. Och Wilhelm Pieck som ville bli landsfader hade haft en förkärlek för Bechers långa och rullande patriotiska talesätt och allt hade gått på skruvar. Men bit för bit kom förhållandena i rätta gängor igen. Och det är ju inte fraserna som bestämmer utvecklingen; Berliner Ensemble hade sin uppgift att fylla men avgörande blev att nya och driftiga män tog ledningen över produktionen. När det var gjort stod DDR stark. Att det blev ideologiska kri-

ser och att de intellektuella uppträdde helt förvirrat under slutet av femtiotalet och fram under sextiotalet var bara en återspegling av en verklig samhällsomvandling. Brecht var en märklig dialektiker. Det var möjligt att han insett det om han fått leva. Men troligare att också han deltagit i den allmänna förvirringen.

Det som varit av ondo blev gott. Genom det öppna såret i Berlin hade utbildad arbetskraft runnit undan. Ryssarna hade redan från början tagit hand om det mesta av våra gamla industrianläggningar och tvungit oss att utveckla nya — som de ju också tog hand om för övrigt — och detta var oss en stor lycka även om vi till en början hade svårt att förstå det. Ty för att behålla våra tekniker och vetenskapsmän fick vi utveckla det ryska systemet med pajoks och olika belöningar till verkliga specialfördrag som garanterade våra specialister stora och verkliga fördelar och dessa institutionaliserades sedan till sociala förhållanden vilka knöt dem till staten med de starkaste intresseband. För att fylla luckorna inom den vetenskapligt-tekniska intelligentian tvangs vi bygga ut undervisningsväsendet på ett sådant sätt att vi kunde spåra upp och dra fram hela begåvningsreserven. För att klara leveranserna till Sovjetunionen utan att samtidigt förlora övriga marknader och dock samtidigt försörja den egna marknaden så att befolkningen inte protesterade alltför mycket tvangs vi forcera tempot i den vetenskapligt-tekniska revolutionen. Det var DDR och inte Västtyskland som var det verkliga tyska undret!

När vi äntligen kunde bygga muren och få slut på åderlåtningen befann vi oss i en situation där 50 % av befolkningen var i förvärvsarbete. Det är högt. I Västtyskland är det bara 45 % även under full sysselsättning. 79 % av våra kvinnor i åldern 15—60 var i förvärvsarbete. Det innebar att vi inte hade några arbetskraftsreserver. Samtidigt måste vi ju följa den allmänna trenden med minskad veckoarbetstid och lägre pensionsålder. Vi hade inget val annat än att stegra själva arbetsproduktiviteten.

Men vi hade vår ledande vetenskapligt-tekniska intelligentia. De skapade värdena! Automatisering och ny teknologi gjorde arbetskraften produktiv. Det var dessa förhållanden som just i DDR förde fram till ett verkligt genombrott för den nya klass som av historien givits uppdraget att föra utvecklingen vidare. Det finns en hel del gammal ideologisk mystik kvar i DDR och de allmänpolitiska för-

hållandena är heller inte sådana att det är lätt att ta ett klart och medvetet språng från klass i sig till klass för sig. Dock är det, sade Karl Zweiling, hos oss som denna världshistoriska omvandling nu försiggår. Det nya samhället har format sig inne i det gamla och kedjan sprängs vid sin svagaste länk och just i DDR blev ansträngningarna så stora att vi kunde börja befria oss från det gamla höljet. Hos oss visar sig nu socialismen som en självständig socialekonomisk formation och inom överbyggnaden börjar vi på allvar steg för steg frigöra oss från såväl feodala och kapitalistiska som adertonhundratalssocialistiska restfenomen.

Det var Ulbrichts storhet att han började ana detta och förmådde formulera vissa huvudteser om denna nya socialism. Vi, sade Karl Zweiling, var den mest industrialiserade och mest teknologiserade och högst utvecklade partnern inom den socialistiska statsgemenskapen och därför kunde vi också ta ledningen i den kollektiva aktionen mot de upplösande elementen inom Tjeckoslovakien. Men denna manifestation medförde också nya påtryckningar och nya påfrestningar och till slut fick Ulbricht gå och jag och många med mig fick träda åt sidan och Honecker lade om kursen till en trognare och mer ortodox linje.

Vi är visserligen den mest industrialiserade staten, men vi är inte den starkaste och vi måste räkna mycket kallt med realiteter. Sovjetunionen är vårt stora skydd mot väster men är också ett dyrbart skydd. I kraft av sin militära övervikt tvingar Sovjetunionen som gemenskapens ledande statsbildning fram en i vissa avseenden olämplig ekonomisk utveckling. Den har också behållit en politisk kontroll som ofta upplevts som mindre önskvärd. Vi har ju inte varit ett samhälle i upplösning som Tjeckoslovakien.

Genom sin militära och politiska övermakt kunde Sovjetunionen reglera priserna på ett sådant sätt att vi åren 1955 till 1973 fick lämna dem ett bidrag om 6 400 000 000 dollar.

När den västliga pressen skriver om detta då räknar de vinst och förlust som en specerihandlare i en småstad vid sekelskiftet. De har funnit en minuspost på några miljarder och de ropar att DDR plundras. Hökarsjälar! I verkligheten är frågan för den som förmår se sammanhangen dialektiskt betydligt mer komplicerad. Det är en klok fråga! Ty vad sker egentligen? Djupt inne i Sovjetunionen arbetar nu våra tekniker. Stora delar av den sovjetiska ekonomin är

helt beroende av vårt know-how. När de skall bygga sin stora gasledning skickar vi dit unga tekniker att arbeta och lära sig hur man arbetar i öster.

Du vet, sade Karl Zweiling, med alla sina goda sidor har ryssen dock förblivit en oförbätterlig musjik. Han skall sträva efter den tekniska världsnivån men det blir trots allt inte stort mer än Weltnitschewo! Det är inte en fråga om ras utan om social struktur. Man kan säga att vi förlorar miljarder österut i vår handel och vårt samarbete men man kan också säga att vi investerar miljarder och att vi nu verkligen på allvar fullföljer den historiska uppgift som varit den tyska gentemot Ryssland ända sedan före Peter den Store.

Det är ett svårt arbete och ett känsligt arbete och ett arbete på lång sikt. Men i de sovjetiska akademikerstäderna är det de tyska normerna som börjar göra sig gällande. Kvalitet segrar över kvantitet.

Förbundsrepubliken var på sitt sätt en ekonomisk stormakt. Men en stormakt inriktad på Europa och bunden av sitt beroende av Förenta Staterna och hämmad av sitt otympliga samhällssystem. Kapitalismen var ju en boja som band tekniken och fördröjde den vetenskapligt-tekniska revolutionen och även i sitt välstånd började det nu märkas att BRD börjat sacka efter. DDR däremot hade alla möjligheter och framför det låg hela den stora östern ända bort till Stilla Havet. Och här var det Sverige kom in i bilden och det var för att nå hit som Karl Zweiling velat tala så länge och så uppriktigt.

Sverige och Tyskland! Var slutade det ena och var tog det andra vid? Östersjön var ingen gräns; den var ett historiskt samband. Den som kom från Lübeck till Trelleborg kom från hemland till hemland. Sådant som gemensam tradition och gemensam världsupplevelse och gemensam kulturbakgrund var dock av stor betydelse. Trots att han själv ju vuxit upp i Ryssland och på många sätt förstod Ryssland bättre än ryssarna själva så var det dock så att det var lättare att möta det svenska. Det var heller inte bara av storpolitisk betydelse för hela den socialistiska statsgemenskapen att Östersjön var ett fredens hav; det var ett djupt folkligt tyskt behov att känna sambandet med Norden. Vår historia var ju sammantvinnad genom århundradena.

Sverige var också ett land som i sin utveckling kommit att löpa parallellt med DDR. Båda var vi också på en gång högutvecklade

och starka och ganska små och inte i klass med vare sig supermakter eller ens sådana makter som BRD eller Frankrike.

Man kunde se DDR som Brandenburg-Preussen. Om man gjorde så då blev Tysklands delning en rimligare europeisk lösning. Då delade sig Tyskland mellan Brandenburg—Preussen—Sachsen i öster och en Rhen-federation i väster. Något sådant hade föresvävat de Gaulle. Ännu kunde man väl inte helt öppet förklara detta men det vore något som innebure fröet till en framtida lösning av den tyska frågan mellan tre stater av tysk nation: DDR, Österrike och Rhenfederationen—Bayern.

I likhet med Brandenburg—Preussen hade Sverige alltid blickat österut. Och — för att vara uppriktig, sade Karl Zweiling — hade egentligen ryssarna alltid sett västerut till Sverige och till Tyskland för att få dem som kunde upprätta ordning i sitt stora rike. Man kunde tala om en gemensam av historien ställd uppgift.

Rent praktiskt ville han på detta stadium bara föreslå tätare och närmare förbindelser mellan ledande personligheter och en öppnare attityd. Steget därefter borde kunna vara gemensamma uppbyggnadsprojekt öster om Ural. Själv skulle han nu när han återfått ett någorlunda politiskt förtroende söka arbeta med de sovjetisk-tyska ekonomiska storprojekten. Han kunde göra detta med desto bättre utgångsläge då han inte som en hökare räknade bara i vinst och förlust per månad eller år utan hade längre perspektiv. Han skulle gärna se ett samarbete. Med tysk kunnighet och svensk teknik och tysk vetenskap och svenskt friskt kapital och tysk kännedom om de väldiga möjligheterna bortom Ural skulle det gå att genomföra så stora projekt att de på allvar skulle förändra situationen.

Han menade inte att detta borde göras med en gång. Han ville inte att svenskt kapital och den svenska staten skulle ta honom på god tro enbart; han var beredd att under ett inledande skede låta svenska företag och då i synnerhet statsägda eller konsumentkooperativa eller fackföreningsägda prova samarbetet och arbeta sig fram till de mest lämpliga formerna. Att han föredrog sådana företag som på ett eller annat sätt vore samhällsägda berodde inte på någon fördom mot det svenska storkapitalet. Han hade ingen orsak att ta ställning till hur vi i Sverige ordnade våra ägarförhållanden. Men för att dessa projekt verkligen skulle ha möjlighet att utvecklas till den betydelse som nu var möjlig vore det nödvändigt att kuggarna smi-

digt kunde gripa in i varandra och då fanns det fördelar med ägandeformer av likartad typ.

Vi, sade Karl Zweiling, kände ju varandra sedan många år. Han hade velat helt öppet och ärligt redogöra för svårigheter och erfarenheter och även ge den personliga bakgrund som vore viktig för oss att känna till om vi inledde ett samarbete. Han litade i detta helt på oss. Det fanns ju en gräns bortom vilken den sedvanliga diplomatiska och ideologiska masken måste fällas. Det vore ju oss lika omöjligt som honom att gå in för ett stort samarbete med dolda kort i ärmen.

Hans land var liksom Sverige ett rätt litet land. Det hade också haft märkliga öden och utsatts för svårigheter som blivit Sverige besparade. Men det fanns dock i den nya samhällsformation som skapades i DDR ett löfte om en framtid som inte var så stort olika den mot vilken Sverige utvecklades. Ensamma förmådde vi dock inte mycket.

Han visste att jag väl insåg att de stora kamraterna såg med misstänksamhet och illa dold motvilja på att DDR utvecklades. De kunde dock inte undvara den tyska tekniken och det tyska kapitalet och heller inte lämna sina framskjutna militära posteringar i DDR. De hade blott kunnat iaktta hur alla deras olika åtgärder trots allt stärkt DDR och tillåtit det att utveckla sina särdrag som den brandenburgskt-preussiska statens efterträdare.

Men utan likaberättigad partner vore DDR i längden dömd till en bulgarisk funktion. Därför vore Sverige så viktigt. Också för Sverige menade Karl Zweiling vore en sådan omorientering värdefull. Också Sverige stod inför ett val mellan utvecklingsvägar som alla tycktes sluta i återvändsgränder. Samarbetet innebure heller inga politiska eller formella förändringar. Den svenska monarkin, den svenska politiken och den svenska partistrukturen var ingenting som angick honom eller någon av dem för vilka han kunde tala. I ett annat läge kunde den kanske intressera just ryssarna om de finge möjligheter att direkt påverka situationen i Östersjöområdet. Men det vore något sådant som det föreslagna samarbetet på sikt syftade till att utesluta.

Han bad mig tänka igenom frågorna mycket noga. Det funnes också om vi vore intresserade dels omsorgsfullt utarbetade projekt att föreslå och dels vissa långtidsskisser som hans avdelning låtit ut-

arbeta. Det vore honom ett nöje att få överlämna dem.

Han hoppades samtidigt att Sovjetunionen i just detta stadium inte skulle oroas av någon direkt diskussion. Det fanns tid nog för sådant senare. Kontakterna borde också av ett flertal skäl gå direkt till honom och inte genom beskickningen i Stockholm som innehöll vissa personer vilkas lojaliteter ibland kunde bli lite oklara och som därför kunde missuppfatta vissa förhållanden och åstadkomma en viss förvirring.

V (a)

New York söndag

Kära Gugge!

Tack för dina minnesanteckningar och ditt handbrev. I och för sig läste jag detta med större intresse än ditt paper. Men även om jag läste med intresse måste jag i sanningens namn säga att jag finner att du fortfarande gräver ner dig i rätt sterila frågeställningar.

De kan vara riktiga och relevanta men de förblir sterila. Du har lätt för att i stressade tider ta språnget från affekt till defekt och på ett persevererande sätt mala fram en tanke ut i det orimliga.

Du nämnde de religiösa grubblerierna under ungdomen. Men min mening den gången var ju inte att driva er längre ut i det orimliga utan att ta fram er ur irrgångarna. Det var Döllinger jag hade läst förresten och att jag tog fram honom var egentligen för att Eva talat med mig kvällen innan och tycktes vara på väg rakt ut i mystiken. Hon hade talat om renheten. Den absoluta renheten hos de utvalda gjorde alla synder likvärdiga och då livet var synd blev alla handlingar likvärdiga och kravet på absolut renhet gav absolut syndfrihet. Jag tyckte det var på tiden att bryta spekulationerna. Du bör inte tillskriva mig några andra motiv den gången.

Men det finns hos dig en alldeles påtaglig flyktreaktion i stressade tider. Du flyr in i grubblerier och kompenserar de yttre belastningarna med en malande och rätt entonig inre uppgörelse i teoretiska frågor. Jag ser dina brev både som rationella meddelanden i allmänna frågor och som försvarsreaktioner på en emotionell press. Hela denna eländiga skandal med alla sina turer måste vara påfrestande.

Det har inte varit så lätt för mig här heller må du tro. Jag har suttit upp till halsen i en skitig historia. Det är därför det dröjt. Du får ursäkta mig att jag inte svarade tidigare men hela veckan har varit full av trubbel kring W. F. Douglas och jag hade faktiskt rätt stort besvär med att avveckla honom. Han hade ju fått ett brev av

mig. Han höll benhårt på det och hotade med både det ena och det andra.

Plötsligt kom ju hans gamla vittnesmål från 1948 upp igen. När jag kom ut dit hade studenterna grävt fram det och publicerat det och det var ett fruktansvärt liv. Douglas hade ju vittnat om att Meyer varit hemlig medlem av kommunistpartiet och att Meyer förfalskat sina forskningsresultat för att påverka State Departments Kinapolitik och han hade gjort det med en mängd detaljer. Det där hade jag glömt. Eller i varje fall hade jag inte tänkt närmare på det. Då på den tiden talade vi ju inte mycket om det. Och inte hade Douglas sagt något till mig om att han var i trubbel med studenterna heller. Det blev en fullkomlig överraskning för mig.

Man hade tryckt upp en gammal artikel han skrivit efter det att Meyer hoppade från sitt fönster på tionde våningen: "Jag gjorde my duty as an American says Douglas." Och den hade stått i Look en gång och där hade Douglas talat om att det han gjort det hade han gjort i nationens intresse och att Meyer och andra sålde ut landet till de röda och allt det där.

Det måste ha stått tryckt just när vi var samman med honom i Charlottesville men jag hade inget minne av något sådant. Jag mindes ju honom bara som rätt krypande och påstridig. Men när jag nu såg artikeln kom jag ihåg den och den såg verkligen ful ut. Douglas hade beskrivit kommunistisk infiltration på universiteten och skolorna och talat om en omfattande konspiration och framställt Meyer som rysk agent och antytt att Meyer planterats i Förenta Staterna av Kreml på tjugotalet just för att arbeta underjordiskt. Det var rätt fult.

Nu hade studenterna grävt upp allt det här och de hade tagit fram Meyers gamla uppsatser om befolkningsfördelning och ägandestruktur i Shensi och fått fram folk som känt honom och som nu vittnade och sade att Meyer alls inte var kommunist utan ortodox jude och närmast sionist.

Studenterna hade organiserat picketlinjer framför huset där Douglas bodde och spred flygblad där han kallades mördare och där man såg Meyer på trottoaren efter det han hoppat och hur en polis täckte över vad som varit hans ansikte med sin näsduk.

Det var ju helt omöjligt för oss att använda Douglas under dessa förhållanden. Det trodde jag han skulle förstått av sig själv. Men

han hade helt fallit samman. Han skyllde från sig. Han menade att han varit så ung och att FBI hade satt tumskruvarna på honom och tvungit honom att gå med och tvungit honom att bli informer och att han ju sedan dess alltid hållit sig undan all politik och att han aldrig släppt kravet på vetenskaplig stringens i sitt arbete och att arbetet för oss i New York var hans enda möjlighet. Studenterna hade hållit på i två månader nu och hans hustru hade lämnat honom och han skulle inte kunna vara kvar som professor länge till och som tiderna nu var fanns det ingen plats för honom.

Han bad mig förstå och menade att man måste förlåta till slut. Det hela var rätt pinsamt och Douglas blev fullkomligt kladdig av känslosamhet men jag förklarade situationen för honom. Vi var ju en internationell agency och när hans namn nu en gång var ute och åkte kunde vi inte använda oss av honom. Jag fick lov att vara mycket bestämd. Tillslut menade han att vi inte behövde nämna hans namn offentligt bara han fick komma till oss i New York och fick möjligheter att arbeta och försörja sig. Men jag svarade att det inte kunde vara tal om något sådant. FN arbetar inte på det sättet.

Han försökte hålla kvar mig när jag skulle gå. Han ville bjuda på whisky och skinksmörgås. Han hade en bar i kvarteret som brukade skicka upp en pojke med en bricka åt honom om han ringde. Men jag var inte hungrig. Jag svarade avböjande ty jag ville ju inte såra honom med att säga som det var. Man kunde inte äta hos honom. Hela hans hem luktade sötaktigt av förfall och gamla sopor och han hade smutskläder i en hög under skrivbordet och vid länstolen stod gamla tomma ölburkar. Han såg att jag lade märke till det och han sade att det var svårt att klara sig ensam för en man som varit van att vara gift och att han ju varit gift så länge att han ännu inte kommit över att bli lämnad ensam.

Han började tala om Charlottesville och frågade efter Torsten och menade att Kenneth W. Bolton varit av sådan betydelse för honom. Han var en del av det riktiga Amerika, sade han. Det var han som fick mig att förstå det här landet. Han var genuin som bovetekakor och lönnsirap. Han höll mig i rockärmen och talade fort och det stod en liten kvast av saliv ur munnen på honom. Gå inte, sade han. Gå inte. Han ville att jag i alla fall skulle undersöka om vi i FN inte kunde använda honom till någonting. Jag är ju inte helt dålig, sade han. På något sätt kan ni väl använda mig? Men jag lovade ingen-

ting och när jag kom ut på gatan gick fem studenter fram och åter framför hans port och bar stora plakat på vilka det stod:

WHO KILLED JOSEPH MEYER? och ONCE AN INFORMER ALWAYS A PIG!

Det tog mig nästan hela veckan att avveckla det hela. Men ingen av de stora tidningarna hade ju ännu tagit upp historien. De hade ju fullt upp med att bevaka vad som hände i Washington DC. Men när som helst kunde historien komma fram och bryta ut i pressen och då skulle vi kunna dras in och det skulle bli en stor ful fläck på oss. Jag fick bort hans namn från olika planeringspapper och vi var ju överens om att vi aldrig på något officiellt plan tagit kontakt med honom och att de samtal som förts hade rört sig helt inom den privata sfären. Också det är ju lite känsligt för FN eftersom vi ju i alla fall är tjänstemän men det skulle bli möjligt att dra sig ur det hela utan att åstadkomma större uppståndelse. En sådan vore ytterligt olycklig just nu. FN är ju återigen under attack nere i kongressen och om vi också skulle få liberalerna på oss och om allting från femtiotalet skulle upp till generaltvätt nu mitt i Vietnamdebaclet vet jag inte hur det skulle gå för oss. Men jag tror jag sett till att vi undkom med skinnet i behåll också denna gång.

Men det hela var mycket otäckt och jag upplevde en stark inre upprördhet. Jag skrev faktiskt ett stycke om fyrtiotalet och det tidiga femtiotalet och om Meyer och mina minnen av honom och den skuld vi alla bar på.

Jag talade med Harrison om det och han menade att han ville ha det för NYT. Douglas hade ju inte handlat av ond vilja utan av en civic duty som visserligen var missriktad men dock återgick på den "civism" som utgjorde själva märgen i den stora folkresning som förde fram såväl den franska som den amerikanska revolutionen. Den enskilda människans ansvar för det gemensamma.

I svåra tider kom detta att förvrängas och goda motiv kunde föra till ohyggliga resultat men det var dock samma puritan heritage vilket fick Douglas att peka ut Meyer och som fick Ellsberg att ta ansvaret för att publicera Pentagondokumenten. Många unga hade svårt att förstå den förra generationen. Men de borde inse att there but for the grace of God go I och så vidare och att de när de talar om den svåra tiden dock bör förstå att de själva fötts ur denna svåra tid och att vi som genomlevde den också bar dem fram ur den. Jag hade

inte skrivit något så litterärt på femton år och det var faktiskt riktigt tillfredsställande. Stycket skall komma nu i veckan som gäst-column och Harrison lovade att man skulle följa upp det med en ordentlig story om Meyer och Douglas och vad som nu händer vid Washingtonuniversitetet. Han var riktigt glad över mitt stycke och menade att det gav den rätta tonen och att det nu ju gällde att förmedla en förståelse mellan generationerna så att inte det som brustit under påfrestningarna kring kriget i Indokina och vad som visade sig kring Vita Huset skulle växa till en oöverbrygglig klyfta. Jag skall skicka stycket till dig såfort det kommit. Torsten som är här har läst det och godkänt det och det är ju ett gott tecken nu som förr.

Anteckningarna läste jag med mycket stort intresse. I och för sig bekräftar de mina allmänna iakttagelser. Dock vill jag göra några kommentarer i marginalen:

Jag läste din rapport om samtalet med Borissov. Honom känner jag sedan han var i Sverige på femtiotalet. Han är rätt duktig på Sverige och läser ju svenska bra och är väl insatt i våra förhållanden. Nu täcker han ju mest de internationella konferenserna. Han brukar vara här rätt ofta. Jag är övertygad om att du har helt rätt när du bedömer honom som både uppriktig och trovärdig när han säger att man är beredd att ompröva politiken gentemot Norden. Dock är ju denna politik också geografiskt bestämd. Frågorna om Åland och Gotland och Sundet har på djupet icke förändrat sig sedan Krimkriget. Detta bestämmer såväl deras som vår position. Finland förlorade vi i uppgörelsen mellan Napoleon och Alexander I och sedan dess har vår politik varit given. Ingenting tyder på att Moskva skulle förändra dessa positioner. Det vore lika orimligt som att tänka sig att de gett upp sin inriktning på Istanbul. Fredens zoner har alltså sina begränsningar.

Borissov är helt uppriktig om detta. Det är — som han säger — själva grunden för vår samexistens. Diskussioner eller offentliga uttalanden om vad ryssarna gör på Kolahalvön eller vilka baser de har kan bara upplevas som provokation. Östersjön som fredshav och Norden som fredszon omfattar inte och kan ur rysk synpunkt aldrig komma att omfatta de baser Ryssland anser sig behöva i norr för sin säkerhets skull.

Borissov var fullkomligt uppriktig på denna punkt. Det är sant som han sade att man var beredd att klippa av alla förbindelser med

det dåvarande kommunistiska ungdomsförbundet DU mitt under konflikten med Kina därför att det tog upp frågan om att en kärnvapenfri zon i Norden också måste omfatta den ryska norden. Visserligen var de svenska kommunisterna marginella företeelser ur rysk synpunkt men när de tafsade på ryska säkerhetskrav var man helt beredd att göra sig av med dem även om Peking skulle vinna på det.

Det är alltså det spelrum vi har. Jag kan inte hjälpa att jag känner det som om det vore viktigt för oss att ordentligt ta fasta på Borissovs varning. Kraftförhållandena mellan supermakterna har ändrat sig. Vi bör anpassa vår politik därefter. Sålänge vi inser att det i vår omedelbara närhet gives vissa realiteter vilka icke i stort förändrats sedan sjuttonhundratalet kan vi dra lärdom av hur vår utrikespolitik omdirigerades och blev realitetsanpassad under Bernadotte. Men under sådana förhållanden ser jag Borissovs löfte om en verklig öppning i relationerna som något positivt.

Men det måste innebära en smidigare politik från vår sida. Jag kan inte hjälpa att jag anser att avvecklandet av den så kallade IB kunde skett under mindre uppseendeväckande former. Vi bör komma ihåg att det som är tillåtet för lejonet inte alltid är tillåtet för igelkotten. Här i Förenta Staterna kan man hålla sig med avslöjanden och skandaler — även om det knappast är till nytta för samhället i stort — men vi har inte råd med det. Det finns ett starkt obehag hos många av våra vänner och man har en känsla av att vi i Sverige inte längre är pålitliga. Jag tror du kan tolka Borissovs ord om de onödiga offentliga komplikationerna i den riktningen. Här har man inte sagt mycket men här har man just nu nog med sitt eget.

Vad Karl Zweiling beträffar finns två viktiga synpunkter. Den ena gäller hans försök till teoretisk förklaring av sin egen utveckling. Teoretisk legitimering vore kanske ett bättre uttryck. Jag vet inte om du läst in dig på marxismen på senare år. Det tycks mig som om du inte alltid uppfattat vad han sade. Såvitt jag mindes hade du inget större intresse för den. Jag har däremot ägnat en del av min tid åt den under senare år. Om Hammarskjöld kunde idka mystik kan väl jag hålla mig med marxismerna!

Han laborerar med tanken på en andra industriell revolution. Det var Engels som myntade uttrycket "den industriella revolutionen" och det väsentliga är att minnas att kapitalismen enligt denna mo-

dell föregick den industriella revolutionen som dock skapade såväl den moderna industrialismen som den arbetarklass vilken enligt Engels och Marx var den historiska nödvändighetens bärare. Nu, menar Zweiling, har en ny industriell revolution gjort arbetarklassen lika överflödig som en gång det romerska proletariatet vilket varken förmådde arbeta eller kämpa utan blott leva på bröd och skådespel som tillhandahölls av staten. De värdeskapande är nu en liten elit. Detta i stark förkortning.

Nåväl, allt har således vänts ut och in. Alla värden har bytt förtecken. Det som nyss var vitt är nu svart och det som nyss var progressivt har blivit reaktionärt. Jag vill inte säga att Karl Zweiling är unik. Olika element av hans åsikter finns nu på officiellt håll i öst. Man kan säga att varje element finns där. Dock representerar Karl Zweiling ett ideologiskt språng.

Jag är naturligtvis helt överens om att uppfattningen av samhället formas av den uppfattandes funktion i samhället. På så sätt kan jag säga att Karl Zweilings uppfattning av sin situation rätt återspeglar hans funktion och att han således på ett normalt sätt ideologiserar och legitimerar sin existens. Min kritik av ditt paper är ju strängt taget densamma. Och jag ser inte att ni skiljer er alltför mycket åt.

Att denna Karl Zweilings ideologi rätt väl återspeglar hans samhälleliga vara och att alla dess delar återfinns i hans miljö och att han blott logiskt byggt dessa delar samman till en ideologi är en sak; en helt annan sak är frågan om denna Karl Zweilings ideologi någonsin kan bli allmän. Det tror jag inte.

Man kunde säga att Karl Zweiling åt sig konstruerat en antinomianism för funktionärer. Men även om den reformerta läran rätt väl återspeglar den tidiga borgerlighetens sociala funktion och även om sedan antinomianismen helt logiskt följer ur föreställningen om de utvaldas utvaldhet och även om det är i hög grad effektivt att vara övertygad om att man dels är utvald och dels som utvald står ovanför och vid sidan om all etik så har antinomianismen förblivit en liten och kufisk sekt. Detsamma kan sägas om den extrema manchesterliberalismen och därav följer att om Karl Zweiling har rätt så kommer det samhälle vars utveckling han beskriver *och bedriver* icke att forma den ideologi som är hans hos de ledande utan i enlighet med alla tidigare erfarenheter i stället låta marxismen sjunka undan för dem som reformationen sjunkit undan i Skottland eller

liberalismen i England.

Nyss förhärskande och nu till rök för vinden. Detta är ju inte orimligt. Man kan inte söka sanningen om samhället i dess ideologier; det hade Marx helt rätt i. Man kan inte söka sanningen om människor i deras bekännelser. Ideologierna och bikten inte bara speglar utan bespeglar. Just därför gör mig Karl Zweilings ansträngda försök att legitimera sig så misstänksam. Om han varit den han säger sig vara då hade han inte upplevat det behov han beskriver.

Det är visserligen sant att samhället utvecklar sig till ett elitärt och hierarkiskt stratifierat samfund och att detta sker helt oavsett de politiska föreställningarna eller de officiella ideologierna. Detta framväxande samhälle kommer också att avla föreställningar om gott och ont och sanning och rättvisa och föreställningar om början och slut med en helt absolut nödvändighet.

Att livet är äggviteämnenas existensform är en empirisk sanning från förra århundradet. Själv menar jag att livet är den existensform i vilken en struktur vid en viss grad av komplexitet måste manifestera sig. I viss mening anser jag det också berättigat att tala om staters liv och organisationers liv. Frågan om maskiner kan tänka är meningslös då själva kännetecknet på maskin är att den icke tänker men om datatekniken utvecklas till den punkt då man kan börja tala om datorernas "liv" då kommer detta liv att ta sig ideologiska former. Sådana som för oss måste förbli i ordets mening otänkbara och som ständigt kommer att avslöjas som falska och förvridna och konstiga av nästa generation datorer med sin nya tillvaros ideologiska bespegling.

Du minns att vi talade en hel del om detta i ungdomen. Du hade lite svårt för dessa perspektiv. Jag tror inte ens att jag fick dig att läsa Boström med uppmärksamhet. Du hade lätt att blott se det föråldrade (det redan avslöjade) i hans ord. Men jag varnade dig redan då för den lätthet med vilken du tog till dig föreställningar. *Din ivrighet.* Jag känner den nu inför Karl Zweiling och jag kände den också i ditt paper. Men jag vill därför att du medveten om denna din svaghet skall se med stark skepsis på Karl Zweiling. Det flyter för lätt det han tänker!

Om du nämligen börjar tro att ett stort antal beslutsfattare i DDR eller i andra länder ideologiskt fungerar som Karl Zweiling då kan

du göra allvarliga misstag. Samtidigt som du erkänner inför dig själv den lockelse hans systembygge innebär bör du själv (som en annan Odysseus) binda dig vid den enkla sanningen att det är till intressena du bör se. Det som skiljer dig och mig från roddarna är att vi inte behöver sluta våra öron; vi kan höra och se och dock i hörandet och seendet handla planmässigt.

Jag vet att du tycker jag låter sentimental igen, men det är dock den stora gåva vi fått. Det pund vi har att förvalta. Du bör icke ta Karl Zweiling på hans ord. På mig gör han intryck av att vara en Offenbach-kommunist. Här kommer morske kommunisten!

Det han hade att säga om Sverige och DDR och Sovjet anser jag därför närmast vara att betrakta som provokation. Det är möjligt att jag är alltför misstänksam. Också jag har haft nattliga samtal med alltmer berusade företrädare för DDR som kommit med de mest fantastiska ideologiska konstruktioner om sin historiska mission och Marx i kamp för ett verkligt Stortyskland. Men av vad jag redan skrivit förstår du att jag inte tror på uppriktigheten hos Zweiling.

Torsten som läst dina anteckningar kände ju Zweiling något från Indien. Han har lovat skriva ner sina intryck till ledning för dig. Du måste tänka på att *om* detta var en provokation då kunde den blott syfta till att skapa svårigheter för Sverige österut. Skälen som talar för att se Zweilings förslag som provokation är betydligt starkare än de som talar för att de var allvarligt menade. Dock även om de vore subjektivt oprovokatoriska skulle de dock objektivt fungera som provokation. Sverige är och förblir en småstat i Europas utmark. Jag hoppas du minns Falstaff Fakir! Vi bör icke dras med i några äventyr "bortom Ural" hur rimliga de än kan synas.

Av vad Torsten har att berätta drar åtminstone jag den slutsatsen att det är ren provokation mot dig från Karl Zweilings sida och att du måste se till att du garderar dig med en snabb rockad. Det gäller ju mer än din person. Det gäller strängt taget landet och dess säkerhet. Det var — menar jag — på många sätt naivt av dig att ens lyssna. Samma naivitet som du visade i ungdomen så ofta.

Jag skulle föreslå att du lät mig sköta det hela. Jag har en hygglig och intelligent ung pojke från Moskva här på mitt office. Han har gjort en lysande akademisk karriär och är redan doktor — vilket ju säger något när det gäller en rysk titel! Han kommer att gå långt. Han är mycket snabbtänkt. Jag skulle föreslå att du lät mig visa ho-

nom dina anteckningar. Jag kunde förklara det hela för honom. Du behövde ingenting göra och på det sättet vore du skyddad vad som än är på gång. Gör nu som jag säger! Tänk igenom det hela och skriv mig några rader om hur du har beslutat dig. Jag gör ingenting om det är det du önskar.

Torsten har varit här några dagar. Han skall flyga västerut i morgon. Och detta gör mig orolig. Han hade mig att hämta ut ett litet mässingslok för 358 $ (trehundrafemtioåttadollar!!!). Han verkar ha svårigheter och sitter som så ofta bara drömmande. I morgon flyger han till Kalifornien — för att titta på ånglokomotiv!

Jag är inte riktigt glad över hans utveckling och jag tror han har det svårt även om han inte vill säga något. Det hänger väl delvis ihop med de allmänna svårigheterna på UNESCO i Paris och delvis med hans infarkt i fjol. Men det är inte bara det. Jag vore glad om du verkligen toge dig tid att prata med honom när han kommer förbi Stockholm. Du stod ju honom alltid närmre och han var ju alltid mer öppen mot dig än han ville vara mot mig.

Jag vill säga dig att jag skrivit till Eva. Hon verkade ledsen och jag menade att jag faktiskt borde skriva till henne. Du bör hälsa henne från mig. Sköt om dig.

Hans

V(b)

Georg!

Karl Zweiling alltså.

For your information only som det heter i bättre sällskap.

Vi var i Delhi samtidigt. Jag har en rätt klar bild av honom. Den stämmer inte helt med den han själv ger. Nehru var ju fortfarande vid liv och i funktion när Zweiling kom. Såvitt jag kan minnas hörde Zweiling aldrig till Nehrus och Indira Gandhis personliga umgänge. Det är möjligt att han kom att träffa Indira Gandhi privat senare; det kan jag inte yttra mig om.

Såvitt jag minns rörde sig Zweiling i kretsen kring Link som hade goda relationer till DDR och jag vet att Krishna Menon kände honom ty jag var uppe hos denne en dag för att få hans stöd för mitt projekt. Krishna Menon var ju rätt inflytelserik då innan kriget. Han var på sitt tväraste humör. Hade lagt fötterna på arbetsbordet och satt och petade sig i näsan. Han riktigt borrade med pekfingret. Det var som om han väntade på att jag skulle reagera för att han skulle brista ut i sitt föredrag om europeisk kulturchauvinism. Men jag höll mig och Krishna Menon frågade plötsligt om jag kände Karl Zweiling, östtysken. Jag svarade att det gjorde jag bara helt flyktigt. Krishna Menon sade då att Karl Zweiling hade en hel del intressanta idéer. Sedan bröt han samtalet och sade att mitt projekt var helt idiotiskt. Om UNESCO inte hade bättre användning för sina pengar än att gå ihop med IBM och upprätta en computorbank över indisk handicraft så borde IBM och UNESCO göra något otryckbart med varandra. Jag sade att det var en fullkomlig missuppfattning av projektet men Krishna Menon vägrade lyssna på mig och höll ett långt föredrag om det amerikanska rustningskapitalet allt under det han fortsatte att glo på mig. Om Karl Zweiling sade han inget mer.

Att han kände Katz-Suchy är säkert. Det var ju båda representanter för öst även om Karl Zweilings status var tvivelaktig och han inte hade riktig rätt att föra standar på sin bil. Men jag tvivlar på

att umgänget var så intimt som Karl Zweiling uppgav. Han gjorde inget övertygande intellektuellt intryck på mig och Katz-Suchy var en skarp och självmedveten intellektuell. En Krishna Menon som blivit mellow kunde man säga. Att Katz-Suchy skulle biktat sig på ett eller annat sätt för Karl Zweiling finner jag helt otroligt. Däremot har han säkert gett Karl Zweiling ett och annat ord på vägen. Det var ju hans vana.

Något närmare umgänge med Karl Zweiling hade jag aldrig. Men det finns några förhållanden som du nog bör känna till om du har med honom att göra. De är visserligen hörsägner och rön, oklara skeenden som kan tolkas på flera sätt men du får ta dem som de är. Riktigt gott rykte hade Karl Zweiling inte. Delhi var ju då en förvisningsort. Flera av de diplomater som stationerats där var placerade i ett slags politisk djupfrys. Karl Zweiling ansågs nog höra till dem även om han i och för sig hade en viktig uppgift i DDR:s utrikespolitik och använde stor energi på att hela tiden kämpa sig fram ur handelsförbindelser till statliga förbindelser och på så sätt slå mot västtyskarnas Hallsteindoktrin. Man såg honom inte som en ung man på uppåtgående utan lite på samma sätt som på Katz-Suchy; en skicklig man som gjort misstag och nu fick rehabilitera sig.

Men det var inte det hela. Som granne i Sundar Nagar hade jag ju K. P. Aiyar i CID. Han brukade komma över och ta en sundowner om kvällarna. Det var en hygglig karl vars största intresse egentligen var tigerjakt och som hade en otrolig mängd historier om jaktäventyr och galna brittiska officerare och maharajor av olika betydelse. Han var på något sätt nästan som han krupit fram ur Kipling. Men det var en hygglig granne och han var oss till stor hjälp när soparens dotter kidnappats till en barnbordell i Madras. Trots att hon bara var en sweepers dotter fick han kollegerna i Madras att ta loss henne och skicka hem henne till Delhi. Men sedan hamnade hon på ett hem för fallna kvinnor. Det kunde han inte göra något åt. Det sköttes för övrigt av två danska välgörenhetsfröknar. Där lärde hon sig virka spetsar som såldes på missionsauktioner i Århus. Eller åtminstone skämtade K. P. Aiyar om det.

Men en kväll var han ganska allvarlig. Han frågade mig om jag kände Karl Zweiling. Sedan sade han att man undrade om han var one of the friends. Han visste ju att han kunde lita på mig och därför frågade han mig uppriktigt. Jag svarade att jag ingenting

visste. Jag undrade en hel del över detta men K. P. Aiyar sade att han frågat mig ty han visste att flera bland svenskarna umgicks med Alp Arslan Turkes och han hade fått säkra uppgifter om att Karl Zweiling och Alp Arslan Turkes inte bara träffats utan att de suttit i långa samtal med varandra.

Jag kände ju ingenting till om detta men fann det säreget. Turkes var — och är — väl närmast att betrakta som fascist. Han hade ju deltagit i den turkiska militärrevolten och sedan sänts till Delhi för att hålla sig lugn. Jag hade träffat honom och det var en ovanligt skarp och snabbtänkt ung militär med starkt nationalistiska åsikter. Han var i och för sig beredd att tala med den som ville lyssna och själv var han beredd att fråga ut den som ville svara. Men vad Karl Zweiling kunde ha gemensamt med honom hade jag svårt att förstå.

Men vad jag inte berättade för K. P. Aiyar var en liten händelse som du kanske erinrar dig. Det var när du och norrmannen Brögger reste runt för att organisera anti-kommunistiska studentfederationer i Asien. Ni hade just kommit från Kabul och vi hade gått till Gaylord's kinesiska för att ni var trötta på Claridges mat och du berättade att ni fått höra att såfort ert plan lyft från Kabul så hade flygplatsens gendarmeri låtit arrestera hela den nybildade studentfederationens ledning. De togs på plattan när de ännu stod och vinkade. Men, som Brögger framhöll var ju huvudsaken att federationen nu äntligen kunde bildas. Han var säker på att dess ledning skulle släppas igen. Regeringen hade ju varit så entusiastisk för era planer och kungen själv hade ju hälsat på er. Arresteringen måste ha berott på ett misstag, trodde han. Du menade att Brögger kanske var lite väl optimistisk men Brögger fortsatte att tala om fria världen. Karl Zweiling kom förbi då, han hälsade på dig och dunkade Brögger i ryggen och sade: Rätt så! Fria världen behöver sina martyrer. Sedan satte han sig några bord längre bort. Men han satt med Barry. Och Barry var ju en mycket intressant människa som du minns. Ett stort amerikanskt barn på många sätt. Jag kände honom väl och jag trodde alltid han var one of the friends. (Han är död nu förresten. Han och Joan förintades när deras shuttle exploderade i luften på väg från Boston till Washington. Det blev inte så mycket som en kindtand kvar av dem. Så är det. Eller så svarades mig i alla fall när jag frågade efter honom. Jag hade ju inte hört av honom på ett halvår och skrev till honom. Det kan ju vara sant också.) Men det

berättade jag inte för K. P. Aiyar. Ty hur det än är så är man ju inte en sådan som springer kring och anger sina vänner för CID i Indien. Men det fanns inget rimligt och inget diplomatiskt skäl för dem att äta lunch. Tvärtom. Mycket tvärtom. Barry höll ju förbindelser med amerikanska ambassaden och Karl Zweiling och han existerade inte i samma värld.

Det var det ena. Det andra var att strax innan jag lämnade Delhi skulle jag upp till Saxena vid Connaught Circus. Han skötte ju en hel del affärer. Bland annat köpte han diplomatbilar. I porten mötte jag Karl Zweiling. Han höll en svart portfölj tryckt mot kroppen. Han hälsade inte. Vet du, sade Saxena, den där östtysken ryckte mig på 35 000 rups för sin Cheva. Och den var inte ens luftkonditionerad. Och det var den tredje bilen han sålde till mig. Och jag som inte trodde de fick ha amerikanska bilar eller sälja dem till mig.

Nu var ju affärerna med bilar lite tveksamma. Indiska regeringen sökte ju få slut på dem men ville inte stöta sig med diplomaterna. Det var ju införselförbud på sådana bilar men diplomaterna kunde köpa dem skattefritt och med diplomatrabatt och sålde dem sedan efter en tid för fem gånger priset. De gjorde de ju alla, svenskar och tyskar och alla som hade en möjlighet att utnyttja sin diplomatiska status. Det rörde sig ju om mycket pengar. Ett par bilar i Delhi blev en villa därhemma och då kunde man ändå köra dem gratis ett tag också i tjänsten och ta ut milpengar. Men jag trodde inte att östtyskarna tillät det på den tiden och jag såg aldrig Karl Zweiling köra någon Cheva. Men av Saxena plockade han ut mer än 100 000 rupies på två år för dessa bilar. Och 100 000 rupies var mycket pengar då innan rupien devalverats. Det fick mig att fundera en del.

Det här är — som du förstår — att betrakta som skvaller. Eller — om vi skall tala högtidligt — personinformation. Du får ta det för vad det är. Som du förstår skulle jag dock vara ganska försiktig när det gällde att inlåta mig alltför mycket med en sådan som Karl Zweiling. Utställningshistorien minns jag. Då var han alldeles ny i Indien. Han hade inte lärt sig hur man skulle handskas med sådana situationer utan gjorde det helt tyskt och kallade på polisen. Talet hans var sedan lika trägit som utställningen!

Det om det. For your information only alltså.

Vi ses när jag kommer till Stockholm. Hälsa Eva.

Torsten

F

Käre Hans!

Här är gråväder och en sorts smetigt kall vinterluft som dryper in genom näsborrarna. Jag håller på att bli förkyld och sprutar mig hela tiden i svalget med något kvacksalvarpreparat jag hittade i London. En stor apparat som ser ut som om den vore ämnad till verkligt kirurgiska ingrepp. Den blänker av krom. Man drar ner en spak och öppnar en ventil och håller sedan the nozzle i munnen och trycker samman en stor röd gummituta och då tjuter det inne i rören och det blir en obeskrivligt obehaglig smak ner mot luftrören. Varje bacill borde fly. Kanske hjälper den. Men som placebo är den utmärkt. Till och med Sven såg skakad ut när jag tog fram den och monterade upp den.

Det är inte bara surt ute, det är surt inne också. Hela landet är gråsurt. På LO bråkar man. Ibland undrar jag om de överhuvudtaget kommer att kunna komma på rätt köl. Det finns en sådan diskrepans mellan vad som är politiskt möjligt och vad som vore politiskt nödvändigt. Och det är ju inte precis några kärleksfulla kuttranden som de kommer med från vatikanen. Man måste också så småningom komma fram till ett läge där respekten för den samhälleliga nödvändigheten av föränderlighet och anpassning inte kommer i konflikt med det individuella kravet på trygghet. Vi har suttit och skissat på några tankar men det går trögt. Nu visar sig också hur mycket vi behöver Malmborg. Men man säger mig att han nog inte kan komma tillbaka. Han är alltför bräcklig. Det var ju tur att vi fick iväg honom till Frankrike så han inte kommer in i några svenska journaler. Sådana kommer ju alltid på drift. Men jag tror knappast vi kan ha honom i departementet efter det här. Du menade en gång att vi borde göra ett justitieråd av honom. Vi får se hur han fungerar när han kommer tillbaka. Deras är ju ett mer tillbakadraget liv. Han är

ju i alla fall en av våra bästa juridiska hjärnor. Du kan se hans handstil nästan genom hela den nya grundlagen. Han anpassar lagen till vår verklighets krav. Han liksom ser den framför sig som en total struktur. Och det var väl det som bröt ner honom tillslut.

Den här årstiden tar hårt på folk. Birger fick inte komma över till Vecko-Journalen. De hade inte råd att lösa ut honom. Han har ju alltför ordentligt kontrakt för det. Så går VJ så illa också. Det är tal om att den skall läggas ned. Men det har det ju varit länge. Men han tålde inte motgången. Han söp ner sig igen helt och hållet. Tillslut när han skulle ringa in sin spalt från Freden blev den så grötig att han inte kom igenom den. Han bara sjönk ihop. Nu har han lagts in på Sophiahemmet igen. Får se om han kommer ut den här gången. Synd om honom. Han var ju en begåvad och hygglig kille från början. Minns du när vi var på Sigtuna Stadshotell tillsammans? Det måste varit fyrtiosju. Birger tog krukväxten och slog krukan i golvet och tog ut blomman och gav den till kyparen och sade:

— Här får du en flitig lisa min kära!

På den tiden kunde han klara sådant. Nu kan han det inte. Nu kommer han bara till polisen eller på dårhus hela tiden. Jag tror inte det är mycket att göra.

Vad Zweiling beträffar kan du göra som du finner gott. Jag litar på ditt omdöme. Är nog överens också.

Du har väl rätt för övrigt också. Jag har varit så förbannat nedsliten denna höst. Och då vet du att jag börjar mala. Ligger vaken om nätterna och bara mal. Men jag visar det inte. Och det är ju huvudsaken. Fast jag mal inte bara tomning — det vet du. Och det kan vara bra att ha någon gång. Brögger har för resten kommit i trubbel nu, det vet du väl? Studentersamfundets nya styre hade grävt fram något han skrivit för tjugo år sedan som låg däruppe i någon gömma. Det släpptes i pressen just som han var i Moskva för förhandlingar. Men ryssarna brydde sig inte om det. Fast jag undrar om det inte har blivit ett slutstreck för honom. Det var en skiss på en contingency plan för securityåtgärder om ballongen skulle gå upp och den var från tidigt femtiotal och han hade visst en hel del namn. Det var ingen bra historia men här i landet kom den undan i det allmännare IB-bråket.

Men om det här IB-bråket skall du inte tro att jag inte håller med dig. Det var erbarmligt. Gudskelov var det bara den ena som över-

klagade och vi kommer inte att behöva veva frågan för mer än halv maskin. Men det var ju inte jag som ställde till med det. Det var klumpfötterna!

Men man är djävligt förstående i öst. Man rör inte i någonting. Möwe från DDR var här i förhandlingar och han sade helt klart till mig att man betraktade frågan som icke-existent. Sådant kan finnas, menade han, men det är inget att tala om. Han sade att hans delegation sagt ifrån på skarpen till skandalskribenterna redan på PEN-konferensen när de första nyheterna kom. Ni hotar freden, hade man sagt, sade han. Och han försäkrade mig att man önskade goda förbindelser och att man inte tänkte publicera någon svensk författare som kunde störa det goda grannsämjeförhållandet. Jag svarade att jag inte kunde care less vilka svenska författare de gav ut eller inte gav ut men han var tyskt översvallande och tjänstvillig och lovade högtidligt att inte publicera någon svensk som kunde orsaka irritation i Stockholm. Dom är sig lika! Dom förstår ingenting. Jag sade att för oss fick dom gärna publicera Guillous och Myrdals och de andras samlade arbeten och att vi säkert skulle lämna statsbidrag till affären om dom gick via Svenska Institutet. Han skrattade som om jag gjort ett gott skämt vänner emellan. Ibland känner jag verkligen en lust att ta fram en knappnål och sätta i baken på dem.

Nå, jag släpper ånga! Fast inte har historien varit bra. Och Olle har varit uppe och töntat igen. Vi får debatt om det vad det lider. Då skall jag upp och trycka till.

Kanske har det hela varit till någon nytta. Vi får se!

Vad Torsten beträffar lovar jag att ta hand om honom när han kommer. *Han* har väl inte börjat dricka?

Många hälsningar.

Gugge

VI

(Torsten talar, hotell Stockholm)

— Det är ett förbannat väder ni har. Det svenska helvetet är ju ett blåsigt draghål. Du vet som gumman sade när prästen hotade att hon skulle brinna i Gehenna. Ja, tack. Förr sade jag ju alltid att man frös mer i Paris. Men det är inte sant. Det är bara en sådan där utlandssvensk dröm om ren vit snö och torr fin kyla. Sverige är inte ett land för folk. Den optimala befolkningen i Sverige är en enda person som pantar landet och flyttar till Paris! Ja, det är gammalt. Tack! Det kan jag behöva. Kylan sitter i märgen.

— Kanske inte bara kylan förresten. Landet molar i mig. Hotellet hade ju skaffat en Volvo åt mig. Det var som att hålla på hela dagen att knuffa fram ett hölass genom kurvorna. Jag sneddade ju upp genom Bergslagen på småvägarna och det borde jag inte gjort. Du vet hur vägarna är vid den här tiden på året. Tänkte åka in och titta på torpet men gjorde det aldrig. Ville ju upp och se på graven och sedan hem hit i tid att ta ett varmt bad innan du kom. Det var bara modd och blåst och släkten hade varit framme och ändrat på stenen. Den passade inte in i den nya tiden eller också passade den inte in i deras nya ambitioner. Den var för stor och prålig och så hade gubben kallat sig godsägare också. Det stack i ögonen. Nu hade man plockat bort all marmor och gett honom liten granitplatta med ordet hemmansägare på. Det låter bättre. Det kanske kniper röster däruppe. Fy fan. Det är svenskt.

— Jag minns ju när han ritade gravvården sin. Han tyckte ju om att rita. Det hade han ju lärt sig. Det är proportionerna det hänger på, sade han. Allt är en fråga om rätt proportion. Det måste ha varit vid nyår 1942. Han kände sig ju rätt dålig då och visste väl hur det skulle gå. Det vet man ju.

— Jag är väl lite ur balans. Såg du att Hans hade skrivit ett stycke i NYT? Han hade hållit på att muttra om det när jag var däröver men han hade inte låtit mig läsa det. Han var väl försiktig som vanligt. Ville ha det i tryck först. Har du läst det? Jag vet inte riktigt vad jag skall säga. Han tar för lätt på det. Jag tror jag minns vad han syftar på. Du var väl med också. Jag minns det tydligt. Kenneth W. Bolton talade om demokratins självförsvar och the tradition of civism. Det var ett förbannat fint framförande. Han tog upp hela det amerikanska arvet och ställde frågan om demokratin och demokratins självförsvar på ett principiellt sätt.

— Det var ju inte så att det varit byråkratin som krävt kontroll och prövning av medborgarsinnet. Byråkratin tenderar alltid att skydda de sina även när dessa är hostile till moderkroppen, sade han och han tog exempel från franska revolutionen.

— Douglas var en ganska troskyldig typ. Det var väl det som blev hans olycka när han råkade i konflikt med Meyer som ju var en sådan där europeiskt cynisk judisk emigrant. Den gången bad Kenneth W. Bolton Douglas att läsa upp ur sektionen Bergets protokoll för den 14 augusti år 1793. Han talade ju fin franska Douglas. Jag minns stycket än. Det sitter i bakhuvudet. Då föddes lojalitetsregistret. Varje medborgare skulle egenhändigt — eller med hand å penna klart medveten om handlingens vikt — underteckna förklaringen om de mänskliga rättigheterna och den republikanska konstitutionen. Den som inte gjorde detta hade ingen medborgarrätt. Den som bröt mot sitt ord var värd döden. Så föddes lojalitetsförklaringen. Den var en folklig och demokratisk och revolutionär akt. Och jag minns hur Douglas stod upp och läste med sin höga, klara röst:

Pour que dorénavant nous puissons tous nous honorer de la même estime et confondre tout esprit d'astuce et d'intrique chaque fois qu'il y aura élection, ou nomination pour quelque emploi ou mission, le régistre sera consulté pour savoir si les noms des proposés y sont contenus: dans le cas contraire, les aspirans seront rejettés comme étant indigne d'être initiés dans un gouvernement d'hommes libres.

(För att vi från och med detta nu kan sätta en ära i att ha samma åsikter och för att vi skall kunna fördriva varje intrigens och baktankens ande skall var gång när ett val eller en utnämning till vilket

som helst uppdrag eller anställning detta register rådfrågas för att efterse huruvida den föreslagnes namn finnes däri. I motsatt fall skall aspiranterna förkastas såsom ovärdiga att upptas i en regering av fria människor.)

Kenneth W. Bolton fick oss att lära oss detta utantill. Det är den radikala och demokratiska civismens grundsats, sade han. Och han framhöll att just detta att sektionen Berget talade om en regering av fria människor innebar att sektionen Berget slog fast att folkets suveränitet förde till att en sektion icke blott var en lokalförvaltning utan en beståndsdel av de fria människornas regering. Det finns en stor demokratisk tradition bakom den federalistiska principen om staternas rättigheter i unionen, sade han.

Hans slarvade bort det här i sin känsliga kolumn. Han gör så när det passar. Men han kunde gott ha sagt att Douglas kanske hade fel i själva sakfrågan och hade missuppfattat Meyers cynism och europeiska intellektuella hållning men att Douglas ville göra rätt. Det hymlas för mycket med femtiotalet. Jag håller inte med er om att det var ett uselhetens och eländets årtionde. Det vet du. Vi tog ju en gång upp kampen för den vanliga människan. Och det var inte Stalin som stod för demokratin och traditionen från 1793 när korten skulle synas i Korea. Men så kan det låta på många av er nu. Ni följer med strömmen. Men det gör inte jag.

— Nå, inget ont ment. Du behöver inte ta illa upp. Men du förstår väl att den där artikeln Hans skrev sätter sig i halsen när man vet hur djävligt Douglas har det nu. Hans har ju sitt på det torra. Men också Douglas var ju med bland oss. Och vi hängde ju ihop. Man kan inte bara helt plötsligt säga att det bara var han därborta som gjorde det han gjorde på femtiotalet. Men Hans har blivit så försiktig i FN. Det är som om han alltid trodde att hela tredje världen står och lyssnar på vad han säger. Men jag skiter i dem. Shejker och hövdingar och kungar och allt annat som säger sig vara folk.

— Kenneth W. Bolton är ju död för länge sedan han också. Jag kände honom bättre än vad ni gjorde. Han brukade ta sig ledigt föı att gå promenader och prata med mig. Vi gick ner till floden och han talade om hur han arbetat i progressiva partiet för La Follette. Han talade om hur farmarna kämpat för bättre förhållanden och för att rensa upp bland byråkrater och järnvägsbaroner i Washington DC och se till att det blev vanligt folk inte finanshajar som

skulle regera Förenta Staterna. Vet du vad han gjorde på hemväg sedan? Jo, han tog mig till drug-storen och bjöd mig på ice-cream soda. Han sade att jag egentligen var en riktig amerikansk grabb. Han tyckte jag borde stanna. Jag hörde till detta land av immigranter. Ett land som inte ärvts utan som byggts upp av arbetande händer, sade han.

— Hans skämtade ju om honom. Hans har aldrig haft något riktigt sinne för mänsklig helgjutenhet. Ty även om man kunde skratta åt Kenneth W. Bolton så var han ju en genuin människa. Och han var ju den stora specialisten på amerikansk nittonhundratalshistoria. Han visste ju allting och man kunde fråga honom om vad som helst och han var precis likadan mot alla vare sig de var enkla studenter från Sverige som vi eller stora och världsberömda forskare och politiker.

— Det var ju han som hjälpte mig att få det där jobbet åt FN. Han kände Lie och talade direkt med honom och Lie hörde sig för hos Sven och så fick jag det. Ni åkte hem och jag flög till Korea. Då sade Hans inget mot det. Då sade han bara att jag hade tur som en tokig. Men Kenneth W. Bolton tog ut mig på långpromenad och hade ett allvarligt samtal med mig. Du skall till Korea. Du kommer att se mycket som är ont och mycket som är eländigt och Gud skall veta att det kommer fram både det ena och det andra när man börjar mocka i den stora samhällsdyngan. Men det viktiga är inte alla de små detaljerna och ytterst är det heller inte viktigt om det verkligen var så att Rhees trupper utlöste kriget genom att erövra Haeju eller om kommunisterna gick till angrepp utan att vara provocerade. Det enda som är av verklig vikt är att komma ihåg vad Truman sade 1947 att i detta ögonblick av världens historia måste varje nation välja mellan olika livsvägar. Valet är inte obehindrat och fritt. Vi måste därför hjälpa de fria folken att skapa sitt eget öde. Du kommer, sade han, att komma till den front där kriget är verkligt hett. Din uppgift är att hjälpa det koreanska folket att kunna bli fritt nog att skapa sig sitt eget öde. Därför har FN gett dig det stora förtroendet att gå ut dit där du får stå i dynga och blod och elände och smuts och mitt i allt detta hålla ditt hjärta rent och veta att det du gör det gör du för folkens frihet.

— Jag var riktigt glad att Hans aldrig hörde detta. Men så upplevde vi det då. Nu är Kenneth W. Bolton död. Lika död som gubben

däruppe under sin nya falskskyltade gravvård. Och det finns väl inte mycket kvar av liket längre. Några oxeltänder kanske. Om man inte gjort Kenneth W. Bolton till mumie. Amerikanarna har ju konstiga dödsriter. Gubben borde man dock låtit vila i frid.

— Men hade man kunnat hade man väl grävt upp honom och skrivit in honom i NTO. Det var ju där han började en gång. Templarsångare. Men man lyckades i alla fall pressa in honom bland hemmansägarna. De skaffade väl dit pressen också. De brukar vara skickliga på sådant. Syns på bild när de bär blommor till graven och går i gamla kyrkan. Också det kniper väl röster.

— Ja, du kände ju gubben. Han var hygglig. Han var annorlunda. Det var väl sommaren 1942 vi var uppe hos honom. Minns du det? Och han bjöd på konjak. Ni är stora grabbar nu, sade han. Han dog ju sedan den hösten men du var ju inte på begravningen. Och det var väl rätt för ni var inte släkt. Det var en stor begravning. Och det var krig så det var hästskjutsar. Egentligen skulle jag ärvt hans bibliotek. Det hade han ju själv sagt. Det minns du väl? Han visade oss Hogarths "Analysis of Beauty" och förklarade skönhetens linje för oss och sade att jag skulle få ärva hela biblioteket efter honom. Det fanns ju mycket fint franskt sjuttonhundratal. Halva Cohen åtminstone! Men det fick jag ju inte. Det ville man inte. Man sålde det på auktion i stället och det var ju inte ens några priser på den tiden. Jag var så förbannad. Det var därför jag inte gick på auktionen. Efteråt hörde jag att Hogarths bok gått för tolv kronor. Jag kunde ha spytt. Men de är ju sådana. Och nu har de bytt grav åt gubben också.

— Det var hyggligt av dig att ta dig ledigt. Det är ju inte så många kvar av det gamla gänget nu. Inte så många man kan prata med i alla fall och du vet hur det är när man kommer hem. Men det vet du inte riktigt. Du har ju aldrig varit ute på allvar. Du har bara varit bortrest några månader ibland. Men efter tjugofyra år ute är man ganska lost. Jag tycker ju inte ni gjort Stockholm vackrare precis. Jag menar inte det bara som utlandssvensk kritik. Jag skulle tyckt så också om jag bott här. Men slottet står kvar. Och kungadömet. Det visste jag ju redan då.

— Birger är väl inte så konstig. En svensk som super. Han var nere hos oss på väg österut för SIDA. Jag hade honom inte hemma. Jag erbjöd honom rum, jag har ju gott om dem, men han ville inte.

Han höll till på ett litet hotell nere i kvarteret vid rue Monsieur-le-Prince. Han hade bott där förr sade han. Han var inte klok. Första kvällen ville han jag skulle följa med till bar Monaco. Han ville ta en calva och spela pin-ball. Jag trodde han skämtade men sedan hördes han inte av på tre dagar och jag gick ner för att leta rätt på honom. Då var han alldeles väck. Han hade ett litet ynkligt rum och satt på sängkanten när jag kom in och drack billigt rödvin. Sedan sade han:

— Förlåt mig!

och tog upp sin högersko och spydde i den. Det gick inte att tala med honom. Han ställde ifrån sig skon på nattduksbordet bredvid vinflaskan och sade att han skulle gå ned till grabbarna om hörnet och så somnade han. Jag bad tanten att gå upp och se till honom och gav henne en slant för det. Senare på kvällen ringde hon mig. Birger hade gett sig ut. Han sprang genom gränderna och bara skrek. Han var barfota. Hon var rädd att polisen skulle ta honom och jag körde ned till kvarteret. Klockan var väl ett på natten. Jag fick syn på honom uppe i hörnet vid rue Casimir. Han tjoade och sprang undan. Så småningom hittade jag honom uppe på place de l'Odéon. Han satt på trottoaren och vaggade med huvudet. Jag fick tag i honom och lyfte upp honom och drog honom med mig hem till hans hotell. Han var som en trasdocka. Men när vi fått upp honom på rummet repade han sig igen. Han började fäkta med armarna och slet sig lös och sade att han var en tjur och så sprang han tvärs över rummet och körde huvudet i väggen. Det gjorde han två gånger utan att vi fick grepp om honom. Han var hal som en ål och alldeles nerspydd och tredje gången körde han huvudet i kranarna ovanför handfatet och vattnet sprutade. Då föll han baklänges och var helt borta och blodet rann över ansiktet på honom från ett djupt jack i svålen.

— Nå, han var väldigt mager redan då. Han såg dålig ut också när han var nykter. Jag ringde konsulatet nästa dag och fick dem att ta kontakt med tidningen och läkare och allt och se till att han transporterades hem. Han var pank och jag betalade kalaset. Hade jag inte gjort det hade han blivit ett av kranierna uppe på Musée de l'homme. Men han var ju den som skulle blivit lyrikern bland oss. Minns du när Lindberg lät honom hålla morgonbön och han läste Ekelöf i stället och krossade bokstävlarna mellan tänderna och hela aulan började tjuta av skratt och det blev fullkomlig skandal? Sedan

på kvällen satt vi ju i ditt rum och han hade sina nya dikter med sig. Men du sade att du sket i lyrik för du hade börjat läsa Stephen Crane eftersom Lundkvist skrivit om honom och sedan började ni gräla och han beskyllde dig för att läsa världslitteraturen efter recept och menade att när du nu läst allt som Böök rekommenderat hade du börjat med Lundkvist men att du inte förstod något för det och du sade att han inte kunde annat än imitera det som varit på modet tio år tidigare med Ekelöf och modernister och hela surven. Sedan gick vi hem till Eva och drack te som vanligt och Hans låg på hennes säng och rökte och lät henne spela de plattor han hade haft med sig. Det var Bessie tror jag. Minns du det? Det var allt djävligt länge sedan. Det var våren efter el Alamein och Stalingrad och Hans brukade hålla långa föreläsningar om hur stilig den nya världen skulle bli med funktionell arkitektur och nya städer av helt annat slag än de städer vi kände och att egentligen och ur evighetens synvinkel hade detta krig varit nödvändigt för att världen skulle kunna nå fram till en ny och bättre världsordning. Han lyssnade ju på BBC han.

— Nej, jag tog inte vägen hem förbi landet här bara för att åka upp till graven. Du vet ibland har man sprungit så fort att man måste låta själen hinna upp också. Och det sista året tycker jag att den legat långt efter mig. Jag drömmer mycket mer nu än för några år sedan också. I natt drömde jag att en stor man gav mig pepparrot. Han hade malt den och höll fram den åt mig. Nu skall du inte bli freudsk. Vi är inte sjutton längre. Vad jag menar är att jag drömmer stora och tydliga scener och det brukade jag inte göra. Det är nu nästan som om jag inte kan vara riktigt säker på vilken som är drömmen. Ty i drömmen minns jag ju detta nu och här som spridda och tillfälliga och förvridna bilder och i detta här och nu minns jag drömmen som spridda och tillfälliga och förvridna bilder. Det är som om vi alltså var sjutton igen. Och vilken är drömmen egentligen Georg!

— Jag var ju inte riktigt sådär litterär som ni och jag minns att jag nöjde mig med Mark Twain. Du vet; Vilken var drömmen egentligen? och han som seglade i en droppe. Man läser visst inte det numera. Man läste det visst inte då heller och du rynkade på näsan lite och talade om dina franska dekadenter och höll långa föredrag för mig om varför Mark Twain trots allt aldrig kunde vara mer

än en historieberättare och dessutom hade han haft en så djävlig hustru som förstörde allt han skrev för det hade du läst hos Lundkvist som läst det någon annan stans så det lönade sig inte att läsa hans konstigare berättelser som ju ingen tog som litteratur i alla fall utom mannen som korrumperade Hadleyburg som var en klassiker på sitt sätt. Minns du den kvällen? Det måste ha varit samma vår. Jag skulle följa dig hem och sedan vände vi och du följde mig hem för vi var inte färdiga med diskussionen och så gick vi fram och tillbaka hela natten till dess det var sol överallt. Jag minns inte varför de andra inte var med.

— Ett tag hade jag faktiskt tänkt att jag kanske skulle flytta hem igen. Men varför skall jag det? Du har ju varit med om det hela så du märker nog inte hur mycket Sverige förändrat sig på de sista tjugo eller tjugofem åren. Du vet man reser ut 1950 och kommer tillbaka 1974 och allting är annorlunda och till och med människorna är annorlunda och ibland undrar jag om inte också språket är annorlunda. Jag tycker inte om mig här längre.

— Ja, hade man låtit bli att tafsa på hans grav hade jag kanske kommit hit för att stanna. Men vad skall jag nu här att göra? en socialdemokratins ci-devant. Jag var med i SSU när det verkligen gällde. Det var ju inte du. Jag minns när jag skulle gå ut för att demonstrera 1944 och bar studentmössa och jag minns vad du sade. Nåja, olika falla ödets lotter och resten behöver jag inte dra. Men vad skulle jag här att göra? Ni skulle inte veta var ni skulle göra av mig. Alla platser däruppe är ju redan besatta och väntelistorna är övertecknade och ingenstans finns att börja. Jag kan ju inte börja underifrån. Jag har ju status. Fast inte någon modul hos er. Jag kan riktigt höra hur Örn skulle säga det. Men är det riktigt riktigt då han inte är i karriären? Så skulle han säga. Och han skulle ha rätt. Jag är inte i karriären. Inte nu längre. Och det är väl inte bara det utan att de ambitioner jag skulle kunna ha de sträcker sig högre än att bli landshövding eller att bli något slags Thedin. Som jag ju inte kan bli för Örn skulle ha helt rätt när han skulle mena att jag inte ens var i karriären.

— Det är jag väl inte hos oss heller längre. I början när jag var utstationerad och var på besök i headquarters och taxin svängde in på Avenue Klébert då kände jag mig riktigt högtidlig och när den drog upp framför ingången tänkte jag att det nog skulle bli jag som

en dag toge över hela klabbet. Men nu går jag varje morgon ner mot bron och det gör jag vinter som vår och vare sig det regnar eller är solsken för konditionens skull. Den måste jag ju tänka på nu särskilt efter smällen 1973. Vi blir ju inte heller yngre någon av oss och jag har ju mina år just ovanför tropikerna och de tar på lever och hjärta som majorerna brukar säga. Sedan går jag genom parken och sneddar fram mot palatset och egentligen har jag inte en tanke på att kunna gå vidare där. Egentligen är jag ju ganska så expendable och allting har ju också blivit så annorlunda under dessa senaste år.

— Annat var det ju förr. Jag minns då alldeles när jag placerats i UNESCO och jag skickades till Delhi för världshistorieprojektets skull. Jag var bara där några dagar och sedan var jag i Bombay. Det var på våren 1952 och jag gick till Tata Institute of Fundamental Research för att titta på D. D. Kosambi som man rekommenderat mig. Han var svår sade man men jag kanske kunde ha nytta av honom. Vi hade gjort en appointment och det visade sig vara en ovanligt snorkig indier. Du vet en av dessa marxistiska brahminer. Jag hade inte läst hans uppsatser och jag låtsades inte ens kunna något om indisk historia och själv var han ju matematiker egentligen och jag skulle ju bara söka sound him om han ville arbeta åt oss. Men han bara skällde på Förenta Staterna och menade att jag var en typisk okunnig europé som gick i Förenta Staternas ledband. Det hela var ganska fantastiskt egentligen och det var knappt jag fick in ett ord på tvären här och där. Så det blev inget samarbete och jag kände mig rätt dyster ty det tycktes som ett misslyckande. På tåget upp till Delhi var jag rätt övertygad om att jag inte skulle klara jobbet. Jag hade luftkonditionerad hytt och låg mest och läste Toynbee. Men när jag kom upp så hade Nehrus First Secretary ringt och sagt att premiärministern ville se mig till te. Han var ju intresserad av vårt projekt. Det skulle vara informal.

— Det var första gången jag träffade Nehru. Han var precis sådan som Roerich målat honom. Med ros och allt. Det var en av hans goda dagar och han var charmig som bara han kunde vara. Vi fick te och Indira sade att hon själv gjort muffinsarna. Vi talade om historien och Nehru berättade om sitt första möte med Gandhi. Han frågade mig hur jag hade det och jag sade som det var att det inte gått särskilt bra i Bombay. Nej, sade Nehru D. D. är svår. Brilliant men svår. Det har han efter sin far. Kommunist är han också och det

hade nog varit bättre om han hållit sig till the lord Buddha. Nehru menade att det var ett dåligt råd jag fått att resa till Bombay för att tala med D. D. Kosambi. Det fanns helt andra. Det rimliga vore att indiska synen kunna presenteras av sådana som Radhr Kumud Mookerji och Radhakrishnan och andra. Det fanns sannerligen ingen brist på goda historiker som kunde sätta in Indien i sitt sammanhang. Han vore själv intresserad av att komma om han kunde placera in det i sitt schema. Det var ju viktigt att övervinna de europeiska vanföreställningarna.

— Det var en fantastisk eftermiddag. Nehru var vacker som en yngling och talade till mig som om vi varit två undergraduates och Indira hällde upp te och bjöd på varma muffins hon själv bakat. Strax innan jag skulle gå undrade Nehru om jag menade att Kosambi skulle få gå till Kina. Han hade kommit med en ansökan om att han skulle få leda en delegation för fredsrådet till Kina. Han ville ha tag i några manuskript där också. Nu undrade Nehru hur jag som utomstående såg på det hela. Nå, mr Prime Minister, sade jag det var väl inte min sak att lägga mig i sådant som var rent indiska förhållanden och jag kunde ju inte säga att jag verkligen kände D. D. Kosambi och det var väl i och för sig bara bra att de två stora nationerna i Asien kunde komma varandra närmare i sina kulturella och vetenskapliga förbindelser även om jag som representant för en internationell body ju inte kunde rekommendera kontakter med röda Kina fast jag trodde inte att den resan skulle kunna missuppfattas ens i Förenta Staterna där man ju var abnormt känslig både när det gällde Indien och än mer när det gällde Kina och det var kanske inte att undra på med kriget och allt. Egentligen trodde jag nog om jag skulle säga det verkligt uppriktigt och som min rent personliga mening att en sådan resa skulle kunna missuppfattas såväl i Washington där jag inte hade mycket förbindelser som på mitt eget headquarter där man i alla fall strävade efter att ha det bästa förhållande med State Department och därför skulle nog delegationen kunna skada Indiens ansträngningar att åstadkomma en varaktig och rättvis fred i Korea. Men jag trodde nog inte, sade jag, att det skulle vara riktigt bra om D. D. Kosambi hindrades från att resa ty det var viktigt att Indien framstod som en hederlig broker i konflikterna på det asiatiska fastlandet och därför skulle nog jag som min personliga rekommendation föreslå att D. D. Kosambi en-

sam fick resa men att själva delegationen finge bli kvar i Indien.

— Nehru log och sade att jag var en bright boy och sedan började han åter tala om det symposion han föreslog. Han menade att den indiska regeringen kunde stå för merparten av kostnaderna men att vi finge se till att det bleve en verkligt representativ samling. Det skulle kunna betyda en vändpunkt inom historiografien menade han. När jag sedan gick viskade hans sekreterare till mig att jag verkligen hade haft tur med premiärministern för han hade mitt under vårt tedrickande sänt ut Indira att stryka över en lång rad appointments för att vi skulle kunna fortsätta samtalet i lugn och ro. Jag förstod att han verkligen var intresserad och att det nu verkligen gällde att sälja honom på tanken. Jag insåg ju att detta var min stora chans.

På vägen hem, jag bodde ju i andra ändan av staden på gamla Maiden's i the Civil lines, funderade jag på uppläggningen. Mycket berodde ju på själva titeln. *Asian perspectives* fungerade ju inte. Dels var titeln alldeles för vid och dels kunde man bli misstänksam. Du vet det var ju krig lite varstans då. Inte bara i Korea och detta var ju just som man var helt tokig i USA efter att ha förlorat Kina. Det måste vara en mer specifik rubrik. Nehru själv var ju tagen av Ashoka. Det syntes på statsvapnet inte minst. Man kunde bygga på det; *Ashoka and the rule of love*. Men det lät inte riktigt trovärdigt och frågan var hur många historiker med standing som skulle ställa upp då. Ett tag tänkte jag på något allmänt som *Continuity and change in Asian history* men inte heller det var bra för det gav möjlighet för sinologer att börja tala om yin och yang och det skulle inte Nehru tycka om. Det gällde att fånga in honom med en riktigt bra slogan. Indusfloden låg ju i Pakistan nu. Det var synd ty *The Indus valley civilization and dess ditt eller datt* låter ju alltid bra och är en tacksam rubrik att få in historiker med. Då skulle det i varje fall blivit många engelsmän.

Jag hade tre stora sköna mörka rum och så snart jag kommit upp till mig bad jag om is och vatten av room-bearern. På den tiden var det pli på dem. De hade inte hunnit slappa till och man kunde både beställa vatten och is utan att riskera att bli sjuk. Då kokade man vattnet. Hur det är nu vet du ju själv.

Sedan satte jag mig att skriva. En sammanfattning av samtalet; ett motiverat förslag; praktiska synpunkter. Det skulle inte få bli

mer än en kvarto med ordentliga marginaler och dubbelt radavstånd. Ett enda papper!

— När jag satt där i det stora mörka rummet och skrev visste jag att detta var min stora chans. Jag hade inte lång tid på mig. Nästa dag kunde Nehru ha glömt mig igen. Det gällde också att formulera sig precis så att han på en gång intresserades av projektet och kunde bestämma sig för att ge pengar till det och samtidigt kunde få förakta mig lite. Det var ju inte bara så att han var lynnig och charmig och inte gärna tålde dumhuvuden; han behövde förakta också. Han var ju en kashmiri brahmin.

— Du förstår jag hade ju inget mandat för det här. Jag var ju verkligen mycket junior och hade skickats till Indien på springpojksuppdrag för att få några olika professorer intresserade av att skriva några papers för oss och samarbeta med oss i en förberedande kommission. Att lova något för UNESCO kunde jag ju inte. Men detta var min stora chans och jag lovade. UNESCO skulle göra allt! Hela arbetet med den nya världshistorien skulle få sin brännpunkt just i ett symposium i Delhi. Det behövdes bara att den indiska regeringen gick med på det.

— I min första draft hade jag tagit upp Mahabharata också. Men det vågade jag inte bygga vidare på. Jag var ju uppriktigt talat inte vidare kunnig om Indien på den tiden. Timmen med Kosambi hade varit otäck nog. Så jag tog Sanchi och Ashoka i stället.

— Jag föreslog januari 1954. Det skulle ge tid till förberedelser. Allting skulle inledas med en stor opening session i Sanchi. Jag föreslog att Nehru skulle presidera och att Radhakrishnan skulle tala om ahimsa och tolerans och hinduismen som praktisk enhet i mångfald exemplifierad i Indiens historia. Själva arbetet skulle sedan genomföras i Delhi. Scholars från alla UNESCO:s medlemsländer skulle presentera sina findings inom ramen för ett gemensamt tema. Detta, menade jag, skulle balansera mellan nödvändigheten av en historical re-orientation för Man i denna vår tid av decisive changes vilken borde lägga grunden för en common world-outlook vilken inte offrade det mänskligt relevanta åt en facticity som var societal blott på en superficial level utan som innefattade ett vårt gemensamma re-statement av de fundamental insights i the reality of human value structures som Asia — ordet lät ju i detta sammanhang utan tvekan som India — stått för through the ages i the hu-

man shaping of history. Hur detta tema som jag framed skulle formuleras lämnade jag öppet for the time being. Och jag bad om ett snabbt ställningstagande.

— Det var fräckt. Men Nehru tyckte om fräckhet ibland och det hela var ju en chansning. Jag tror inte jag riktigt berättat det här för dig tidigare. Men du bör känna igen det. Det var ju mitt gamla anförande i gymnasieföreningen år 1942. Men då hade jag ju trott på det och då hade du och de andra i gänget sagt att det var bra och jag hade till och med tyckt det vara modigt och nassarna hade visslat och stampat. Jag minns ännu Würz som satt på första bänk rakt framför mig och var så förbannad att han var blå i ansiktet. Det hade tagit tio år för orden att tömmas på innehåll. Nu hade jag bakat ihop dem till något slags UNESCO:ska och petat in lite indiska fraser på tvären och gjort ett förslag och när jag sänt iväg det med ett bud till premiärministerns residens fick jag kallsvett. Plötsligt blev jag djävligt rädd. Jag satt i det stora mörka rummet och tittade på den imiterade fire-placen av trä och vart rädd.

— Det kändes som om någon stod tätt bakom mig beredd att ta mig i nackskinnet och slunga ut mig i natten. Jag frös. Jag drack ur nästan hela flaskan den kvällen och såg hela tiden för mig själv hur Nehru öppnade brevet och såg så där kallt förbannad ut som bara han kan göra och sedan kallade på sin sekreterare och bad denne skicka dumheten till Mathieu i Paris. Och då vore det slut.

— Du minns när vi skulle iväg till Förenta Staterna den gången 1949 allihop så blev det trubbel med mitt visum. Plötsligt fick jag inget visum av amerikanarna. Det var för att jag gått på några kommunistmöten 1945. Det var inte så konstigt på den tiden. Du vet ju hur det var. Vi hade varit flera stycken från SSU den gången som ibland gick till kommunistmötena och som diskuterade med dem. Det var ju innan Prag. Ingen hade sagt åt oss att inte göra det. Men de hade väl haft någon där som rapporterat och så fick jag inget visum. Och det gick ju inte att klaga heller. Jag var ju uppe på SKU på Kungsgatan i Stockholm och talade med Knut Olsson om det och bad om ett intyg på att jag aldrig varit medlem men han bara flinade och sade att han tyckte jag kunde gå med nu när jag i alla fall gjort mig olycklig.

— Det var ju ingen som kunde göra någonting och alla bara ryckte på axlarna och plötsligt var det som om jag började upphöra

att finnas till och till och med du och Birger och Hans och Eva började dra er undan tyckte jag och jag visste inte hur jag skulle göra och det var då jag bestämde mig för att ta ett uppriktigt samtal med konsuln och sedan ordnade allt sig.

— Men när jag gick på Strandvägen den vårdagen och skulle få tala med konsuln och skulle få säga precis som det var och inte visste om han skulle tro mig och hjälpa mig eller om han skulle kasta mig på porten och då kändes det på samma sätt. Det var ett gamble och skjortan var alldeles våt i ryggen. Tänkte ni på hur jag hade det någon gång? Jag tror inte det. Ni förstod aldrig hur nära det hade varit för mig. När vi stod på däck och gamla Gripsholm lade ut och ni alla skrek: — Vi är på väg! Vi är på väg! Vi är på väg! då minns jag att du sade: — Du fick visum i alla fall trots att du skulle skjuta presidenten och göra världsrevolution.

För ni förstod ingenting då ännu. Eller åtminstone tyckte jag att ni ingenting förstod.

Men så kände jag mig den natten när jag väntade på vad Nehru skulle göra. Och jag undrade vad som skulle hända om han blev förbannad. Mathieu skulle stänga det helt för mig om Nehru skrev till honom. Jag visste att också den gamla visumhistorien fanns i mina files. Hade Nehru gjort det då var det slut. Då hade jag måst lämna. Fått komma hem till Sverige och vad skulle jag gjort där? Inte ens lärare kunde jag bli. Jag hade ju inga riktiga meriter. Och rörelsen skulle inte ha någon användning för mig. Du vet på den tiden tog man ingen som fått en klick på sig. Jag satt där i Delhi och var skiträdd helt enkelt.

— Jag sov en helt kort stund. Sedan vaknade jag och hade svårt att andas. Jag var helt övertygad om att jag gjort mitt livs tabbe. Jag undrade vad jag skulle göra därhemma. Jag undrade om det skulle bli möjligt att fixa något i Stockholm. Det var väl det enda ställe där det kunde gå.

— Du vet nu efteråt förstår jag hur märkvärdig världen var under de åren. Det var som om tiden höll andan. Men det begrep jag ju inte då lika lite som någon annan. Jag låg där i mörkret i Delhi och funderade på hur jag skulle ordna ett hörn åt mig i Stockholm när jag nu fick foten. Något med konst kanske. Man kunde organisera ett hörn åt sig någonstans inom Konsum, tänkte jag. Men jag var rädd. Perspektiven var inte större för mig. Och egentligen var jag

ju då bara en skolgrabb ute på resa i en efterkrigsvärld. Du minns det var ett alldeles speciellt stilla ljus över städerna på den tiden. Fast egentligen var det ju Koreakrig och jag hade varit där. Men i Europa märktes kriget ju inte annat än på att amerikanarna åkte runt och investigerade och att kommunisterna slogs på gatorna och det var bra tider. Hos oss på UNESCO hade man gjort investigeringar om vår pålitlighet och jag hade ju klarat mig, jag var ju på rätt sida, men om Nehru nu bråkade skulle jag få fan. Jag ångrade mig.

— På förmiddagen fick jag svar. Det var sekreteraren som skrev att premiärministern fann förslaget intressant och lovade att ge det sitt support och att alla praktiska frågor med säkerhet skulle kunna ordnas och att vad Indien beträffar skulle han honour alla obligations och att han hade föreslagit en titel som borde täcka temat rätt väl: *Cultural impact of Indian Asia.* Han hade önskat mig lycka till och hoppats att jag skulle ta kontakt med honom nästa gång jag var i Indien.

— Det var vad jag hade med mig tillbaka till Paris. Det blev några känsliga dagar. Mathieu var vit i ansiktet av ilska. Jag hade ju bundit upp dem. Men man kunde inte desavuera mig. Då skulle UNESCO ju tappa ansiktet. Carmichael bara flinade och sade att Panditji behövde ett kort att spela ut mot Mittens Rike. Men han sade mig att jag nog skulle komma att gå långt. Mathieu tog hand om det hela själv och jag fick inte syssla med det mer. Han hotade att skicka ut mig på fältet som alfabetiseringsexpert i Manila men så beslöt man att sätta mig på att sortera reproduktioner i stället. Göra kataloger. Det var inte förrän Mathieu dött som jag ju kom ut igen.

— Visst förstod jag vad han menade. Ty när han väl var död och jag kom ut och kom till Indien igen så märkte jag att jag hade pull, riktigt ordentlig pull i Delhi.

— Vad symposiet beträffar blev det ju som det brukar. Amerikanarna trasslade och varken Nehru eller UNESCO var ju vidare populära och det lades på hyllan ett tag. Det fanns inga pengar till det heller. Men jag var ju rätt glad. Det var då jag bodde nere vid rue Guénégaud.

— Minns du att det fortfarande faktiskt fanns en timme då det var blått i luften? En blå timme? Det var innan hela Paris slammat

igen av bilar och avgaser. Jag tror att det egentligen var den tid då jag var lycklig. Fast det visste jag ju inte då. Egentligen borde man kunna djupfrysa tiden. Då hade jag fortfarande levt kvar i de två rummen däruppe på fjärde våningen. Men det förstod jag inte utan jag bara ville komma ut och skaffa mig ett utgångsläge för en attack mot toppen. Och hela tiden tänkte jag ju att när jag tar över då . . .

— Du skämtade med mig om det minns jag. Men det var ju inte så mycket att skämta med. Det var inte konstigare än att du skulle komma dit du kommit. Det hade jag inte trott då. Var du egentligen ens riktigt med i rörelsen då? Jag hade minst lika stora möjligheter och man talade ju om mig som en bright boy. Carmichael riktigt tog sig an mig. Vi brukade köra ner mot Loire-dalen över veckosluten. Vi uppträdde som helt vanliga turister som tittade på slott och drack lite vin och åt något gott. Han var intressant att prata med. Han hade ju kommit över från gamla NF. Där hade han hållit på med opium och hos oss höll han på med konst. Han hade övervintrat i Genève under hela kriget och hade mycket att berätta. Han var hygglig mot mig. Han var ju ganska ensam då också och det var inte alla som förstod hans humor. Men det var han som skyddade mig mot Mathieu och han brukade säga att jag nog skulle gå långt. Jag hade fantasi och initiativförmåga menade han. Jag tror aldrig du träffade honom.

— Han gick i pension 1955 och skaffade ett hus nere i Nerja alldeles ovanför Malaga. Det var en stilla kust på den tiden. Det fanns ju nästan inga turister där då. Han hade ordnat det rätt skönt för sig. Huset låg en bit upp från kusten och hade en vidunderlig utsikt. Det hörde en vingård till men den hade han utarrenderad. Jag bilade ner och hälsade på honom den påsken. Han sade att han trivdes. England hade han aldrig tålt, sade han. Och det är mutual. Han hade skaffat hund och lagt sig till med mustasch och gick klädd i tweedkostym och såg väldigt indisk ut om du förstår vad jag menar. När jag skulle köra hem till Paris följde han mig i bilen ner till staden. Han skulle köpa musslor, sade han. Han bodde ensam och hade bara en creada som kom till och från. Han stod utanför marknaden och vinkade när jag körde hem mot Paris. När jag kom upp till arbetet sedan kom Mathieu och sade att Carmichael dött.

— Jag vet inte någon tid som ligger så långt borta som just 1955. 1925 är ju som i går. 1935 är som i förrgår och man glömmer inte

1945. Men 1955 är helt borta och jag tror nästan inte det är möjligt att få de andra att förstå hur det var då. Luften var en annan. Och vi talade på ett annat sätt.

— Allting var ju möjligt på den tiden. Det var som om det aldrig skulle ta slut. Jag tänker på vad Robert Graves skrev om det romerska imperiet: "It was a stable world." Det ville Life inte trycka. Och som Carmichael sade så var det ju för att de misstänkte att den egna stabiliteten inte var så stable. Och kanske inte så ärorik heller. Men också när han sade det så kunde varken han eller jag ha föreställt oss att dollarn skulle gå ned som en gång peson. Vi som levde inuti femtiotalet, för oss var det en stable world. Som att leva i en kristallkula.

— Eller åtminstone var det så för oss här i vår del av världen. Men det andra liksom inte fanns trots att det fanns. Det är svårt att förklara. När jag var hos Hans plockade han fram sin stora survey från 1955 om prospects och mänskliga resources i de andiska staterna. Det var ju den som han kom att bygga hela sin karriär på sedan. Men när vi nu tittade på den var det som en rapport från en autre monde. Konstiga människoliknande djur förklädda till statistik och analys. Hans satt i sin study och läste det ena stycket efter det andra till dess vi båda tjöt av skratt. Men då när det skrevs hade det inte åstadkommit ens några höjda ögonbryn. Alla hade bara varit högaktningsfulla. Hans menade att det var hans smala lycka att den surveyen nu låg bortglömd bland de andra avlagringarna i arkivet. Annars skulle det kunna bli en praktskandal.

— Det enda som är sig likt är författarna. Inte den där sorten du har besvär med; den finns ju den med utan de där kulturella fackelbärarna. Då fick jag ju hålla på att organisera konferenser och man talade högtidligt och fint på olika hemmagjorda språk. Det ligger ton av papers och presentations och utskrifter från dessa konferenser i vårt arkiv. Du vet detta om Man och Industrial civilization och frihetens gränser och allt det. Amerikanarna satsade ju väldiga summor på det då och gör väl så fortfarande.

— Jag var ju så junior så jag blev den som kunde skickas att närvara och representera. Fy fan vad jag föraktade dem! Carmichael brukade säga att man alltid kunde känna igen en nobelpriskandidat genom att se efter vilka som började squirm och wriggle their little bottoms inför second rate Swedish poets. Fnask! Då öste amerika-

narna ut dollar och de europeiska författarna sprang så de flåsade för att kunna få del av guldregnet. Och kravlade upp på podierna och talade om själen och om hur man måste bekämpa conformismen och hur modern Man blivit atomized. Fy fan.

— Det är möjligt det var lika illa i öst. Varför skulle det inte ha varit det. Kulturfnask här och fredsfnask där. Jag var så äcklad så jag slutade läsa sådana som inte varit ordentligt döda minst hundra år. Carmichael menade att det var bra för min education. Det är dock jorden och de döda som avgör, sade han. Det var han som fick mig att se konsten. Han tog mig till Autun och förklarade sammanhangen för mig. När jag ville köpa bilder av kapitälfigurerna på museet sade han att jag var dum. Det är bilder för änglar, sade han. Tror du att skulptörerna gjorde dem för änglar som svävade i rymden? De gjorde dem för troende som stod på golvet, som stod under figurerna, som såg upp på dem. Konsthistorikerna är så dumma så de begriper inte ens hur rummet fungerar. En religiös och troende fransk bonde i Auvergne förstår mer av romansk konst än alla konsthistoriker tillsammans, menade han. Han hånade Kristushuvudet på tympanen. Han menade att det bara var ett fromt bedrägeri. Först slog prästerna sönder gudahuvudet för att det inte var modernt längre och när det sedan blev modernt och de kretade fram reliefen igen fanns inget huvud och då fick de en uppenbarelse och hittade huvudet och alla änglarna fröjdade sig. Men den Kristus hade inte haft något huvud på tvåhundra år. Det kan varje barn se. Huvudet är så falskt att det sitter där och skriker mitt bland utvalda och fördömda i yttersta domen. När yttersta domen kom till Autun då gick det som det gick med rättvisan ty prästerna hade gett Gud fel huvud. Och ingen säger något. Kära Torsten, sade han, allt är ju svindel. Jag hade tänkt bli präst och var med om det ända till dess jag fick syn på eländigheten. Det fanns mer fromhet i NF:s korrupta narkotikabyrå än i hela Church of England. Tro mig. Efter att ha tittat på religionen förstår jag varför Kristus föredrog att ta rövarna med sig till himlen.

— Han var en fin man Carmichael. Jag minns en eftermiddag när vi satt nere vid kaj S:t Michel och tog en kaffe. Det var på våren. Det måste ha varit 1954. Titta på kvinnorna! sade han. De ser ut så som de sett på vår tids bilder att de skall se ut. Små händer, små ansikten, stora stjärtar och stora bröst. För åttahundra år sedan

var det annorlunda. Minns du lilla Eva vid dörren i Barret? Stort ansikte, stora händer och öppen mun som talade. Var tid markerar det som är viktigt i dess kultur. Då var det händerna, som skapade, och ansiktet, själens spegel. Nu när kvinnorna inte ammar sina barn längre bär de omkring sina bröst framför sig och då de är sterila visar de fram stjärtarna sina med botten full av orenlighet. Det är framsteget det. Jag hade ju inte tänkt på det sättet förut men nu såg jag att han hade rätt.

— Jag var bara hemma hos Carmichael en enda gång. Han hade två små vindsrum, mycket propert inredda, uppe vid rue Payenne. Han tog inte mot folk hemma hos sig i Paris. Jag följer seden, sade han, i Paris tar jag inte emot i mitt hem. Men han ville visa mig något. Under en glaskupa på bordet vid innerväggen i rummet hade han en helt fantastisk liten ångloksmodell. Ett sådant där engelskt tanklokomotiv i grönt och svart med guldbokstäver. Det är en Basset-Lowke, sade han. Det var första gången sedan jag blev vuxen som jag fick uppleva en verklig lokomotivmodell. Plötsligt blev allting helt genomskinligt kring mig och det var som när jag var i Stockholm på skolresa 1938 och stod framför den vackra modellen som stod vid bagageinlämningen i vänthallen. Den kanske står där fortfarande. It is not a toy, sade Carmichael, det är en 2 gauge modell. Den går med ånga. Vi hade talat om proportioner och skönhet då han bett mig följa med hem till sig för att han hade något att visa mig. Nu kände jag med händerna på detta gröna ånglokomotiv som Basset-Lowke tillverkat i seklets början och det var en så fullkomligt hel lycka i mig. Det var som om jag var elva år igen och hade kortbyxor och knästrumpor och stod i Centralstationens vänthall i Stockholm före kriget och före allting och hade fått lyfta locket från modellen framför mig. Jag undrar om du kan förstå det. Men så var det. Och jag känner mig lycklig nu igen bara jag tänker på det.

— Efteråt berättade han för mig att han fått den av sin far. Han var åtta år när han fick den och det var år 1900 precis och det var i Lahore i Indien för där var han född och det var när det var som hetast just innan monsunen skulle bryta ut och det var den dag han skulle ta tåget upp till Bombay med sin mor för att åka hem till England där han aldrig varit och börja skolan och det var sista gången han såg sin far för tre år därefter hade fadern blivit vådaskjuten när han var ute med Baroda och jagade. Han hade varit domare vid

The Chief Court för Punjab i Lahore.

— Egentligen hade det varit meningen att också han skulle till Indien men det blev inte så. Det blev kriget och Home Office och han hade en religiös period och hur det var hamnade han så småningom på NF:s narkotikabyrå i stället. Men han var mycket konstintresserad och han fick mig att se. Med arbetet i UNESCO hade det inte så mycket att göra. Det var ju, som han sade, ett gagne-pain där horeriet inte blev alltför uppenbart. På NF:s narkotikabyrå hade han suttit och fört statistik över opium i brittiska Indien. Hur mycket gavs åt de registrerade svåra missbrukarna och hur mycket gavs åt de registrerade lätta missbrukarna och hur mycket gick på den grå marknaden och hur mycket gick till medicinsk användning inom armén. Det senaste var lite känsligt. Man sparde ju inte en hel del kostnader för sjukvård genom att hålla laudanum som universalmedel. Det var tradition. Det menades att the natives mådde bra av det. Men det borde inte talas alltför mycket om det. Det fanns också sådana som menade att det var en militär hemlighet. Men Carmichael förde statistik på det hela och statistiken var så riktig och så hederlig som mänsklig makt och byråkratisk rutin förmådde göra den.

— Man säger att det var på opium imperiet byggdes, sade han, men det är fel. Om man skall tala om förbrytelser så är det inte opiet utan teet. Inte spred vi opium över Indien inte. Vi gjorde vårt bästa att begränsa narkomanin. Opiekriget i Kina var ju en annan fråga. En helt annan fråga. Vi höll liv i addicts genom att ge dem en liten ranson. Det var alltihop. Men om några år kommer min statistik att grävas fram och det kommer att skrivas avhandlingar om *British imperialism and the rise of narcomania.* Tro mig! De transatlantiska kusinerna vässar redan skrivmaskinerna nu när vi är förbi. Men det var inte opium; det var te. Det minns jag från min barndom. Du vet Torsten, indierna drack ju mjölk. De hade boskap och de drack mjölk. Men imperiet behövde crops, imperiet ville minska betet och öka jordbruksproduktionen. Det gav inkomster. Det gav skattemedel. Så vi införde teet. Vi hade handelsresande som reste kring i byarna och berättade hur skadligt det var med den outblandade mjölken och hur nyttigt det var med te. Och det var prestige med te också. Drottningen själv drack te. Alla drack te. Så gick det till. Och sedan gick det som det gick. Men det var inte med design, ing-

enting är någonsin med avsikt. Det bara blir så att några får det bättre och andra får det sämre.

— Så jag satt, sade han, i NF och gjorde statistik över opium för det var alla överens om. Teet däremot var handel och framsteg och kultur. Men jag visste ju att det var teet och inte opiet som var faran i Punjab. Ty jag var ju född där. Men det sade jag inte. Ty jag hade ju mitt gagne-pain i NF. När man ser riktigt noga efter är vi fnask allesamman. Det gäller bara att hålla någon plats i sig och kring sig clean and decent. Man måste kunna dra sig undan till ett rum där gardinerna är vita och solen skiner och det inte finns små otäcka kryp under mattan och där allt ligger rent och öppet och kan inspekteras och där lådorna inte rymmer några hemligheter och där man inte behöver rygga tillbaka om man öppnar dörren på fel tid. Man behöver ett inre rum där tiden står stilla. Där man kryper in bakom spegelglaset och kommer ut ur spegelvärlden och in i den riktiga. Förstår du vad jag menar? Det är Carroll fast baklänges. Han måste läsas baklänges. Fast inte heller han kan läsas. För jag vet ju liksom du liksom vi alla vad som finns att läsa hos honom. Så inte ens det läsandet går längre.

— Jag minns det där samtalet väldigt bra. För du vet ju hur det var när jag gick till UNESCO. Jag kunde ju valt något annat. Men jag gjorde inte som du och Hans. Fast utan Carmichael hade det nog gått mig illa.

— Vet du vad jag tänkte på när Mathieu sade att han dött? Jo, jag undrade vem som skulle få Basset-Lowke-lokomotivet. Jag tänkte faktiskt fråga Mathieu om han kunde ta reda på vem som var next of kin och vem som skulle ärva Charmichael. Men sedan gjorde jag det inte. För det var ett lokomotiv jag skulle fått av honom eller som jag själv skulle köpt. Det hade inte tålt att köpas från hans dödsbo. Förstår du mig?

— Sedan jag togs hem från Indien har jag tänkt en hel del på Carmichael. Men jag vet inte om han gjorde riktigt rätt. Han hade glömt sin dödlighet. Han trodde han kunde sitta kvar i Paris och överleva sin tid fram till dess han kunde dra sig tillbaka. När han sedan drog sig tillbaka så dog han. Jag tror han gjorde fel. Men så har jag ju fått första varningen också.

— Sverige är ett konstigt land, Georg. Mycket konstigare än du förstår. Om man kör från New York västerut så rör man sig i samma

rum hela tiden. Man går ur ett rum på morgonen och sätter sig vid ratten och kör samma väg som man körde dagen innan och kommer in i samma rum på kvällen. Amerika är inte Europa. Men inte heller Sverige är Europa. Sverige är som Amerika. Det är så konformt. Så ensartat. Det förstår du inte för du bor här. Men för oss som lever utomlands är det påtagligt. Det är därför det är så svårt att komma hem. Du vet det Sverige jag trots allt älskade ligger lika djupt förborgat som en gång lokomotivet under sin glasskiva i montern på Centralen.

— Jorden och de döda, det var Carmichael som sade så. Ty han var nästan fransk. Men man kan ju inte ens vara konservativ längre i Sverige. Mina döda får inte ens bevara hällen att sova under. Landet är annorlunda. Det luktar annorlunda. Minns du när Hans tog oss med till Ossiannilsson sommaren 1943? Minns du hur det luktade över landsvägen när vi cyklade fram? Gud vet hur Hans kommit på Ossiannilsson. Han var ju den mest bortglömda av alla bortglömda svenska författare då. Han var inte ens riktig nazist. Ingen hyllade honom. Han var inte som gamle Heidenstam varit. Men Hans hade ju hittat honom. Och Hans korresponderade med honom. Jag undrar hur det kom sig att Hans kunde korrespondera med dem alla när han gick på gymnasiet. Varför svarade de? Av hövlighet?

— Vi satt i trädgården och drack vinbärssaft och Ossiannilsson hällde i glasen. Hans frågade honom om han lämnat socialdemokratin för att han upplevde sig själv som han skildrade Mirabeau i sin dikt och Hans skanderade:

Jag hör era viskningar: "Traître!"
Skrik ut det med dundrande röst!

och Hans fortsatte under det att gamle Ossiannilsson hoppade upp med saftglaset i handen och stod studsande på gräsmattan:

Jag lydde ej takten av pinnen:
ett folk som en kung blir tyrann.
Mitt parti var mitt vett, mina sinnen,
mitt parti var en självständig man.

— Det är en historisk dikt, sade Ossianilsson, en dikt utan djupare personligt underlag. En dikt som däremot har mera av mig själv heter Gracchernas moder. Kan ni den? Det var som ridderlig kämpe för andras rätt jag högg in vid arbetarnas sida.

Hans satt i trädgårdsstolen och såg road ut. Minns du det? Är det inte lite efterrationalisering, sade han. Men Ossianilsson blev då helt stilla och slog ut med högerarmen och talade till oss som vore vi en nation:

— Jag uppfattar icke den politiska utvecklingen från sekelskiftet och till denna stund såsom något glädjande eller ens stort och omvälvande. Det finns något som heter tyngdlag också för människornas del och det är inte naturenligt att de människor som av det naturliga urvalet försatts till samhällets botten blott och bart genom egen sammanhållning och andras överdrivna medkänsla förflyttas till maktens höjder att handskas med saker som de inte gärna kunna begripa på ett sätt så att kulturen synes på väg att gå under.

Sommarhimlen var hög över honom och han sköt fram hakan och bockskägget vippade och han avbröt Hans när denne sökte svara och han fortsatte att tala till oss som om vi vore en hel efter-värld.

— Vad har ni läst av min penna efter Barbarskogen? Ingenting tycks det. Och så dömer ni ändå som ni gör — och såsom ungdomar antagligen alltid döma en sextioåttaåring med en produktion på ungefär hundra bokvolymer alla artiklar oräknade.

— Mina förfäder, sade han, tillhörde alla fyra gamla riksstånden: bönder, borgare, präster och adel, men däremot icke lönearbetarklassen. Det var icke för min sjuka mor jag slogs. Jag ville arbetarnas frigörelse till full medbestämmanderätt i samhället vid sidan om de övriga stånden. Därför var jag i det socialdemokratiska ungdomsförbundet. Men jag ville aldrig industriarbetarklassens övervälde över alla andra.

— För Voltaire har jag en tid hyst en viss sympati men aldrig för Rosseau vars brist på människokännedom tyvärr alltjämt får påverka sociala rörelser och även personer av vilka man kunde vänta sig bättre. Det att jag visat sundare omdöme och i tide gjort min gensaga mot en fördärvlig utveckling har visserligen inneburit att jag gått miste om den större personliga framgång som annars nu skulle stått mig till buds. Detta betyder för mig ganska ringa.

— Jag, sade Ossiannilsson, ensam under sommarhimlen framför oss, jag var och är ingen lycksökare som följer framgången i spåren. Min lilla farkost har aldrig dansat lätt och lustigt över böljorna men den har varken väjt för storm eller friat till steppvinden från

öster. Som fri man har jag levat och som fri man vill jag dö.

— Jag har alltid älskat sundhet, ärlighet, ordning och avskytt alla än så skickliga sofister som förlett och fördärvat generationer av svensk ungdom. En sådan sofist var Bengt Lidforss. Vad värdet av min produktion Barbarskogen beträffar så är jag ur stånd att bedöma den. Jag kan emellertid försäkra er att litterärt och mänskligt sett betyder för mig personligen i inre avseende min så att säga borgerliga alstring oändligt mycket mer än det halvtannat dussin dikter som jag på sin tid ägnade arbetarrörelsen.

Hans satt där och var kall och överlägsen bakom sitt saftglas och gubben stod framför oss och deklamerade och vi sneglade mot varandra och blinkade och Hans nickade liksom instämmande med huvudet åt den gamles ord samtidigt som vi kunde se hur han log lite och visade på Ossiannilsson vilken sade att det var den härskande opinionen som förföljt honom för att han tagit ställning och som sett till att han gått miste om sin plats i det svenska språkets historia och att han förlöjligats och bespottats och fått ha det svårt men att han aldrig brytt sig om den tomma äran utan tagit ställning för vad som rätt var.

Men Barbarskogen, sade Hans, var det inte Gissing som spökade? Ossiannilsson hörde det inte. Han ville ge oss mer saft.

— Det otäcka var att jag skrattade åt honom. Minns du det? Jag låtsades få ett hostanfall och du dunkade mig i ryggen och båda fnissade vi. Men tänk om han hade rätt? Vad var det som gjorde honom till en glömd författare och andra till berömda och omskrivna storheter. Han fortsatte väl att leva i tjugo år till eller mer. Jag minns inte att jag sett något om hans död. Han dog litterärt ju på tjugotalet. Sedan fortsatte han bara att skriva.

— Men det fanns något genuint hos honom. Carmichael skulle förstått honom. Jorden och de döda och en inre renhet. Barbarskogen är inte som Hans menade en svag efterklang. Den är en fin och ärlig bok. Tycker du inte det? Har du läst den på länge? Och vad du än tycker om Sverige så kan du ju se skogen tränga fram. Det mörknar över landet också i fysisk mening. När jag kör upp genom Sverige kör jag genom ett vått drypande grått helvete av buskar och ödetorp och övergivna gårdar som blivit sommarnöjen och det finns inte ens lukten kvar av det Sverige vi upplevde under kriget.

— Minns du när vi luftbevakade? Minns du hur det luktade?

Och nu har de låtit ändra till och med gubbens riktiga titel. Han var patron. Det var det han kallades och han var stolt över det. Jag undrar om ens benen hans finns kvar därunder den falska nya namnskylten. Fy fan.

— Jag har ju fått första varningen och hemma hos Hans i New York funderade jag faktiskt på Sverige och jag tänkte att kanske... Men det går inte. Det går bara inte. Du vet inte hur det är i UNESCO nu. Det går inte. Ibland känner jag mig som om jag skulle resa på mig ur stolen och gå ut i korridoren och rycka upp dörren till Sahib Singhs rum och ropa: "Get out boy!" Du förstår mig inte. Du tror mig inte. Jag kommer aldrig att göra det och jag kommer ens aldrig att säga det till någon annan men det är no place for a white man längre. Jag hade ju en onkel som blev senil och fick tas in på hem för fem år sedan. Han togs för att han ringde upp kändisar om nätterna och väste "Far till Vietnam och kyss halvaporna i arslet". Till slut spårades han och åkte dit. Men jag förstår honom. Jag får ibland riktigt behärska mig för att inte gå fram till denne fete och korrupte Sahib Singh som jag känner sedan så många år och säga precis vad han går för. Det upplevde jag aldrig förr. Det känner jag bara sedan man tog hem mig från Indien.

— Det var då det började. Det var då allting förändrades. Det var ju inte winds of change som blåste; det var ett otäckt och elakt golvdrag av förändring. Det vet jag inte om du förstår. Ni bryr er inte om det här hemma. Det hör ju till god ton att inte tala om det. Hos er går kvinnorna ständigt till brunnen med krukor på huvudet i alla föredrag och filmer och i all propaganda. Har du tänkt på det? Länderna växlar och ibland är det internationellt samarbete och ibland är det befrielsekrig och ibland är det Förenta Staternas aid och ibland är det frigörelse från imperialismen men ständigt går kvinnorna till brunnen med krukor på huvudet och journalissorna gråter i bladen. Fy fan.

— Sist jag var hemma hade ju Sven fått tag i mig och lurat ut mig till Bommersvik. Man hade en internationell kurs och ville ha mig som levande internationalist och gammal klubbist. Allt var som vanligt. Det var bara att lägga på skivan. Det var ju inte första gången. Men det var som om jag såg dem som genom ett glas. Stora, feta dumma akvariefiskar som satt i rad framför mig och gapade. Det är folket det. Det är mörkret. Och jag tänkte hela tiden under

det jag hörde mig prata att detta är fånad. Sedan drack vi kaffe och då pratade man som om man hade ett lager gamla "VI" i huvudet och nu släppte fram osorterade ledarstycken. Man pratade om kooperation och samförstånd och alfabetisering och jag trodde jag skulle skrika högt. Men det gjorde jag inte. Jag var fin internationalist. Fast på kvällen kom pluntan fram och då talade man ärligare. Då talade man om dig också och du vet vad man tror om dig. Man menade att du var intellektuell och man misstänkte dig för att läsa Aftonbladet. Värre kan det ju inte sägas därute. Du hade ingen kontakt med rörelsen. Du var inte uppvuxen i den som jag. Och man mindes att jag varit klubbist och sade att man kom ihåg mig och en stor fet ombudsman som satt någonstans i Metall nu, han svor på att vi känt varandra under kriget i Göteborg. Det du!

— Det måste vara värre än att ha med Sahib Singh att göra. Du bör i alla fall veta att man talar skit om dig bakom ryggen på dig. Riktigt mycket skit. Man glömmer aldrig att du var folkpartist ett tag. Det förlåter man aldrig. Inför mig däremot kan man ta fram pluntan ty jag var ju med från början. Och till mig kan man berätta hur det gått till. Och jag kunde ju inte göra dem besvikna genom att säga att det går till precis som det går till överallt. För man satt och var så troende övertygade om att man var unika. Jag undrar vad Ossiannilsson skulle sagt. Här var det sprit men inte tankar. Det var ju ingen risk för vare sig andlig eller annan förförelse som för en gång Ossiannilsson på Tua.

— Ända sedan jag togs hem från Indien har alla erfarenheter bara idisslats. Om man kunde hitta en garderob utan fönster och utan telefon skulle man placera mig där och ingen skulle veta att jag fanns annat än någon anonym datoranläggning. Så är det! Jag minns Aeroflotrepresentanten i Delhi. Han hade varit officer i indiska armén. Men en kväll när han var ordentligt full förklarade han för mig varför han lämnat. En dag fick jag besked om att hädanefter skulle kommandoorden vara på hindi, sade han. Men han hade fört befäl över europeisk trupp och gjort det i Europa. På hindi, sade han, aldrig! Då lämnade jag, sade han och han var från Madras. Så du förstår ju hur han såg ut. Men hindi vägrade han också därför att engelska var ju lite heder i alla fall. Det är likadant med mig. Fast han fick bättre betalt också vilket ju inte stämmer för mig.

— Det finns inte en chans för mig där längre. Jag är ju inte den

som klagar, det vet du Georg, men jag tycker det är förbannat orättvist. Jag var ju inte den enda. Du minns själv hur det var när Kenneth W. Bolton höll sina pep-talks. Te och toast och the battle for the minds of men. Just det. The mind and heart. Hans sade ju att K. W. Bolton innerst inne såg sig som Gud fader och trodde sig rannsaka hjärtan och njurar. Jag gick på det. Jag var kanske den dummaste av oss. Eller också var det för att jag hade haft mitt trubbel med visumhistorien. Och för övrigt tyckte ni alla att jag skulle göra det. Jag hade ju fått en chans. Och det var ju inget skamligt att få chansen till ett jobb i FN även om det bara var tillfälligt och som påhäng till Katzin. Men det var ju Kenneth W. Bolton själv som rekommenderade mig till Lie och Sven som sade att jag var klubbist och allt och jag trodde att jag skulle bli ordentligt rentvådd på det här sättet och så var det ju så förbannat spännande också. Ni avrådde mig inte. Tvärtom! Hans menade ju att jag hade en förbannad tur.

— Det gick med en djävla fart vet du. Redan innan jag hunnit flygas dit ut gick man över parallellen mot norr. När jag kom dit hade man redan bildat UNCURK och jag blev något slags office boy i interimskommittén. Men du vet med uniform och allt och treatment som officer. Det var ju många svenskar med. Det var ju så då. Det var en konstig tid. Du vet till och med språket var annorlunda. Nu skriver man FN-historia utan att låtsas om oss. Vi var något som bara inte fanns. Då skrev man att det var vi som ledde det hela. Det var krig vet du. Men när kineserna gick in förstod jag att det skulle bli långvarigt. Fast det fanns ju mycket som var kul också. Alldeles innan vi skulle lämna Pjongyang var jag inne i en liten bod med antikviteter och krafs. Där fanns en snygg gammal bronsbuddha. Jag frågade hur mycket gubben skulle ha. Hundred, sade han och menade riktiga dollar. Du är inte glok gubbe, sade jag. På kvällen kom jag tillbaka. Då var han rädd. Han frågade mig hur mycket. Tjugo, sade jag. Och jag fick den för tjugo. Den är djävligt snygg. Den är berömd. Den hade tagits från museet i Söul egentligen. Jag vet inte om du sett den. Jag har ju haft den i bankfack i Zürich ända sedan 1951. Den är ju ovärderlig. Jag hade tänkt donera den till ostasiatiska. Jag undrar vad som hände med gubben och hans affär. Han var skiträdd och på kvällen gav vi oss iväg. Det var ju så jag kom in i det hela.

— Det var så djävla fantastiskt allting. Man blev inte riktigt densamma senare. Det var likadant för oss alla. Det var därför Barry blev som han blev också. Ni märkte inte det där kriget. När jag var hemma sedan så var det ingen som talade om det egentligen. Det var som det inte fanns. Men egentligen var det ju ett stort krig. Nästan fem miljoner döda. Det var inte så enkelt allting när man var därute.

— När jag kom tillbaka till Staterna hade ni ju redan åkt. Jag satt i New York och svettades med min del av rapporten till Lie. Det är också det en rapport som finns någonstans långt nere i arkiven. Det här är ju inte sådant det är hälsosamt att tala om längre. Men jag har varit internationell tjänsteman nästan hela mitt liv. Det du! Det var inget fel på rapporten. Jag står för den än i dag. Det är bara det att tiden ändrat sig. Jag minns när Kenneth W. Bolton kom upp den sommaren. Han hälsade på mig i mitt office och det var så djävla varmt att jag dröp av svett fast jag satt i skjortärmarna. Himlen var alldeles grå av hetta och det var en riktig New York-sommar. Då kom Bolton och han var likadan som alltid. Han menade att jag borde ta mig ledigt. Det var ju ingen nytta med att slava sig till döds.

— Vi gick upp till hans hotell. Han hade två rum uppe på gamla Waldorf och de var inte alltför stora men de var mörka och vid fönstren stod stora luftkonditioneringsapparater. Sådana där som blåser tonvis med kall luft över dig. Vi satt däruppe och han hade bourbon och han sade att han var stolt över mig. Jag visade att hans educational program var riktigt. Det gällde ju att vinna the hearts and minds. Han var mycket sentimental. Han sade att Europa var helt riddled with neutralism och att de intellektuella svek. De hade ju alltid svikit och just därför måste man ta upp kampen. Han hade varit över med delegationen till UNESCO och man hade fått ta till storsläggan för att tvinga alla dessa halvkommunister i sekretariatet att inte öppet shirk från den världsomspännande kampen for the minds of men. Huxley hade alltid varit en dåre menade Bolton och även om Torres Bodet var en pålitlig man så var hela sekretariatet korrupt. Bara homosexuella och kommunister, sade Bolton.

— Vi gjorde fel från början, sade Bolton. Han hade suttit i the preparatory commission och det var ju precis vid krigsslutet och han hade inte varit hård nog. Fransmännen tog över, sade han. Vi

fick inte ens genom massmediaprojektet och världsradion. Och vi accepterade Julian Huxley. Men jag tvang honom lova att inte sitta hela sin tid. Det fick han säga från början innan vi godkände honom, sade Bolton, men det var för eftergivet och slappt alltihop ändå.

— Det var då jag började förstå vad han ville. Jag hade ju undrat varför Kenneth W. Bolton hade brytt sig om att komma upp till mig. Det behövs riktigt folk i sekretariatet däröver, sade han. Sådana som är beredda att stå upp för UNESCO:s verkliga uppgift att ta upp kampen för frihet och demokrati. Kenneth W. Bolton menade att jag var en sådan. Han talade om mig till mig och sade att jag var bright och att jag redan hade internationell experience och fått en first hand upplevelse av hur fronten gick i världen och att jag verkligen gjorde honom proud över gamla Charlottesville och att jag var europé och från ett neutralt land och vuxit upp i mitt lands arbetarrörelse och var i mitt lands regeringsparti och att han bara hört gott om mig och att Sverige ju trots allt och trots vad som hände under andra världskriget och trots dess neutralistiska politik dock var så nära Amerika som kanske inget annat europeiskt land undantagandes England.

— Han menade att det inte skulle möta något hinder att få in mig i sekretariatet. Svenskarna skulle säkert kräva det och han skulle understödja det och det var en stor möjlighet för mig. Jag kunde börja rakt i centrum. Jag skulle få börja på den lägsta pinnen men det skulle bara bero på mig själv om jag klättrade vidare eller inte. Vi, sade han, behöver folk som växer upp inom UNESCO.

— Det var så jag kom till Paris. Det var Sverige som krävde att få in mig. Jag har aldrig varit amerikan trots allt de säger. Och det var därför jag sökte upp Kosambi. Jag visste ju vem han var och amerikanarna tyckte ju inte om honom. Vilket ju var mutual också det. Men jag gick ju in i arbetet för dess egen skull och inte för Washingtons skull. Det vet du lika bra som jag. Nu ljuger man ju om historien igen. Och varken du eller någon annan gör något åt det. Det var ju inte så att vi på femtiotalet sysslade med någon världsomspännande sammansvärjning för Amerikas räkning. Det var helt enkelt så att vi ville skapa en värld för den vanliga människan. Vem var det som tvingade de fina och konstnärliga och fransktalande byråkraterna i det första UNESCO att börja intressera sig

för folk och för alfabetiseringskampanjer och sådant? Jo, det var Washington! Visst var det mycket som var fel och som var skevt och jag såg ju en hel del i Korea, men var någonstans var det som det fanns någon demokrati? Jo, det var i Amerika. Visst var K. W. en fånig figur och visst var han både frireligiös och falsk. Men i alla fall fanns det något riktigt och hederligt hos honom och han menade det bästa. Det står jag för fortfarande.

— Och det är för att jag står för det som jag inte vill ut till ert Bommersvik. Där går kvinnorna till brunnen med lerkrukor på huvudet och där talar man om fred och förståelse och nu är det Chile man skall gråta över på kulturkvällarna som det förr var Spanien men Bolton hade rätt när han menade att det var ett djupt svek bland européerna.

— Det är försent nu men en gång fanns faktiskt möjligheten till en bättre värld. Om amerikanarna inte hade varit så försiktiga och tagit så stor hänsyn till olika europeiska känsligheter då hade de städat upp och när det smutsiga jobbet väl var gjort hade världen blivit bättre. Du kan väl inte tycka att det har blivit bättre för att man kunde sätta krokben för amerikanarna? Men det gjorde man och det gjorde man inte på sextiotalet utan det gjorde man mitt under det som nu kallas det kalla kriget. Det var redan i början av femtiotalet man svek amerikanarna och de orkade inte bära hela lasset ensamma. Så var det.

— Jag är ingen kall krigare, jag säger bara som det är och du vet att jag har rätt. Nu kan jag säga det för nu är det redan över och när jag satt hos Nehru den gången visste jag ju innerst inne att det var förbi redan då. Det hade jag ju förstått när vi fick dra oss bort från norr den gången i Korea. MacArthur var ju ingen krigshetsare som man framställer honom numera. Han var förnuftig och klok. Men han menade att man måste strike home. Man kan inte gå in i ett krig till hälften. Men nu har det länge varit försent.

— Jag trodde på det och jag tror väl på det än och det är väl det som är fel. Du känner ju amerikanarna lika bra som jag. Du vet hur förbannad man kunde bli över denna europeiska snobbighet mot dem. När jag hörde de franska intellektuella, så franska, tala om Amerika kände jag mig fullkomligt som om jag hade lönnsirap i ådrorna. Och UNESCO hade verkligen snobbvärde då när jag först kom dit. Julian Huxley hade visserligen fått ge sig iväg och Torres

Bodet hade kommit i hans ställe men hela huset var fullt av franska esteter och amerikanska halvkommunister från trettiotalet.

— Jag hade ju kommit in på en annan bana än den ni tog. Och jag hade ju sett dem i Korea. Det var ju amerikanarna som fick gräva i skiten. De andra bara pratade och gjorde affärer. Och när jag kom till Paris var det likadant. Jag vet inte vad de tyckte sämst om, att jag var svensk eller att jag stod upp för Amerika eller att jag inte hade någon riktigt fin degree från något riktigt fint universitet.

— Det var därför jag djävlades med dem hos Nehru. Och han hade väl sina skäl. Och amerikanarna i UNESCO begrep ju inte mycket heller. Antingen levde de i något syntetiskt trettiotal eller också var de bara dumma. Den enda jag umgicks med var Carmichael och jag vet precis vad man sade om honom. Men det brydde jag mig inte om. Det var en hederlig man. Han var kunnig och intellektuell utan att spreta med lillfingret när han drack kaffe. Och han hjälpte mig. Jag hade åkt ut annars efter den där Indienresan. Men Carmichael skyddade mig.

— Jag förstod varför man skickade ut grupper att undersöka folket i UNESCO. Det var inte bara fråga om lojalitet och säkerhetsrisker och sådant utan det rörde sig ju om om UNESCO skulle vara ett reservat för queers av olika slag eller om det verkligen skulle kunna göra något för education och science och culture för vanligt folk. Det var ju amerikanarna som slogs för detta. Och de fick slåss mot hela denna finhet. Fransmännen med sina intellektuella. De hade ju aldrig brytt sig om UNESCO. De ville ha sitt gamla Institut International de Coopération Intellectuelle. De var helt beredda att betala för att man bara skulle få tala franska och bara tala fint fint folk emellan. Om du visste hur amerikanarna fick slåss för att få ett minimum av demokrati och det bittersta av respekt för vanligt folk in i UNESCO! Det är inte så förbannat enkelt som det skrivs.

— Man kan skriva hur mycket man vill om MacCarthy och om hans idiotier. Dessa investigators var jönsiga. Men de hade rätt även om de inte begrep det. Det gällde ju enkel anständig respekt för the common man bland dessa fina intellektuella civil servants. Du tror väl inte jag sade det på Bommersvik. De skulle inte begripa. De skulle bara säga att jag var reaktionär. Om jag sade åt dem att vi som tog itu med skiten på femtiotalet gjorde så för att vi

trodde på vanligt folk och på demokratin och på enkelt anständigt arbete och avskydde folk som smet från arbetet för att dricka champagne på krogen klockan elva på förmiddagen då skulle de inte begripa. Men så var det ju. UNESCO var ett palats fullt av snack när jag kom dit.

— Skulle inte kongressen haft rätt att titta närmare på vilka som representerade Amerika i UNESCO? Du vet precis hur det går till när folk tas till sekretariatet. Det är ju regeringarna som föreslår och som screenar sina egna kandidater. Skulle inte Förenta Staternas kongress ha någon rätt att säga till om hur de ville ha sina representanter? Bara för att det rörde sig om Amerika? Hela kampanjen den gången mot lojalitetskontrollen var så förbannat lögnaktig. Jag sade det till Kenneth W. Bolton när jag var över för diskussionen med sekretariatet hösten 1952. Det är allt ett djävla pack Amerika har exporterat till UNESCO, sade jag. Och det var det. Precis alla dessa misslyckade intellektuella från öststatsuniversiteten. Fellow travellers och folk från olika WPA-projekt. Jag gav honom min uppriktiga mening om dem. Ty det var ju amerikanarnas egen plikt att se till att deras folk i UNESCO arbetade i enlighet med fattade beslut. Även UNESCO måste ju fungera enligt normala demokratiska bestämmelser.

— Luther Evans var en hederlig karl. Jag talade uppriktigt med honom också. Han lyssnade till folk. Han var inte en sådan där fin intellektuell som såg rakt förbi en och sade: Eh, eh eh jag tycker att jag känner igen er men vad var det ni hette nu igen? Han var demokrat. Och han gjorde rätt. Det var riktigt att avskeda de amerikaner som inte ville rätta sig efter den egna myndighetens beslut.

— Men det var ett förbannat liv. Personalen skrek. Du vet de slogs för sina privilegier. De var ju intellektuella. Nå, jag sade inte för mycket. Carmichael höll mig tillbaka. Han sade att jag inte skulle sticka ut huvudet. Det kommer alltid en dag i morgon också. Men jag skrev min rapport direkt till Kenneth W. Bolton. Som du vet var jag ju inte den ende som gjorde så. Jag var inte ens den ende svensk som skrev rapporter den gången. Och det var rätt. Vi såg till att UNESCO överlevde och vi fick bort en del av den gamla surdegen.

— Du må tro man hatade mig. Mathieu tyckte så illa om mig så det klirrade av isbitar ur munnen på honom när han talade med mig. Han var ju en sådan där fransk gaullist som föredrog en fransk

kommunist eller en fransk petainist framför en amerikansk professor om professorn inte kunde tala franska som en bok utan bara var världens bästa expert på popular education och hade slitit ett helt liv med att hjälpa lusfattiga mexikanare i Kalifornien att få ordentliga skolor och verklig medborgarrätt. Men han rådde inte på Evans och Carmichael skyddade mig och när Mathieu dog fick jag min post som chief of mission i Delhi.

— Där var det ju inte populärt att tala om Joe MacCarthy. Det gjorde jag heller inte. Det har jag aldrig gjort. Men nu kan jag det. Om jag nu fick en inbjudan till Bommersvik skulle jag göra det. Han var ju inte värre än andra. Han var inget helgon, men vem är det? Men han hade inte så fel. Och den som känner de amerikanska universiteten vet ju det. Och han försökte faktiskt rensa upp. Det gällde ju för Amerika att verkligen hålla fast vid sina ideal. Men han offrades. Du vet precis hur han offrades. Du ser det på Nixon nu. Nixon offras för han är underklass. Vad tror du man kunnat få fast Franklin Delano Roosevelt för? Du vet lika väl som jag att allt Nixon eventuellt gjort bara är småpotatis jämfört med vad FDR gjorde. Skillnaden var att FDR var en Roosevelt. Det var inte Nixon. Alltså ut med Nixon. Död åt Nixon.

— Jo, jag skulle försvara MacCarthy. Jag såg ju hur det gick till i UNESCO. Och hade MacCarthy verkligen kunnat få sin vilja igenom och om man inte hade huggit honom i ryggen då skulle vi kunnat få ett amerikanskt århundrade som varit ett verkligt århundrade för the common man. Jag menar det. Jag säger det inte. Jag säger det inte öppet i alla fall men det var ju det hela kriget rörde sig om. Det var ju att göra världen mänsklig.

— Detta är heresi. Det vet jag. Man får gärna skriva om Judas Iskariots själsliv men man får inte säga att MacCarthy i stort hade rätt. Och man får framförallt inte säga att detta visas dag för dag. Förenta Staterna hade inte guts nog att verkligen fullgöra sin skyldighet som världens ledande nation och enda verkliga folkliga demokrati — all eländighet till trots — då i början på femtiotalet och sedan var det bara en lång slide ned i en alltmer spansk obetydlighet.

— Du vet lika bra som jag att Barry var en hederlig karl. Han var inte hederlig utan han var till fånighet öppen och fri. Men han fick ta på sig uppdraget åt CIC vid krigsfångelägret i Koje. Någon måste göra jobbet. Och kineserna satte honom på sin krigsförbrytarlista.

Han kom ju till Delhi sedan och skulle studera vidare där. Han var ju veteran. Han talade med mig om det en kväll. Det var en fläck han aldrig kunde få bort. Men han var ingen torterare. Det han gjort hade han ju gjort för sitt land och inte bara för sitt land utan verkligen för att människorna i hela världen skulle få ett bättre liv. Det var sant att Rhees polis var djävlig men det kunde han inget göra åt. Det visste ju jag redan från Korea och jag hade ju skrivit om det i UNCURK:s rapport och visat att det var berättigat med hårdhet. Det Barry eventuellt gjort hade han ju gjort för oss alla. I FN:s uppdrag och med vårt stöd och nu stod han på den kinesiska krigsförbrytarlistan.

— Det kom ju alltid att förfölja honom. Indierna var försiktiga mot honom. Mer än det. När han besökte Kathmandu 1959 blev han robbad. Men det var ett konstigt rån. Det var bara hans dagbok som togs. Pengarna fick han behålla. Och det var han ledsen över. För det var hans dagbok från Kojelägret. Han log inte ens när han berättade det. Det var en av de få gånger jag sett honom berätta något utan att le. Jag tyckte om Barry. Det var en vän. Jag begriper inte att han verkligen är död. Det är möjligt att han också var en av the friends. Det var inte min sak och jag frågade honom aldrig. Det hände ju mycket i Delhi de åren. Du minns hon svenskan som försvann? De bodde hos honom innan de gav sig iväg mot Afghanistan. Det konstiga är att de hade hund med sig. En stor schäfer. Vad hände med schäfern, frågade Barry, ingen talar om den.

— Herregud, ja. Jag vet inte om jag kunnat göra det mycket annorlunda än jag gjorde det. Åren i Delhi fylldes i varje fall av hederligt arbete. Jag gjorde min plikt. Inte fick jag igenom mitt stora projekt inte men det hade jag väl inte räknat med. Man är ju bara en tjänsteman även om man är chief of mission. Jag hade ju drömt om att få göra något för handicrafts och jag hade kontakt med en massa folk om det och jag kunde få loss hur mycket som helst ur den amerikanska counterpartfunden. Säg mig bara hur mycket du behöver, sade Black till mig, nämn bara summan. Vi drunknar i rupier. Det gjorde de ju också. Därför blev Delhi helt nerlusat med amerikaner de åren som forskade och levde på counterpartpengar. Men det behövdes riktiga pengar också. Och det var svårare. IBM ville ju ha betalt i dollar. Men det hade varit ett rimligt projekt om det kunnat genomföras. Du vet jag skrev till dig om det på den tiden.

Jag trodde ju ni kunde pressa på från Sverige. Ni hade kunnat komma in på bottenvåningen och fått vara med om hela uppbyggandet.

— Att sätta all indisk handicraft på data och kunna få fram form och typ på varenda kruka och vartenda textilmönster och vartenda silversmide i hela landet och ha en kontinuerlig inmatning och ett center i Delhi där uppköpare från hela världen kunde komma och programmera sina önskningar och få fram var och hur och hos vilka och samtidigt kunna få en vägledande hjälp för hantverkarna och få fram den verkliga profilen på efterfrågan och samtidigt se till att det kommersiella inte snedvred det konstnärliga genom att koppla det hela till en stor Indian Academy of Handicrafts and Popular Art som processade hela materialet och styrde det så att det på ett genuint sätt uttryckte det indiska folkets stora tradition. Det du! Men det gick ju inte. Krishna Menon misstänkte mig hela tiden för att vara en CIA-representant. Det var ju fånigt. Han var sådan när han satte den sidan till. Han menade att detta skulle lägga hela Indien under ett nät av informatörer. Om man trycker in krukors form från varenda en av Indiens femhundratusen dynghögar till byar, sade han, då kan man lika gärna trycka in annat också. Jag vill inte ha CIA i varje by. Det är final!

— De levde i en fullkomlig spionromantik i Indien den tiden. De gör så än. Vem fan vill ha Indien? Men pakistanarna var likadana. Adil som basade för familjeplaneringen för att han var Ayubs vän sade till mig i Paris 1967 när vi möttes för rådsmötet att han var tacksam mot svenskarna som hjälpt honom organisera alla barnmorskor i Östbengalen till ett finmaskigt nät. Nu vet vi för första gången vad dessa bengaler verkligen tycker och tänker, sade han. Ayub ansåg att barnmorskerapporten var det viktigaste bidraget till nationens säkerhet och integritet och utan svensk know-how hade man aldrig lyckats. Sedan gick det ju lite skevt med ert tryckeri och det hela och jag är inte övertygad om att er riksdag begrep det fina i kråksången. Men jag hade i varje fall inte tillåtit något sådant hos mig i Indien. Det var knappast så jag hade tänkt släppa in Ford foundation. Men det hela gick ju om intet. Det som så mycket annat. Även om det inneburit stora pengar för Indien och kunnat ge en grund för en verklig education satsning. Jag tror den filen väger sina modiga trettio kilo nu.

— Men egentligen hade ju amerikanarna förlorat redan då. Lut-

her Evans var en slug fyfan. Han svängde på en tjugofemöring och var med om att plocka in ryssarna ordentligt. Och ryssarna hade ju inget emot att det var prejudikat på att man kunde ha tummen i ögat på de sina. Men det blev lite kallare kring mig och det var väl redan när Veronese fick ta över som jag förstod att jag aldrig skulle nå mycket mer än det jag nått. Det ansågs ju fint klättrat men det skulle inte bli mer. När Maheu sedan kom till förstod jag vad klockan var slagen. Och han hade inte mer än hunnit bli varm i kläderna förrän han tog hem mig och stoppade undan mig i ett hörn av Paris. Där sitter jag ju än. Så gick det med fruns katt!

— Jag hade ju inte kunnat räkna med att bli director-general 1962 när René Maheu kapade åt sig posten. Men om man frågat mig kring 1952 vilket år jag beräknade komma fram så hade jag väl sagt 1968. Men det blev ju inte så och det kunde inte bli så och nu är ju UNESCO sådant att jag inte skulle ta i director-generalshipet med tång om man gav mig det. Som morbror sade: jag kysser inte halvaporna i arslet.

— Visst hade det funnits möjlighet att skapa en värld utan fruktan och utan nöd. Hade Roosevelt fått leva och hade han varit frisk så skulle han kanske kunnat lyckas. Det var ju en hänsynslös djävel. Men Truman räckte inte till. Amerikanarna darrade på manschetten. Redan när vi kom ditöver var det hela försent. Då hade världen redan en stor framtid bakom sig. Men det begrep vi ju inte.

— Jag har ju aldrig haft någon speciell kärlek till amerikaner. Halvbildade, obildade, öldrickare. Du vet ju hur jag ser på dem. Det vet du. Men de var vår möjlighet. Nu är den möjligheten förbi. Vet du hur jag firade flykten från guldet den 15 augusti 1971? Jag skickade 160 dollar till NMRA för att få ett life membership som modelljärnvägare. Man kan ju lika gärna syssla med att bygga modeller av sådana ånglok som inte längre finns som att planera för en bättre värld som upphört att vara möjlig för snart trettio år sedan.

— Sista gången jag träffade Nehru var han mycket trött. Munnen var slapp. Det hängde droppar av saliv i mungiporna. Han flackade med ögonen och fingrarna krafsade hela tiden mot varandra. Han berättade för mig att Indien nu besegrat kastväsendet. Han beskrev för mig att kasten avskaffats. Han bröt ut i ett häftigt angrepp på kineserna för att de hejdade Indiens ekonomiska framsteg. Sedan återkom han till kastväsendet. Det var kineserna som spred ryktet om

kastväsendet. Det var deras network i världen som smutskastade Indien. På författarmötet i Tasjkent var det kineserna som sökte smyga in ordet "kast" i diskussionen. Kämpa mot imperialism, neokolonialism och kast hade de sagt. Det var slander. Han förstod varför. De var avundsjuka på Indiens self-reliant development. Jag sade inget. Jag visste inte vad jag skulle säga. Han var en mycket gammal man och nu såg jag att han inte hade charmen kvar längre. Han visste ju att jag visste att det han sade inte var sant.

— Förr hade han klarat rollen. Strax innan gränskriget hade han talat med mig om kineserna. Han såg mig rakt i ögonen och han var rank som en yngling mitt i sin åldrade kropp. Det som sårat honom djupast i livet, sade han, var kinesernas svek. De byggde vägen i Aksai Chin och han fick ingenting veta. Hans underbara ögon glittrade mot mig och jag kände hur han själv speglade sig i mina ögon. Jag tänkte på Lady Mountbatten och det började krypa i ryggraden och Nehru såg djupt in i mig och sade: De svek mig.

— Men hela tiden visste jag ju att det inte var så. Jag kände ju Kusum. Jag visste vad hela Delhi visste att hon varit däruppe och kommit tillbaka och rapporterat för Nehru om vägen och gjort det många år innan krisen och att Nehru då menade att det ju var riktigt; vägen hade alltid funnits där. Den var uråldrig. Det var ju kinesernas gamla karavanväg. Men när han såg in i mig var det som om hela medvetandet tumlade ur mig och jag bara hörde hans röst säga: De svek mig.

— Nehru var en farlig man när han ville. Men sist jag träffade honom kunde han inte vilja längre. Han var gammal, trött och förbrukad och han flackade med blicken när han sökte koncentrera sig till att säga mig att kasten inte längre fanns. Jag förstod att han inte kunde ha långt kvar.

— Visst hade jag pull sålänge han levde. Men inte i stora frågor. Mitt projekt kunde jag aldrig intressera honom för. Jag hade pull bara för att folk visste att jag umgicks med Nehru och att han tyckte om mig. Umgås och umgås. Vi drack te ibland om eftermiddagarna och vi talade om olika saker. Vi konverserade. Innan Erlander skulle komma undrade han om Erlander egentligen var vidare bildad. Men han hade respekt för honom. Det var bara hans sätt att vara uppriktig. Han undrade vad Erlander skulle ute vid Konarak att göra. Begriper han sådant?

— På den stora mottagningen i Dehlhi hörde jag Erlander förklara sin upplevelse för Nehru. Det var mycket vackert, sade Erlander. Det symboliserade själens vandring, hade Erlander hört. Frigörelsen från det jordiska. Nehru såg på honom och snurrade sakta den röda rosen mellan fingrarna, Ja, svarade Nehru, som Höga Visan. Själen möter en Gud. Just det ja, sade Erlander. Precis som Höga Visan. Man får inte missförstå sådant. Nej, sade Nehru, nej det får man inte.

— Hans vackra ögon glittrade och han såg på Erlander och jag som kände honom så väl visste ju hur intensivt han njöt av detta det djupa föraktets ögonblick. Nu är han död och nu täcker de årliga utlandslånen väl knappt de årliga låneräntorna. Men atombomb har man. Kastväsendet är kvar och allting blir lite fattigare och lite eländigare år från år.

— Du kan säga att det stora priset gick mig förbi. Men då kunde jag svara att det redan blivit värdelöst som kattguld. Vi hade haft en möjlighet åren direkt efter kriget men den möjligheten kom inte att utnyttjas. Den sista möjligheten var kanske den när MacArthur menade att man måste gå på och göra slut på det hela. Han tyckte ju inte om krig och han var ju egentligen alltid emot att gå in med trupper på det asiatiska fastlandet. Han var ju soldat och vet du den som en gång varit med om ett krig och sett allt ohyggligt elände vill sannerligen inte förmera det och vill inte vara med om det en gång till men det finns dock sådant som är nödvändigt. Har man gått in får man fullfölja sitt uppdrag. Den gången förlorade amerikanarna nerverna och Truman visade sig som den haberdasher han var. Roosevelt skulle inte fegnat. Han skulle gått på. Han gjorde större vågspel än så. Men det låtsas man aldrig om ty Roosevelt har alltid haft god press bland intellektuella och européer. Jag har sett det här spelet och jag har sett hur vi förlorat parti efter parti.

— Ni gör helt rätt. Om jag skulle ha återvänt till Sverige skulle jag inte gjort annat själv. Det är ju inte 1952 längre. Men ni skall alla upp att vittna. Du med. Det tål jag inte. I det här landet har man aldrig fått säga ett sant ord. Det är så förbannat fräckt naivt det som gäller för offentlig debatt här. Det argumenteras ju inte. Den som är van att läsa Le Monde och New York Herald Tribune och sedan får vara här en tid och kan svenska nog att följa landets debatter blir ju äcklad. Aldrig en ny tanke. Aldrig ett uppriktigt

ord. Jag märker det ju på dig också Georg. Du vågar inte vara ärlig. Du jamar med.

— Men vi vet ju hur det är. Massmedia har blivit reservat för misslyckade existenser. I vilket annat land tror du Birger skulle få hålla på? Ett till sådant finns inte! Men här går det. Den som aldrig förmår samla sig till en avhandling ens blir högerman och den som super ner sig blir vänsterman och den som med nöd och näppe släpps ut ur dårhuset ibland blir radioman. Det är debattens verkliga villkor.

— Nej, om jag tog mig hem igen och om ni mot förmodan skulle hitta en post åt mig skulle jag vara omöjlig. Jag blev socialdemokrat för att jag trodde på demokrati. Du minns att vi diskuterade detta under kriget. Men demokrati kräver medborgarsinne. Vad finns det för medborgare i detta land? Hur kan man ha medborgare om man inte ger dem ens grunderna av ett medborgerligt medvetande. Sverige är bara demokrati i ytlig mening. Jag minns vad Marianne viskade till mig när vi såg på hur Nehru tog emot Erlander. Svenska flicka titta vackert bort när världens äldsta demokrati möter världens största demokrati. Vi höll på att fnissa på oss allihop. Hon var obetalbar. Jag förstår inte hur Svenskan kunde ha något så klokt. Men det kunde de ju heller inte.

— En nation av massmediafår kan aldrig vara en demokrati. I verklig mening finns ju ingen demokrati. Vi tog fel väg efter kriget. Vi tog inte vårt ansvar. Nu är det försent. Den styrka vi hade kunnat använda var Amerikas styrka. Det fanns så mycket gott däröver trots allt. Det fanns en viss jämlikhet och det fanns en amerikansk dröm och ett American heritage och dessa öldrickande baseball-fans menade ju helt uppriktigt allvar när de frågade how new will the better world be. De dog ju för det på Normandies kust och i Bataans djungler. Vi hade kunnat skapa ett århundrade för the common man. I allt det som sedan hänt och också i antikrigsrörelsen och i synnerhet i den rörelsen har ju denna amerikanska tradition varit den drivande.

— Det finns ett stort amerikanskt hjärta som bultar tätt intill oss och som vi hör i Walt Whitmans sånger eller hos Woody Guthrie och som betyder fan så mycket mer än all coca-colonisation. Men vi förmådde inte utnyttja denna styrka på rätt sätt och amerikanarna blev själva skakis och undrande när de märkte sina möjligheter och

det historiska ögonblicket gick förbi och inte ens den sista räddningen som MacArthur föreslog dem kunde de ta utan han sändes bort i retirement och nu är Amerika bara ett allmänt dårhus i ett meningslöst och misslyckat krig och styrs av en kriminell president som till rådgivare har en tokig tysk emigrant. Fy fan.

— Det går ju inte att säga detta här i Sverige. Här är det konformt nu som alltid. Under kriget fick man inte säga att demokrati var något av betydelse innan myndigheterna hade fastställt att Hitler verkligen höll på att förlora. Det vet du ju. Sedan fick man tala om demokrati en stund till dess man blev rädd för att det var ryssarna som höll på att ta över. Då sparkade man ut balterna. När det sedan var Tingsten under några år då gick det inte vidare djupt. Och aldrig har någon fått säga något som inte passade i tiden. Du vet ju att jag må vara aldrig så mycket socialdemokrat och ha aldrig så rent demokratiskt mjöl i påsen men jag skulle bara skällas för fascist om jag sade högt i Sverige vad jag och annat förnuftigt folk tänker. Du kan föreställa dig Dagens Nyheters ledare. Nej, till det priset att tala som det anstår hederlig svensk vore jag inte beredd att köpa mig hemlandet åter. Hellre då fortsätta i utlandet. Även om Sverige är vackert. Det är det vackraste buskhelvetet på jorden men man kan inte leva här. Jag kan det inte i varje fall.

— Som du förstår tänker jag ge mig iväg. Det beror inte bara på att jag fick första varningen förra året. Men det spelar också en roll. Jag vill inte bli som Carmichael. Jag vill pensionera mig till levande livet. Men det är meningslöst att vara kvar. Jag kommer aldrig att kunna avancera och de tar ju över alltihop nu. Vi behöver inte låtsas något annat. De tar över vad vi än säger och även om vi talar om kulturkonflikter och även om vi i decennier arbetat för att bekämpa dessa kulturkonflikter och de-fuse dem så finns de. Och det blir inte vår värld. Vi har haft vår chans. Amerikanarna gjorde inte sin plikt när de kunnat göra den och nu är det försent och nu tar de andra över. Ibland känner jag mig som om jag vill brista ut i Kipling eller Malmberg. Men det behöver jag inte. Jag vet ju ändå vad jag menar och någon annan att tala med finns det inte längre. Jag går helt inuti min egen ensamhet nu. Jag är inte sentimental Georg. Det behöver jag inte vara. Det bara är så. Med dig kan jag tala och med Hans och kanske också med Eva fast vi träffas så sällan. Med Birger går det ju inte. Han är ju redan borta tycker jag

och de andra, de andra går det inte att tala med. De som kunde svara är döda eller försvunna och jag går nu var morgon ner mot floden och över bron och hör mina egna steg mitt i bullret. Hör dem alldeles tydligt. Och tror du Sahib Singh skulle förstå vad jag menade? Han skulle bara söka sätta dit mig. Rasist, skulle han säga. Men det är jag inte. Culturalist kanske. Men det kan ju inte vara så att vi alltid skall kämpa för att förstå deras culture. Vi måste en dag kräva att de skall förstå vår. Eller vi hade bort kräva det. Fast det finns något som kan kallas ömsesidighet också. Men det finns inte. Det blev aldrig så.

— Innan jag var över för att tala med Hans och se mig kring satt jag tillsammans med min ryske counterpart en kväll. Det är en fin man. Han skall ha skrivit en viktig avhandling om unghegelianism och kritisk tradition i rysk litteratur redan i tjugoårsåldern. Det var före kriget. Vi talade om Sahib Singh. Käre vän, sade han, vi har ett östjudiskt uttryck som lyder: Livet är vackert men dyrt; man kan också få det billigare men då är det inte så vackert. Mr Singh visar att detta är fel. Det är fullt möjligt att få ett liv av prima kvalitet till verkligt rabattpris.

— Det är ju så. Men Sahib Singh är inte den värsta. Han är en oljig propp som sitter sin tid ut för att kunna plocka FN på pension. Vad tror du det är för standard på de nya indierna vi får? Eller än värre de nya afrikanerna? Nehru är död och hans generation är borta. De var ju bländande gestalter. Redan nu är de kvalificerade tjänstemännen från kolonialtiden pensionerade. Vad tror du vi får nu? Fram kommer portvakterna och olika independence wallahs och gnidiga okunniga och intriganta studenter. Det är rena huggsexan. Vet du vad som händer med mig om jag säger detta högt? Vet du? Ja, det vet du!

— Kolonialismen var usel och hade den inte varit usel så hade den inte försvunnit. Men kolonialisterna var inte så svarta som de utmålats. Hur tror du FN kunde ha byggts upp utan kolonialtjänstemännen? Jag kände dem. De var utmärkta och lojala tjänstemän. Det fanns inte fler rödbrusiga whiskydrickande lättingar bland de brittiska kolonialtjänstemännen än i den svenska domarkåren! Det är anständigt folk. Men nu lämnar de av den ene efter den andre och i stället kommer alla dessa våra developing brothers. Vad tror du Maheu skulle säga om han hörde detta? Det vet jag!

— Det var sedan på slutet av femtiotalet och i början på sextiotalet som standarden verkligen sjönk. Då försökte ni ju exportera allt omöjligt folk från era länder. Ja, jag säger era länder ty jag tillhörde ju dem som fick ta mot dem. Norrmän som gjort sig omöjliga i departementen, svenska sociologer som skulle fixas fram mot en professur på alltför svaga meriter, partivänner som förlorat i maktkampen efter regimskiftet i KF. Och alla skulle de ha fri sprit och diplomatiska privileges. Och nu kommer tredje generationen. Nu är det Idi Amins folk och gorillornas i Chile män och olika tokiga afrikanska stamhövdingesöner och så naturligtvis sura kommunister från Asien. Och vi som skall arbeta mitt i allt detta har att göra som min tokige morbror sade: Kyss halvaporna i arslet eller get out! Och därför vill jag get out! Mens det ännu är möjligt.

— Jag är ju inte någon ung och dum socialdemokratisk sociolog som skall slicka sig fram till en professur i hemlandet. Jag hade ju något jag ville göra. Men när jag blev riktigt medveten om detta då var möjligheten redan försutten. Den djävla sommar då jag satt i New York och svettades över min rapport om rättsväsendet hos Rhee i Korea för UNCURK var ju allt redan förbi. Inte förstod vi det. Vi borde i alla fall ha förstått det när MacArthur sparkades. Det man inte har i huvudet får man ha i benen men om man varken har det i huvudet eller i benen då går det illa. Och det gick illa. Det blev bara Idi Amin och Giap och gorillorna i Chile av det som kunnat vara en värld utan hunger och fruktan. Skratta inte. Det är så. Och nu står Nixon där och sjunger sina dikter vid gränsen. Fy fan.

— Donald flöt upp i Paris i höstas. Men nu var det inte för FN och världsmedborgarskap och jurister för demokrati eller ens för Vietnam. Nu var det Chile. Han hade blivit specialist på gorillornas tortyr. Han framträdde i Le Monde till och med. Han är så ivrig. Vi gick på Allard och tog fisk i vit sås till lunch en dag. Han hade ringt mig och sagt att han var ledig och dragit på det så jag förstod att jag måste ta ut honom. Min sekreterare skaffade ett bord på Allard. Det är ju ett av de få ställen som fortfarande är rätt anständiga. Och hela lunchen satt Donald där mitt emot mig och smackade fram sina berättelser om tortyr i Chile. Och så stoppade dom in råttorna i hennes vagina, sade han under det han petade i fisken. Och han sade vagina med långt sugande a. Han kommer att gå långt.

— Jag är övertygad om att de chilenska gorillorna stoppar upp råttor i kvinnors vaaaginor om de får tag i några kvinnor. Vad tror du den indiska polisen roar sig med när de får tag i en soparflicka och kan leva ut utan att behöva betala en naya paisa för det? Ute vid Bombay finns en hel liten filmstad där svenskar och danskar och tyskar låter filma sig när de våldtar småflickor. Sedan tar de filmerna till Köpenhamn och Stockholm och flickorna skickas till Madras ty de har kommit in i yrket. Världen är sådan.

— Det ville vi ju inte. Och därför trodde vi faktiskt att det kunde gått på ett annat sätt. Men det blev inte så. Det bara gick som det gick som flickan sade. Du berättade om din kusin som höll på med BC-frågor på FOA och som med jämna mellanrum får noja och ringer upp Sven eller Synnergren och alltid kommer fram för han ger ditt namn och som säger att han är Sveriges farligaste man och att han håller på att förstöra hela landet och att makterna är ute efter honom och så tar Sven och Synnergren kontakt med myndigheterna och så tar man din kusin och stoppar in honom på dårhus och botar honom och när han är frisk kommer han ut och börjar på FOA igen och fortsätter att arbeta med BC för han är landets bästa på det. Har det aldrig gått upp för dig och har du aldrig talat med de andra om att din kusin kanske bara är riktigt klok när han är tokig?

— När man tog hem mig till Paris från Indien och jag förstod att detta var så långt jag kunde komma och att jag aldrig skulle få en andra chans då byggde jag mig min egen värld. Jag byggde den på vinden. Swampy River & Black Mountain RR. Dit har jag inte tagit dig. Du skulle inte förstå. En värld jag kan stänga dörren om när jag går ned till de andra. Nu skall den rivas. Nu river jag världen i Europa! Egentligen kanske jag byggde den åt Carmichael. Du har aldrig förstått det här med modelljärnvägar. Du hade ju inte en Märklinanläggning som barn. Du höll dig ju inte ens med en Shucobil, vad jag minns! Och det var knappt jag fick. Det är inte alls infantilt. Långt därifrån. Det är en hel vetenskap. Man är en konstnär som bygger för sitt eget nöje. Leken är en skapelseakt.

— Fast från början hade jag inte tänkt bygga en anläggning. Men jag togs till Paris och man placerade mig ute vid Bois de Boulogne som publicity-hora i den där paradvåningen där jag skulle ta emot och vara representativ. Boulevard Jules Sandeau. Inte riktigt fint. Inte fint alls ty vänt in mot staden och nere i det stora diket

mitt i gatan rasslade tågen förbi. Du har ju varit där. Stora rum med blanka golv och öppna spisar och speglar i tjocka guldramar. Det såg ut som ett bättre horhus från tjugotalet. Där skulle jag gå kring och vara charmerande. Ty det skulle ju bli min uppgift. Det fanns sådana som avundades mig. Men jag kände mig som en som verkligen hade framtiden bakom sig. Det var ju helt klart att mer skulle det inte bli för min del. Och jag gick kring i den stora paradvåningen och ett tag tänkte jag faktiskt återvända till Sverige. Men vad skulle jag där att göra?

— Där fanns fyra paradrum i fil ut mot gatan och långt in mot gården låg ett sovrum. Det gick en mörk gång dit in förbi en toalett som stod och rann. Den hade runnit länge och det var fukt på väggen och i fukten kröp små krabbliknande djur. Det fanns toalett för gäster därute bland paradrummen. Marmor och glas och förgylld brons. Men sovrummet var litet och ynkligt och gömt längst bak i korridoren. Sedan fanns ett gästrum också. Det var försett med eget badrum.

— Jag gick omkring i detta djävla horhus och man höll på att paradmöblera det runt mig och jag kunde riktigt se hur hyrda kypare skulle komma att vandra med cocktailbrickor genom rummen. Det skulle ju bli min lott i livet att vara en vänlig och vandrande klädhängare. Men så kom jag ut i köket och slank iväg ut i baktrappan. Och du vet hur det är med fina hyreshus i Paris? De bär slummen på vinden. Upp genom den vindlande kökstrappan, baktrappan kom jag upp på vinden. Där var tegelgolv och hett som i en bakugn. Det stank slum och fattigdom. Ungar i kippande skor sprang i gången framför mig och in genom en öppen dörr såg jag en gumma ligga på en madrass på tegelgolvet och snörvla. Två av rummen hörde min våning till. De hade använts av förre tjänstemannens tjänare. Det ena var för husan. Det var dekorerat i guld och vitt. Det andra var för kokerskan och det var dekorerat i rosa och blått. Det var två fina rum mitt i hela helvetet runt om på vinden. Jag tog det oskuldsvita rummet till mig själv. Där har jag bott i alla år. Dit har jag dragit telefon. Dit kommer inte ens städkärringen. Det är mitt. Tjänare har jag ju inte. Jag vill inte ha någon sådan boende inpå mig. Hela nätterna står det stora horhuset för UNESCO-partyn alldeles tomt därnere och jag bor däruppe i mitt eget rum. Jag bor bland folket, kunde man säga. De hasar i gången utanför dörren, ha-

sar och hostar och har sig. Du vet det fina folket nere i huset gör som jag och tar tjänstfolket utifrån och låter dem komma på förmiddagen och gå på kvällen men sedan är det fina folket också vad jag aldrig varit. Det är gnidet det fina folket. Det hyr ut vinden till immigranter och gästarbetare och löst folk som drivit upp till Paris från Auvergne. Men jag bor däruppe. Man är hövlig må du tro. Man lyfter på mössan för mig, man bockar, man hälsar och jag hälsar tillbaka och jag sover tryggt som ett barn. Det skulle jag aldrig ha gjort därnere i lyxhoreriet bland speglarna. Här har jag bara en pigtittare jag köpte på auktion i Jönåker när jag körde förbi där för fem somrar sedan. Där nere är telefonerna vita och mässingsgula. Men uppe hos mig är apparaten helt vanligt svart. Jag klarar mig med handfat och bidé och en liten garderob och det är ett dåligt eländigt vindsrum men det är inte det rum man tänkt ut åt mig på sekretariatet och liten tröst är också tröst.

— Jag undrar hur de beskriver detta i min dossier. De misstänker mig kanske för utsvävande leverne. Tror jag håller mig med små algeriska gossebarn som jag hämtar in från korridoren. De kan inte förstå att man kanske bara vill vara sig själv. Det förstår sådana aldrig.

— Och i det andra rummet har jag byggt en liten värld. Swampy River & Black Mountain RR. Det är egentligen två dioramor med lite förbindande skenor. Du vet det finns en amerikansk modelljärnvägsfilosofi som européerna aldrig begripit. Prototype realism. Det kan du se på flänsarna på europeiska modelljärnvägsanläggningar. De är alldeles ur skala. Och du har väl kunnat se hur man i Europa helt samvetslöst bryter mot enkla prototypförhållanden. Men det är ju nästan omöjligt att bygga upp en realistisk operation. Vad jag har gjort är att jag byggt ett diorama med en gruvanläggning i västern någonstans och så utkanten av en lumber camp. Och därifrån går en smalspårig bana bort ut mot huvudlinjen som jag ju inte visar utan i stället har jag i andra ändan av rummet en station vid Swampy River där smalspårsbanan går in och gods lastas över till huvudlinjen. Det är en färja också. Nå, det är ganska bra det hela och ger mig mängder av växlingsmöjligheter. Du vet det måste ju upp gods till gruvan och sedan annat över till timmerhuggarna och det gäller att veta vad som måste dit och så skall malmen ner och ut och timret skall bort och de skall åt olika håll på den stora banan

och så finns det ett par små fabriker också nere i Swampy River och det är ett bygge med stora möjligheter. Jag arbetar ju i HO och HO3 och på huvudlinjen har jag ett par djävligt stiliga mässingslok. Hans skaffade mig ett i Seattle när han var där. En Denver & Salt Lake 2-6-6-0 som var alldeles förbannat vacker.

— Däruppe i kokerskans rum brukar jag sitta om nätterna när folket gått hem från korruptionsmiddagen nere i horhuset och jag sluppit loss. Och jag har gruvan däruppe där hon en gång hade huvudkudden i sin säng och jag har staden nere vid garderobsdörren och verkstadsutrymmet mellan handfatet och bidén. Bortsett från loken försöker jag ju bygga det mesta själv. Det är ju det som är själva lyckan med det hela. Och sedan kör jag upp det blandade godståget på smalspårsbanan upp mot gruvan vid Black Mountain och bokför noga vad för slags styckegods som gått till vilken adressat och så tar jag ner kvällens malmtåg och sedan lastar jag om vagnarna nere i Swampy River junction.

— Du förstår inte. Men det är inte en hobby bara. Naturligtvis kan man ha det som hobby. Vad kan man inte ha som hobby? Jag försöker faktiskt återskapa en verklighet som en gång funnits. Jag har köpt in antikvariskt från en hygglig kille på västkusten flera årgångar järnvägsmagasin från trettiotalet och nu skapar jag ett bättre trettiotal. Du förstår inte vilka regler som gäller. Det är samma regler som i verkligheten fast mer komplicerade. Allt måste ju stämma. Ingenting får vara tillfälligt. Jag är ju inte en sådan modelljärnvägare som fungerar som en gud ur maskinen utan jag är mer en deistisk gud som följer sina lagar och vars utveckling styrs av de lagar som jag en gång formulerat.

— Jag har inte vågat avslöja detta för Hans. Jag vet alltför väl, vad han skulle säga. Jag minns ju hur han flinade när vi kom till Charlottesville och fick se den anläggning Kenneth W. Bolton köpt åt sin grabb. Det var American Flyer och Lionel. Nej, det finns sådana saker som modelljärnvägar och Billböcker som Hans aldrig begrep sig på trots allt. Han var ju alltid liksom den vuxne bland oss och han hade varken lekt med ett Märklintåg eller läst en Billbok. Minns du första gången han kom till klassen? Hösten 1940. Den enda av oss som hade antydan till mustasch. Vi hade tyska för Lindmark och Hans var helt suverän. På rasten gick han fram till mig och sade: Så lustigt att du heter Torsten! Sedan sade han: Goethe är en krämar-

själ egentligen. Han är vanlig. Det går en liten Goethe i varje dum SA-man. Du skall läsa Seume i stället. Och jag som aldrig drömt om att våga mig på att frivilligt och för nöjes skull ta ut en volym Goethe ur hyllan hos gubben. Än mindre att sedan verkligen läsa i den. Jag bara stod där och såg på honom och han gick vidare fram till dig. Minns du det? Till honom kunde man inte tala om Richmal Cromptons böcker eller tåg från Märklin. Det gör jag ännu inte.

— Men så fick jag den där smällen förra året. Då blev jag rädd. Jag vill inte bli som Carmichael. Död som pensionär. Och jag har ju gjort mina år i FN. Även om dollarn sjunker så har den inte sjunkit så mycket att jag inte kan dra mig tillbaka på ett anständigt sätt. Och det tänker jag göra. Det var därför jag körde upp till gubbens grav. Ville se honom en sista gång och ville liksom helt övertyga mig själv om att det trots allt inte skulle gå att flytta hit hem.

— Det var ju roligt så länge det varade. Nu river jag mitt lilla empire på vinden. För dig är det ju annorlunda. Jag kan lika gärna säga dig vad jag gjorde däröver. Jag vågade inte säga det till Hans. Jag hyrde ett hus vid Lomita i California. Ute vid Redondo Beach. Hela Stilla Havet framför mig och Los Angeles åt ena hållet och Disneyland åt andra och några goda vänner från förr alldeles bredvid.

— En sak är ju hur det hade gått om det varit annorlunda. Men när det inte är annorlunda och när det är ebbens tid då kan man ju vara klok som en Candide. Fast klokare. Jag odlar ingen kål och spinner heller inte utan kan ligga på rygg i sanden och se stjärnorna vandra över himlavalvet och höra bränningarna slå. Du må tro det blir glädje i sekretariatet. Det blir nästan lika bra som om jag dött. Befordringsfanan vajar och alla skall upp ett pinnhål och någon kallas hem för att sättas i disponibilitet bland speglarna och guldet i representationsvåningen. Men jag är ute. I opt out!

— Jag hoppas du kommer över någon gång. Eva med för den delen. Det är ju inte så många kvar av det gamla gänget. Jag kan ge dig mitt telefonnummer. DA-6-3824.

G

— Du borde inte gått på begravningen Eva. Du blir bara uppriven av sådant. Du borde stannat hemma när jag inte kunde följa med. Det finns ju inget vi kan göra åt det ändå. Birger hade inte velat att du skulle gå. Han visste ju hur du upplevde begravningar.

— Det var inte nödvändigt att gå. Hans hade ju redan ordnat kransen. Du såg den ju själv. Jag har redan fått räkningen. Birger, vän och kamrat! Eva och Georg. Hans. Torsten. Vi behöver ju inte markera. Vi känner ju varandra. Vi är ju inte begravningsmänniskor Eva, vi är rationella. Begravningen hade vi kunnat lämna till hans kolleger och släktingar och till Greta. Vad hade du på begravningskaffe att göra. Inte ens kakorna hade Birger bakat. Drömmarna hade köpts på Konsum. Nej, bli nu inte så uppriven Eva. Jag försöker ju bara att få dig att se verkligheten för vad den är.

— Det är riktigt att du tänker igenom det hela. Men du måste tänka med förnuft. Det var inte ditt fel. Han hade tappat greppet om realiteterna för länge sedan. Han var ju helt upplöst. Han ringde ju nästan var natt. Det gick inte. Det kunde inte gå. När vi skulle lägga på luren ropade han: Men jag har något viktigt att säga. Och sedan bara pratade han. Det minns du ju. Varken du eller jag trodde ju han menade något med det den här gången. Vad skulle du gjort? Skulle du ha tagit bilen och kört över till honom? Men det ville han egentligen ju inte. Förra gången han var illa däran gjorde vi det. Då sov han när vi kom fram.

— Det fanns inget annat att göra än det du gjorde. Man kunde inte hålla honom under armarna hela tiden. Jag hade sagt det klart och tydligt till honom. Om jag varit hemma när han ringde skulle jag gjort precis som du. Det är inget att oroa sig över och det finns inget skäl för dig att känna dig illa till mods. Sov vidare Birger,

hade jag sagt, sov vidare så kan vi talas vid i morgon när du blivit nykter. Det brukade jag ju säga. Det hjälpte ju. Han ville ha ett fast och klart kommandoord när han var sådan där.

— Men Eva, detta är inte riktigt rätt av dig. Du gör fel som tar åt dig på detta sättet. Du gör fel också mot Birger. Han var inte något fall i någon av dina läroböcker. Du vet lika väl som jag att det han kom med inte var något riktigt rop på hjälp. Man kan inte bara ta exempel ur böcker och låtsas som om de vore verklighet. Vi kände ju Birger.

— Om du menar att han ropade på hjälp så hade han hållit på att ropa i trettiofyra år. Du vet han var ju likadan då. Minns du när vi stängde in honom i garderoben hemma hos Torsten. Först skrek han och ropade. Vi stod därutanför och sade att vi bara skulle räkna till tusen först. Men sedan plötsligt slutade han skrika och vi kunde höra honom prata. Och han pratade med olika röster och skrattade och var glad. Han var ju eidetiker. Han kunde se saker. Han var en fantasimänniska. Det var hans sätt att spela upp sin livsroll för oss andra. Nu ringde han om nätterna och pratade. Vet du att han ringde till Hans i New York också. Han ringde upp sina pengar och pratade om nätterna. Men det var fyllan som pratade i honom.

— Det fanns ingen annan väg för honom. Du skall inte ta det på det här sättet Eva. Tänk på honom som han var innan han blev ett fyllo. Ser du inte att den enda olikheten var att spriten gjorde honom suddigare och lösare i köttet och lite dummare. Men det var ju samma Birger som 1940 egentligen. Han var ju precis likadan. Och det hade inte blivit annorlunda även om ni inte gjort slut 1948. Jag vet att du anklagar dig för att ni gjorde slut och för att du inte lyssnade och för att du nu lade på. Men det är fel. Det var inte du. Det var han själv. Han kunde inte annat.

— Han växte aldrig upp. Det var det hela. Och det kunde man se på honom redan när han var barn. Minns du inte när Hans skulle hålla på att hypnotisera folk? Det var när han hittat den där engelska handboken i hypnotism på Thulin & Ohlson. Den enda han lyckades hypnotisera var Birger. Och det var på riktigt. Han gjorde sig inte bara till. Vi stack ju nålar i honom för att prova. Han såg ut som ett piggsvin tillslut. Men han glömde det ju sedan. Hans försökte med oss alla men det var bara Birger som föll för han hade

egentligen inget jag och det hade han aldrig haft och det var därför det gick honom sådär. Du var ju annorlunda. Du var ju snäll och hygglig och ville göra Hans glad men du bara låtsades. Det såg jag med en gång. Det var därför jag stack dig med synålen. Du skrek och alla förstod att du bara sökt vara vänlig och förekommande mot Hans men med Birger var det annorlunda, han blev mesmeriserad på verkligt. Egentligen tror jag aldrig Hans var så lycklig som den gången. Det var första gången teorierna stämde med verkligheten.

— Men redan då sade ju Hans till oss att Birger var en svag suicidal människotyp. Hans hade rätt; det visste vi ju. Det som hände när han ringde dig nu skulle ha hänt i alla fall. Det finns absolut ingenting du kan förebrå dig. Han hade ju alla chanser. Det var inte vårt fel att han inte kunde ta dem.

— Jodå, visst minns jag hans studentskiva. Men det är länge sedan. Hans var full och rå och ville visa sin makt men det är länge sedan och Birger tog inte livet av sig 1974 för vad som hänt trettio år tidigare. Och du minns inte riktigt rätt heller och det var inte som du säger. Om vi skall vara fullkomligt uppriktiga så var det ditt fel. Hans var ju sådan. Han höll ju på med andningsövningar och yoga och allt det där en generation innan det blev på modet. Jag vet inte hur han gjorde och jag vet inte hur det kan förklaras men man kunde fimpa cigarretten mot armen på Hans utan att det ens blev brännmärke av det minns du det? Hans tog av sig kavajen och kavlade upp skjortärmarna och höll fram vänsterarmen mot oss och vi fimpade cigarretterna mot den under det att han såg oss in i ögonen. Vi var ju fulla. Det var därför vi började fimpa på Birger. Meningen var ju inte att skada honom. Vi trodde ju på Hans och när han sade att det bara gällde att koncentrera sig och att det bara gällde att ha tillräckligt stark motivation för att lyckas ta språnget över till avvägd självbehärskning så ville vi se om inte Birger kunde ta det språnget om vi drev på honom. Värre var det inte. Du blåser upp en småsak. Alla grabbar gör ju så. Du förvrider det i minnet Eva. Och det var inte därför det gick illa med Birger. Man kunde lika gärna säga att det var ditt fel. Ni förlovade er och allt och alla hurrade och Hans gick åt sidan med dig och pratade med dig om Birger och varför ni skulle förlova er begrep jag aldrig. Det var ju ingen förlovning.

— Jag vet att det inte angår mig och jag har heller inte talat om

det förut men du är orealistisk Eva. Om du vill veta vad jag anser så kan jag säga det tydligt och klart. Ni förlovade er för att Hans skulle få något nytt att fråga Birger om. Ni förlovade er för att du och Hans skulle kunna tala om det. Det var ju så det gick till hela tiden. Det angår mig inte. Det är länge sedan. Men det var ju så. Men inte ens det hade något med Birgers död nu att göra.

— Om du vill veta varför Birger dog kan jag säga det. Birger dog för att han var oduglig. Helt oduglig. Han fick alla förbannade chanser och han tog dem bara för att tappa dem. Och så söp han. Och så söp han ner sig. Tror du inte vi också talat med honom. Han måste ju visa sjukdomsinsikt menade vi. Hans var över och talade med honom så sent som förra året. Det vet du. Men ingenting hjälpte. Plötsligt stod Birger i dörren och var full och spydde på mattan och så fick vi alla rusa fram och ta rätt på det efter honom. Och så var det egentligen långt innan han fick tag i alkohol.

— Det var som med dåligt gjutgods. Det fanns en svaghet i honom och den måste brista vid belastning. Han höll ovanligt länge. Jag vet att du inte tycker om det här men du måste ut ur din negativism. Du måste se verkligheten.

— Jag vet precis vad som sades. Du behöver inte dra det för mig. Jag kan det. Jag kunde skrivit det själv. Jag kan det hela med fanor och ord till bortgången kamrat och jag vet hur man skall säga det för att det låter riktigt och hur man skall hålla tonen och jag hade inte velat säga ett enda ord över Birgers lik och därför var jag glad att jag måste gå till riksdagen och dra ner byxorna på C. H. Hermansson i stället.

— Det var därför du inte skulle ha gått. Egentligen var Birger bara en sådan som svek gänget. Det gjorde han hela tiden. Och hela tiden väntade han på att du eller jag eller Hans eller till och med Torsten skulle komma fram för att leta rätt på honom och plocka med honom. Men man kan inte hålla på att bära femtioåringar.

— Jag hade sagt honom detta rakt upp och ned för länge sedan. Han hade supit bort sina möjligheter. Inte ens Vecko-Journalen ville ha honom längre. Ingen ville köpa loss honom. Han hade bara sitt kontrakt att hålla sig i och han stod inne i telefonkiosker på olika krogar och sluddrade fram sina förbannade krönikor som blev allt lösare och lösare i köttet och fick allt fler och fler stålblanka romarcitat och blev allt läskigare och läskigare. Det gick inte.

— Tror du det hade gått att komma med honom till Örebro och säga: Se här er nye chefredaktör? Eller till Sollefteå? Eller till Malmö? Frans skulle bara ha kastat ett öga på honom och så hade han åkt ut. Men Birger bara klagade. Vi gjorde ingenting för honom. Vi brydde oss inte om honom. Vi hjälpte honom inte. Men vi hade hållit på att hjälpa honom en hel förbannad generation utan att ha fått något för det.

— Minns du när han fick vårt stipendium för att åka till New York och skriva om FN:s inre arbete? Hans skulle hjälpa honom. Hans gjorde allt. Men vad gjorde Birger? Gick på barerna. Och sedan satt han här och grät hos dig för att han blivit hemskickad.

— Jag vet att han kunde skriva när han tog sig samman. Men det blev bara alltmer och mer sällan. Det är väl lika bra att vi talar igenom detta på allvar. Det är nödvändigt att vi talar igenom det. Du får faktiskt ta dig samman och begrava Birger du med. Jag vet att han var din barndomsvän. Jag vet att ni lekte i samma sandhög. Jag har hört det i fyrtio år. Vi var kompisar. Men du måste låta de döda begrava sina döda.

— Nej jag är inte rå. Vi hjälpte Birger långt över det möjligas gräns. Vi hjälpte Birger även när det kunnat bli total skandal om det kommit fram. Ja, jag och Hans och Torsten satte faktiskt väldigt stora saker på spel gång på gång för att hjälpa Birger. Men inte hjälpte det inte.

— Jag tyckte om honom. Jag tyckte mycket om honom. Men det fanns inget att göra tillslut. Och han var sjuk. Du kunde se det på honom. Han magrade så mycket i det sista. Det var bukspottkörteln och det visste han ju. Ja, han visste det. Han talade med mig om det. Det hade inte med dig att göra och inte med mig och inte ens med resten av hans liv och Greta och allt det där trasslet. Och det är därför du inte skall ta så tungt på det.

— Han proppade sig inte full med tabletter för att du skulle komma över och få honom magpumpad. Han gjorde det för att han var rädd för att dö och för att han visste att han måste dö nu när han supit sönder sig så grundligt. Därför tog han tabletterna. Sedan ringde han dig för att han visste att du skulle tala snällt för det har du alltid gjort och han var rädd för att han tagit tabletter för att han var rädd. Han ville få över rädslan på dig. Men så var du för trött för att tala och tillslut somnade han bort. Det var det hela. Det

har du inget skäl att anklaga dig själv för. Om du hade lyssnat på honom så hade du fått in honom på sjukhus och där hade han länspumpats och så hade han dött i alla fall. Det gick lättare för honom på det här sättet.

— Du minns hur det gick när han sedan skulle till Bengalen för att skriva om familjeplanering och rollförväntningar och välståndsmöjlighet? Han plockade ut 20 000 från SIDA. Jag rekommenderade honom och Torsten skulle göra allt för att ge honom de rätta kontakterna. Vad blev det? Precis som vanligt! Han kom till Paris för att träffa Torsten men surrade bara ut i kvarteret och sedan söp han ner sig så fruktansvärt att han fick skickas hem.

— Och nu, i den här historien just nu gick det likadant. Jag lät honom läsa verkligt hett bakgrundsmaterial. Jag tog upp honom till mig och han fick sitta hos mig och jag gick långt över mina egentliga befogenheter och lät honom ta del av verkligt interna papper. Sådana som är hemligstämplade med all rätt. Han fick gå igenom personundersökningar och rapporter och allt. Han hade fått ett pangmaterial. Jag lät honom inte göra några anteckningar. Då hade det kunnat gå oss illa. Men han hade ju gott minne. Han glömde ju ingenting även om han var ett fyllo. Han hade sin stora chans nu. Han kunde rehabilitera sig. Han kunde ha stuckit hål på hela IB-ballongen. Pang! Plufs! Flop! Han fick verkligen sin chans.

— Men vad gjorde han. Han gick rakt ur mitt rum och ut genom korridoren och tvärs över bron till gamla riksdagshuset och tog sig in på IB-galan och där satt han längst ner bland bänkarna och tryckte genom tre föreställningar. Det var tacken det! Sedan tassar han ner på Freden och groggar sig till sömns och skriver inte en rad. Inte en rad skrev han om det hela! Och jag vet inte ens om han förmådde hålla tätt. Jag tror han gick så långt att han rapporterade till motsidan. Det har sett så ut i vad som sagts från dem. Han hade blivit helt karaktärslöst förfallen. Ett kött var han. Ett slemmigt kött. Och så ringde han för att du skulle trösta honom. Fy fan!

— Men de har inte mycket för sitt skrikande. Du skulle gått till Riksdagen i stället. Jag städade upp med dem. Du borde hört det. C. H. tappade hakan. Han var inte beredd på det. Jag hade ju talat med honom i korridoren strax innan. Men då undrade jag bara hur det var med hälsan. Det går ju så många rykten, sade jag och var vänlig. Du vet det var riktigt kisse, kisse, kattfan! Han tappade

hakan. Han åkte på en så förbannad snyting. Det skall väl komma nu på kvällsekot.

— Hermansson är dum. Han hade chansen. Han hade den flera gånger. Han var ju sosse från början. Men jag var med när vi försökte få tillbaka honom 1960. Det var Gunnar Myrdal som gjorde anbudet. C. H. var ju hans gamla elev. Du skall över, sade Myrdal. Du skall över till oss. Partiet behöver radikalt och kunnigt folk. Vi behöver stärka vänstern inom partiet.

— Hade han gått över hade han blivit riksdagsman och minister och landshövding och vad fan som helst nästan. Det där du håller på med är bara barnsligheter, sade Myrdal. Kom till oss. Vi behöver radikala unga människor. Men Hermansson begrep inte sitt eget bästa. Han bara skämtade och slog bort det. Han trodde kanske han kunde göra något av sin egen bix. Men han missade båten den gången. Om han kom över nu skulle han inte ens få en egen tidning. Han är slut.

— Sedan hoppade ju hans kronprinsar. Det gick tretton på dussinet av dem. Landin och Eriksson och Utberg och allt vad de hette som hade tänkt bli partiledare. Då trodde väl C. H. att han skulle bli något. Men det blev han inte. Nu skall det komma snart.

— Han skulle inte ha stuckit ut huvudet i IB-affären. Kommunister skall hålla käft om sådant. Men han trodde väl jag skulle ha silkesvantarna på bara därför att han var charmerande och hade skällt på ryssarna när de tog Tjeckoslovakien. Men då gick han på pumpen. Nu, nu kommer det:

> — Herr talman! Det finns gränser för det politiska hyckleriet. När C. H. Hermansson talar om rättsstaten då går skam på torra land.

— Här försökte han ännu flina.

> — Herr Hermansson talar om angiveri. Det kan jag förstå. Det är ju det sätt på vilket herr Hermanssons kamrater umgås. Nackskottet är ju där ett argument. Men Sverige är en demokratisk stat herr Hermansson och svensk arbetarrörelse tolererar inga skadegörare inom sina led. Vi skakar lössen ur den röda fanan och vi skakar lössen ur nationens fana. Minns det herr Hermansson.

— Nu drar jag ner byxorna på honom!

> — Eftersom herr Hermansson är så angelägen att värna rättssta-

ten kunde jag kanske be herr Hermansson att tala med sina kamrater i öst. Inför herr Hermansson avslöjar jag ju ingen hemlighet när jag säger att man därifrån sökt slussa in agenter i mitt parti och borra sig in i svensk arbetarrörelse. Men till ledning för kammarens övriga ledamöter som inte kan beräknas vara insatta i frågan kan jag nämna att vi fått klara belägg för att det sänts in agenter från herr Hermanssons kamrater i Prag i vårt parti och att de sökt krypa ända upp till partistyrelse och regering.

— Nu förstår du skall jag rycka kärringarna i hjärterötterna!

— I ett öppet samhälle är det svårt att skydda sig mot sådana metoder. Vi är sårbara. Men hellre förblir vi sårbara och hellre tar vi på oss bördan av den skadegörelse som herr Hermanssons kamrater och skyddslingar utför än vi lämnar vår demokratiska grundhållning. För oss inom arbetarrörelsen är demokrati mer än ett ord. För oss är den ett livsvillkor.

— Och så knyter jag ihop det. Nu är C. H. bara en blöt fläck.

— De personer på våra arbetsplatser och inom våra fackföreningar och folkrörelser som herr Hermansson behagar kalla agenter och polisspioner är vanliga hederliga svenska arbetare som tagit på sig en svår uppgift och som står på demokratins mest utsatta poster. De är inte bara värda respekt och aktning utan de förkroppsligar det bästa inom den demokratiska svenska arbetarrörelsen. C. H. Hermansson och hans kamrater i Prag är inte värda att ta deras namn i sin mun.

— Han var uppe och studsade sedan. Men han var rätt matt. Han visste inte på vilket ben han skulle stå. Jag hade ju knutit upp svansen på honom. Han vågade inte gå riktigt hårt fram för då hade vi bara sagt att kommunisterna lierade sig med Bohman mot en arbetarregering. Han höll på att tjata om Prag och om att han verkligen tagit avstånd och det blev dumt det hela.

— Helén var uppe också. Men han var som vanligt. Det var egentligen bara det jag sade som det var något med. De andra kunde inte bjuda över och hade inget eget att komma med. Det slutade med seger över hela linjen. Vi tillsätter några kommittéer och så blir det inte mer. Luften har gått ur dem. Ballongen har spruckit!

— Tror du inte jag tänkte på Birger när jag var uppe och talade? Men det var inte vårt fel att det gick som det gick för honom.

Hade han inte haft gänget som höll sig uppe skulle han sjunkit redan under fyrtiotalet. Det fanns en spricka i karaktären redan från början. Men visst gör det ont Eva. Och jag vet hur du känner dig. Det är den första av oss som är borta. Torsten fnattar och har sig men Birger är död. Ja, det är rätt. Gråt ut. Jag har aldrig tillåtit att någon sagt ett ont ord om Birger när jag hört på. Utåt har vi ju alltid skyddat honom. Om vi var hårda mot honom ibland så var det ju för hans eget bästa. Han var ju en av oss. Hans sade alltid att Birger var den svagaste av oss. Det var rätt. Men du skall inte ha dåligt samvete. Vi gjorde vad vi kunde. Mer kunde vi inte. Till slut visade det sig att godset inte höll. Det fanns en inre spricka i honom från början. Det kunde vi inte göra något åt.

— Jag är ledsen att jag inte var hemma när han ringde. Men du vet ju att han sagt så många gånger förr. Det gick som med pojken som ropade att vargen kom. Den natten vargen väl kom var vi inte där. Så var det. Han låg inte och väntade på att du skulle komma. Det gjorde han inte. Han visste ju att han ropat varg ofta. Det blev tillslut en festlig ploj för honom. Och det gick ju lättare för honom så här än om han låtit naturen gå sin gång. Han hade ju inte mycket kvar att leva med.

VII

Kära Georg.

Ja, det var ju mycket tråkigt med Eva. Och jag förstår hur hårt du måste ta det särskilt nu när det kommer så tätt inpå Birgers död. Men det var ju inte någonting som kom oväntat. Vi har ju talat om det många gånger och Eva var ganska klar över sin egen situation. Du har gjort helt rätt som sett till att hon nu får den vård hon behöver.

Det är naturligtvis alltid möjligt att hon hade kunnat hålla ut ännu en tid om du haft möjlighet att helt ägna dig åt henne. Men det är ju inte säkert. Och jag tror att Eva hade upplevat det som ett offer från din sida och det hade i sin tur blivit henne en alltför tung börda. Det finns inget skäl för dig att känna dåligt samvete. Men jag förstår hur förtvivlat ensamt det kan bli nu. Eva var ju i alla fall en som varit med ända från realskolan. Man behövde ju knappt tala en mening till slut innan hon redan svarat.

Att du har pojken hemma är fel. Även om du har duktig hjälp kommer det att skada honom. Han är alltför inåtvänd som det är. Du bör skicka iväg honom till Sigtuna. Lundsberg är för fisförnämt. Och även om jag inte är överdrivet moralistisk tycker jag att dess traditioner drar väl mycket åt de slemmigare sidorna av engelskt skolväsen för överklassen för att det skall vara riktigt lämpligt att råda dig att sända honom dit. Men Sigtuna är bra. Jag har flera kolleger här som har sina barn där och de menar att det är en frisk och förnuftig miljö. Det är inte nyttigt för honom att gå ensam hemma nu. Du är ju sällan i huset och han är i en känslig ålder. Han behöver kamrater. Och det är bättre för dig också att du kan ägna dig mer helhjärtat åt ditt arbete. Du vet om du har honom hemma kan du råka in i emotionella konflikter där du av oklara skuldkänslor sö-

ker ta hand om honom och sådant brukar bara sluta med pinsamheter för båda parter.

Vad Eva beträffar så är det väl svårt för någon av oss att spå om framtiden. Detta är ju tredje gången hon har gått in i en verkligt djup psykos. Alla dessa perioder har ju varit perioder av hormonell omställning. Du minns ju hur hon var när hon kom till oss. Då hade hon ju legat på privatklinik ett år och var som något ur Krusenstjernas romaner. En flicka som flytt förnuftet när hon fick något rött mellan benen. Det var kanske också mycket därför som hon tydde sig till oss och vi blev ju hennes stöd. Vi fungerade som något slags yttre skelett runt henne. Hon var mycket djupt engagerad i oss alla och Birgers död måste ha träffat henne ända in i märgen.

Minns du när vi var ute i Slottsparken vintern 1942 och det var så svinkallt? Birger skulle nödvändigtvis vara härdad och manlig och gick i skjortärmarna fast han var blå om läpparna. Tillslut började Eva gråta och tog sin kappa och lade om honom och sade att han frös. Och hennes olika förlovningar. Hennes förlovning med Birger var ju en vit förlovning. Jag undrar om de gjorde mycket annat än höll varandra i hand. Jag tittade på dem en kväll uppe hos Torsten. De satt i soffan och var förlovade och plötsligt strök Birger över hennes högra bröst med handryggen. Hon blev alldeles stel och han rodnade och drog undan handen. Torsten såg det inte. Han höll på att ta fram den exakta texten till Bessies Empty bed blues och hade grammofonarmen hängande i en sorts galge. Om och om igen spelade han samma korta fras. Jag minns det tydligt men jag minns inte dig. Jag undrar om du var med den kvällen eller vad du gjorde.

Hon var skör Eva. Vi talade mycket om det. Hon sade mig att det hängde ihop med föräldrarnas skilsmässa. Jag tror inte hon fick lov att träffa sin far. Han var ju överläkare i Umeå. Men hon hade aldrig sett honom och hon anförtrodde mig att hon brukade fantisera om honom när hon var liten. Minns du modern? Som brukade komma med te? Jag minns inte att hon någonsin talade med mig. Goddag Hans! sade hon och Adjö Hans. Och det var allt!

Eva hade också en så märkligt välformad handstil då. Små knubbiga bokstäver som plötsligt spärrades av höga svarta streck. Vi brukade ju analysera varandras handstilar och Eva satt alltid helt spänd och väntade på vad vi skulle säga om hennes handstil. Du var klumpig minns jag. Vad gör du av din underzon, sade du och Eva rod-

nade. Men hon fortsatte med det psykologiska sedan också — även efter kriget. Det var väl ett sätt att söka stöd i tillvaron runt sig.

Hon var ju alltid en smärt och stilig människa. Hög tonus på musklerna. Det var därför hon kunde glida fram genom rummen. Men det gjorde väl också förlossningen svår. Hennes frånvändhet efter havandeskapet blev till en uppenbar psykos. Hon var faktiskt mycket djupt gången då och jag är glad att jag kunde hjälpa dig att komma fram till att vård var nödvändig. Minns du hur hon tittade på oss när vi skulle tala till henne. Bara såg rakt på oss. Vi nådde ingen kontakt då med henne. Hon såg saker genom oss. Men jag tror kanske att det var fel att lämna henne till svenska läkare. De är ju andens fältskärer. Jag tror inte på deras metoder. Att skära och chocka och droga. Det hade varit bättre att få över henne till någon klok och förnuftig analytiker från början. Det har jag faktiskt lite dåligt samvete för.

När hon skrevs ut var hon ju till en början mycket skadad. Hela hennes medvetande var som en schweizerost. Minnesluckorna mycket stora. Det blir så efter chockerna. Hon märkte det själv. Hon upptäckte att det fanns stora hål i livsväven bakom henne. Men hon trodde minnet skulle återvända. Det vet jag att det inte gör. Vad som är förstört det är förstört. Hålen finns inte bara i minnet de finns inne i skallen också. Även om det i och för sig finns celler nog att ta till för annat arbete. Men jag sade aldrig detta till henne. Den sommaren när hon var häröver för att komma i balans igen talade jag mycket med henne och jag ansträngde mig för att hjälpa henne fylla i minnesluckorna med pseudominnen. De tjänar samma funktion och så länge de är logiskt infogade i minnesstrukturen spelar det inte någon större roll att de är pseudo. Jag försökte fullfölja hennes tillfrisknande och göra det som slaktarna i Sverige inte gjort. Behandla psyket psykiskt. Gav henne också bättre minnen där jag kunde. Tog bort en hel del som varit pinsamt och obehagligt i hennes liv. Gav henne en ljusare barndom och sådant. Faktum är att jag tyckte att det gjorde jag bra.

Så småningom när grabben växte upp och du fick nya uppgifter kom hon igång med sina studier igen. Fast jag var inte glad över att hon inriktade sig på sådant som dödshjälpens etik. Hon var alltför bräcklig för det. Men det sög henne till sig. Jag försökte i alla fall hålla henne borta från de mer märkvärdiga amerikanska teoribyg-

gena. När du ser igenom vår korrespondens från de senaste åren skall du se att jag faktiskt nog gjorde vad som kunde göras och jag försökte hjälpa henne att komma i balans gentemot dig också och acceptera situationen som den nu var.

Men nu gick det inte längre för henne. Det hade märkts på hennes brev. Den hormonella obalansen under det begynnande klimakteriet blev alltför svår för henne. Hon hade blodvallningar och konstiga lynnesväxlingar skrev hon och menade att kvinnans öde var att styras av sin kropp. Vi är hysterikor födda, skrev hon. Jag trodde hon kanske skulle klara det men så blev Birgers död halmstrået som bröt kamelens rygg. Men vi kan väl hoppas att hon blir bättre sedan när kroppen lugnat ner sig. Fast jag tror knappast det. Var gång hon dykt under har sjunkandet blivit djupare och jag har svårt att tänka mig att hon skall kunna komma upp till ytan igen som den Eva vi kände. Minns du när hon läste Goncourternas dagbok? Det var när hon erövrat franska språket och hon satt i sängen med benen uppdragna under sig och den skotskt rutiga kjolen utfälld som en strut kring sig och runt henne låg alla de stora gula volymerna och hon var alldeles flammande i ansiktet av glädje. Det blir hon nog aldrig mer även om hon kan kämpa sig upp till ytan igen. Huvudsaken nu är att du kan hindra läkarna från att skada henne. Jag tycker du skall ta det inflytande du har och se till att de inte plågar henne. Särskilt inom psykiatrin har det kommit så många nya och okunniga läkare och herregud om överläkaren är spansktalande och den som skriver hennes journal är ungersk katolik så är det inte så konstigt om de omedelbart börjar spruta och skära och chocka så fort de märker en psykisk knut. Men just därför skall du skydda henne.

Men du kunde inte haft henne hemma. Sådant går inte. Det hade bara slutat med att du blivit invalidiserad själv. Du har ju andra uppgifter också. Uppgifter som går bortom den trängre kretsen. Du har gett mycket av din tid och din arbetskapacitet till Eva och nu när detta inte längre är möjligt kan du frigöra detta till dina verkliga uppgifter. Felet med the permissive society är ju inte att det är permissive utan att den lägger så tung börda på oss som verkligen arbetar. Om alla blev permissive fölle ju samhället samman. Jag skriver detta rätt sent. Mycket sent. Det är natt. De har gått hem nästan alla. Du vet även folk i chefsbefattning här i huset går hem. De tar ledigt. De reser upp för att åka skidor. De går på parties. Inte

bara av plikt utan för att bli fulla. Att personalen gör så är normalt men att det nu blivit normalt också för de ansvariga att göra så är bara ett tecken på hur FN utvecklas. Eller hur FN underutvecklas i detta politiska klimat.

När jag konfirmerades gav mig farfar sin bibel. Den hade gått i arv och bar alla namnen ända från karolinernas tid. Och längst ned på bladet skrev han: Till Hans den dag han första gången begick H. H. nattvard. Predikaren 10: 18. Han vart död bara några veckor därefter. Och du vet vad han syftade på. De där orden om *at för lättja skul förfalla bjelkarna; och för försummeliga händer skul warder huset drypande.* Och att hela denna skyskrapa nu har blivit drypande är inte bara storpolitikens fel. Lättjan gnager som en mask i märgen på de flesta här. De har tagit det här arbetet som en sinekur, som en enkel och bred väg fram till pensionen. De har sällan någon verklig självdisciplin och för deras *försummeliga händer skul* har FN blivit drypande!

Över veckändan var jag ute till västkusten för att prata med lite folk på det där kufiska center for democratic studies. Det gav inte mycket. Det verkade närmast som om det hela var i upplösning. Men jag passade på att ta mig till Lomita för att träffa Torsten. Jag hade sagt jag skulle komma på förmiddagen men jag blev försenad och när jag kom fram var det en hälsning till mig att jag kunde hämta honom på hans klubb. Han hade gått dit en vända för att träffa vännerna. Han hade inte kunnat vänta längre på mig. Det var tredje söndagen i månaden och då var det möte. Han skulle finnas på Rancho de Locos.

Det gjorde han också. Jag hittade honom hos Little Engines. Det var Southern California Live Steamers som hade möte. Och Torsten satt uppe på en godsvagnsmodell bakom ett litet fånigt ånglok. Det var ett sådant där gammalmodigt leksakslokomotiv fast större. Och han hade en tågförarmössa på huvudet och en snusnäsduk runt halsen och på flakvagnar bakom honom satt tio ungar som alla skrek och tjoade och tåget töffade fram mot mig och han vinkade.

Han var trotsig på något sätt. Här är jag, sade han. Här bor jag. Jag är en Southern California Live Steamer nu! Men sedan lugnade han sig lite och tog mig runt i anläggningen. Medlemmarna var stora och glada och vita amerikaner mellan sextio och sjuttio år. Han var nog yngst. De bar lokförarmössa och snusnäsduk. De kom

med sina modeller i stora specialutrustade stationsvagnar. Det tar många år att bygga en sådan här, sade Torsten. Många års hårt arbete. Själv hade han skaffat svarv och fullständig utrustning och höll på att bygga en Atlantic 4-4-2 i skala en tum till en fot. Det var en bra modell att börja med, sade han. Men han hade en dröm också. Han drog med mig till det största loket. En modell av en Union Pacifics 4-8-4 i skala en och en halv tum till en fot. Den var nästan femton fot lång. Den vägde som en ordentlig bil och den kunde dra tolv vagnar med tre personer i varje. Trettiosex vuxna män! sade Torsten. This is no toy! Han stod där bredvid det stora loket och fan ta mig klappade han det inte. Han visade på detaljer. Prototype realism, sade han. De fungerar! Han talade om tenderns boggier och menade att därinne fanns detaljer som var så sköna som i ett katedralbygge. Sådana man bara fick se just när man arbetade med bygget och som sedan för alltid inneslöts. Så var det med de stora gotiska katedralerna också. Blott byggmästaren, hantverkarna och Gud kände dem. Han var mycket ivrig och talade till mig som om jag varit någon annan.

Jag tog ingen strid med honom. Varför skulle jag det? Men det var något märkligt förklarat över honom. På sätt och vis förstår jag honom. Efter infarkten förra året har han blivit en annan. Förr höll han masken. Nu står han åter där som han var som liten grabb 1940. Jag anklagar honom inte för det. Alla ungarna sprang runt oss och de skrattade och tjoade och ångvisslorna tjöt och små tåg töffade omkring med stora amerikaner sittande på tendern eller på en av vagnarna som lokförare. Efter tjugtre år i FN:s tjänst har jag ett nest egg, sade han. Jag har rätt att dra mig tillbaka. Här stannar jag. Jag har lagt in om mina papers. Jag är inte med längre. Jag har gjort mitt. I opt out! sade han.

Han var ledsen över att Birger var död. Jag berättade för honom att vi skickat en krans och att vi skrivit dit hans namn också och det var han glad över. Fast han menade att Birger varit mycket illa däran mot slutet och att det nog var bäst som det gick. Men hela tiden han talade med mig flackade hans blick över mot lokomotiven och han vinkade och tjoade på olika vithåriga eller skalliga gamla amerikaner med snusnäsduk och liten lokförarmössa. Tillslut höll jag inte kvar honom utan sade att jag inte ville störa honom längre. Du vet, sade han då och var urskuldande på rösten, du vet det är ju

bara tredje söndagen i månaden vi har vårt möte och däremellan kan vi inte köra tågen. Jag sade hej och han gick in mot en grupp åldringar som stod på knä runt en modell av ett gammalt vedeldat lokomotiv i rött och mässing och stålblått. När han kom fram vände sig en av dem mot honom. Det måste ha varit ägaren. Han drog i en spak och lokomotivet tjöt och pep och släppte ånga ur sig och Torsten fick komma fram och sätta sig på tendern och man dunkade honom i ryggen och sakta satte loket igång och han töffade ut på banan helt ensam. Det var på ett sätt mycket otäckt att se.

Jag förstår honom ju. Infarkten tog honom hårdare än han sagt. Jag kunde se det på honom. Inte för att en infarkt är så farlig utan för att han börjat grubbla över den. På något sätt gör det mig mer ont om Torsten än om Birger eller Eva. Torsten bara plötsligt lyfter på mössan och bockar hövligt som en liten gosse och säger: Nu går jag av. Och så kliver han nerför trappen och går sin väg.

Nu är det bara du och jag kvar av det gamla gänget. När jag flög hem mot New York funderade jag mycket på det du sade sist. Jag har tänkt på det flera gånger men det kom i så kraftig relief just nu. Vi har ju inte hur mycket tid som helst till vårt förfogande. En dag är det slut. Det gäller ju då att kunna säga att man gjort något förnuftigt med sitt liv.

Du har ju rätt i att jag inte kan göra så mycket nu längre där jag är. Världen förändrar sig och det är inte längre så rewarding att arbeta i FN. Det är ju inte som förr i tiden. Jag menar nu inte så mycket att det skall vara rewarding i rent materiell mening eller ens att det är en fråga om inre tillfredsställelse i arbetet utan att man bör veta att det man gör verkligen är ett meningsfyllt arbete.

Naturligtvis har jag väl periodvis sökt undkomma denna frågeställning. Men det går inte i längden. FN är inte det fält där jag kan göra en stor och meningsfylld insats längre. Det kanske beror något på mig själv. Jag kanske inte riktigt räckte till. Men å andra sidan vet jag att möjligheten till att bli generalsekreterare nu är förbi. Det var den post där jag trodde mig kunna uträtta något men redan valet av Waldheim var en europé för mycket och det blir aldrig mer någon chans för oss och minst av allt för oss som gått den långa vägen genom sekretariatet. Jag är varken ledsen eller besviken och jag har aldrig haft några ambitioner för egen del. Men jag hade hoppats kunna uträtta något. Det har jag fått avskriva. Åter-

står då frågan hur mycket jag kan göra i den post där jag befinner mig eller i de poster vilka jag med förnuftiga utsikter att förverkliga mina önskningar kan aspirera på.

Jag vet inte om FN kommer att spricka. Ibland tror jag det. Stämningen i kongressen i Washington är mycket sval. Till och med liberaler som republikanen Clifford Case från New Jersey och demokraten Jonathan Bingham från New York har börjat tala öppet om att Förenta Staterna skall lämna FN. Jag vet inte hur omsorgsfulla rapporter ni får om detta nu. Kvaliteten på det som produceras växlar ju (det finns en *naivitet* på sina håll i UD som stör mig) men mycket tyder på att frågan om att helt lämna FN kan aktualiseras. Det behövs egentligen bara att Förenta Staterna blir ordentligt nedvoterat. Och det är ju inte så ovanligt nu längre.

I och för sig skulle det väl gå an att moralisera och säga att arabstaterna i synnerhet och tredje världen i allmänhet nu utnyttjar FN:s maskineri minst lika cyniskt som Förenta Staterna gjorde i sin krafts dagar men det räcker med att konstatera att så är fallet och att de två supermakterna därför också allt tydligare söker undandra FN allt inflytande och komma undan vår insyn i alla viktigare förhandlingar.

Detta kan innebära att FN blir något av vad salig Sukarno på sin tid hoppades när han skulle starta sitt eget tredje världens FN. Men det undras mig vem som skall betala. Dock tror jag FN kommer att bestå. Dess olika specialorganisationer måste bestå. Alla har behov av dem. Hela det stora centrala maskineriet kan också användas och blir nog kvar. Men på en reducerad nivå.

Uppriktigt talat ser jag inte längre att FN kan ge mig några möjligheter att utföra en verkligt betydelsefull gärning. Sverige blir därmed åter ett intressant verksamhetsfält. Det som verkligen intresserar mig är som du mycket riktigt sade de internationella förhållandena och den svenska utrikespolitiken i detta skede. Jag tror också att du och jag skulle kunna göra något ganska värdefullt tillsammans. Förutsättningen för att jag skulle återvända vore således att jag verkligen fick bära det stora ansvaret och fick ett fritt skjutfält. Om du förstår vad jag menar. Vilket du gör!

Hela vintern har jag funderat på just detta. Det är ett svårt beslut. Jag har hunnit slå rötter här och har fått mitt sekretariat att fungera på ett någorlunda anständigt sätt. Men jag vore alltså under

dessa förutsättningar beredd att återvända och ta mitt ansvar. Jag är i all fall svensk!

Jag tror också att du och jag skulle bilda ett bra team. Vi kompletterar varandra. På egen hand gör du dumheter. Det vet du! Ditt framträdande i Bryssel var en sådan. Jag ansåg och anser att ditt framträdande i Bryssel och ditt paper dit var en olycka. Inte bara för dig själv utan för landet. Din subjektiva och impressionistiska rapportering var bra. Den kunde bli en grund för diskussioner men din teoretiska utläggning var en olycka. Det är hårda ord Gugge, men jag tror att du förstår mig.

Hade du varit härute någonstans vid ett av de mindre universiteten hade det inte betytt så mycket. Men du uppträdde i Bryssel och jag är helt övertygad om att du åstadkom höjda ögonbryn. Sverige och svenskarna har ju inte precis rykte om sig att vara ett land och ett folk av intellektuella giganter. En Swede är som du vet en rova. God och närande och nyttig, men . . .

Tänk efter själv. Tror du att en sådan som Ulf Himmelstrand, för att ta en som troget tjänat i andens förgård, tror du att han skulle kunna bli kollega med en Levi-Strauss i Paris? Tror du det? Du vet att han inte skulle kunna. Den intellektuella traditionen hemma hos oss är alltför grund. Men om du vet detta skall du inte ge dig ut som teoretiker! Vi svenskar har vår praktik att komma med. Den kommer att bli lika intressant för det kommande sekelslutet som den brittiska praktiken var för hundra år sedan. Praktiken, mind you, inte teorien!

Du kunde ha talat om ditt arbete med Brottsförebyggande rådet i stället. Det är sådant som intresserar. Visa fram i praktiken hur det är möjligt att stämma in politiska besluten och den samhälleliga debatten med den sociala utvecklingen i stort och hur man tar in företrädare för alla myndigheter och organisationer och partier redan på planeringsstadiet och låter dem i skapande samverkan forma beslut inom det möjligas ramar genom en integrerad process av samordning, samplanering och samprioritering av beslutsfattandet. Du skulle ha kunnat dra vissa allmänna slutsatser av detta. Du skulle också ha kunnat gå ett eller två steg bortom vad dina väljare kan begripa men du skulle inte släppt praktiken. Låt fransmän och italienare och till och med tyskar (fast de är klumpiga!) dra de teoretiska slutsatserna.

Hade jag varit hemma hade jag resonerat om detta med dig i förväg. Jag har ju ofta varnat dig för ditt politiska teoretiserande. Inte bara för att motståndarna får grepp om dig utan också för att det faktiskt skadar din politiska profil. Det har aldrig funnits en teoretisk politiker av format i Sverige. Men skall vi någonsin få en sådan måste han vara verkligt teoretiskt skolert! Det är du inte. Du har inte blivit avslipad i pariserseminarierna. Du har inte ens blivit tilltufsad i Berlin eller fått höra att dina tankar är brillianta men behäftade med vissa minor defects och så fått dem helt demonterade i Harvard. Du har alltför begränsade erfarenheter av detta och bör inte ge dig ut som teoretiker.

Detta innebär ju inte att du inte har teorier. Men du behöver någon som förmår strama åt tyglarna när du blir yster. Och du har alltid haft lätt att bli yster. Så menar jag att vi kan fungera som team. Jag har inte dina stora möjligheter men du har heller inte min förmåga till eftertanke. Jag minns vad du sade när vi kom till Uppsala: Du är min klokskap, sade du. Och på sitt sätt är det rätt.

Vad er så kallade IB-affär gäller så har ni haft tur. En väldig och oförtjänt tur. För jag kan inte säga att ni skött den med vidare skicklighet. Men jag ser inte riktigt i dina brev och uttalanden att du är medveten om hur lycklig affären har varit. Du har bara med en osviklig och sömngångaraktig säkerhet gjort det rätta detta sista år. Och det är det som är din politiska storhet. En instinktiv säkerhet.

Hur kan man lösa kontinuitetsproblemet i en sig förändrande värld? Det är en allvarlig fråga. Jag vet inget annat land än vårt som kommit nära en lösning. Men vi har som sagt inte gjort det medvetet utan vi har tumlat rätt. Naturligtvis får du ta ansvar för regeringens handlande. Men den regering du tar ansvar för kom till redan när du var sju år. Det blir mycket ansvar det. I alla andra länder har regeringarna fallit och skandalerna jagat varandra och det ena avslöjandet följer det andra tätt i spåren. Men inte hos oss. Dock har vi bytt politik och kommer att få byta politik många gånger än. Vad annat kan en småstat göra?

Du vet ju lika bra som jag varför Torsten flytt till California och leker med tåg. För honom har en värld ramlat när för oss båda historien bara vände ett blad. Jag tror ju han fick infarkt av Weltschmerz. Han var alltid lite godtrogen. Redan som gymnasist gick han

omkring med små broschyrer från brittiska ambassaden och Förenta Staternas ambassad och frågade på blekt allvar lärare och oss hur ny den bättre världen skulle bli. Men innan han fyllt femtio hade hans värld vuxit upp, blivit världsherravälde, krossats och glömts bort. Vem vill väl komma ihåg 1952 längre? Det är inte så viktigt att reda ut huruvida han hade rätt eller fel. Jag är inte lika övertygad som han att det varit så lyckligt om MacArthur fått gå vidare. Det hade blivit ett Vietnamkrig i kubik och antagligen fört till än mer ödesdigra konsekvenser. Men inte heller detta spelar någon större roll. Han själv förmådde inte vända blad. Det var allt.

IB-affären har räddat regeringen och den svenska neutralitetspolitiken! Det är hela enkla sanningen. Hur hade ni annars kommit ur allt det konstiga som regeringen trasslat in sig i innan du eller någon annan fått en chans att påverka den?

Du vet vilka svårigheter man haft med sitt förflutna i olika länder. Erlander lever ännu. Han måste hyllas och firas och hans politik får inte ifrågasättas men samtidigt måste ni göra er av med den *lock, stock and barrel!* På femtiotalet var kontakterna med MI 6 och CIA i nationens intresse. Även om jag fortfarande anser som jag menade redan då att det var våghalsigt av regeringen att binda sig så nära Förenta Staterna att landet kunnat dras med i ett krig av misstag i signalspaningshistorien. Men nu var kontakterna livsfarliga. Vem fan vill hålla trossarna kvar när moderfartyget går under med man och allt. IB kapade linorna åt er. Utan den skandalen hade ni haft det förbannat svårt detta år när CIA sjunker och allt talar för att också presidenten måste gå och Storbritannien bara vacklar från elände till elände. Och hur skulle ni blivit av med Shin Beth? De skulle suttit fast som iglar i nacken på er och det hade gått lika illa för er i oljeblockaden som för Danmark.

Nu har historien vänt blad. Plus och minus har bytt plats men Sverige ligger där det ligger och det är inte stort annorlunda än när Holland gick under eller när vi nåddes av rykten att ryske tsaren och franske kejsaren kommit överens. Det gäller för ett litet land att bevara huvudet kallt och se om sitt hus.

Att IB-affären räddade Sverige och att ni i stort skött den hyggligt hindrar inte att du kunnat göra det bättre. Det har funnits tonfall i dina framträdanden som inte varit bra. Du borde ha hållit dig mer i bakgrunden. Du skulle inte sagt detta om pojkböcker. Du har för

lätt att vara sårande. Där skulle jag behövt råda dig.

Det är klart att den här affären gör det möjligt att strömlinjera lagar och förvaltning lite. Också det är en intressant arbetsuppgift. Kan du sätta Olle på den så kan han sakta svalna av i sina mellersta östernfantasier.

Som du förstår har jag på allvar börjat leva mig in i min roll som svensk igen och lämna funktionen som internationell ämbetsman. Men med mig härifrån skulle jag dock till oss kunna ta den vida överblicken. Ty säga vad man vill om tjänsten i FN; den ger i alla fall ett helhetsperspektiv på världen och världsproblemen som kan vara till god nytta när man vill göra något för vårt land och dess problem. En gång skickade den engelska aristokratin sina söner på the grand tour. Den var viktigare (och också dyrbarare) än något universitet och det var dess erfarenheter som gav England dess stora statsmän under adertonhundratalet. Vi kan utnyttja FN på samma sätt. Med den olikheten att vi får betalt för att kunna tillgodogöra oss erfarenheterna.

Ja, kära Gugge, detta blev ett långt brev. Nu är jag också helt ensam häruppe. Det är bara nattvakterna och jag. Det är konstigt att det skulle bli du och jag som blev kvar av det gamla gänget. Meningen var ju att vi alla skulle gå framåt tillsammans. Och nu innan vi är femtio är Birger död och Torsten har dragit sig undan för att leka med sina tåg och Eva har det svårt. Det blev kanske kärvare än vad vi trodde.

I alla fall:
hälsningar och handslag

Hasse

H

Kära Hasse.

Stort tack för ditt långa brev. För att börja mitt i handlingen: Jag har diskuterat det med grabbarna mycket omsorgsfullt och alla är eld och lågor (nästan) över att du kan komma tillbaka. Vi är helt överens om att du är den som kan göra den bästa insatsen just här. Frågan är bara hur snabbt vi kan övertala Sven om att lämna. Han tog ju mycket illa vid sig av den här historien. Det gällde ju hans egen prestige också. Och han har ju en stor backing. Jag hade nästan hoppats att han kunnat bli soulagerad med någon mindre krävande befattning när han nu var för gammal för att bli landshövding. Men han stod på sig och han sitter nu där. Han är ju mån om att visa upp sig för sin nya släkt också. Men det kan ju inte dröja så länge. Man får låta naturen ha sin gång. Jag tror du förstår min situation. Det finns vissa politiska realiteter.

Men i princip är vi alla överens och så fort det blir möjligt kan du betrakta det som avgjort. Visserligen är den parlamentariska situationen lite labil men ingen vill ha ett verkligt skifte och det som — oss emellan — kan inträffa är snarast någon form av koalition igen. Då kan vi samtidigt bli av med några av pensionärerna som bitit sig fast. Det kunde vara en rätt nyttig föryngring. Såvitt jag förstår skulle du vara helt självskriven. Det skulle till och med kunna betraktas som en hjälp ur en knivig situation. I så fall kunde jag troligen räkna med att behålla mitt vilket ju är ganska så viktigt (inte bara för mig) och om du tog vid efter Sven kunde man sedan lämna ifrån sig ett och annat för att få lugn och arbetsro. Men dessa spekulationer är — och hoppas jag skall förbli — spekulationer.

Det du skriver om IB är naturligtvis till stora delar helt korrekt. Men du vet hur det var med britterna. Det var inte sant så att de

tumlade fram till ett världsherravälde. Det fanns faktiskt vissa planlagda aktioner också och likadant är det med vår practicism. Vi är inte helt omedvetna om problematiken. Jag vet inte om du satt dig in i frågan ordentligt. Redan 1970 var ju särskilda verksamheten under omorganisering och sedan satt Birger Elmér närmast som konsult. Nu kom omställningen att bli lite mer dramatisk och lite mer offentlig än vi egentligen tänkt oss men i stort hade vi vidtagit ungefär samma åtgärder även om vi gått på tofflor.

Fast visst kan det sägas att vi på detta sätt kunde kapa en hel del dödkött och komma undan sådana komplikationer som höll på att bli besvärande. Även om jag inte vill gå lika långt som du och mena att vi kunde bli neddragna. Det var aldrig någon fara.

Också det du säger om teoretiserandet kan ha sitt berättigande. Men det är väl så att jag inte känt mig ha någon att tala med här i landet de senaste åren och att jag lagt mig till med en ovana att tänka högt. Fullt så eländig anser jag mig heller inte vara som teoretiker. Och vad Ulf Himmelstrand beträffar är han ju inom sin begränsade ram en ganska förnuftig man. Vi satte in honom i den grupp som skall dra upp riktlinjer för vidare underrättelsetjänst och undersöka hur man väger de olika behoven mot varandra. Det är inte meningen att de skall gräva i det förflutna utan att de skall blicka framåt. Men det hade ju varit stört omöjligt att sätta in en Lévi-Strauss i en sådan grupp. Om vi nu haft någon Lévi-Strauss i Uppsala. Vilket vi som du helt riktigt påpekar inte har.

IB-frågan håller nu på att försvinna. Den förekommer alltmer sällan i spalterna. Granada från England var här för att göra ett program. De höll på att intervjua olika personer och var ett allmänt nuisance. Men vi stötte på ute på Djurgården och efter ett par telegram såg Granada ljuset och försvann. De fadade ut. De blev så till sig i trosorna att de flydde från sina hotell och gömde sig på andra till dess de kunde flyga ut. Jag vet inte vad de tilltrodde oss. De kanske misstänkte oss för att släpa dem till Centralbadet och förgripa oss på deras dygd. I varje fall stängdes de av så som man släcker ljuset i ett rum när man går ut därifrån. Och det var ju bra. Överhuvudtaget har hela IB-ballongen nu spruckit totalt och det skulle förvåna mig om det blev mycket mer skrivet om den.

Det är bara några gamla jurister som surrar kring ute i korridoren och vill ha sitt pund kött. De känner sig trampade på av skriftstäl-

larna och vill göra rättegång. Men jag tror vi kan få dem lugna. Det vore inte vidare förnuftigt att låta dem få en process nu när allt går bra ändå. Lillprinsen får väl dela ut lite medaljer till dem eftersom det blir ett sådant jippo nu för sista gången. Något skall man väl ha honom till också. Minns du när hans farfarsfar höll trontalet och sade: Sverige har under det gångna året inträtt i Förenta Staterna? Bernadotte själv var ju en klok karl men det räckte inte så länge inom familjen. Så blev de uppblandade med allmännare europeiska kungligheten också och det rår inte ens borgarblodet på. Nå, han är snäll och dekorativ.

Nej, Olle tror jag inte på. Du förstår inte hur han fungerar. Han tar inte skäl. Han skulle vara rent farlig i vissa lägen. Han är farlig nog som det är. Han skall över till FN nu ett varv så du kan ju vara vänlig mot honom. Om han började misstänka att vi planerade försätta Sven i Ruhestand skulle han böla i sin tidning. Och det vore inte bra. Du får hålla honom på gott humör tills vidare.

Donald däremot har faktiskt gjort djävligt bra ifrån sig. Jag har satt honom att titta närmare på gamla TF och han har kommit med några lösningar som jag tror på. Han är nästan ännu bättre än vad Malmborg var innan han blev tokig. Malmborg är helt ur bilden nu. Men han envisas med att vilja bli domare. Vi får se hur det går. Om inte Donald hade visat sig vara så bra hade vi blivit ganska ställda av Malmborgs sammanbrott. Men Donald är bra. Det riktigt knäpper till i honom när han får tag i en lagtext. Vi får se vad utredningarna kommer fram till. Men vad som än blir av dem håller Donald på att arbeta och han håller kontakt med dem så jag tror vi kan lägga fram en verkligt genomarbetad och strömlinjeformad ny skrivning som passar precis in i situationen.

Så har han ju en fin framtoning också. Han är så radikal att Sv. D. hela tiden skriver små snuttar mot honom och det ger honom ju god press i DN och andra tidningar av betydelse. Han har kvar Vietnam men har också gått in mer för Chile. Han höll ett mycket ståtligt tal på Folkets Hus för två dagar sedan. Socialismen och rättsstaten och Chile och kampen mot reaktionen och sådant. Fullt med unga FNL-are som hejade på honom. Han sägs ha lite trubbel med sin hustru nu. Hon är ju inte så glad över att han går fram utan henne och att hon får sitta kvar därnere under det han är här. Men det är inte så allvarligt så det stör. Vi har diskuterat att ta in ho-

nom som konsult. Det är ju som hans svärfar sade att en Donald alltid pryder en regering. Eller nästan alltid.

Ryssarna var här och var väldigt nordiska. Smör kunde smälta i munnen på dem. Gasledning, sade jag och de bara log. Men de log vänligt. De talade om sin nordiska samhörighet. Ja, det är som du säger: historien vänder blad. Jag skulle faktiskt vilja ha hit dig rätt snart. Jag känner mig lite orolig inför tanken att Sven skall ha hand om dem.

Det vore faktiskt väldigt skönt om du kunde komma hem. Jag vet inte hur du ställer dig till att bara komma hem och vänta. Det kanske inte vore så politiskt klokt. Sven skulle säkert ana ugglor i mossen. Om inte han gjorde det skulle hans hustru göra det. Men jag skulle faktiskt behöva sitta i lugn och ro några dagar och prata igenom allting med dig. Det finns så mycket jag går och grunnar på och som det ibland kan vara svårt att formulera på papper och det blev ju trots allt så hastigt sist.

Det är rätt ensamt också trots allt. Jag var ju van att ha Eva här hemma. Även när hon var lite dålig så var hon ju ett sällskap. Nu finns det ju ingen jag kan tala med och ingen jag kan känna mig fri gentemot. Det är ganska påfrestande. Ty hur det än är så finns det ju orosmoln på himlen också.

Skulle det inte vara möjligt för dig att komma hem över en vecka eller så. Jag skulle kunna göra mig ledig. Inte över Första Maj förstås men strängt taget nästan hela veckan både före och efter. Det finns ingenting som är så överhängande då att jag inte kan skjuta på det eller delegera det. Vi skulle kunna ta oss upp till mitt gamla ställe i Bergslagen och ta det lugnt. Tala igenom alla frågor och fiska och promenera och ha det skönt. Du vet som vi brukade ha det om somrarna förr i världen? Kan du inte försöka göra dig fri?

Torsten var ju helt under isen när han var här. Han satt och pratade med mig en natt och gick i tomning. Du har säkert rätt i din analys av hans utveckling. Och med Eva är det som vi alltid fruktade. Hon har nu stängt sig totalt. När jag var däruppe sist var hon helt sluten. Jag kunde inte ens se in genom hennes ögon om du förstår vad jag menar.

Jag har noga rannsakat mig själv för att se om jag egentligen varit dålig mot henne. Men jag har kommit fram till att jag inte har något att förebrå mig. Tvärtom. Jag visste ju hur hon var och vi

kände ju varandra mycket väl när vi gifte oss och du vet hur medveten både hon och jag var att jag skulle få hålla henne uppe många gånger. Det har jag också gjort.

Nu när det gick som det gick för Birger blev belastningen alltför svår och det gick inte att hålla henne hos oss längre utan hon liksom gled ur greppet och försvann in i sig själv. Men jag har talat mycket ordentligt med de ansvariga där och de kommer att vara snälla mot henne. Hon kommer inte att få chocker och hon kommer inte att få insulin och de kommer inte att skära i loberna på henne.

Det är möjligt, sade professor Berner som har hand om henne, att hon kommer upp igen. När kroppen har lugnat ner sig efter hormonstormen nu under klimakteriet kanske hon glider upp till ytan igen. Jag hoppas det. Det vore faktiskt trevligt att ha henne hemma.

Ja, kära kära Hans, jag hoppas du kan ta dig hem ett varv nu. Jag skulle vilja resonera om så mycket med dig. Och jag ser fram mot att du kan komma hit för gott. Vi är ju, som du sade ett bra team.

Handslag

Gugge

VIII

Pressklipp ur Newsweek, April 22 1974:

Periscope

Newsweek, April 22 1974

...

BLITZ FALLS ON EAST GERMAN PARTY BOSS
Karl Zweiling sometime No. 2 man in East Germany's party hierarchy and only recently named as possible economic tsar responsible for the country's touchy Comecon relationship was suddenly demoted and jailed last week following disclosures in Bombay pro-soviet news and scandal sheet Blitz...

Översättning:
BLITZ DRABBAR ÖSTTYSK PARTILEDARE
Karl Zweiling som en gång var andre man i den östtyska partihierarkin och som helt nyligen ryktades skulle bli ekonomiskt ansvarig för landets känsliga förbindelser med Komekon avsattes och fängslades plötsligt förra veckan efter det att Blitz i Bombay, en skandal- och nyhetstidning med starka sovjetsympatier kommit med avslöjanden. I Blitz' artikel hette det att Karl Zweiling som chef för den östtyska handelsrepresentationen i Delhi år 1961 efter ett vått cocktailparty hade kört på en cykelriksha vid centrala Connaught Place. Rikshaföraren dödades omedelbart men de två poliser som var hans passagerare hade klarat sig. Karl Zweiling skulle ha tubbat de två poliserna till mened och skaffat den ene polisens son ett stipendium att studera kärnfysik i Östtyskland och gett den andre polisen pengar att köpa in en taxirörelse i Bombay. De indiska myndigheterna lät omedelbart arrestera de utpekade före detta poliserna som avlade full bekännelse och östtyska regeringen förklarade sedan i ett ovanligt skarpt formulerat uttalande att Karl Zweiling skulle ställas inför rätta för rattfylleri, vållande till annans död, ämbetsbrott och därtill en rad grava men icke specificerade anklagelser.

I Blitz kallades Zweiling "ökänd CIA-agent" och det är känt att Blitz har utmärkta förbindelser med sovjetiska källor. Minnes-

goda östtyskar påminner sig också att Zweiling två gånger tidigare störtats från makten. Denna gång tycks dock fallet så djupt att Honecker aldrig mer skall behöva bekymra sig om sin rival.

I Västberlin cirkulerade samtidigt rykten om att en indisk kärnfysiker i det östtyska kärnenergiprogrammet gripits av sovjetiska säkerhetstjänsten och i Indien kunde märkas en påtaglig skärpning av säkerhetsåtgärderna kring landets raket- och kärnvapenprogram.

I

Denna utskrift får ej användas för annat än enskilt bruk utan särskilt tillstånd av såväl Sveriges Radio som respektive medverkande.

...

Sverige är ett öppet samhälle. Det är också ett land där vi alla känner varandra tämligen väl. Det kan därför tyckas orimligt att vi skall behöva ta dessa beskyllningar på allvar.

Ett av de mest olustiga dragen i hela denna olustiga historia är att man medvetet angriper personer som arbetar inom känsliga delar av statsförvaltningen och som varken kan eller får gå i offentligt svaromål. I ett sådant läge måste vi, politiker och folkets i laga ordning utsedda förtroendemän ta vårt ansvar. Vi måste i vårt gemensamma intresse med skärpa framhålla att det gives en punkt då man måste säga: Hit men inte längre.

Det kan synas vara att ta till starka ord. Men jag avslöjar ingen hemlighet när jag säger att här har utförts grov skadegörelse mot rikets intressen. Nu i april 1974 framstår det också tydligt att dessa anklagelser inte gjorts i god tro. De har heller inte framförts av omtanke om svensk neutralitetspolitik. Avsikten har varit att skada allmänhetens tilltro till regering och myndigheter.

Det kan sägas att många av de påståenden som givits spridning har varit av sådan karaktär att ingen förnuftig människa sätter tro till dem. Vi har också uttryckligen dementerat påståenden sådana som att svenska ämbetsmän med regeringens goda minne samarbetat med främmande makts underrättelsetjänst mot svenska medborgare eller att svenska myndigheter begått inbrott på främmande ambassader i annan underrättelsetjänsts uppdrag eller att svenska myndigheter haft angivare och informatörer inom lagliga svenska politiska organisationer. Vi har heller inte från någon främmande makts regering hört något som skulle tyda på att den vare sig tog dessa uppgifter för gott eller kände sig illa berörd.

Det kan då som jag tidigare sagt tyckas att det rör sig om barnsliga

fantasier och en alltför intensiv läsning av pojkböcker. Vem av oss har inte läst spännande äventyrsromaner som ung? Men så lätt är det inte att förklara det skedda och så ofarlig har verksamheten heller inte varit.

Det är svensk rättsordning som attackeras och det är folkets förtroende för sina lagliga myndigheter man angriper. Medvetet undergräver man förtroendet för myndigheterna och vänder sig till den stora allmänheten över huvudet på de valda och ansvariga representanterna. Man har tillgång till press och massmedia och begagnar sig hänsynslöst av denna sin makt. Det rör sig om en liten och folkföraktande elit som sätter sitt egenintresse före allmännyttan. Det finns ingen anledning att se mellan fingrarna med människor som inte visar lojalitet mot landets intressen utan cyniskt offrar det i en hatkampanj mot folkstyret, socialdemokratiska partiet och dess ledare.

Det kan vara hög tid att säga ifrån att svenska folket icke tolererar och icke kommer att tolerera att en MacCarthy-kampanj genomförs mot ansvariga politiker och aktade ämbetsmän och det är hög tid att denna elit blir tvingad att inse att landets lagar gäller lika för alla. Pressens frihet innebär ingen frihet att fritt underminera demokratin. Demokratin måste alltid försvaras. Det finns folk som kan det gamla jobbet: renhållningen i det demokratiska samhället.

Till pressens folk vill jag därför säga att svensk arbetarrörelse vet att försvara demokratin. Vad som kritiklöst applåderats av många kulturarbetare hotar nu att skapa en pressfientlig opinion här i landet.

Lagen gäller lika för alla. Det finns inte en lag för fattig och en för rik i vårt land. Vi har alla samma plikter och samma rättigheter. Därför kan heller inte den som begår sina brott under yttrandefrihetens och pressfrihetens mantel räkna med att gå skottfri. Ärendet har gått vidare till de rättsvårdande myndigheterna och det vore lika oriktigt som principlöst av mig att föregripa deras i laga ordning fattade beslut. Detta ärende behandlas nu i enlighet med svensk lag och jag hyser full tillit till våra justitieråds oväld och kompetens.

. . .